

**EDEBÎ YÖNDEN CERÎDE DERGİSİNİN İNCELENMESİ**

Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL  
Yüksek Lisans Tezi  
Danışman: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL  
Eylül, 2014  
Afyonkarahisar

**T.C.**  
**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI**  
**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**EDEBÎ YÖNDEN CERİDE DERGİSİ'NİN**  
**İNCELENMESİ**

**Hazırlayan**

**Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL**

**Danışman**

**Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL**

**AFYONKARAHİSAR, 2014**

## YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Edebî Yönden Cerîde Dergisi’nin İncelenmesi” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.09.2014

Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL

## TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

### JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hacı Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ali İrfan AYPAY

: Yrd. Doç. Dr. Bayram ÇETİNKAYA

İmza



Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL'un "**Edebî Yönden Cerîde Dergisinin İncelenmesi**" başlıklı tezi, 10.09.2014 günü saat 10:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

**Prof. Dr. Selçuk AKÇAY**  
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

## ÖZET

### EDEBÎ YÖNDEN CERÎDE DERGİSİNİN İNCELENMESİ

Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Eylül 2014

Danışman: Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Osmanlı Devleti 19.yy’da yüzünü Batı’ya dönerek modernleşme sürecini başlatmıştır. Tanzimat ile başlayan basın hayatı Türk edebiyatının gazete ve dergiler çerçevesinde gelişmesine vesile olmuştur. Basının hızla gelişmesi neticesinde daha önce Türk edebiyatında rastlanmayan edebî türler, edebî sahaya girmiş ve ilk örneklerini vermeye başlamıştır. Türk toplumu için demokratikleşmenin önemli bir adımı olan İkinci Meşrutiyet’in ilanı basın ve edebiyat alanında farklı gelişmelere yol açmıştır. Uzun süren baskı ve sansür döneminden sonra ilan edilen İkinci Meşrutiyet, Türk basında gazete ve dergi sayısında patlamaya yol açar. “Hürriyet, müsâvât, meşrutiyet” düşüncelerini yayın merkezine alan yüzlerce mecmua yayın hayatına girer ve birçoğu çok kısa sürede yayın hayatına veda eder. Tez konumuz olan Cerîde bu dönemde (16 Ekim 1908-19 Ağustos 1909) ortaya çıkan mecmualardan biridir.

Bu çalışma, *Cerîde* mecmuasının edebiyat dünyasındaki yeri ve mecmuanın çıktığı dönemdeki önemini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmamızın temelini mecmuadaki edebî türler oluşturmaktadır. Tez dört bölümden meydana gelmektedir. Bölümlere geçilmeden önce 20.yy başlarında Osmanlı basını ve dönemin siyasî, sosyal olayları hakkında bilgi verilerek bir giriş yapılmıştır. Birinci bölümde *Cerîde* mecmuasının özellikleri verilerek yayın macerası, yazar kadrosu, mecmuanın edebî boyutu anlatılmıştır. İkinci bölüm, *Cerîde’de* bulunan edebî türlerin tasniflenmesine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde, tasniflenmiş olan edebî türler şekil ve muhteva açısından değerlendirilmiştir. Son bölüm ise mecmua da bulunan edebî metinler Latin alfabesine çevrilmiştir.

*Cerîde* mecmuası üzerinde yapılan bu çalışma; basın tarihi, meşrutiyet dönemi edebiyatı, dönemin şair ve yazarlarının Türk edebiyatına katkısı açısından önem arz etmektedir.

**Anahtar Sözcükler:** İkinci Meşrutiyet, edebî türler, Türk basını, Cerîde

**ABSTRACT**  
**RESEARCHING CERİDE MAGAZINE IN LITERARY ASPECT**

**Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL**

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY**  
**THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**  
**DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

**September 2014**

**Advisor: Assoc. Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL**

In the 19th century Ottoman Empire began the process of modernization by setting its sight on the West. The press life that began with Tanzimat (Reform) era contributed to the development of Turkish literature with in the frame of newspapers and magazines. As a result of the quick development of the press, the literary genres not seen in the Turkish literature before got into literary area and began to give their first examples. Being an important step of democratization for Turkish society, proclamation of the Second Constitutionalism resulted in various developments in press and literature areas. The Second Constitutionalism that was proclaimed after a long period of oppression and censorship caused a boom in newspaper and magazine numbers in Turkish press. Hundreds of magazines that put the ideas of “freedom, equality, constitutionalism” to the center of their publications entered press life and in a short span of time, most of them took leave in press life. Being the subject of this thesis, *Cerîde* was one of those magazines that emerged in this period (16 October 1908-19 August 1909).

This study aims at determining the place of *Cerîde Magazine* in literature life and its importance during the period when it was published. Basics of this study are comprised of literary genres in the magazine. The study is consisted of four episodes. Before the first period, information about Ottoman press in the early part of 20th century and political and social events of that time is given. In the first episode, the characteristics of *Cerîde Magazine* are presented and its publication adventure, staff of authors, literary aspect is explained. In the second episode, literary genres in the magazine are classified. In the third episode, the literary genres classified are evaluated according to structure and content. In the last episode, literary texts in the magazine are translated into Latin alphabet.

This study on *Cerîde* magazine presents importance in press history, Constitution period literature, the contribution of the poets and authors to Turkish literature of the period.

**Keywords:** Second Constitutionalist Period, literary genres, Turkish press, *Cerîde*

## ÖNSÖZ

Bu çalışma 1908-1909 yıllarında, II. Meşrutiyetin özgürlükçü ortamında 48 sayı olarak yayımlanmış, *Cerîde* mecmuasının edebî yönden incelenmesini ihtiva eder. Bu çalışmanın amacı mecmuanın çıktığı dönemde, edebî açıdan *Cerîde*'nin nasıl bir yayın çizgisinde olduğunu tespit etmektir. Aynı zamanda bu çalışmada II. Meşrutiyet sonrası çıkan gazete ve dergilerden biri etrafında dönemin sosyal ve siyasî yapısının edebiyat dünyasına yansımaları incelendi.

Tez çalışmamızın hazırlık safhasında, derginin sayıları hakkında değişik kaynaklarda verilen bilgiler bizi şüpheye düşürdü. Yaptığımız taramalarında Millî Kütüphane, Beyazıt Kütüphanesi, Meclis Kütüphanesi'nde bulunan nüshaların aynı olduğunu, başlangıç ve bitiş tarihlerinin birbirini doğruladığı görülmüştür. Çeviride kullandığımız nüshaların tamamı Millî Kütüphane süreli yayınlar bölümünden temin edilmiştir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Bölümlerden önce başlangıçtan II. Meşrutiyet'e Türk basınının gelişimi ve mecmuanın Türk edebiyatına katkısı üzerine bir giriş yapılarak tez konumuz olan *Cerîde* hakkında kısa bilgi verildi. Birinci bölümde mecmuanın şekil ve muhteva özellikleri incelenerek derginin şahıs kadrosu hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde mecmuadaki edebî türler tasnif edildi. Üçüncü bölümde mecmuada çıkan edebî yazılar incelendi. Son bölümde ise *Cerîde*'de yayımlanan edebî metinlerin günümüz alfabesine aktarılan şekli verilmiştir. Mecmuada yer alan metinler çevrilirken günümüz Türkçesinin imla kuralları temel alınmıştır. Bununla birlikte şiirlerin orijinalliğini bozmamak için dönemin dil kurallarına sadık kalınmıştır. Metinler içinde geçen yabancı isimleri Türkçe telaffuzlarına göre yazdık. Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri aktarırken Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Lügâti esas alınmıştır. Metinler günümüz Türkçesine göre çevrildiği için TDK'nın 2012 İmlâ Kılavuzu kullanılmıştır.

Tezin hazırlanmasında, benden hiçbir zaman yardımını esirgemeyen, bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL'e, dönem arkadaşım Müzeyyen ÇELİK KESMEGÜL'e, yardımlarını ve desteğini esirgemeyen eşim Fatih ÖRNEKKOL'a ve aileme teşekkür ediyorum.

19.08.2014

Ayşe AKDEMİR ÖRNEKKOL

## İÇİNDEKİLER

|   |     |
|---|-----|
| YEMİN METNİ .....                                     | i   |
| TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜNÜN ONAYI ..... | ii  |
| ÖZET .....  | iii |
| ABSTRACT .....  | iv  |
| ÖNSÖZ .....   | v   |
| İÇİNDEKİLER .....                                     | vi  |
| TABLolar LİSTESİ .....                                | ix  |
| KISALTMALAR DİZİNİ .....                              | x   |
| GİRİŞ .....   | 1   |

## BİRİNCİ BÖLÜM

### CERİDE DERGİSİNİN ÖZELLİKLERİ

|  |    |
|--|----|
| 1.YAYIN MACERASI VE ŞEKİL ÖZELLİKLER ..... | 6  |
| 2.DERGİNİN YAZAR KADROSU .....             | 9  |
| 3.DERGİNİN ÖNEMİ VE EDEBÎ BOYUTU .....     | 10 |

## İKİNCİ BÖLÜM

### CERİDE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ YAZILARIN TÜRLERİNE GÖRE TASNİFİ

|                             |    |
|-----------------------------|----|
| 1.ŞİİRLER .....             | 12 |
| 2.NESİRLER .....            | 14 |
| 2.1.TERCÜME YAZILARI .....  | 14 |
| 2.2. TİYATRO YAZILARI ..... | 14 |
| 2.3. MEKTUP .....           | 14 |
| 2.4. MAKALE .....           | 15 |
| 2.5. MÜLÂKÂT .....          | 15 |
| 2.6. FIKRA .....            | 15 |
| 2.7. NUTUK .....            | 16 |



|                                   |    |
|-----------------------------------|----|
| 2.8. DİL İLE İLGİLİ YAZILAR ..... | 17 |
| 2.9. ATASÖZÜ VE VECİZE .....      | 18 |

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

#### CERİDE DERGİSİ'NDEKİ EDEBİ YAZILARIN YAPI VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

|                                   |           |
|-----------------------------------|-----------|
| <b>1.ŞİİRLER .....</b>            | <b>20</b> |
| <b>2.NESİRLER .....</b>           | <b>26</b> |
| 2.1.TERCÜME YAZILARI .....        | 26        |
| 2.2. TİYATRO YAZILARI .....       | 27        |
| 2.3. MEKTUP .....                 | 28        |
| 2.4. MAKALE .....                 | 29        |
| 2.5. MÜLÂKÂT .....                | 30        |
| 2.6. FIKRA .....                  | 30        |
| 2.7. NUTUK .....                  | 31        |
| 2.8. DİL İLE İLGİLİ YAZILAR ..... | 32        |
| 2.9. ATASÖZÜ VE VECİZE .....      | 35        |

### DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

#### İNCELENEN METİNLERİN ÇEVİRİ YAZISI

|                             |           |
|-----------------------------|-----------|
| <b>1.ŞİİRLER .....</b>      | <b>38</b> |
| <b>2.NESİRLER .....</b>     | <b>53</b> |
| 2.1.TERCÜME YAZILARI .....  | 53        |
| 2.2. TİYATRO YAZILARI ..... | 59        |
| 2.3. MEKTUP .....           | 65        |
| 2.4. MAKALE .....           | 67        |
| 2.5. MÜLÂKÂT .....          | 80        |
| 2.6. FIKRA .....            | 84        |
| 2.7. NUTUK .....            | 115       |

|                                   |            |
|-----------------------------------|------------|
| 2.8. DİL İLE İLGİLİ YAZILAR ..... | 123        |
| 2.9. ATASÖZÜ VE VECİZE .....      | 188        |
| <b>SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>    | <b>220</b> |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>             | <b>223</b> |

## TABLULAR LİSTESİ

|  | <b>Sayfa</b> |
|--|--------------|
| <b>Tablo 1:</b> Cerîde'nin Yayımlandığı Tarihler ..... | 6            |
| <b>Tablo 2:</b> Şiirler .....                          | 12           |
| <b>Tablo 3:</b> Tercüme Yazıları .....                 | 14           |
| <b>Tablo 4:</b> Tiyatro Yazıları .....                 | 14           |
| <b>Tablo 5:</b> Mektuplar .....                        | 14           |
| <b>Tablo 6:</b> Makaleler .....                        | 15           |
| <b>Tablo 7:</b> Mülâkâtlar .....                       | 15           |
| <b>Tablo 8:</b> Fıkralar .....                         | 15           |
| <b>Tablo 9:</b> Nutuklar .....                         | 16           |
| <b>Tablo 10:</b> Dil İle İlgili Yazılar .....          | 17           |
| <b>Tablo 11:</b> Atasözü ve Vecizeler .....            | 18           |
| <b>Tablo 12:</b> Temalar .....                         | 21           |
| <b>Tablo 13:</b> Nazım Şekilleri ve Türleri .....      | 25           |
| <b>Tablo 14:</b> Fıkra Türünün Konuları .....          | 30           |

## KISALTMALAR DİZİNİ

- C : Cilt  
Haz. : Hazırlayan  
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı  
Nu. : Numara  
S : Sayı  
s. : Sayfa  
TDK : Türk Dil Kurumu  
vb. : Ve benzeri  
vs. : Ve saire

## GİRİŞ

19. yüzyılda Türk edebiyatında yeni yeni tanınmaya başlayan matbuat, Osmanlı devletinde oldukça geç kalınmış bir alan olarak karşımıza çıkar. Bilindiği üzere Osmanlı devleti her türlü ıslahatta Batı'yı örnek almış ve Batı'daki gelişmeleri elçiler vasıtasıyla takip etmeye çalışmıştır. Özellikle Fransız İhtilâli'nin getirdiği yeni fikirler, ihtilâl sonrasında değişen siyasî ve toplumsal yapı matbuatı zorunlu kılmış, Batı'dan gelen “düzenli, süratli haber akışını zorunlu kılmıştır.”<sup>1</sup>

Osmanlı padişahları matbuatla ilgilenmiş, Avrupa'ya gönderilen elçiler tarafından önemli gazete yazıları incelenmiştir. “*Elçiler Avrupa gazetelerini dikkatle incelemekle de yükümlü kılınmış olmalıdırlar ki, her biri bulunduğu başkentteki yayınlardan Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bölümleri İstanbul'a geçmişlerdi.*”<sup>2</sup>

Birçok bilim insanının görüşüne göre Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyıldaki en önemli olayı gazetecilik ve dergiciliktir. İlk gazetecilik hareketleri devlet eliyle gerçekleştiririrmiştir. Osmanlı Devleti'nde tüm ıslahatların devlet kademelerince yapıldığı düşünülürse, gazetenin de devlet eliyle gelmesi oldukça doğaldır.<sup>3</sup> Önemli olan, dönemin gazetecilerinin Türk gazeteciliğini ilerletmesidir. Dönemin gazetecilerinin aynı zamanda dönemin önde gelen edebiyatçıları olmaları matbuatın farklı bir noktaya gelmesine sebep olmuştur. “*Osmanlı İmparatorluğu'nda gazeteler kendiliğinden üstlenmiş oldukları bu özel misyonla, tarih, coğrafya, edebiyat ve hatta ekonomi ve sosyoloji gibi disiplinlerde popüler birer öğretmen olmuşlardır.*”<sup>4</sup>

Dönemin gazeteleri artık insanı her yönüyle geliştiren, tatmin eden bir araç olmuştur. Tanpınar'ın deyişiyle “*vatan, millet, insanlık, hürriyet, hak, adâlet gibi mefhumların etrafında hakiki bir insan teşekkül eder, memlekette hatırı sayılacak bir efkâr-ı umumiyye vücuda gelir.*”<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.374.

<sup>2</sup> Ali Budak *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, s. 374.

<sup>3</sup> Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, s. 382.

<sup>4</sup> Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme*, s. 384.

<sup>5</sup> Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 2001, s. 398.

1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla birlikte I. Meşrutiyet ilan edilir. Demokratikleşmenin önemli bir adımı olan meşruti yönetim kendini tarih sahnesinde göstermeden, padişahın isteğiyle rafa kaldırılır ve 32 yıl sürecek olan İstibdat Dönemi başlar. İstibdat Dönemi Türk matbuatını bir bakıma pozitif yönde geliştiği bir dönemdir.

*“II. Abdülhamit döneminde basın ve yayın Tanzimat Dönemi'ne kıyasla çok daha fazla gelişti. Namık Kemal, 1882'de yazdığı bir mektupta, batılılaşmanın kaçınılmazlığını anlatırken, bu basın ve yayın gelişmelerini terakki kavramının çıkışından beri ne denli derinleştiğinin kanıtı olarak gösterilir. Ona göre Tanzimat dönemiyle kıyaslanırsa, yalnız gazetelerin sayısı artmakla kalmamış, okuyucu sayısı da artmıştır. Son on yıl içinde gazete okuyan kadınların sayısı yüz kat artmıştır.”*<sup>6</sup>

Bu dönemde gazetecilik gerilese de dergicilik ön plana çıkar. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi basın ve yayını sıkı bir denetime alarak sansür dönemini başlatmış oldu. Dönemin matbuatı sosyal ve siyasi konulara bulaşmamış, ilim, fen ve edebî alanda yayın yapmışlardır. Yeni Türk edebiyatının gelişimi dönemin dergileri etrafında toplanan yazarlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

*“Tanzimat döneminde daha çok gazete sütunlarında toplanmış olan edebî çalışmalar, 1880'lerden sonra edebiyat dergilerinin çoğalmaya başlaması üzerine Edebiyat-ı Cedide devrinde dergilere kaymış; Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de değişik edebî eğilimlerin organlığını yapan dergiler kurulmuş bulunuyordu. Bu devirde de Batı edebiyatı ve Divan edebiyatı taraftarlığı olarak başlıca iki ana eğilim etrafında toplandıkları görülür. Bununla birlikte devrin büyük gazetelerinde her iki eğilim toplandıkları görülür.”*<sup>7</sup>

II. Abdülhamit'in baskı rejimine karşı 1889 kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti Balkanlar'da faaliyet göstermekteydi. İttihat ve Terakki Cemiyeti yurt dışında “on üç yabancı ülkede çoğu Türkçe birçok gazete”<sup>8</sup> çıkarmıştır. Meşveret, Mizân, Osmanlı, Şura-ı Ümmet bu gazetelerin en önemlileridir. İttihat ve Terakki gazeteyi amacı için bir araç olarak kullanmış ve gazetelerdeki propaganda sayesinde halkın desteğini alarak meşrutiyetin ilanı gerçekleşmiştir. Cemiyete bağlı birçok

<sup>6</sup> Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul 2003, s.386.

<sup>7</sup> Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995, s.88.

<sup>8</sup> M. Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Birakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 2013, s.9.

subay örgütlenerek padişaha isyan etmiş, subayların meşruti yönetim isteği, padişahın Kanuni Esâsi'yi yürürlüğe koymasıyla kabul edilmiştir. II. Meşrutiyet böylece ilan edilir. II. Meşrutiyet ilanı halk tarafından coşkuyla karşılanmış, milli bayram olarak kabul edilmiştir. Bernard Lewis *Modern Türkiye'nin Doğuşu* adlı eserinde dönemin panoramasını şu şekilde anlatır:

*“Abdülhamit baskısının gecesi sona ermiş, hürriyetin şafağı sökmüştü. Meşrutiyet yeniden ilan edilmiş, seçimlerin yapılması talimatı verilmişti. Türkler ve Ermeniler sokaklarda kucaklaşmaktaydılar, hürriyet ve kardeşlik devri gelmişti. O dönemin yazıları kuşkucu Avrupa basınında bile yankılanan neredeyse çılgınca bir sevinci yansıtmaktaydı.”*<sup>9</sup>

II. Meşrutiyet ilanı her alanda hürriyeti temsil ediyordu. En önemlisi de sansürsüz özgür basın hareketiydi. Meşrutiyeti takip eden günlerde dergi ve gazete sayısında büyük patlama yaşanmıştır. Bu dönemde çıkan gazete ve dergiler uzun süre yayın hayatında kalamamış, bazıları birkaç ay içinde bazıları birkaç haftada ortadan kaybolmuştur. Orhan Koloğlu *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi* adlı eserinde dönemde yaşananları şu şekilde anlatır:

*“24 Temmuz 1908 günü gazetelerini sansür denetimine sunmadan ertesi gün piyasaya süren İstanbul basını böylelikle kendi eylemiyle basın rejimini değiştirmiş oluyordu. Yeni dönemin özelliğini, her aklıdan geçenin, her canı çekenin sokak başında çıkıp nutuk çekmesi gibi, gazete ya da dergi çıkarması oluşturuyordu. Buna bir basın patlaması demekten çok basın çılgınlığı demek daha uygun düşecektir. Pek çoğu bir ya da bir kaç sayı yaşayıp batan bu yayınlar belki tek tek etki yaratamamış; ancak toplumun gerçekleri dinlemek açlığına cevap vermişlerdir... Ülkenin çeşitli guruplarına mensup bütün düşünürlerinin aynı fikre sahip oldukları anlaşılıyor. Çünkü 1908 başında tüm ülkede 120 olan gazete ve dergi yerine, meşrutiyetin ilk yedi ayında 730, yani altı misli imtiyaz başvurusu yapılmıştır.”*<sup>10</sup>

Uygur Kocabaşoğlu *Hürriyeti Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını* adlı eserinde Meşrutiyet basınına, “II. Meşrutiyet dönemi matbuatını, 1908'i hazırlayan Jön Türk gazete ve dergileri, İstibdat döneminden devreden Osmanlı gazete ve

<sup>9</sup> Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları Ankara 2010, s.286.

<sup>10</sup> Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006, s.87.

*dergileri, 10 Temmuz izleyen gün ve aylarda bir patlama şeklinde ortaya çıkan Osmanlı süreli yayınları*<sup>11</sup> dört kısımda inceler.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde basın ve fikir özgürlüğünün ön plana çıkması bir yana, II. Meşrutiyet'in Türk basınına en önemli getirisi çok sesli dergi ve gazete dünyasına geçmiş olmasıdır. Dönemde; siyaset, edebiyat, mizah, çocuk, kadın, sanat, eğlence, iktisat, din, tarih, müzik, sinema, magazin vs. alanında dergi ve gazeteler yayımlanmaya başlar. Yine bu dönemde İslam dergilerinde büyük artış gözlemlenmiştir. Ayrıca bu dönemde Batılılaşma yanlısı dergilerinde etkili olduğu görülür.<sup>12</sup> Dönemde- yukarıda saydığımız alanlarda- çıkan gazete ve dergilerin önde gelenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

İctihât, Mizân, Meşveret, Osmanlı, Şura-yı Ümmet, Tanin, Yeni Tasvir-i Efkâr, Yeni Gazete, İkdâm, İktizâm, Hukuk-u Umumiye, Volkan, Serbesti, Sada-yı Millet, İstirak, Hikmet, Hukuk-u Beşer, Şehrâh, Alemdâr, Hak, İfham, Tanzimat Tercüman-ı Hakikat, Silah, Bomba, Zeki, Süngü, Hak, İstikbal, Türkiye, Feryat, Hukuk-ı İbâd, Ahali, İştirak, Sosyalist, İnsaniyet, Medeniyet, Amele Gazetesi, Kave, Beşeriyet, Terrakki, Ulum-ı İktisadiye, İçtimadiye, Piyano, Düşünüyorum, Yirminci Asırda Zekâ ve Felsefe, Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, Beyanülhak, Cerîde -i Süfiye, Tenaüf-i Müslimin, Hikmet, Medrese İtikatları ve Hayrü'l Kelam, İslam Mecmuası, Cerîde-i İlmiye Genç, Bağçe, Genç Kalemler, Yeni Mecmua, Türk Yurdu, Türk Derneği, Halka Doğru, Türk Sözü, Bilgi Mecmuası, Osmanlı Genç Dernekleri, İstişare, Rûbab, Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, Resimli Kitap, Şehbâl, Felsefe-i Musiki, Sinema Gazetesi, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, Nana, Tiyatro ve Temaşa, Ferah ve Temaşa, Tarih-i Osmanlı Encümen-i Mecmuası, Osmanlı Mühendislik ve Mimarlar Cemiyeti Mecmuası, Karagöz, Kalem, Davul, Cem... vs.

İkinci Meşrutiyet'ten sekiz buçuk ay sonra 31 Mart ayaklanması gerçekleşir. *“Ayaklanmanın yakın nedeni 6 Nisan 1909 gecesini sert muhalefetiyle tanınmış Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü'nde*

<sup>11</sup> Uygur Kocabaşoğlu, *Hürriyeti Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.4.

<sup>12</sup> Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, S: 29, İstanbul 2007 s. 65,66.



*öldürülmesidir.*<sup>13</sup>Ayaklanma İttihatçı Paşalar tarafından bastırıldı. Yaşanan siyasî ve sosyal olaylar neticesinde basın hürriyeti İttihat ve Terakki tarafından kontrol altına alındı. Meşrutiyetin ilk dönemlerindeki basın hürriyeti bir daha görülemedi.

Tezimize konu olan *Cerîde*, bu siyasî ve sosyal ortamda yayın hayatına başlamış, birçok gazete ve dergiden daha uzun süre varlığını sürdürebilmiştir. Gazetenin sahibi Mahmut Celâlettin'in matbuat alanındaki tecrübesi gazetenin uzun süre yayınlanmasında vesile olmuştur. *Cerîde* çıktığı dönemin siyasî ve sosyal ortamını takip etmiş, bu konular hakkında dönemin diğer mecmuaları gibi eleştirilerde bulunmuştur. Bu nedenle *Cerîde'nin* siyasî ayağı, edebî ayağından daha ön plandadır. Bununla birlikte mecmuada; fen, tarih, kanun yazıları, askerî yazılara yer verilmiştir. *Cerîde'nin* siyasî ayağının ön planda olmasına rağmen edebî açıdan oldukça zengindir. Hatırı sayılır sayıda şiir ve nesre yer verilmiştir. Özellikle dilde sadeleşmenin savunulduğu, dönemin resmi dilinin eleştirildiği *Gazeteci Lisânı* adlı eser dilin birçok alandaki sıkıntılarını dile getirir. Yine *Cerîde*'de çıkan eleştiri fıkra ve makale türündeki eserler dönemin özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

Döneme genel olarak bakıldığında II. Meşrutiyet'in ilk yedi yılında basın çok hareketli geçmiş; edebiyat, din, mizah, kadın, felsefe, siyaset, iktisat gibi alanlarda yayın yapılmıştır. Bu dönem, gazetecilik ve dergicilikte ilkelerin olduğu, ilerlemenin sağlandığı dönem olarak basın tarihine geçmiştir.

---

<sup>13</sup> Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Tarihi Yayınları, İstanbul 2008, s. 29.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1.CERİDE’NİN YAYIN MACERASI VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

*Cerîde* İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yayın hayatına başlamış siyasî ve edebî bir mecmuadır.1908-1909 yıllarını kapsayan dönemde gazetenin sahibi ve başmuharriri Mahmut Celâlettin tarafından 48 sayı çıkarılmıştır. Mecmuanın, *İslam Ansiklopedisi*’nde 20 Ramazan 1326-6 Ağustos 1325 tarihleri arasında birinci ve ikinci tertip olarak toplam 86 sayı çıktığı belirtilmiştir. Mecmuanın başlangıç tarihi 1. sayıya ve bitiş tarihi 48. sayıya denk gelmektedir. Eserde yayımlanan tefrikalarda bölünme görülmemiş ve eserler birbirini takip etmiştir. Kataloglarda yer alan *Cerîde* nüshalarının aynı olduğu yapılan karşılaştırmalarda teyit edilmiştir. Bu nedenle araştırmamız *Cerîde*’nin 1-48 sayılarını kapsar. Mecmua toplamda 832 sayfadan meydana gelir. Sayfalar 1. sayıdan 48. sayıya kadar devamlılık arz eder.

Mecmua, haftalık gazete olarak yayın hayatına girmiştir; fakat dergi belirli periyotlarla çıkmamıştır. Bazı dönemler üç gün arayla bazı dönemler de 3 haftalık arayla çıkmıştır. Derginin ilk on sekiz sayısına hicri tarih atılmış, diğer otuz sayısına Rumi tarih atılmıştır.19. sayının tarihi 5 Şubat 1327 olarak atılmıştır. 5 Şubat 1327 Miladi takvime göre 18 Şubat 1910 tarihine denk gelmektedir. Derginin yayımlandığı tarih 1908-1909 yılları arasında olduğu için bu tarihin sehven atıldığı kanaatindeyiz. Mecmuanın sayılarının yayımlandığı tarihler; Hicri, Miladi ve Rumi takvime göre sayfa aralıklarıyla birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 1: Cerîde’nin Yayımlandığı Tarihler**

| SAYI | RUMİ | HİCRİ           | MİLADİ        | SAYFA SAYISI |
|------|------|-----------------|---------------|--------------|
| 1    |      | 20 Ramazan 1326 | 16 Ekim 1908  | 2-32         |
| 2    |      | 26 Ramazan 1326 | 22 Ekim 1908  | 35-68        |
| 3    |      | 4 Şevval 1326   | 30 Ekim 1908  | 69-88        |
| 4    |      | 10 Şevval 1326  | 5 Kasım 1908  | 89-113       |
| 5    |      | 18 Şevval 1326  | 13 Kasım 1908 | 113-139      |
| 6    |      | 25 Şevval 1326  | 20 Kasım 1908 | 137-160      |
| 7    |      | 2 Zilkâde 1326  | 26 Kasım 1908 | 162-179      |

|    |                            |                  |                 |         |
|----|----------------------------|------------------|-----------------|---------|
| 8  |                            | 9 Zilkâde 1326   | 3 Aralık 1908   | 177-192 |
| 9  |                            | 16 Zilkâde 1326  | 10 Aralık 1908  | 193-208 |
| 10 |                            | 23 Zilkâde 1326  | 17 Aralık 1908  | 209-224 |
| 11 |                            | 27 Zilkâde 1326  | 21 Aralık 1908  | 225-240 |
| 12 |                            | 3 Zilhicce 1326  | 27 Aralık 1908  | 241-256 |
| 13 |                            | 8 Zilhicce 1326  | 1 Ocak 1909     | 257-272 |
| 14 |                            | 22 Zilhicce 1326 | 15 Ocak 1909    | 274-288 |
| 15 |                            | 28 Zilhicce 1326 | 21 Ocak 1909    | 290-301 |
| 16 |                            | 6 Muharrem 1327  | 28 Ocak 1909    | 305-320 |
| 17 |                            | 13 Muharrem 1327 | 4 Şubat 1909    | 321-336 |
| 18 |                            | 10 Muharrem 1327 | 1 Şubat 1909    | 337-352 |
| 19 | 5 Şubat 1327 <sup>14</sup> |                  | 18 Şubat 1910   | 354-368 |
| 20 | 12 Şubat 1324              |                  | 25 Şubat 1909   | 369-384 |
| 21 | 19 Şubat 1324              |                  | 4 Mart 1909     | 385-400 |
| 22 | 26 Şubat 1324              |                  | 11 Mart 1909    | 401-416 |
| 23 | 2 Mart 1325                |                  | 15 Mart 1909    | 417-432 |
| 24 | 5 Mart 1325                |                  | 18 Mart 1909    | 434-447 |
| 25 | 9 Mart 1325                |                  | 22 Mart 1909    | 449-464 |
| 26 | 12 Mart 1325               |                  | 25 Mart 1909    | 465-480 |
| 27 | 16 Mart 1325               |                  | 29 Mart 1909    | 482-496 |
| 28 | 19 Mart 1325               |                  | 1 Nisan 1909    | 497-512 |
| 29 | 23 Mart 1325               |                  | 5 Nisan 1909    | 513-528 |
| 30 | 26 Mart 1325               |                  | 8 Nisan 1909    | 531-544 |
| 31 | 9 Nisan 1325               |                  | 22 Nisan 1909   | 545-560 |
| 32 | 16 Nisan 1325              |                  | 29 Nisan 1909   | 561-579 |
| 33 | 23 Nisan 1325              |                  | 6 Mayıs 1909    | 577-596 |
| 34 | 30 Nisan 1325              |                  | 13 Mayıs 1909   | 593-608 |
| 35 | 7 Mayıs 1325               |                  | 20 Mayıs 1909   | 609-624 |
| 36 | 14 Mayıs 1325              |                  | 27 Mayıs 1909   | 769-784 |
| 37 | 24 Mayıs 1325              |                  | 3 Haziran 1909  | 641-656 |
| 38 | 28 Mayıs 1325              |                  | 10 Haziran 1909 | 657-672 |
| 39 | 3 Haziran 1325             |                  | 16 Haziran 1909 | 673-688 |
| 40 | 11 Haziran 1325            |                  | 24 Haziran 1909 | 689-704 |
| 41 | 18 Haziran 1325            |                  | 1 Temmuz 1909   | 705-720 |
| 42 | 25 Haziran 1325            |                  | 8 Temmuz 1909   | 721-739 |
| 43 | 2 Temmuz 1325              |                  | 15 Temmuz 1909  | 737-752 |
| 44 | 9 Temmuz 1325              |                  | 22 Temmuz 1909  | 753-768 |
| 45 | 16 Temmuz 1325             |                  | 29 Ağustos 1909 | 769-784 |
| 46 | 23 Temmuz 1325             |                  | 5 Ağustos 1909  | 788-800 |
| 47 | 30 Temmuz 1325             |                  | 12 Ağustos 1909 | 801-816 |
| 48 | 6 Ağustos 1325             |                  | 19 Ağustos 1909 | 817-832 |

<sup>14</sup> 19. sayıya atılan tarihin, gün ve ay bölümüne Rumi tarih, yıl bölümüne Hicri tarih atılmıştır. Bunun sehven yazıldığı görüşü ağır basmaktadır. Zira dergide ilk on sekiz sayıda Hicri, son 28 sayıda Rumi tarih kullanılmış, arada kalan 19. sayıda yanlışlık yapılmıştır.

İkinci Meşrutiyet döneminde daha önceki dönemlerde de olduğu gibi gazete ve dergi kavramları birbirine karıştırılmıştır. *Cerîde*, kendisini gazete olarak adlandırsa da günlük olayları ve siyasî haberleri yayınlamasından dolayı gazete, günlük çıkmaması ve içerik yönünden de dergiye benzemektedir.

Yukarıda verilen tablodan anlaşılacağı gibi *Cerîde*'nin ilk iki sayısı 30-32 sayfa çıkarken, daha sonraki dönemlerde 15 sayfa dolaylarında çıkmıştır.

Derginin giriş kısmı oldukça sadedir. Dergide herhangi bir resim bulunmamaktadır. *Cerîde* başlığı bir çerçeveye alınmıştır. Derginin giriş kısmında basım yeri, tarihi, numarası, idarehânesi, ücret bilgisi yer almaktadır. Aşağıda *Cerîde* mecmuasının başlığı altında aktarılan bilgiler yer alır.

*“Bu devir gazete ve dergilerinin hemen hemen hepsi gibi Cerîde başlığının etrafı; yukarıda hürriyet, sağda adâlet, solda müsâvât, kelimeleriyle çerçevelemiştir.”*<sup>15</sup>

*“İdarehânesi Asaduryan matbaası fevkindeki daire-i mahsusadır. Bir nüshası 40 para edebî siyasî gazete. Üçer aylık abonesine posta ücretiyle on beş kuruş olunur. Asaduryan matbaası Mahmut Celâlettin.”*<sup>16</sup>

Mecmuanın ilk sayısının birinci sayfasında Mahmut Celâlettin'in mukaddime niteliği taşıyan *Mükerrer Meslek* adlı makalesinde *Cerîde*'nin nasıl bir çizgide yayın yapacağı bildirilmiştir.

*“Hürriyet, müsâvât, adâlet dairesinde menâfi mülk millete hizmet etmek şahsiyetinden azâde kalmak matbuatla tevvagül etmeyen ekâbir ve meşâhiri hayırlı neşriyata alıştırmak, Osmanlı gazetelerinin mündericâtından fikrimizce de pek faydeli kısmını ber vech ihtisâr tekrar etmek, ecnebi matbuatından ve bazı memâlik gazetelerinden Osmanlılar aleyhine neşriyâtı muzıra ve müşevveşe vukûu görülür veya haber verilir ise ilel ve eshâbı hakkıyla anlayıp eshârı ma-fi'z zamire çabalamak olacaktır.”*<sup>17</sup>

<sup>15</sup> Ziyâd Ebüzziya, “Ceride” *İslam Ansiklopedisi*, C:7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 403-404.

<sup>16</sup> *Cerîde*, nr.1, 20 Ramazan 1326, s.1.

<sup>17</sup> *Cerîde*, nr.1, 20 Ramazan 1326, s.1.

İkinci Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan yayımlardan biri olan *Cerîde*'de 1.sayıdan 48. sayıya kadar hep aynı yayın çizgisinde ilerlemiştir.

*Cerîde*'nin imtiyaz sahibi ve başyazarı olan Mahmut Celâlettin hakkında çok fazla sahip değiliz. Bursalı Mehmet Tahir *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde yazar hakkında şu bilgileri verir.

“Özellikle resmi kitabetteki kalem kudreti ile bilinir. Çorlulu Ali Paşa'nın torunlarından. İstanbulludur. Genç yaşında Bâb-ı Âlî'de yazı hizmetlerinde bulunarak aynı zamanda maliye ve nafîa-i nezâretleriyle valilik gibi mühim devlet işlerinde bulundu. 1316'da vefat etti. Matbu eserleri; *Ravzatü'l Kamiliyinn* isimindeki *Şerh-i Şefikname* ile *Münşeât ve Mecmua-i Eş'ar*'dır. Bir de *Mir'at-ı Hakikat* isminde Osmanlı-Rus Harbi'ni anlatan üç cüz matbu tarihçesi vardır.”<sup>18</sup>

## 2.CERÎDE MECMUASININ YAZAR KADROSU

Tezimize konu olan *Cerîde* mecmuasının incelenen 48 sayısında geniş bir yazar kadrosu bulunmaktadır. *Cerîde*'nin başmuharriri Mahmut Celâlettin'i birçok yazının yazarı olarak görmekteyiz. *Cerîde*'nin sabit yazarları olduğu kadar dönemin önde gelen şair ve yazarların eserlerine de yer verilmiştir. *Cerîde* İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ortaya çıkan bir dergi olmasından dolayı meşrutiyet yönetimini savunan şair ve yazarları etrafında toplar. Mecmuanın yazar kadrosu aşağıda verilmiştir.

Mahmut Celâlettin (başmuharrir), Hasan Bedri Paşa (yazı işleri müdürü), Mehmet Said Paşa, Keçecizade İzzet, Süleyman Nazif, Sami Paşazâde Sezai, Ali Nihat, Fâik Rüştü, Ahmet Kâmil, İbnülemin Mahmut Kemâl, Şair Eşref, Çelebizâde H.Şemsi, Feyzi Efendi, Nigâr Hanım, Recaizâde Mahmut Ekrem, Ali Ekrem Bolayır, Mahrukizâde Cafer, Nasûhî Bey, Abdülhâk Hamit, Abdurrahman Adil, Yenişehirli Ahmet Kemal, Mehmet Fuat, Vefik, Aydın mebusu Abdullah Bey, Hüseyin Hüsnü, Basra valisi Hasan Bey, Sadrazam Hüseyin Hilmi, Samih Bey, Mehmet Refik Bey vs.

---

<sup>18</sup> Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri II*, Meral Yayınları, Yayılcık Matbaası, İstanbul 1972, s. 238.

### 3. CERÎDE MECMUASININ ÖNEMİ VE EDEBÎ BOYUTU

İkinci Meşrutiyet'in ilanının hemen arkasından yayın hayatına başlayan *Cerîde* edebiyat gazetesinden daha çok siyasî gazete olarak öne çıkmaktadır. *Cerîde* kendini edebî ve siyasî gazete olarak nitelendirse de mecmuanın edebî boyutunun bir adım geride olduğunu düşünmekteyiz. Bu durumun en önemli nedeninin meşrutiyetle gelen siyasî yapının değişmesi ve dönemin yoğun siyasetidir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra etrafı kasıp kavuran hürriyet havası, o dönem basınını da etkilemiş gazete ve dergicilikte büyük rahatlamaya sebep olmuştur. Mecmuada İkinci Meşrutiyet öncesinin sansürcü anlayışının aksine toplumsal ve siyasî konulara yer verilir. *Cerîde*'de yayımlanan yazıları altı bölümde toplamak mümkündür.

1. Siyasî Eleştiri Yazıları
2. Günlük Haber Yazıları
3. Askerlik ve Ordu İle İlgili Yazılar
4. İlmî ve Fennî Yazılar
5. Felsefi Yazılar
6. Edebî Yazılar

Derginin sahibi ve başyazarı Mahmut Celâlettin *Cerîde*'den önce edebî açıdan önemli bir yere sahip olan *Hazine-i Evrâk* adlı dergiyi çıkarmıştır. Mahmut Celâlettin *Hazine-i Evrâk*'taki tecrübesini *Cerîde*'ye taşısa da *Cerîde*, *Hazine-i Evrâk* kadar tanınmamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi İstibdat döneminde çıkan dergi sayısı, İkinci Meşrutiyet sonrası çıkan dergi sayısı arasındaki farktır. Bu eleştirimize rağmen *Cerîde*'de hatırı sayılır şekilde edebî türe rastlamak mümkün olmuştur.

*Cerîde*'de şiir, fıkra, makale, nutuk, mülâkât, mektup gibi edebî türlere yer verilmiştir. Bununla beraber tercüme yazısına, dil ile ilgili yazılara, atasözü ve vecizelerde *Cerîde*'de yayımlanmıştır. Mecmuada yer alan şiirler Abdülhâk Hamit, Recaizâde Mahmut Ekrem, Ali Ekrem Bolayır, Niğâr Hanım, Şair Eşref tanınmış

şairlere aittir. Yayımlanan şiirler, yeni şiir anlayışına uygun yazılmıştır. Yayımlanan şiirler tema bakımından bireysel ve siyasî, sosyal olarak iki gruba ayrılır. Özellikle mecmuada yayımlanan *İd-i Millî-i Osmani*, *Hürriyet Neşidesi*, *Millî Şarkı* gibi şiirler dönemin sosyal ve siyasî yapısının edebiyata yansımalarının en önemli örnekleridir.

*Cerîde*'de nesir alanında da düz yazı alanında da önemli eserlerin yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde edebî türlerle ilgili kesin bir ayırım yapmak oldukça güçtür. Mecmuada yayımlanan nesir yazılarında birkaç türün iç içe olduğunu görmekteyiz.

Şekspir'in hayatının anlatıldığı ve eserlerinin tartışıldığı tercüme metin, Osmanlı tiyatroları ve tiyatroculuğu hakkında yazılan tespit yazıları mecmuda yayımlan önemli eserlerdendir. Yine mülâkât ve nutuk türünün örnekleri de *Cerîde*'de önemli yer tutar.

Mecmuada siyasî, sosyal ve güncel olaylar hakkında birçok fıkra, gazetecilik ve gazeteciliğin prensipleri hakkında makale türünde eserler yayımlanmıştır. *Cerîde*'de yayımlanan Ali Ekrem Bolayır ve Abdülhâk Hamit, yazmış oldukları özel mektuplar edebiyat tarihi açısından önemli bir yere sahiptir ve belge niteliği taşımaktadır. *Cerîde*'de tefrika edilen Mehmet Said'e ait *Gazeteci Lisânı* adlı eserde, yazar dönemin resmi dilini, konuşma dilini, Türk dilinin yapısını ve gramerle ilgili eksikliklerini anlatmış ve örneklerle incelemiştir. Eser genel olarak dilde sadeleşmeyi savunur. Yazara göre kendi dönemindeki yazışma ve nesir dili oldukça yapmacık ve konuşma dilinden oldukça uzaktır. Yazar eserinde dil ve edebiyatla ilgili düşüncelerinden bahseder ve dilin sadeleşmesiyle için önerilerde bulunur. Eser Türk dilini sadeleştirme çalışmaları adına yapılan önemli çalışmalardan biridir.

*Cerîde*'nin önemli faaliyetlerinden birisi de neredeyse her sayıda yayımlanan *Mülâhazât-ı Hususiye*'lerdir. *Mülâhazât-ı Hususiye*'lerin yazarı Mahmut Celâlettin seçtiği bir konu üzerine topladığı atasözü ve vecizeleri yayınlamıştır.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 1.CERİDE DERGİSİNDEKİ EDEBÎ YAZILARIN TÜRLERİNE GÖRE TASNİFİ

*Ceride*'nin incelediğimiz 48 sayısındaki edebî yazılar edebî türlere ayrılarak, tablolar halinde aşağıda gösterilmiştir. Tablolarda eserin adı, yazarı, eserin yer aldığı sayı/numara ve sayfa sayıları, aralıkları verilmiştir.

Mecmuada metinler şiirler ve nesirler olarak iki ana ekseninde tasniflenmiştir. Taranan sayılarda 27 adet şiir bulunmuştur. Tasnif sonucunda; Recaizâde Mahmut Ekrem'in 2, Abdülhâk Hamit'in 4, Ali Ekrem Bolayır'ın 1, Mahrukizâde Cafer'in 1, Nigâr Hanım'ın 1, Şair Eşref'in 3, Çelebizâde H.Şemsi'nin 7, İbnü'l Emin Mahmut Kemâl'in 1, Ahmet Kâmil'in 1, Feyzi Efendi'nin 1, Nasûhî Bey 2 şiiri olduğu görülmüştür. Ayrıca mecmuada isimsiz 2 şiir, Farsça 2 şiir yer almaktadır.

Mecmuada tercüme yazıları, mektup, makale, tiyatro yazıları, mülâkât, fıkra, nutuk, dil ile ilgili yazılar, atasözü ve vecize gibi nesir türlerine yer verilmiştir. Mecmuada yer alan nesirler dönemin önemli yazarlarından Abdülhâk Hamit, Fâik Rüştü, Ali Nihat, Mehmet Said Paşa, Mahmut Celâlettin, Keçecizade İzzet, Hasan Bedri Paşa, Süleyman Nazif, Sami Paşazade Sezai tarafından kaleme alınmıştır.

#### 1.ŞİİRLER

**Tablo 2: Şiirler**

| NO | ŞİİRİN ADI              | ŞAİRİ                  | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------------|------------------------|--------|---------------|
| 1  | Başlıksız               | Abdülhâk Hamit         | 2      | 56            |
| 2  | Başlıksız               | Nasûhî Bey             | 2      | 56            |
| 4  | Başlıksız               | Mahrukizâde Cafer      | 4      | 93            |
| 5  | Değirmen                | Ali Ekrem Bolayır      | 5      | 145-147       |
| 6  | Başlıksız               | Nasûhî Bey             | 9      | 198-201       |
| 7  | Müntehabattan Bir Parça | Recaizâde Mahmut Ekrem | 10     | 230           |
| 8  | Müntehabattan Bir       | Abdülhâk Hamit         | 10     | 231           |



|    | Parça                    |                        |    |         |
|----|--------------------------|------------------------|----|---------|
| 9  | Bir Mader Mütéhassır     | Nigâr Hanım            | 13 | 263-266 |
| 10 | Farsça Şiir              | İsimsiz                | 14 | 281-283 |
| 11 | Başlıksız                | Abdülhâk Hamit         | 15 | 294-295 |
| 12 | Hürriyet Neşidesi        | Abdülhâk Hamit         | 24 | 443-444 |
| 13 | Farsça Şiir ve Tercümesi | Feyzi Efendi           | 25 | 455-456 |
| 14 | Başlıksız                | Şair Eşref             | 25 | 456     |
| 15 | Yeni Gazete              | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 522     |
| 16 | Serbesti                 | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 522-523 |
| 17 | Osmanlı                  | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 523-524 |
| 18 | Sabah                    | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 524     |
| 19 | İkdam                    | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 524     |
| 20 | Şura-ı Ümmet             | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 524-525 |
| 21 | Tanin                    | Çelebizâde H.Şemsi     | 29 | 525     |
| 22 | Tevhid-i Münâcaat        | Şair Eşref             | 30 | 544     |
| 23 | Kıt'a                    | Şair Eşref             | 30 | 544     |
| 24 | Tarih                    | İsimsiz                | 33 | 577     |
| 25 | Başlıksız                | İbnülemin Mahmut Kemâl | 36 | 637-638 |
| 26 | İd-i Millî-i Osmani      | Ahmet Kâmil            | 47 | 804     |
| 27 | Millî Şarkı              | Recaizâde Mahmut Ekrem | 48 | 829-831 |

## 2.NESİRLER

### 2.1. Tercüme Yazıları

**Tablo 3: Tercüme Yazıları**

| NO | METNİN ADI        | ÇEVİREN | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------|---------|--------|---------------|
| 1  | Şekspir Tercümesi | İsimsiz | 18     | 35-351        |
|    |                   |         | 19     | 362-366       |
|    |                   |         | 20     | 380-383       |
|    |                   |         | 21     | 400           |

### 2.2. Tiyatro Yazıları

**Tablo 4: Tiyatro Yazıları**

| NO | METNİN ADI        | YAZARI                       | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------|------------------------------|--------|---------------|
| 1  | Tiyatro           | İsimsiz                      | 3      | 65-66         |
| 2  | Osmanlı Tiyatrosu | M. C.<br>(Mahmut Celâlettin) | 4      | 83-84         |
|    |                   |                              | 5      | 98-107        |
|    |                   |                              | 30     | 534           |

### 2.3. Mektup

**Tablo 5: Mektup**

| NO | METNİN ADI              | YAZARI         | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------------|----------------|--------|---------------|
| 1  | Açık Mektup             | İsimsiz        | 2      | 60-61         |
| 2  | Suret-i İltifâtnâme     | İsimsiz        | 5      | 144-145       |
| 3  | Suret-i Mektup          | İsimsiz        | 6      | 149-150       |
| 4  | Nuri Ayinim Yahya Bey'e | Abdülhâk Hamit | 12     | 252           |

## 2.4. Makale

**Tablo 6: Makale**

| NO | METNİN ADI                          | YAZARI                   | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------------------------|--------------------------|--------|---------------|
| 1  | İstanbul Nazâr-ı Hurdabin İle Görüş | Fâik Rüştü               | 1      | 8-20          |
|    |                                     |                          | 2      | 51-59         |
|    |                                     |                          | 3      | 73-76         |
| 2  | Mükerrer Meslek                     | Mahmut Celâlettin        | 1      | 2-3           |
| 3  | Makâlat-ı Mahsûsuna                 | HB<br>(Hasan Bedri Paşa) | 1      | 3-6           |

## 2.5. Mülâkât

**Tablo 7: Mülâkât**

| NO | METNİN ADI                              | YAZARI  | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|---|---------|--------|---------------|
| 1  | Mahmut Şevket Paşa İle Bir Mülâkât Daha | İsimsiz | 36     | 638-640       |
| 2  | Bazıları Arasında Mükâleme              | İsimsiz | 15     | 299-303       |

## 2.6. Fıkra

**Tablo 8: Fıkra**

| NO | METNİN ADI             | YAZARI    | SAYISI | SAYFA ARALIĞI |
|----|------------------------|-----------|--------|---------------|
| 1  | Fırtına Var Sakınalım  | Ali Nihat | 5      | 117-121       |
| 2  | Düellolardan Sakınalım | Ali Nihat | 7      | 181-184       |
| 3  | Gazetelerden           | Ali Nihat | 10     | 213-216       |

|    |                                       |                     |          |                |
|----|---------------------------------------|---------------------|----------|----------------|
|    | Sakınalım                             |                     |          |                |
| 4  | Kıyafet<br>Düşkünüğünden<br>Sakınalım | Ali Nihat           | 14       | 278-281        |
| 5  | Mürailerden<br>Sakınalım              | Ali Nihat           | 15       | 295-298        |
| 6  | Mantıksızlıktan<br>Sakınalım          | Ali Nihat           | 17       | 329-332        |
| 7  | Fırıldaklardan<br>Sakınalım           | Ali Nihat           | 32       | 68-571         |
| 8  | Vatana İhânet                         | Sami Paşazâde Sezai | 32       | 572-576        |
| 9  | Ataletten<br>Sakınalım                | Ali Nihat           | 40       | 697-702        |
| 10 | İtilâflarımız                         | Süleyman Nazif      | 41       | 710-714        |
| 11 | Yerli Feslerimiz                      | İsimsiz             | 43       | 747-748        |
| 12 | Ermeniler, Rumlar<br>ve Türkler       | Süleyman Nazif      | 44<br>45 | 761<br>778-780 |
| 13 | Kayıtsızlıktan<br>Sakınalım           | Ali Nihat           | 46       | 791-794        |
| 14 | Emri Vakilerden<br>Sakınalım          | Ali Nihat           | 48       | 823-826        |

## 2.7. Nutuk

**Tablo 9: Nutuk**

| NO | METNİN ADI                     | YAZARI           | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|--------------------------------|------------------|--------|---------------|
| 1  | Suret-i Nutuk                  | Keçecizâde İzzet | 5      | 122-124       |
| 2  | Nutuk ve İltifat-ı<br>Mülûkane | İsimsiz          | 34     | 605-607       |
| 2  | Nutku Hazret-i<br>Şehriyâr     | İsimsiz          | 36     | 633-637       |
| 3  | Nutku Ali                      | İsimsiz          | 42     | 731-737       |

## 2.8. Dil İle İlgili Yazılar

**Tablo 10: Dil İle İlgili Yazılar**

| <b>NO</b> | <b>METNİN ADI</b> | <b>YAZARI</b>    | <b>NUMARA</b> | <b>SAYFA ARALIĞI</b> |
|-----------|-------------------|------------------|---------------|----------------------|
| 1         | Gazeteci Lisânı   | Mehmet Said Paşa | 11            | 226-234              |
|           |                   |                  | 12            | 241-247              |
|           |                   |                  | 13            | 257-261              |
|           |                   |                  | 14            | 273-277              |
|           |                   |                  | 15            | 289-294              |
|           |                   |                  | 16            | 305-311              |
|           |                   |                  | 17            | 321-328              |
|           |                   |                  | 18            | 337-345              |
|           |                   |                  | 19            | 354-357              |
|           |                   |                  | 20            | 370-373              |
|           |                   |                  | 21            | 386-389              |
|           |                   |                  | 22            | 402-405              |
|           |                   |                  | 23            | 418-421              |
|           |                   |                  | 24            | 434-437              |
|           |                   |                  | 25            | 450-451              |
|           |                   |                  | 26            | 466-467              |
|           |                   |                  | 27            | 482-483              |
|           |                   |                  | 28            | 498-499              |
|           |                   |                  | 29            | 514-515              |
|           |                   |                  | 30            | 520-521              |
|           |                   |                  | 31            | 546-549              |
|           |                   |                  | 32            | 562-563              |
|           |                   |                  | 33            | 578-579              |
|           |                   |                  | 34            | 594-596              |
|           |                   |                  | 35            | 610-611              |
|           |                   |                  | 36            | 626-627              |
|           |                   |                  | 37            | 642-643              |
|           |                   |                  | 38            | 658-659              |

|  |  |  |    |         |
|--|--|--|----|---------|
|  |  |  | 39 | 664-665 |
|  |  |  | 40 | 690-691 |
|  |  |  | 41 | 706-707 |
|  |  |  | 42 | 722-723 |
|  |  |  | 43 | 738-739 |
|  |  |  | 44 | 754-755 |
|  |  |  | 45 | 770-771 |

## 2.9. Atasözü ve Vecize

**Tablo 11: Atasözü ve Vecize**

| NO | METNİN ADI              | YAZARI            | NUMARA | SAYFA ARALIĞI |
|----|-------------------------|-------------------|--------|---------------|
| 1  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 1      | 20            |
| 2  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 2      | 64-65         |
| 3  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 3      | 77-78         |
| 4  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 5      | 133-134       |
| 5  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 6      | 151-152       |
| 6  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 7      | 175-176       |
| 7  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 8      | 186-187       |
| 8  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 9      | 206-207       |
| 9  | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 16     | 318           |
| 10 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 18     | 349           |
| 11 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 19     | 367           |
| 12 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 21     | 393-395       |
| 13 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 22     | 416           |
|    |                         |                   | 23     | 430-431       |

|    |                         |                   |    |         |
|----|-------------------------|-------------------|----|---------|
| 14 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 24 | 448     |
| 15 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 25 | 457     |
| 16 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 26 | 470     |
| 17 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 27 | 496     |
| 18 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 29 | 520-521 |
| 19 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 30 | 535     |
| 20 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 31 | 560     |
| 21 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 33 | 573-574 |
| 22 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 36 | 630-632 |
| 23 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 39 | 685     |
| 24 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 40 | 703-704 |
| 25 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 42 | 729-730 |
| 26 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 45 | 776     |
| 27 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 46 | 790     |
| 28 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 47 | 805-806 |
| 29 | Mülâhazât-1<br>Hususiye | Mahmut Celâlettin | 48 | 827-828 |

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### CERİDE DERGİSİ'NDEKİ EDEBÎ YAZILARIN YAPI VE MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

#### 1. ŞİİRLER

Bilindiği üzere yeni nazım biçimleri Tanzimat Dönemi'yle birlikte Türk şiirine girmiştir. Tanzimat sanatçıları Eski edebiyatın nazım biçimlerini kullansalar da içerikte yenilik getirmeye çalışmışlardır. Dönemin sanatçılarından Namık Kemal ve Şinasi dilde değişim ve üslup farklılığı aramışlar ve bu nedenle Batı'yı kendilerine rehber edinmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde “*Namık Kemal'in tesirinde olan Recaizâde Mahmut Ekrem ve her ikisinin izinde yürüyen Abdülhâk Hamit Tarhan şekilce bazen eskiye bağlı kalmakla beraber, Türk şiirine giren yeni söyleyişi geliştirirler.*”<sup>19</sup> Servet-i Fünûn Dönemi'nde şiir alanındaki gelişme oldukça hızlıdır. İlk dönemlerde Tanzimat şairlerinin etkisinde kalmışlar, onlar gibi divan şiiri nazım şekillerini kullanmışlardır. Daha sonra Servet-i Fünûn şairleri “*toplu harekete başladıktan sonra bu nazım şekillerini derhal bırakmışlar*”<sup>20</sup> yeni nazım şekillerini (sone, Divan edebiyatından alınıp değiştirilen serbest müstezat ve kendilerinin oluşturdukları nazım şekilleri) kullanmışlardır. Millî Edebiyat'la birlikte gelişen dilde sadeleşme, halk edebiyatına yönelik Türk şiirini de etkilemiş herkesin anlayacağı toplumsal konulu Türkçe şiirler yazılmıştır. Bu dönemde şiir, yapı ve şekil bakımından kendi özüne dönerek koşma ve mani tipinde kafiyelenmiştir.

Cem Dilçin *Türk Şiir Bilgisi* adlı eserinde yeni Türk şiirinin nazım biçimlerinin ortak ve genel özelliklerini şu şekilde toplamıştır.

*“1. Birden artık bentlerden oluşan biçimlerde bentlerin dize sayısı eşit olmayabilir. Bir nazım biçimi değişik sayıda dizeli bentlerden oluşabilir.*

*2. Bentler şiir içinde başlı başına bir anlam göstermezler. Anlam yönünden bentler arasında sıkı bir bağ vardır ve bentlerin yerleri de değişmez. Bu da şiirde*

<sup>19</sup> Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995 s.41.

<sup>20</sup> Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, s.93.



*konu birliđinin ve plan dűşüncesinin bulunduđunu gösterir. Ayrıca her Őiirin konuyla ilgili bir adı vardır.*

*3.Şiirde konu birliğinin sağlanmasıyla, Şiir sonunda Şairin adını söylemesi yersiz olacağından, Şairin mahlası bulunmaz.*

*4.Yeni Türk Őiirinde nazım birimi beyit ya da dörtlűkler deđil dizelerdir. Dizede her zaman anlam bűtűnlűđű olmayabilir. Bir dizede tamamlanamamıŐ dűŐünce, öteki dizeye geçebilir.”<sup>21</sup>*

*Ceride mecmuasının tezimize konu olan 48 sayısında toplam 27 adet Şiir yayımlanmıştır. Mecmuada yayımlanan Şiirlerin geneli tema ve Şekil bakımından yeni Türk Şiiri kapsamında incelenecektir. Bunu yanı sıra tema bakımından yeni Şiire, Şekil bakımından divan Şiirine ait olan eserlere de rastlanmaktadır.*

*Mecmuada yayımlanan Őiirlerin büyük bir bölümű toplumsal ve siyasi konuları iŐlemiŐtir. Bu temaların dıŐında Ali Ekrem Bolayır, Nigâr Hanım ve Abdűlhâk Hamit Tarhan’ın bazı Őiirlerinde bireysel duyguların iŐlendiđi görűlműŐtür. AŐađıda verilen tabloda *Ceride*’de yayımlanan Őiirlerin temaları gösterilmiŐtir.*

**Tablo: 12 Temalar**

| NO | ŞİİRİN ADI                         | ŞAİRİ                  | TEMA  |
|----|------------------------------------|------------------------|---|
| 1  | BaŐlıksız                          | Abdűlhâk Hamit         | Dönemden Őikâyet  |
| 2  | BaŐlıksız                          | Nasűhî Bey             | Dönemden Őikâyet  |
| 4  | Başlıksız                          | Mahrukizâde Cafer      | Kahramanlık   |
| 5  | Değirmen                           | Ali Ekrem Bolayır      | Yalnızlık   |
| 6  | Nasűhî Bey                         | Nasűhî Bey             | Zamandan Őikâyet  |
| 7  | Műntehabattan Bir Parça            | Recaizâde Mahmut Ekrem | (Metin tam verilmediđi için teme net deđildir) Didaktik |
| 8  | Műntehabattan Bir Parça (Műnâcaat) | Abdűlhâk Hamit         | Allah’a yalvarıŐ  |
| 9  | Bir Mader Műtehassır               | Nigâr Hanım            | Evlât hasreti   |

<sup>21</sup> Cem Dilçin, *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.367.

|    |                                      |                          |  |
|----|--------------------------------------|--------------------------|--|
| 10 | Farsça Şiir                          | İsimsiz                  |  |
| 11 | Başlıksız<br>(Bir Safilin Tesellisi) | Abdülhâk Hamit           | Kaderi kabulleniş                                  |
| 12 | Hürriyet Neşidesi                    | Abdülhâk Hamit           | Hürriyete övgü                                     |
| 13 | Farsça Şiir ve Tercümesi             | Feyzi Efendi             | Saltanatın geçiciliği                              |
| 14 | Başlıksız                            | Şair Eşref               | Hükümete eleştiri                                  |
| 15 | Yeni Gazete                          | Çelebizâde H. Şemsi      | Yeni Gazeteye övgü                                 |
| 16 | Serbesti                             | Çelebizâde H. Şemsi      | Serbesti gazetesine yergi                          |
| 17 | Osmanlı                              | Çelebizâde H. Şemsi      | Osmanlı gazetesine övgü                            |
| 18 | Sabah                                | Çelebizâde H. Şemsi      | Sabah gazetesine övgü                              |
| 19 | İkdâm                                | Çelebizâde H. Şemsi      | İkdâm gazetesine övgü                              |
| 20 | Şura-ı Ümmet                         | Çelebizâde H. Şemsi      | Şura-ı Ümmet gazetesine yergi                      |
| 21 | Tanin                                | Çelebizâde H. Şemsi      | Tanin gazetesine övgü                              |
| 22 | Tevhid-i Münâcaat                    | Şair Eşref               | Allah' a yalvarış                                  |
| 23 | Kıt'a                                | Şair Eşref               | Düzene eleştiri                                    |
| 24 | Tarih                                | İsimsiz                  | Mehmet Reşat'ın tahta çıkışı için tarih düşürülmüş |
| 25 | Başlıksız                            | İbnü'l Emin Mahmut Kemâl | Dönemden şikâyet                                   |
| 26 | İd-i Millî-i Osmani                  | Ahmet Kâmil              | II. Meşrutiyet'in ilanına övgü                     |
| 27 | Millî Şarkı                          | Recaizâde Mahmut Ekrem   | II. Meşrutiyet'in ilanına övgü                     |

*Cerîde*'de yer alan 26 şiir yapı ve muhteva bakımından aşağıda incelenmiştir.

Şair Mahrukizâde Cafer'in mecmua bir dördlüğü bulunmaktadır. Dördlüğe herhangi bir başlık verilmemiştir. Dörtlük aaxa şeklinde kafiyelenmiş ve aruzun

“mef’ülü/ mefâ’ilü/ mefâ’ilü/ fa’ülün kalıbıyla yazılmıştır. Şiir Türk askerine övgü niteliğindedir. Oldukça sade bir dille yazılmıştır.

Ali Ekrem Bolayır *Değirmen* adlı şiirini bir mektupla Mahmut Celâlettin’e göndermiş ve şiirinin eksiksiz yayınlanmasını istemiştir. Şiir 11’li bentlerle yazılmış serbest bir şiirdir. Aruzun “müstef’ilün/ müstef’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Arapça ve Farsça sözcükler bulunmakla birlikte şiirin sade bir dille yazıldığı görülmüştür. Şiirde değirmen sembolleştirilerek yalnızlık teması işlenmiştir.

Recaizâde Mahmut Ekrem’in mecmuada iki şiiri yayımlanmıştır. Yayımlanan ilk şiiri fabl türünde bir eserdir. Eserin bir bölümü yayımlanmıştır. Fabl mesnevi tarzında kafiyelenmiştir. Eserin sadece başlangıcı verildiği için fablın konusu tam olarak anlaşılacakla birlikte bir eşeğin hikâyesinin anlatıldığı düşünülmektedir. Şiir beyitler halinde yazılmıştır. Eser aruzun feilâtün /feilâtün/ feilün kalıbı kullanılmıştır. Ekrem’in mecmuada yayımlanan bir diğer eseri de *Millî Şarkı* adlı şiiridir. Şiirin başında “1324’ten bade ile ebede doğru tevali edecek senelerin 10 Temmuz için” ibaresi bulunur. İbareden anlaşılacağı gibi şiir II. Meşrutiyet’in ilanının yıl dönümü için kaleme alınmıştır. Şiir altı dizelik benlerden oluşur. Aruzun müstef’ilün/ müstef’ilün kalıbıyla yazılır. Kafiye düzeni “aaxa bb, cccxc bb, ddx d bb...” şeklindedir. Şair 10 Temmuz’u millî bayram ilan etmiş ve bu bayramı askere ithaf etmiştir. Recaizâde Mahmut Ekrem’in dergide yayımlanan her iki şiiri de oldukça sade bir dille yazılmıştır.

Mecmuada şiirleri yayımlanan bir diğer şair ise Abdülhâk Hamit Tarhan’dır. Şairin mecmuada 4 şiiri yayımlanmıştır:

*Münâcaat* adlı şiir dergide Abdülhâk Hamit Efendi’nin âsar-ı hikemiyelerinden müntehâb bir parçasıbaşıyla yayımlanmıştır. Yalnız münâcaat şiirinin tamamı değil başlıktan da anlaşılacağı gibi bir bölümü yayımlanmıştır. Şiir aruzun mef’ülü/ mefâ’ilü/ fa’ülün kalıbıyla yazılmıştır. Her beyit kendi arasında kafiyelenmiştir. Şiirde bireysel duygulara yer verilmiştir.

*Bir Safilin Tesellisi* aynı *Münâcaat* şiiri gibi Abdülhâk Hamit Efendi’nin âsar-ı müntehâbesinden başlığı altında şiirin iki dördlüğü yayımlanır. Şiir sarmal uyak

şeklinde kafiyelenmiştir. Şiir aruzun mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fa'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Bu iki dörtlükte insanın var oluşu, varlık ve yokluk konuları işlenmiştir.

*Hürriyet Neşîdesi* adlı şiiri İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile yazılmış siyâsî nitelikli bir şiirdir. Şiirin nakarat kısmından anlaşılacağı gibi şiirde İkinci Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükler anlatılıyor. Şiir aruzun mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fa'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Şiir aaaaa, bbbbaa, ccccaa, ddddaa... kafiyelenmiştir. Bu kafiyelenme şekli divan edebiyatındaki müseddes-i mütekerrir nazım biçimiyle örtüşür. Abdülhâk Hamit'in biraderi Nasuhi Bey ile karşılıklı söyledikleri birer beyiti de *Cerîde*'de yayımlanmıştır. Beyit, müfret olarak nitelendirilebilir. Her iki beyitte aruzun fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün kalıbıyla yazılır. Beyitler kendi arasında kafiyelenmiştir.

Nigâr Hanım'ın *Bir Mader Mutehassır* adlı şiiri de *Cerîde*'de yayımlanmıştır. Şiir, bir annenin evladından ayrılmasını ve ona olan hasretini dile getirir. 8'li bentlerden oluşan şiirin son iki mısrası tekrarlanır. Şiir aruzun mef'ûlü/ mefâ'ilün/ fa'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye düzeni aaaaaaaaa, bbbbbbbaa, ccccccaa... şeklinde düzenlenmiştir. Bu kafiyelenme şekli Divan edebiyatındaki tercih-i bentle örtüşür.

Çelebizâde H. Şemsi tarafından yazılan, "bazı gazeteler hakkında bi-tarafhâne mütâlaat" üst başlığıyla yayımlanan şiirler dönemin önde gelen gazeteleri Yeni Gazete, Serbesti, Sabah, İkdâm, Şura-ı Ümmet, Tanin'i eleştirmiştir. Şiirler Eşref Gazetesi'nden alıntı yapılarak yayımlanmıştır. Şiirler, gazetelerin ilerlediği siyâsî çizgiye göre değerlendirilmiştir. Şair üst başlıkta gazeteleri tarafsız olarak eleştirdiğini dile getirmiş, gazetelerin bazılarının duruşunu/çizgisini beğenmiş, bazılarını da eleştirmiştir. *Yeni Gazete, Serbesti, Osmanlı* şiirleri bentler halinde; *Sabah, İkdâm, Şura-ı Ümmet, Tanin* şiirleri dörtlükler halinde yazılmıştır. Şiirlerde herhangi bir kafiye düzeni yoktur, şiirler serbest yazılmıştır.

Türk edebiyatında hiciv şairi olarak bilinen Şair Eşref'in *Cerîde*'de yayımlanmış üç şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinde sert bir dil kullanan şair; yaşadığı dönemi, hayat şartları, dönemin siyasetini eleştirilmiştir. Şairin mecmuada yayımlanan üç şiiri de dörtlüklerle yazılmıştır. Çevirdiğimiz şiirler serbest özellik göstermektedir.

Ahmet Kamil tarafından II. Meşrutiyet'in ilanının yıl dönümü sebebiyle yazılan *İd-i Millî-i Osmani*; II. Meşrutiyet'i, İttihat ve Terakki Partisini, Enver Paşa ve Ziya Paşa'yı öven bir şiidir. Eser on dört mısradan oluşmuştur. Şiir aruzun mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün kalıbıyla yazılmıştır. Mısralar arasında dağınık bir kafiye düzeni oluşturulmuştur.

Mecmuada Nasûhî Bey'e ait iki şiir yayımlanmıştır. İlki Abdülhâk Hamit ile karşılıklı söyledikleri beyittir. (Yukarıda açıklaması yapılmıştır.) Şairin yayımlanan bir diğer şiiri murabba nazım biçimiyle yazılmıştır. Şiirde aruzun feilâtün /feilâtün/ feilün kalıbı kullanılmıştır. Şiirin dili dönemine göre ağırdır. Şiirde dönemden şikâyet teması işlenmiştir.

*Cerîde*'de yer alan bir diğer şiir "Hersekli Ahmet Hikmet Bey merhumunun tercüme-i haliyle menâkıbını halidir." başlığıyla yayımlanır. Eser hiciv türünde serbest bir şiidir.

Dergide isimsiz ve başlıksız yayımlanan iki şiir örneği bulunmaktadır. Bunlardan biri Fasçadan tercüme bir şiidir. Tercümenin üstünde şiirin orijinal dildeki metni yer almaktadır. Şiir yapı ve muhteva bakımından klasik edebiyatın özelliklerini taşımaktadır. İsimsiz çıkan şiirlerin sonuncusu Sultan Mehmet Reşat'ın tahta geçişini tarih düşürme sanatı kullanılarak yazılan şiidir. Şiirin dili oldukça sadedir ve şiir serbest yazılmıştır.

Genel olarak baktığımızda dergide yayımlanan 26 şiirden 25'nin içerik olarak Yeni Türk şiirine yakın olduğu görülmüştür. Sadece Farsçadan tercüme edilen dörtlüğün klasik edebiyatın özelliklerini taşımaktadır. Bunun yanı sıra bazı şiirlerde klasik edebiyatın nazım şekilleri ve nazım türleri kullanılmıştır. Bazı nazım şekillerinin de değiştirilmiştir. Aşağıda verilen tabloda *Cerîde* 'de kullanılan klasik edebiyat nazım şekilleri ve türleri sayılarıyla birlikte verilmiştir.

**Tablo 13: Nazım Şekilleri ve Türleri**

| Nazım Şekilleri          | Nazım Türleri       |
|--------------------------|---------------------|
| Mesnevi:1                | Münacaat:1          |
| Müseddes-i mütekerrir: 1 | Tevhit-i münâcaat:1 |

|                 |  |
|-----------------|--|
| Tercih-i bent:1 |  |
| Kıt 'a: 1       |  |
| Murabba:1       |  |
| Müfret:2        |  |
| Tuyug:3         |  |

Yukarıda verilen klasik edebiyat nazım şekliyle yazılan şiirlerin dışında kalan eserler, Yeni Türk şiirinin nazım şekillerini içinde yer almaktadır. Mecmuada kullanılan Yeni Türk şiiri nazım şekillerinin şiirlere dağılımı şu şekildedir:

Sarmal uyak tarzında:1

Çapraz uyak tarzında: 4

Çapraz-düz uyak tarzında:2

Serbest:5

Sonuç olarak *Ceride*'de yer alan şiirlerde, dönemin siyasî ve sosyal yapısına uygun konular işlenmiştir. İstibdat döneminin sıkıcı ve boğucu havasının sona ermesi şairlerin şiirlerinde siyasî eleştiriye yer vermesine neden olmuştur. Çoğunlukla II. Meşrutiyet'i yücelten, öven şiirler yazılmıştır. Bunun yanı sıra şiirler, 31 Mart Olayı'nı bastıran Türk askerine övgülere doludur. *Ceride*'de bireysel duyguların yer aldığı eserlere nadir olarak yer verilmiştir. Bu şiirlerinde edebî değeri oldukça yüksektir.

## 2.NESİRLER

### 2.1.Tercüme Yazıları

Eser, Sisam Beyi Kopas Efendi Hazretleri'nin İstanbul'da buldukları sırada âlem-i edip ne bir hatıra kabilinden yazdıkları bazı âsârdan henüz neşr edilmeyen bir makaleyi elde ettiğimiz cihetle müşarûn ileyhin her yüzden meziyetlerini takdîren

ber-vech-i ati derc ediyoruz: üst başlığıyla yayımlanır. Eser 18, 19, 20 ve 21.tefrika edilmiş, eserin son kısmı 21. sayıdan 48. sayıya kadar mecmuada neşredilmemiştir. *Şekspir Tercümesi* adlı eser biyografi-makale niteliğindedir. Eser Şekspir'in kısa bir biyografisiyle başlar. Biyografinin ardından sanatçının edebî kişiliği hakkında bilgi verilir.

Eserde işlenen ana konu, yıllardır tartışılmalan Şekspir'in eserlerinin Şekspir'e ait olup olamadığıdır. Makalede Şekspir'in eserlerinin Bacon, Kont Rotlant, Lord Sarsambson gibi soylulara ait olduğu düşüncesi tartışılmaktadır. O dönemde soyluların özellikle komedi türünde eserler yazamayacağından dolayı Şekspir'in adının kullanıldığı düşüncesi, kanıtlarla çürütmeye çalışmış, bilimsel olarak eserlerin Şekspir'e ait olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Makale eksik kaldığı için bir sonuca varılmamıştır.

## 2.2. Tiyatro Yazıları

1908'den sonra gelişen özgürlük havasıyla birlikte tiyatro alanında da yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Batılı tarzda Osmanlı tiyatro sanatı yenileşme döneminde edebiyatımıza bir tür olarak girmiştir. Tiyatro, Tanzimat 1. ve 2. dönemde gelişme göstermiş, İstibdat Dönemi'nde sekteye uğramıştır.1908'den sonra harekete geçen Osmanlı tiyatrosu üzerine *Cerîde* mecmuasında bazı tespit yazıları yayımlanmıştır. Bu yazılar makale ve tanıtım yazısı olarak kabul edilebilir.

*Cerîde* mecmuasında *Tiyatro ve Osmanlı Tiyatrosu* adlı iki metin yayımlanır. Tiyatro adlı metin isimsiz olarak 3. sayıda yayımlanmış, iki sayfalık bir yazıdır. Metinde tiyatronun “leyli ve umumi birer darü'l edep” olduğu ifade edilerek tiyatronun önemli bir sosyal sanat olduğu belirtilmiştir. Eserde tiyatroların bizi güldüren ve ağlatan birer okul olduğu anlatılmıştır. Ayrıca yazının sonunda “*Tarık*” adlı piyesten bir bölümünün sahneye konulacağı ve bu piyesin tiyatronun gelişimi için iyi bir başlangıç olacağı ifade edilmiştir.

*Cerîde*'de yer alan tiyatro ile ilgili diğer metin Osmanlı tiyatrosunun sorunları üzerinde duran *Osmanlı Tiyatrosu* adlı metindir. Makale Mahmut Celâlettin

tarafından yazılmış, *Cerîde'nin* dördüncü, beşinci ve otuzuncu sayılarında tefrika edilmiştir. Eserde Osmanlı tiyatrosunun sorunları şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Tiyatroların maddi sıkıntısı ve bu sıkıntıların nasıl giderileceği
- Yeni tiyatro binalarının oluşturulması
- Tiyatro eserlerinin çoğunun manzum olmasından dolayı yaşanan aksaklıklar
- Osmanlı tiyatrosundaki aktris sıkıntısı ve aktrislerin telaffuz sorunu
- Rejisör sorunu

Eserde Mahmut Celâlettin bu sorunlar üzerinde durmuş ve her bir sorun için akılcı çözümler sunmuştur.

### 2.3. Mektup

*Cerîde'de* yayımlanan dört mektuptan üç tanesi özel mektup, 1 tanesi açık mektuptur. *Açık Mektup*, *Suret-i İltifâtnâme*, *Suret-i Mektup* isimsiz olarak yayımlanmıştır. *Nuri Ayinim Yahya Bey'e* hitaplı mektup Abdülhâk Hamit tarafından yeğeni Yahya Bey'e yazılmıştır.

*Açık mektup* mecmuanın ikinci sayısında yayımlanmıştır. Mektupta *Cerîde'nin* yayın hayatıyla ilgili dilek ve temennilerde bulunulmuş, *Cerîde'nin* yayın çizgisi hakkında bilgi verilmiştir. *Suret-i İltifâtnâme* beşinci sayıda imzasız olarak yayımlanmıştır. Mektubun içeriğinden de anlaşılacağı gibi eser, Ali Ekrem'e aittir. Ali Ekrem *Cerîde'de* yayımlanması için *Değirmen* adlı şiiri gönderir. Şair, şiirin eksiksiz yayımlanmasını aksi takdirde bir daha eser göndermeyeceğini ifade etmiştir. *Suret-i Mektup* adlı eser imzasız olarak altıncı sayıda yayımlanmıştır. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra gönderilen mektuba milâdi tarih atılmıştır. Mektubun Mahmut Celâlettin'in şahsına gönderilmiş olduğu mektubun içeriğinden anlaşılmaktadır. Bir diğer özel mektup Abdülhâk Hamit'e aittir. Mektup, *Cerîde'nin* on ikinci sayıda yer almıştır. Mektupta Abdülhâk Hamit'in yeğeni Yahya Bey'le olan iletişimi, paylaşımı aktarmıştır.



## 2.4. Makale

*İstanbul Nazâr-ı Hurdabin İle Görüş* metni *Cerîde'nin* birinci, ikinci ve üçüncü nüshalarında tefrika edilmiştir. Yaklaşık yirmi altı sayfalık bir metnin olan eserin yazarı Faik Rüştü eserini makale olarak nitelendirmiştir. Eser birçok türün bir arada bulunduğu bit metindir. Metni okumaya başladığımızda anı, biraz ilerlediğimizde gezi yazısı olduğunu görmekteyiz. Metnin son kısımları ise eleştiri, fıkra, makale türünün bir arada olduğu karma bir metindir.

*İstanbul Nazâr-ı Hurdabin İle Görüş* metni, bizi önce yazarın çocukluğuna götürür. Yazarın dayısıyla beraber Varna'dan İstanbul'a gelmesi ve oraya yerleşmeleri anlatılıyor. Bu bölüm anı türünün örneği olarak karşımıza çıkıyor. Yazar metnin ortalarına doğru İstanbul'un birçok semtini gezerek okuyucuyla anlatıyor. Yazar İstanbul'un tarihi mekânlarını, türbelerini, camilerini, meydanlarını büyük bir hayranlıkla anlatıyor. Bu bölüm ise gezi yazısına örnek gösterilebilir. Hemen sonra İstanbul'un bakımsızlığı, pisliği kendi deyimiyle mezbeleliği onu hayal kırıklığına uğrattırıyor. Çocukluğunda gözünde yücelttiği muhteşem şehir İstanbul'un bu durumda olması onu çok üzüyor. Metnin son bölümünde yazar İstanbul'u diğer Avrupa şehirleriyle karşılaştırıp, İstanbul'un belediyeciliğini eleştiriyor. Eserin son bölümü bize metnin eleştiri-makale türünde olduğunu gösteriyor.

*Makâlat-ı Mahsûsuna Cerîde'nin* ilk sayısında çıkan makalelerdendir. Makale H.B. (Hasan Bedri ) rumuzuyla yayımlanır. Eser gazetecilik mesleği ve gazetecilerin davranışları hakkında bilgi vermektedir. Makalenin ilk kısmında İstibdat döneminde gazeteciliğin çektiği sıkıntıları anlatır. İkinci Meşrutiyet'tin sayesinde Osmanlılar'ın hürriyete kavuştukları ve özgür siyaset yapabildikleri makalede belirtmiştir. Makalede bahsedilen konulardan biri de gazetecinin ahlakı ve halka karşı olan sorumluluğudur. Yazara göre bir gazeteci yazdıklarından sorumludur ve her şeye gerekli gereksiz itiraz etmemelidir. Aynı zamanda makalede gazetecinin görevlerinden bahsedilmiştir. Gazetecinin en önemli görevi topluma faydalı olmak, gazetecileri ve Osmanlı halkını "Osmanlıcılık" düşüncesi altında toplamaktır. Yazar makalenin sonunda *Cerîde'nin* bu amaçlara uygun bir çizgide yayımlanacağını ifade etmiştir.

*Mükerrer Meslek* adlı makale kısa bir yazı olup *Cerîde*'nin mukaddimesi niteliğindedir. Makaleyi kaleme alan mecmuanın sahibi Mahmut Celâlettin'dir. Yazar, eserde *Cerîde*'nin yayın hayatında nasıl bir çizgi izleyeceğini, nelere dikkat edileceğini kısaca dile getirmiştir. Ayrıca makalede mecmuanın hürriyet, müsâvât, adâlet dairesinde halka hizmet edeceği bildirilmiştir

## 2.5. Mülâkât

*Cerîde*'nin incelenen sayılarında iki mülâkât /sohbet yazısıyla karşılaşılmıştır. *Mahmut Şevket Paşa ile Bir Mülâkât Daha* adlı eser, mecmuanın otuz altıncı sayısında isimless olarak yayımlanmıştır. Soru-cevap tekniği kullanılan eserde, ordu ve ordunun yapısı hakkında kısa bilgilendirme yapılmıştır. *Bazıları Arasında Mükâleme* adlı metin mecmuanın on beşinci sayısında yayımlanmıştır. Üç kişi (Celal, Ubeydullah, Münif) arasında geçen diyaloglar edebî ve felsefî derinliği vardır.

## 2.6. Fıkra

Bilindiği üzere gazete ve dergilerin en önemli yazı türü şüphesiz fıkralardır. Fıkralar günlük olayların işlendiği nesnel yazılardır. Meşrutiyet döneminde edebî türlerde görülen karışıklık, fıkra türünde de görülmüş, fıkra metinleri makale türüyle karıştırılmıştır. Makale ile fıkra arasındaki en önemli farklardan biri fıkraların güncel olayları işlemesidir.

*Cerîde*'de yayımlanan fıkralar dönemin günlük olaylarını, sorunlarını irdelemiştir. Ali Nihat'ın yayımlanan “*Sakınalım*” başlıklı yazı dizisi o dönemde konuşulmuş, tartışılmış konuları kapsamaktadır. Ali Nihat'ın dışında mecmuada Sami Paşazâde Sezai ve Süleyman Nazif'e ait fıkralar da bulunmaktadır.

*Cerîde*'de yer alan fıkraların konuları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 14: Fıkra Türünün Konuları**

| NO | METNİN ADI            | YAZARI    | KONUSU                                      |
|----|-----------------------|-----------|---|
| 1  | Fırtına Var Sakınalım | Ali Nihat | Meclis-i Mebûsân'ın verdiği yanlış kararlar |

|    |                                  |                     |   |
|----|----------------------------------|---------------------|---|
| 2  | Düellolardan Sakınalım           | Ali Nihat           | Mebusların davranışlarının uygunsuzluğu   |
| 3  | Gazetelerden Sakınalım           | Ali Nihat           | Gazete ve gazeteciliği önemi  |
| 4  | Kıyafet Düşkünlüğünden Sakınalım | Ali Nihat           | Osmanlı Devleti'nde halkın ve resmi görevlilerin kıyafetlerinin uygun olmaması ve bu duruma düzen getirilmesi                               |
| 5  | Mürailerden Sakınalım            | Ali Nihat           | Dönemin aydınlarının, siyasîlerinin ve önde gelen kişilerin ikiyüzlü davranışları   |
| 6  | Mantıksızlıktan Sakınalım        | Ali Nihat           | Devletin her kademesinde mantığın ön planda olması gerektiği  |
| 7  | Fırıldaklardan Sakınalım         | Ali Nihat           | Osmanlı Devleti'nin ve halkının karışık bir dönemden geçtiği düşüncesi  |
| 8  | Vatana İhanet                    | Sami Paşazâde Sezai | Şura-ı Ümmet gazetesinin basılması, dönemin bazı gazetelerinin 31 Mart Olayı'nı desteklemesi, bu gazetelerin vatana ihanet ettiği düşüncesi |
| 9  | Ataletten Sakınalım              | Ali Nihat           | Osmanlı Devleti'nde yapılan işlerin baştan sağma yapıldığı  |
| 10 | İtilâflarımız                    | Süleyman Nazif      | Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rum vatandaşların istekleri, hayalleri ve bunların hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği düşüncesini                   |
| 11 | Yerli Feslerimiz                 | İsimsiz             | Yerli feslere rağbet edilmesi gerektiği ithal feslerin alınmaması   |
| 12 | Ermeniler, Rumlar ve Türkler     | Süleyman Nazif      | Ermeniler ve Rumlar'ın Meclis-i Mebûsân'dan ayrıcalık istekleri, şark meselesi, Osmanlı Devleti'ndeki hiçbir azınlığın farklı olmadığı      |
| 13 | Kayıtsızlıktan Sakınalım         | Ali Nihat           | Osmanlı Devleti'nde gelişen sosyal siyasî olaylara karşı duyulan ilgisizlik   |
| 14 | Emr-i Vakilerden Sakınalım       | Ali Nihat           | Osmanlı Devleti'ne yapılan emri vakiler ve sonuçları  |

## 2.7. Nutuk

*Ceride'nin* incelenen sayılarında dört adet nutuk örneğine rastlanmıştır. *Suret-i Nutuk* Keçecizâde İzzet imzasıyla beşinci sayısında yayımlanır. *Nutuk ve İltifat-ı Mülûkane* otuz dördüncü sayıda. *Nutku Hazret-i Şehriyâr* otuz altıncı sayıda, *Nutku Ali* kırk ikinci sayıda isimsiz olarak yer almıştır. Mecmuada yer alan nutuk metinlerinin hepsi siyasî nutuk örneğidir. Metinler, meşrutiyeti, ittihat, orduyu ve hürriyeti öven konuşmalar olarak karşımıza çıkar. Eserlerin dili oldukça sade ve akıcıdır. Eserlerde hitap sözcüklerine ve halkı coşturan ünlemlere yer vermiştir.

## 2.8. Dil İle İlgili Yazılar

Mecmuasının en önemli tefrika yazısı Sadrazam Mehmet Said Paşa'nın yazmış olduğu *Gazeteci Lisânı* adlı eseridir. Eser *Ceride'nin* on üçüncü sayısında tefrika edilmeye başlanmış kırk beşinci sayıya kadar devam etmiştir. Eserin tamamı mecmuada yayımlanmıştır. Eserin ismine bakıldığında gazetecilerin kullandığı üzerine bir çalışma olarak düşünülebilir. Fakat eserin nerdeyse başlığı ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Eser dönemin resmi kitâbet ve yazı dilini eleştirir.

Said Paşa Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık görevinde bulunmuş önemli devlet adamlarından biridir. Said Paşa'nın *Gazeteci Lisânı* adlı eserinin yazılış macerası şu şekilde kaleme almıştır:

“Kendisinin de hatıratında anlattığı gibi altıncı defa geldiği sadarettten istifa için kaleme alıp 1903 yılında padişaha takdim ettiği istifanamede resmi kitabet üslubunun dışında devrin gazetelerinin dil ve ifadelerine yakın sade bir lisân kullanması padişahın da dikkatini çekmiştir. Devrin hükümdarı II. Abdülhamit hem Paşa'nın istifa cüretini, hem de sadarettten ayrılma arzusunu hoş karşılamamıştır. Padişah'ın Said Paşa'nın istifanâmesinde kullandığı dili gazeteci lisânı diye hafife alıp, bu düşüncesinin Arif Bey vasıtasıyla ifade etmesi Said Paşa'ya çok dokunmuştur. Said Paşa padişahın bu istihfaftı ve diğer başka tarizâtına karşı II. Meşrutiyet'ten sonra *Gazeteci Lisânı* adını verdiği kitabını yayınlamıştır.”<sup>22</sup>

---

<sup>22</sup> Mehmet Said Paşa, *Gazeteci Lisânı*, (Haz. Ersin Özarslan), Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 2008, s. XVII.

Eser Arapça bir mukaddime ile başlar. Mukaddime bölümünün aralarına dönemden şikâyet temalı Farsça şiirler koymuştur. Eserin “*sadet kısmında belâgat ve fesâhat meselelerini ele alır.*”<sup>23</sup> Daha sonra yazar eserini niçin kaleme aldığını yazar.

Yazar genel olarak dilde sadeleşmeyi savunur. Ona göre kendi döneminde kullanılan nesir dili yapmacıktır ve konuşma dilinden bir hayli uzaktır. Buna karşılık eserinin dili Klasik Edebiyat’ın nesirlerini aratmayacak kadar ağır ve ağıdalı yazılmıştır. Eser neredeyse 19.yy’ın süslü nesri olarak kabul edilebilir. Eserde oldukça uzun birbirine eklemeli cümlelere yer verilir. Eserin içeriğiyle kullanıldığı dil birbirine tamamen zıtlık gösterir.

Said Paşa eserinde dil ve edebiyatla ilgili düşüncelerinde de bahsetmiştir. Özellikle eski ve yeni edebiyatı karşılaştırmış, Yeni edebiyatın oluşumunda ve gelişiminde Namık Kemâl’in büyük etkisinden söz etmiştir. Hatta Namık Kemâl’i Doğu’nun Victor Hugo’su olarak değerlendirmiştir. Dönemin şairlerinden Ziya Paşa ve Şinasi’yi edebî yönden bir basamak altta görmüştür.

Yazar eserinde dönemin yazı dilini yapı ve imlâ bakımından değerlendirmiştir. Yazar değerlendirmeyi Türk dilinin tarihi devirlerindeki durumlarına göre yorumlamıştır. Buna göre Eski Anadolu Türkçesi ve Çağatay sahasında dilin (özellikle kitabet dilinin) kesik kesik ve kısa cümlelerden oluştuğunu tespit eder ve yazılara Türk edebiyatından ve tarihinden örnekler gösterir.

Yazar “*yeni Türk nesrinin esasını teşkil eden fasılalı, müstakil yahut kesikli cümlelerin*”<sup>24</sup> bilindiğinin aksine Şinasi’yle değil Şinasi’den önce kullanıldığı “*uzun ve silsileli cümle yazma usulünün*”<sup>25</sup> Fenerli Rumlar’dan geldiğini ifade etmiştir. 19. yüzyılda özellikle dışişlerinde Fenerli Rumlar kâtip olarak kullanılmıştır. Yazar eserde uzun ve birbirine eklemeli cümlelerin Türkçeden değil Eski Yunancanın cümle yapısından kaynaklandığını ifade eder. 19.yüzyılda Fenerli Rumlar’ın etkisiyle uzun ve birbirine eklemeli cümle yapısı Türkçe yazışma diline hâkim olmuştur.

---

<sup>23</sup> Mehmet Said Paşa, *Gazeteci Lisânı*, s. XIX.

<sup>24</sup> Mehmet Said Paşa, *Gazeteci Lisânı*, s. XXX.

<sup>25</sup> Mehmet Said Paşa, *Gazeteci Lisânı*, s. XXXI.

Said Paşa eserinde o dönemde kullanılan yazı dilindeki dil bilgisel yanlışlıklara da değinmiştir. Yazar özellikle edatların ve tamlamaların yazı dilinde yanlış kullanıldığı üzerinde durmuştur. Arap dilinin kurallarıyla oluşturulmuş tamlamaların dili kapalı hale getirdiği ve bu tamlamaların kullanımını gereksiz olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra yazı dilinde noktalama işaretlerine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir.

Said Paşa dil ve medeniyetin gelişiminin birbirine paralel olarak geliştiğini ifade eder. Ona göre bir millet medeniyetinde ne kadar ilerlese dilde de o kadar ilerleme kaydeder.

Said Paşa kendi dönemindeki yazışma dilinin kendinden önceki dönemlere göre yine de açık olduğunu ifade etmektedir. Said Paşa eserinin sonunda dille ilgili şu sonuçlara varmıştır. Ersin Özarlan *Gazeteci Lisâni* adlı kitabında Said Paşa'nın düşüncelerini şu şekilde toplamıştır:

*“1. Bu müzayakadan kurtulmak için önce bir teftiş-i edebî, sonra da tanzimat-ı edebîye lazımdır. Bu teklif daha sonraki dil çalışmalarının kurumlaşmasının öncüsü gibidir ve Türk Dil Kurumu'nu kurduran fikir kaynağı olarak düşünülebilir.*

*2. Her şeyden önce bir lügat çalışmasına başlanarak Türkçenin kamusunun gözden geçirilmesi gerekir. Bu teklif sanki üstü kapalı olarak genç kalemler hareketinin faaliyetini aktarmaktadır. Ardından diğer Arapça sözlüklerin ele alınması özellikle Arapçanın zengin lügatlerinden Lisânü'l Arap'ın müsteşhidâtıyla tetkik edilmesi gerekir.*

*3. Karşılığı Türkçede bulunmayan kelimeler öncelikle Arapçadan sonra Farsçadan alınmalıdır. Böylece Lisâni Osmani kelime bakımından belli bir seviyeye gelirse de günün ihtiyacını karşılamak mümkün olmaz. Türkçe Farsça ve Arapçada bulunmayan kelime ve kavramlar da ecnebi lisânlardan devşirilmelidir. Fakat bu dillerden alınacak kelimeler Türkçenin kurallarına uyarlanmalı ve artık yabancı kelime gibi addedilmemelidir.*

*4. Türkçenin Batı dilleriyle mukayeseli sarf ve nahvinin hazırlanması gerekir. Paşa Cevdet Paşa'nın başlatmış olduğu gramer çalışmalarına ve ilm-i belâgata*

*duyulan ihtiyaç ortadayken merhumun eserini genişletip geliştirmeye kimsenin yanaşmadığını manalı bulmaktadır. Dil bilgisi ve retorik sahasında umumi kuralların tespit edilmesi ve bu vadede telif eserlerin teşvik olunması gerekir.*

*5. Encümen-i Daniş gibi bir ilim kurumunun olmayışı ciddi bir eksiklikler. Hemen kurulması gerekir.*

*6. Zincirleme cümlelerin kullanımı tamamen ilga edilip resmi yazı dilinde de tıpkı gazete dilinde olduğu gibi fasılalı cümleler kullanılmalıdır.*

*7. Silsileli cümlelerin zincirleme tamlamaların terk edilmesi gerekir.”<sup>26</sup>*

Sonuç olarak baktığımızda *Gazeteci Lisâni* adlı eserin gazetelerinin diliyle ilgili bir değerlendirme olmadığı görülmüştür. Yazarın resmi kitabet dili ve Türk yazı diliyle ilgili görüşlerini ifade etmiş, değerlendirmede bulunmuş ve çözüm sunmuştur. Eser Türk dili ve tarihi açısından önem arz etmektedir.

## **2.9. Atasözü ve Vecizeler**

*Cerîde* mecmuasının imtiyaz sahibi ve başmuharriri Mahmut Celâlettin Bey tarafından toplanan atasözü ve vecizeler *Mülâhazât-ı Hususiye* başlığı altında yayımlanmıştır. Mahmut Celâlettin *Mülâhazât-ı Hususiye*'lere önem vermiş, incelenen 48 sayının 29'nda *Mülâhazât-ı Hususiye* 'lere yer vermiştir.

Mahmut Celâlettin *Mülâhazât-ı Hususiye* iki şekilde yayımlamıştır. İlk sayılarda konu ayrımı yapmadan, atasözü ve vecizeleri yayınlamış, 7. Sayı ve 16. Sayıdan itibaren bir konu başlığı seçmiş ve o konu hakkında topladığı atasözü ve vecizeleri yayınlamıştır. Mecmuada başlıklar sırasıyla şu şekildedir: Vicdan, ilim, siyaset, nifak, hakk-ı içtima, haset, istikbal, itidâl, zekâ ve ferâset, hükümdar, para, asker, ittifâk, vicdan, atâlet, sefâhet, hukuk, diplomat, azâmet. Vicdan, zekâ ve ferâset, hukuk başlıkları iki defa kullanılmıştır.

Tanzimat dönemiyle birlikte kültür hayatımıza giren gazete ve dergiler, Türk edebiyatına nesir türünde büyük katkı sağlamıştır. Gazetecilik ile birlikte makale,

---

<sup>26</sup> Mehmet Sait Paşa, *Gazeteci Lisâni*, s. XLI-XLII.

deneme, fıkra, mülâkât vs. gibi yeni türler edebî sahada kendini göstermeye başlamıştır. Makale, fıkra gibi geniş bir kesimce okunabilen türler, yazarlar tarafından yeni yeni tanınmış ve ilk örnekleri verilmeye başlanmıştır. Fakat yazarlar, bu yeni türler arasındaki farkı kavrayamamış, özellikle makale ve fıkra gibi türler birbiriyle karıştırılmaya başlanmıştır. Bu tür karmaşası Tanzimat sonrasında ve İkinci Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir.

Tez konumuz olan *Cerîde*'de incelediğimiz makale ve fıkra türlerinin birbirine karıştırıldığı hatta makale diye addedilen türlerin anı, gezi yazısı gibi türlerle de karıştırıldığı görülmüştür. Anlaşıldığı gibi İkinci Meşrutiyet döneminde nesirlerde edebî tür ayrımı tam olarak gerçekleşmemiştir.

*Cerîde*'de yazılan nesirler genellikle Türk toplumuna bilgi vermek, insanlara bir şeyler öğretmek üzere yazılmıştır. *Cerîde* yazarları 32 yıllık İstibdat döneminin Türk toplumuna çok zaman kaybettirdiğini, bir an önce kaybedilen zamanın telâfi edilmesini savunurlar. Bu nedenle istibdat dönemi dergilerinde yazılan topluma herhangi bir şey vermeyen, toplumun gelişimine katkı sağlayamayan nesirlere yer vermemişler, genellikle siyasî ve toplumsal konuları işlemişlerdir.

*Cerîde*'de yayımlanan düz yazılar genel itibarıyla değerlendirme ve tespit yazıları olarak karşımıza çıkar. Dönem İkinci Meşrutiyet ve 31 Mart Vakası gibi Osmanlı devletinin kırılma noktalarının oluşturan önemli siyasî olayları içine alır. Bu nedenle, yazılan fıkralar çoğunlukla bu konuları işler. *Cerîde*'de bireysel konuların işlendiği nesirlere çok fazla rastlanmamaktadır. Özel mektuplar ve *İstanbul Nazâr-ı Hurdabin İle Görüş* makalesinde bireysel duygulara yer verilmiştir.

*Cerîde*'de yer alan düz yazı türlerini iki ana noktada değerlendirebiliriz:

Bunlardan ilki nesirlerde noktalama işaretlerine yeterince önem verilmemesidir. Tercüme yaptığımız metinlerde cümle bittiği halde nokta konmamış, cümleler noktalama işareti olmadan birbirine bağlanmıştır. Noktalama işaretlerinin muntazam kullanılmaması metinlerde anlamın bozulmasına ve anlam kargaşasına sebep olmuştur. İkinci husus ise *Cerîde*'de yayımlanan bazı nesirlerde kullanılan dilin dönemine göre ağır olmasıdır. Eserlerde kullanılan Arapça, Farsça



sözcükler ve bu sözcüklerle kurulan birbiri ardına gelen tamlamalar dili ağırlaştırmıştır. Bunun yanı sıra bitmek bilmeyen uzun cümleler eserin dilini zorlaştırmıştır. Buna karşılık *Cerîde*'de Sami Paşazâde Sezai, Süleyman Nazif, Mahmut Celâlettin'in kullandıkları nesir dili sadedir.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### İNCELENEN METİNLERİN ÇEVİRİ YAZISI

#### 1. ŞİİRLER

**Nasûhî Beyefendi Hazretleri ile birâderi âli-kadirleri Abdülhâk Hamit Beyefendi'nin vakt-i istibdatta musahebe-i edibânelerinden birer cümle;**

##### **Hamit Bey:**

Kabr ile gayet bulur olmazsa bir iş sabr ile  
Pençe-i takdîrden kısmet kapılmaz cebr ile

##### **Nasûhî Bey:**

Her zaman mı bizi cebr eyleyecek sabra kader  
Yaşayış mı ola bu kahrı çekiş kabre kadar

Biz askeriz askerlerimiz bizlere şandır  
Düşman yarası göğsümüze kanlı nişândır  
Güce verilir adet olup bazı nişânlar  
Askerde nişân sinedeki zahm-ı sinandır.

Mahrukizâde Câfer

##### **Değirmen**

Sâkin değirmen, sen yine  
Durdun, sükûtun zî mâil:  
Baktıkça baygın bâline,  
Bir kalp zûcret iştimâl  
Güya enis-i can olur.  
Vazi-i garibin sadedir,  
Ömür-ü gurûr âzâdedir,  
Güya mezar âmâdedir,  
Lakin hayat efsân olur  
Derken mezher bir sabâ,  
Oldukça pirân-ı safâ

Yelkenlerin döndükçe sen  
Bir sâye-i rikkâtnüma?  
Bir bâl-i nur handezen  
Bir gül ki bir parlak ziyâ  
Dökmektesin ezyâline  
Güya kanun-u vücût  
Devrekle olmuş rû- nümûn,  
Bir hande, bir muharrik sürûd  
Güya yapışmış bâline  
Îkler görürsün dembedem,  
Ey şair Âlişim!

Hırçın değirmen, bak hele!  
Fır fır dönersin muttasıl,  
Bir velvele bir zûr ile,  
Evirmektesin bâl-i hayat;  
Sad çâk olur senden hevâ,  
Güya ki yerden i‘tilâ  
Meyliyle pür insin; sema  
Hatta bürûc-u kainaat  
Kâfi değil pervâzına,  
Azdır cihân âvâzına!

Giryân değirmen, şimdi sen  
Gâhi eyledirsiz hazin;  
Gâhi müheyyiç bir enin  
Tarzında ağlarsın neden?  
Yok mu hevedan hiç eser?  
Dolmaz mı kalb u cânına?  
Durmak yakışmaz şânına,  
Dönmekte güç, efgânına  
Bâl açmış arz kînever  
Ûr Ûr demadem bâlini  
Yahut... Görürsün halini!

Yorgun değirmen inledik  
Durduk, bağırdık, ağladık,  
Birçok yürekler dağladık,  
Feryâd-ı aşkı dinledik,  
Çırpındık; artık cisminin  
Güya tükenmiş takâti.  
Yok bâr-i ömre kudreti.  
Beklersin artık rıhleti  
Ân gurubundur senin...  
Baktıkça şems-i âfile  
Cephen mezar olmuş bile!  
12 Teşrinievvel sene 324 Kemalzâde Ali Ekrem

### **Nasûhî Bey Efendi'den Abdülhâk Hamit Bey Efendi'ye**

Bu nasıl cilvedir nasıl ayîn  
Edemez kimse aslını tayin  
Peder etmekte zevk u hald berin  
Mader etmekte bunda ah u ânın  
Ânı etmezdim visâl-i ihyâ  
Bunu eyler gam-ı firâk-ı ifnâ  
Ânı eyler eğer deâ-i irzâ  
Bunu etmez makarr-ı likâ teskin  
Sözde tatyîbdir merak ve meram  
Kahr-u ta'zibe yok mahall-i mâdâm  
Beni tağribe lîk eder ikdâm  
Seni takribe eyleyen temkîn  
Sanki elvermemiş nazârdan öte  
Andığı bunca beldelerden öte  
Seni ta müntehay-ı birden öte  
Eylemek bunca dem cezre nişîn  
Bakmayıp hasta halime imdi  
Havâh adildi havâh zâlimdi

Beni de salmak istemen şimdi  
Ne revâ mavera-ı nehre yakın  
Nice kılsın buna sükût-u âdem  
Kalmasın gend veya mekr-i matem  
Âlim etsin bu ilkâde âlim  
Herkes olsun amma gününde emin  
Zeyd ve Ömer eylesin vatanda safâ  
Arzu ve merâmını icrâ  
Ben niçin böyle müstehakk-ı cezâ  
Sen niçin öyle kalebend-i hemîn  
Ne sana var dayan birâder edip  
Ne bana var dayan asil ve nesip  
Ne sana var bu yerde cill-i nasip  
Ne bana hâsılı alettahmin  
Sana sıdk-ı lisân etmiş noksân  
Bana noksânsa hezm-i hıfz-ı lisân  
Bana dindar bulunduğum bühtân  
Sana bühtanda olduğun bî-din  
Gel ki bu dehri imtihân edelim  
Ta ki yâ kâr veya ziyân edelim  
Bari tebdil-i hal-ü şân edelim  
Elde ne bilki asmân-ı zemin  
Yok yok ey sevgili birader yok  
Böyle tedbire cürete yer yok  
Ortadan olsa şâh-u asker yok  
Yok mudur üstümüzde ferd-i muayyen  
Çok fütühât olur karîb karîb  
An karibüzzaman acîb acîb  
İkimizde gerek garîb garîb  
Arzuhâl edelim hazîn hazîn  
Öyle kem eyleye kerem bize de  
Lütf-u ihsân dembedem bize de  
Hem cem-i ibâda hem bize de  
Kılıp esbâb-ı hayretimiz tekvîn

Hazreti zülcelali vel ikram  
Bi cemal ve kemal fahr-i en'am  
Ba'mum pâye-i miran-ı izâm  
Beheme-i evliyay-ı Hakk âmîn

20 Teşrînisâni sene 308.

**Recaizâde Mahmut Ekrem Beyefendi'nin letâif-i edebîyelerinden  
müntehâbattan bir parça**

Bir eşekçi önü sıra iki har  
Biri tuz yüklü diğeri sünger

Suvb-u maksuda azm ederlerdi  
Düşerek kalkarak giderlerdi

Olmak isterse ikinci humâr  
Kuru sünger gibi şekk-i reftâr

Rûşünde erinmek behrâm  
Gösterdi betaete ikdâm

Tuza (deh) süngere demekten çüş!

**Abdülhâk Hamit Efendi'nin âsâr-ı hikemiyelerinden müntehâb bir  
parçası**

Hayret bakılınca zîr-u bâlâ,  
Esfel duruyor karîn-i i'la.  
Hayret olunursa fikr u tahmîn,  
Bu subh ile ibtidâ-ı tekvin.  
Hayret kalınırsa yâd-ı Yârab,  
Geçmiş a'sârıyla geçen şeb.  
Hayret cereyân edip gelen nehir,  
Ger olsa makîs-i âti-i dehr.

Hayret-i heyecan-ı nehr ebre!  
Hayret Şu sükût içinde kabre!  
Hayret nazâr eylesem hayâta,  
Bir nefsim bir mükevvenâta!  
Bir yanda o mahşer-i avâlim  
Bir yanda benim garip halim.  
Hayret hayret bu sırra hayret!  
Hayretle görünmede bu kudret!  
Ya Rabbi Şu asmâna karşı,  
Âlem diyoruz buna nedir bu?  
Ya anda vuku bulan vekâyî,  
Kim vaki olur hilaf-ı vaki?

Bir kıtaya münhasır acâib,  
Bir mülke hücum eden mesâib,  
Bir belde münteşir havâdis,  
Bir hanede devreden mebâhis,  
Bir ferde rû-nümûn olan hâlât,  
Bir zihne gelip giden hayâlât,  
Ya bir kirm-i za'îf-i kemter  
Kim ömür sürer teneffüs eyler.  
Ya bir mûzî o cism-i mevhum  
Mevhum deriz vücûdu ma'lûm,  
Tazim edelim Şu kâinâta,  
Ya neyleyelim o mûziyyâta?

**İstanbul Edibelerinden Nigâr Hanım Hazretlerinin  
Bir Mader Mütehassır**

Ya Râb bu ne ızdırâb-ı ahzân  
Hisseylediğim dilimde her an!  
Hasret denemez azâb-ı nirân  
Ateşinde can sine-i suzân,  
Elbette ederdi beni perişân...

Evlâd-ı firakîdir bu hüsrân  
Yezdan açsın bu hâli yezdân  
İcâznümâ olan o sultân

Çektim nice ızdırâb-ı mihnet  
Nezdimde kalır diye o hey'et;  
Takdîr-i Hüdâ-yı sabr-u gayret  
Tabire nasıl eder kifâyet!  
Vâki yine ayrılık nihâyet  
Evlâd-ı firakı gamlı hasret,  
Yezdân açsın bu hali yezdân  
İcâznümâ olan o sultân  
Nezdimde iken o nazlı etfâl  
Eylerdi beni hep inler işgâl  
Gelmez idi istirahat-i bâl;  
Rahatların etmedikçe ikmâl  
Âsayış diriğ fil hal  
Evlâd-ı firakı etti ihlal.  
Yezdân açsın bu hali yezdân  
İcâznümâ olan o sultân  
Yaktıkça o yavrular koyup ser  
Bâlin idi sine gâh-ı mâder!  
Bir levha idi o şevk-i âver  
Seyriyle olurdu dil mübeşşir  
Eyvah ki...! Şimdi kalp kemter  
Evlâd-ı gamıyla zar-u muğber  
Yezdân açsın bu hali yezdân  
İcâznümâ olan o sultân  
Kimler size şimdi dikkat eyler?  
Kim yavrularım himâyet eyler?  
Kim şimdi sahâbet eyler?  
Kim hâlimize mürüvvet eyler?  
Mâder- bekâ-yı hasret eyler!  
Allah'a sizi emanet eyler.



Yezdân açsın bu hali yezdân  
İcâznümâ olan o sultân  
Nigâr Binti Osman.

**Abdülhâk Hamit Beyefendi'nin Âsâr-ı Muntahabesinden:**

Siz, ey melekûtîler olup nâil-i pâye,  
Bulmuşsunuz eflâkde bir ömr-ü müebbed,  
Âdem niye gümnâm ola hâk içre mücerred,  
Ândan daha lâyık mısınız siz o, bekâya!

Zalimlere lâyıkça âdem, neyleye mazlûm  
Elyâk görünür halbuki gaddâra mücâzât  
Masûma dahi görmemek olsun mu mükâfât  
Yetmez bunu ifâya hayatın günü, malûm.

**Hürriyet Neşidesi**

Kimdir şu esâfil bir alay süngüsü düşkün,  
Hûn-u vatanı nûş ile mahmûr idiler dün  
Âfâk-ı hamâsette tecelli ile süngün (süngün)  
Osmanlıların nâmına verdin yine bi ün

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Hürriyet mâlike-i ceş-i gazanfer,  
Esfârına her yerde kızıl kanla veren fer,  
Teb-lerze-i havfin ne siper koydu, ne miğfer,  
Bahş eyledi sayhan bize bir sulh-ı muzaffer!

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Osmanlı gibi durmada didâr-ı vakurun  
Çık fevkine ol şekl ile edvâr-u duhûrun  
Bir hayli zaman yolcususun rabb-i sabûrun  
Peygamberin emriyle tulû eyledi nûrun

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Her şeb mütehassirdi vatan hâb ve huzâra  
Evlâdın vakfetmiş idi ye's ve fütûra  
Volkan gibi bir meşaldir geldi zuhûra  
Kalboldu o hâlât bugün şevk u sürûra

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Bir meşale yakmıştı ânı âteş gayret  
Bir meşale vermişti bütün âleme hayret  
Bir meşale bir hande-i sûzande-i nusret  
Mâtemleri yakmakta o pür-nûr meserret

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Yangın yerine döndü od-u sicn-i mezâlim  
Mazlûm olana şimdi rahim olmada zâlim  
Her saf ahâli-i vatan câhil ve âlim  
Görmekte şu'ânla senin nefsinî sâlim

Binler yaşa ey mihr-ü muhabbetle doğan gün  
Sayende ne zindan ne ezâ kaldı ne sürgün

Abdülhâk Hamit

Çeşm-i ibret beyn niçin bakmaz selâtin kasrına  
Kim harap olmuş bütün bir muktezâ-yı inkılap  
Perdedar bârgâh kayser olmuş ankebut  
Bu mudur nevbetzen kâşane-i Efresyâb.

İsimsiz

### “Koca Şair Eşref Efendi’nin”

Bazı ahvâl ilimaniye ettikçe nigâh  
Hatıra gelmektedir mucizesi İsa’nın  
Veriyorken illet millet ile cân  
Ömrü uzadı nâtik-ı hümânyun ile mebûsanın.

### Çelebizade H. Şemsi imzasıyla varîd olmuştur:

#### Bazı gazeteler hakkında bîtarafâne mütâlaat

#### Yeni Gazete

Zühd-ü takvadan giyip fahr-i libâs  
Çıktı matbuata Ali pâyede  
Mazhâr-ı nur şihâb-ı din olup  
Parladı bir kat daha ol sayede  
Sima “ra’d kaza” Eşref’in  
Seyf haktır dest-i kirarânedede

#### Serbesti

Koca bir seyf-i hamâset elde  
İri bir cüsse, kalın birde sada  
Saldırır şîr-i jiyân veş bazen  
Yağdırır her tarafa tîr-i kaza  
Hamal eder rezmgâhe bazı zaman  
Bir mehabetle eder cismin ve vegâ  
Bende sevmem o kadar doğru sözü  
Serkâr olsa makamım zira...

### **Osmanlı**

Ne mübarek ilim, ne tatlı mail  
Ne mehabetli bir hitab-ı mübeyyin  
Bülbül bârgâh nasr-u zâfer  
Sünbül gülşen yisar-u yemin  
Şule var sinesinde sıdk u vefâ  
Cilvegâr didesinde feyz-i mekîn  
Rehber-i şahâh izzetidir  
Emr-i şeri' Hüdâ' da ruh-u emin  
Hamîl reyine mehâbetidir  
Pişgâh gazâda şâh-ı gûzin  
Yani haydâr imam her du serâ  
Hasr-u melekût zaman ve zemîn  
Bunca yıllar yegâne hamîsi  
Vatanın, milletin o seyf-i raşîn  
Âna medyun hin-i şükrândır  
Kadir nimet bilen zevât-ı güzîn  
Eylesin şân-ı şevketin ila  
Zât-ı bâri bî-hürmeti yasîn

### **Sabah**

O bir ruhul-ceraid der ki etti sahibin bâlâ  
Fakat bir şair âliden oldu âkıbet mahrûm  
İki nücûm-u münevverdir âna revnak veren yoksa  
Sabahı şâma çoktan kalb ederdi tâli' meş'ûm

### **İkdâm**

Dua-gûy defterinden farkı yoktu gerçi evvelce  
Bine beynelahali iktisâb etti güzel bir nam  
"Kemâlin" saye-i feyz bilindi ihtimamında  
Sezâdır hırz-ı can etmekle elhâk bugün ikdâm

### **Şuray-ı Ümmet**

"Müşavi ruhum" buyurmuşken cenâb-ı şarii izâm

Bugün şuraya karşı itiraz etmek isâettir  
Heman bilcümle akvâm ve hükümât eyliyor teslîm  
Ki devletbahş millet mutlaka şuray-ı imtidâr

### **Tanîn**

Müşteki, hırçın, cedelci, rastgû  
Haklı haksız kimseden olmaz emin  
Cami'ül izdâddır âhım gibi  
Düşmana tarraka ahbâba tanîn

### **Şair Âteşziban Eşref Efendi Hazretlerinin:**

### **Tevhid-i Münâcaat**

İlahi yok nazîrin yok nazrîn yok nazîrin  
Ne vardır müsteşârın ne müşîrin ne vezîrin  
Gidenler kalsın ukbada Allah'ım cezasız  
Yeter hainlere dünyada bu abd-i hakîrin

### **Kıt'a**

Bir takım ehli nifâk ve küfür ve şirk-i hiciv için  
Hasbetallah hesane vekâlet eylerim  
Olduğuçün emir ki infâz bundan maksâdım  
Ya Resulullah ümid-i şefaât eylerim

Eşref

### **Tarih**

Millete ordu oldu  
Tebdîl-i istikametle  
Hakkın inâyetiyle  
Meşrût bir hükümet  
Âlemde başka bir hâl  
Yerli yabancı cümle  
Hiç şüphe yoktur artık  
Zira ki itilanın tebrik için kudûmun  
Etti cülûs-u müjde

Encam-ı kâr irşâd  
Mahvoldu zulm-ü bidâd  
Hakkıyla oldu kaim  
Sultan-ı sahib-i dâd  
Herkeste başka bir şevk  
Olmakta şöyle dilşâd  
Devlet eder teali  
Usûl esasıdır dâd  
Tarih-i temîn arziyyet  
Sultan Mehmet Reşat  
1327

**Hersekli Arif Hikmet Bey merhumun tercüme-i haliyle menakıbını  
havidir.**

**Muharriri: İbnü'l-emin Mahmut Kemal**

O bulur hatır ümitte hayat-ı uhra  
Bizde olmuş fazlanın çoğu hatta gidiyor  
Buluyor garipte âsarı gibi feyz-i nüşûr  
Sürünüpte ölen erbâb-ı meziyyet burada  
Sürüyor, hala yakın ömr-ü müebbet orada  
Size öğretmektedir şarkıda müsteşâr kalır  
Odanın kukla kıyafetli beyinsiz şıklar  
Kafanın dış yüzü benzer bu kolayı efrenci  
İçini onlara benzetme hünerdir bence  
Bize insan demek insanlığa bir bühtândır.  
Nâtıkız doğru fakat silsilemiz hayavân.

**Îd-i Millî-i Osmani**

Bütün şân-ı şukûhiyle, bütün tâb-ı şehiriyle  
Bütün evlâd-ı millet, zafer-i pimâ cunûdiyle  
Bütün Enver, Niyaziler gibi necl deliriyle  
Bütün ezhâr-ı nuru bütün şevk-u sürûdi ile  
Havil ettikçe 10 Temmuz semay-ı fikr-i milletten

Çıkar bânın safâ enhây-ı feyza feyz-i cennetten  
Onun yemin-i kudûmuyla tecelli eyledi zira  
Otuz yıldır kûsûf etmiş şümûs-u baht-ı Osmanî  
Onun tazyik-i kahırıyla cihân tâb ve zaman âra  
Şerefyâb oldu ehliyle bihakkın taht-ı Osmanî  
Uyun-u fahr-i milletin sen ey yevm-i celilişşân  
Vatan sayende olmuş neşvezâr-ı nur-u sermesti  
Sen ey Âli, mukaddes İd-i Osmanî, müebbet ân  
Sezâdır iftihâr iptisa seninle ruh-u serbesti  
Fe 10 Temmuz sene 325 Rodos Ahmet Kamil

### **Millî Şarkı**

**1324 den bade ile ebede doğru tevali edecek senelerin 10 Temmuzunu için:**

Bidâd-ı kahr altında dün  
Millet kan ağılarken bütün  
Erbâb-ı zalimin rağmına  
Yaptık ne parlak bir düğün  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Allah'a bin şükür ve senâ  
Gözler gönüller rûşena  
Mazlûmların güldü yüzü  
Bir bir ezildi eşkıya  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Birden kırıldıkta kübûd  
Anasırlar oldu yek vücût  
Tutsun zemîni galgale  
Çıksın semavta sürûd  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Bir nur-u hak bir mucize  
Gösterdi hürriyet bize  
Ey kahramanlar tâ ebed  
Medyun-u şükranız size  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Geçti muadat ve şurûr  
Mahvoldu âsar-ı fütûr  
Simay-ı mülk ve milleti  
Parlattı enâr-ı sürûr  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Açtı zafer alâmeti  
Gösterdi zulüm encâmını  
Osmanlılar tebcil edin  
Hürriyet bayramını\*  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Takdis ederse var yeri  
Ümmet bu Feth-i Enveri\*\*  
Temmuz on, üç yüz yirmi dört  
Tarihinin yâd-ı âveri  
Hoş îd-i millîdir bugün  
Asker! Senindir şân, o gün

Recaizâde Ekrem

•Bu mısra şöylede olur: Enver, Niyâzi nâmını

\*\* Yahut: Bu feth-i ekberi



## **2.NESİRLER:**

### **2.1.Tercüme Yazıları**

#### **Şekspir Tercümesi**

#### **Şekspir**

#### **İngiliz Şuarasından Şekspir**

Sisam Beyi Kopas Efendi Hazretleri'nin İstanbul'da buldukları sırada âlem-i edibine bir hatıra kabilinden yazdıkları bazı âsârdan henüz neşr edilmeyen bir makaleyi elde ettiğimiz cihetle müşarûn ileyhin her yüzden meziyetlerini takdîren ber-vech-i ati derc ediyoruz:

Şekspir İngiltere'nin meşâhir-i şuarasından olup bin beş yüz altmış iki sene-i milâdiyesi şehr-i nisanında İngiltere'de Varvik eyaletinde (İstramfort) kasabasında tevellüd etmiştir. Pederi altın ticâretiyle iştigal ederek bir miktar servete mâlik olduktan sonra mahalli belediye meclis azalığına intihap olunmuştur. Şekspir yedi yaşında olduğu halde memleketi mektebine dâhil olarak sekiz sene kadar mekteb-i mezkûrda tahsil ettikten sonra pederinin umûr-ı ticariyesine hâlel gelmesi üzerine mektepten çekilerek vesâit-i ta'ayyüşünü tedârik edebilmek üzere bir kasabın yanında hizmet etmeye mecbûr olmuştur. Bir müddet sonra kasabın hizmetinden çıkarak ötede beride gezmiş ve nihayet (Şuradelin) kasabasına gidip oradaki tiyatroya devam edenlerin atlarına bakmak hizmetini derûhte ile vesait-i taayyüşünü biraz daha vasi derecede temîn edebîlmıştır.

Zekâvet-i fevkâladesi mezkûr tiyatro müdürünün nazâr-ı dikkatini celbetmekle Şekspir bin beş yüz seksen beş sene-i milâdiyesinde müdür tarafından tiyatronun bazı küçük hizmetlerinde istihdam olunmuş ve o sırada ihrâz etmiş olduğu melekeye istinaden oradan müfarakâtla bir müddet diğer tiyatrolarda ve ba'dehu Londra tiyatrolarında ifa'-yı hizmet eylemiştir. Bin beş yüz doksan iki sene-i milâdiyesine kadar ömrünü bu vechile imrar etmiş bulunduğu halde sene-i merkûmede altıncı (Hanry) namıyla telif etmiş olduğu ilk eseri meydana koymuş ve bu eser tiyatroda oynatılarak umumun takdirâtına mazhâr olmuştur. Şekspir'in

terceme-i hâlini tedkik edenlerin netice-i tedkikatına nazâran kendisi fevkalâde zeki ve tabiaten şair olduğu cihetle bir taraftan esbâb-ı maişetini temin için salifüzzikr hizmetlerde bulunmuş ve diğer taraftan dahi ulûm ve fûnûn tahsilinden geri durmayarak içinde yaşadığı zamanın kâffe-i ahvâlini ve husûsat-ı fenniye ve hukûkiye ve siyasîye ve mezhebiyeye taallûk eden her türlü mesaili ve milel-i muhtelifenin ahvâl-i tarihiyesini ve gerek İngiltere'nin ve gerek memâlik-i sairenin usul ve âdetini tetebbu ve Latin lisânını dahi tahsîl ile iktisâb-ı malûmat-ı vasia edebîlmüş ve bu suretle zekâvet-i tabiiyesini tevsi' ile müellif ve şair itibârıyla derece-i kemâle varmıştır. Eser-i mezkûrun mazhâr olduğu takdirât-ı umumiye gayretini artırmış ve şu halde yekdiğerine faik olmak üzere tiyatroya mahsus nice âsar vücûda getirmiştir. Nihayet Şekspir o derece şöhret ve itibâr kazanmıştır ki kraliçe (Elizabet'in) dahi ihtiramatına nail olduğu gibi zaman-ı ulema ve şuarâsı ve o vakit şöhret-i fevkalâde ile mümtâz (Bengonson) nâm-ı değer İngiliz şairi dahi Şekspir'e kemâl-i hürmet ve riayet etmekte idi. Bin altı yüz on iki sene-i milâdiyesinde Şekspir servet-i külliyyeye mâlik ve umumun takdirât ve riayetine mazhâr olduğu halde mahall-i tevellüdü olan mezkûr (Esteratfort) kasabasına ailesiyle beraber avdetle dört sene sonra yani bin altı yüz on altı senesinde elli dört yaşında olduğu halde irtihâl-i dar-ı bekâ etmiştir.

Şekspir'in tarih-i vefatından şimdiiye kadar mürûr etmiş olan iki yüz seksen bu kadar sene zarfında her memleket ona bir şuarâ ve uleması Şekspir'in âsârına nazâr-ı hayretle bakarak gerek şiir nokta-i nazârından ve gerek nukât-ı saireden ulüvv-i kemâlâtını tasdik ve takdîr etmiş ve âsâr-ı mezkûre çoktan beri (klasik) haline girmiştir. Almanya'nın meşâhir-i şuarasından (Kete) Şekspir'in en büyük şair olduğunu tasdik ile âlâ-yı şanına delâlet ettiği gibi Fransa'nın şuarâ ve müellefin-i meşhûresinden (Victor Hugo) dahi Şekspir'in fevkinde şair bulunmadığını söylemiştir.

Mamafih Şekspir'in ibtida-yı emirde pek adi adam olduğunu ve mekâtib-i âliyyede ulûm-ı fûnûn tahsil etmediğini serişte ittihazıyla meşhûr olan esarının kendi âsârı olmadığını iddia edenler dahi bulunmuştur. Bu fikir bundan elli sene evvel Amerika nisvânından (Vilya Bakon) nâm kadın tarafından meydana atılmıştır. Mezbûre Amerika'da neşr olunmakta olan bir risâle-i mevkûtede ol bâbta yazmış

olduğu bir bend-i mahsûsda Şekspir'in zamanında İngiltere'de başvekâlet makamında bulunmuş olan müellif meşhûr (Fransis Bakon) âsâr-ı mezkûreyi kaleme almış olduğu ve fakat tiyatronun ol vakit pek de makbûl ve muteber olmadığı ve kendisinin ihrâz etmiş olduğu mevki-i âli âsârın kendi namına olarak meydana çıkmasıyla tiyatrodaki oynatılmasına mani bulunduğu cihetle âsâr-ı mezkûre Şekspir'in namıyla çıkarıldığını iddiaya kıyâm eylemiştir.

Bu yolda dermayân olunan fikir gerek Amerika'da ve gerek İngiltere ve Almanya'da birçok müntesibin-i ulûm tarafından kabul olunarak ol bâbta hayli tedkikât icra edilmiş ve birçok mübâhasât-ı vakıa neticesinde ol fikrin butlanı tebeyyün ederek şair-i meşhûr Şekspir'in şân ve şöhretine hiçbir hâle getirilmemiş ve âsâr-ı mezkûre Şekspir'in mahsûl-ı fikri olduğunda mine'l-evvel hâsıl olunmuş olan itikâd-ı kati türlü tereddüden masum kalmış. Filvâki âsâr-ı mezkûrenin Şekspir'in âsârı olmadığı hakkında dermeyân edilmiş olan mülahâzâtın ve mütâlaat pek vahim olarak batıl olduğu vehleten görünmektedir. Bu mülahâzât ve mütâlaattan olmak üzere denilmiş idi ki İngiltere'nin başvekili (Bakon) âsâr-ı feragatla Şekspir'e âsâr vermemeye karar verdiği zaman Şekspir memleketine çekilmiş ve ol vakitten beri Şekspir tarafından yeni bir eser meydana konulmaması bu iddianın sıhhatini mü'eyyid bulunmuş. İş halbuki bu misillü faraziyyâta mukâbil Şekspir'in sıhhatine hâle gelerek âsâr yazmaktan feragât eylediğine ve muhtâc-ı istirahat olduğu için memleketine çekilmeye karar verdiğine itikâd etmek daha doğru değil midir? Çekildikten dört sene sonra vefat etmesi dahi bu itikâdın sıhhatini müeyyid değil midir? Şekspir'in pek âyş u işrete meyyal bir adam olduğu cihetle böyle âsâr-ı mühimmenin kendisi tarafından vücûda getirilmiş olduğuna hüküm etmek müşkil olduğu dahi muterizler tarafından iddia olunmuş idi. Votka Şekspir adi bir familyaya mensûp olarak bir müddet edna hizmetlerde bulunmuş olduğu gayr-ı münküm ise de muahharân tahsil-i ulûm ve fûnûna sülûk ile tahsili derece-i kemâle varmış ve mesai-i masrûfesinin şu neticesi zekâvet-i tabiyesine munzâm olarak peyderpeş âsâr-ı mezkûreyi vücûda getirmiş olduğu ve âsârının kendisine kazandırmış olduğu şöhret sayesinde ber-minval-ı meşrûh kraliçe (Elizabet'in) teveccühâtına dahi nail olarak hatta müşarûn ileyhın telif-i âsâr husûsunda kendisine vermiş olduğu bazı nasâyih ondan sonra telif eylediği âsâra icrâ-yı tesir eylediği ve bir de anifen beyân olunduğu üzere şair-i meşhûr (Bengonson) Şekspir'e şair ve müellif olmak üzere hürmet ve

riayet ve iktidâr-ı şiiiri ve amelisini takdir ile kendisine hukuk peyda ettiği cümle tedkikât-ı tarihiyedir. Bir takım muterizlerin bir güne malumât-ı tarihiyeye müstenid olmayarak mahza faraziyyât kabilinden olarak dermeyân eyledikleri ifadât müdakkikin-i tarihin müttetekûn aleyhi olan hususat-ı mezkûrenin red ve cerhine kâfi add olunabilir mi? Asıl ve esasa müstenid olmayarak dermeyan olunan faraziyyât ve ifadât âsâr-ı mühimme-i mezkûrenin Şekspir'in olmadığı hakkındaki fikri bir vechile teyit edemediği cihetle mezbûre tarafından meydana atılmış olan fikrin peyderpeş gerek Amerika ve Almanya ve gerek İngiltere'de terk edilerek şair-i meşhur Şekspir'in şan ve şöhreti şimdiye kadar müntesibin-i ulûm tarafından muhafaza edilmiştir.

Şekspir aleyhinde dermeyân edilmiş olan mülâhazât vech-i meşrûh üzre redd olunarak bî-asıl ve esas olduğuna hükm edilmiş iken bundan evvel dahi bir Almanyalı bir risale-i mahsûsa neşr ederek bundan âsâr-ı mezkûrenin İngiltere başvekili (Bakon) tarafından yazıldığına dair olan fikri reddetmekte ise de âsâr-ı mezkûrenin kâffesi Şekspir tarafından yazılmayıp (dram) kabilinden olanlarının müellifi başka ve (komedi) olanlarının müellifi dahi başka olduğu ve (Lord Savsambson) Şekspir'in dostu ve hamisi olduğundan bir kimin bunun tarafından yazıldığı beyân ve iddia etmiştir. Ancak bu yoldaki iddia dahi mezbûre (Delya) Bakon tarafından meydana atılmış olan fikir gibi bî-esas olduğu hemen derece-i sübuta varmıştır. Şu kadar ki: Ahiren Almanya'da (Bilaytiray) namında diğer bir müellif risale-i mezkûrede münderiç bazı mülâhazâtı serişte ittihaz birle âsâr-ı mezkûrenin (Kont Vontand) tarafından telif edilmiş olduğuna dair yeni bir fikir meydana koymuştur.

Şekspir'in âsârı İngiliz lisânı ve edebiyatıyla müştakil olduğum cihetle yeni meydana konulan şu fikir nazâr-ı dikkati celb ederek fikr-i mezkûru meydana koymuş olan müellifin tercüme-i hâlî ile şu fikrin müstenidün aleyhi olan delailin derece-i kuvvet ve itibârı bu fikir üzerine müntesibin-i ulûm beyninde cereyân eden mübâhâsatın neticesi hakkında tettebbuata teşebbüs ile tettebbuat-ı vakıadan hâsıl olan netayici ber-vech-i zîr beyân eylerim.

Almanyalı Mösyö (Playtiray) zamanımızın en meşhûr müverrihinden add olunur. Bir müellif olup tarihe ve edebiyata ve ulûm-ı saireye müte'allik olmak üzere

şimdiye kadar telif eylemiş olduğu âsârın muhtelif müntesibin-i ulûm tarafından pek ziyâde takdir edilmiş ve kendisine bir şöhret-i hakikiye kazandırmıştır. Müellif-i mûmâ ileyh (İngiliz edebiyatı tarihi) unvanıyla bundan evvel neşrettiği bir eserde Şekspir'in âsârı İngiltere'nin başvekili (Bakon) tarafından yazılmış olduğuna dair evvelce dermeyân edildiği ânifen beyân olunan müddeiyatı esbâb-ı mücibe-i vasia ve muknia derciyle külliyyen red ve cerh ederek âsâr-ı mezkûrenin müellif-i hakikisi Şekspir olduğuna kendisince itminan-ı kati hâsıl olduğu bila-tereddüd ikrâr ve itirâf eylemiş iken bu kere tebdîl-i fikr ile âsâr-ı mezkûrenin (Kont Rotland) tarafından yazılmış olduğu mülâhâzasına sülûk etmiş olup şu fikir ve mülâhâzayı ispat zımında Şekspir işrete meyyal olarak diyar-ı ecbeniyede dahi seyâhat etmediği cihetle âsâr-ı mezkûrede İtalya ve Fransa ve Danimarka'ya dair mûnderiç malûmatı Şekspir'in haiz olmuş olması mümkün olmadığı ve (Kont Rotland) ise bin beş yüz doksan altı sene-i milâdiyesinde Avrupa'da seyahatla Fransa ve İtalya'yı ziyâret etmiş olduğu gibi Venedik'te ve Roma ile Verona'da birer müddet kalarak Pado Daralfünunu'nda dahi ilm-i hukuku ba'de't-tahsil Londra'ya avdetle orada tavattun etmiş olduğu ve Şekspir'in ilim-i hukuku tahsil eylediği mütebeyyen olmadığını ve (Kont Rotland) İsak'ın refâkatinde olarak Açura adalarını dahi geşt ü gûzar ile o esnada kesb eylediği tecrübe sayesinde âsâr-ı mezkûreden (Temiyest) nâmıyla marûf olan eseri telif edebilmiş olduğunu ve muahharan bir müddet Flemenk'te dahi bulunduğu cihetle Flemenklilerin usûl ve âdetinden bahis diğer bir eseri yazdığını ve altı yüz bir sene-i miladiyesinde ise bazı esbaba mebni hapis cezasına mahkûm olarak bin altı yüz üç sene-i miladiyesine kadar mahpus kalmış olup bu üç sene zarfında âsâr-ı mezkûrede hiçbirisinin meydana çıkmaması bundan neşet ettiğini ve hapisten tahlis-i giribân eyledikten sonra memûren Danimarka'ya gitmiş olup orada ahvâl-i mühüllüye hakkında kesb eylediği malûmât-ı siyasîyesinde Danimarka'nın âdetinden bahis olan diğer eseri dahi kaleme aldığı ve ancak (Kont Rotland) âsâr-ı mezkûrenin müellifi olduğunu bazı esbâbdan dolayı meydana çıkarmak istemediğinden âsâr-ı mezkûreyi Şekspir'in nâmına neşr eylediğini beyan ve iddia eylemektedir. İşte müellif-i mûmâ ileyh'in Şekspir'in âsâr-ı mezkûrenin müellifi olmadığını ispat için tevessül eylediği esbâbın hülasası bu merkezde olup (Kont Rotland) familyasının nezdinde mahfûz evrâk-ı atikada ol bâbta malûmât mûnderiç bulunmak muhtemel bulunduğundan tetebbuata devam etmek üzere gelecek sene zarfında İngiltere'ye âzimet etmek

tâsârrufunda bulunduğu dahi müellif-i mûmâ ileyhın cümle-i beyânâtından bulunmuştur.

Müellif-i mûmâ ileyhın şu efkâr ve mütâlaatı neşr olunduğunu müteakib Doktor Sazarın nâmıyla marûf diğer meşhûr bir müellif cevaba bi'l-ibtidar Mösyö (Blaytberanın) fikrine ehemmiyet verilmemekte olduğunu ve bu yoldaki fikrin reddi hususunda İngiltere Almanya müntesibîn-i ulûmunun müttefik olduklarını ve (Kont Rotland) evâk-ı atikasını tedkîk eylemişse de evrâk-ı mezkûrede fikir-i mezkûru müyyid hiçbir malûmât bulunamadığını ve ol zamanın meşâhir-i ulemasından Bengnison ve Tomas Ovriyori Rotland familyasıyla hukuk peydâ etmişler ise de Kont Rotland'ın şiir veya telif hususunda bir iktidârı haiz olduğundan asla bahs etmemekte olduklarını ve Şekspir'in asatından Altıncı Henry hakkındaki üç eser Londra'da bir tiyatrodaki bin beş yüz doksan iki sene-i milâdiyesinde oynatılmış olup (Kont Rotland) ise bin beş yüz yetmiş altı senesinde tevellüd eylediği cihetle o esnada henüz on beş on altı yaşında bir delikanlı olduğu gibi Şekspir'in diğer birçok âsâr-ı mühimmesi dahi meydana konulduğu sırada (Kont Rotland) henüz yirmi iki yaşında olarak o esnada Almanya ve İtalya ve Fransa'da icrâ-yı seyâhâtla Açura adalarını dahi o sırada geşt ü güzâr etmekte bulunmuş olduğu ve filvâki gerek İngiltere'de ve gerek memâlik-i sairede pek erken yaşta şairler zuhûr etmiş ise de (Kont Rotland'ın) öyle küçük yaşta bulunduğu vakit şiir hususunda bir iktidârı haiz bulunmuş olduğu ol zaman müverrihlerinden kimse tarafından beyân edilmediği gibi ol bâbda diğer güne ma'lûmât-ı tarihiye dahi Mevcût bulunmadığı cihetle Kont'un böyle küçük yaşta ol derece meşhur bir şair olduğuna ve mazhâr-ı takdir-i amme olan âsâr-ı mezkûreyi yazdığına ve fakat ismi hâl gitmede kaldığına dair Mösyö (Blaytbran) tarafından dermeyan olunan mûlahâzât ve mütâlaatın bî-asıl ve esas olduğunu ifade ve beyân etmektedir. İşte Doktor (Sarant'ın) dahi itirazât-ı cedide-i sabıkayı red ve cerh için dermeyân eylediği esbâbın hûlasası ber-vech-i bâlâ olup itirazât-ı mezkûre Şekspir'in şânına nakisa veremeyeceği tahakkûk etmiştir.

Fakat bu kere Rusyalı (Tolstoy) dahi diğer bir mesele meydana koymuştur. Bu müellif âsâr-ı mezkûrenin müellifi Şekspir olmadığını iddia etmeyip asıl âsârına itiraz ile bunları elli seneden beri mütalaa ve tedkik etmekte olduğu halde mazhâr oldukları takdîrât-ı umumiyyeye layık âsâr olmadığını beyân etmektedir. Müverrih-i

meşhûr (David Hum) dahi vaktiyle telif etmiş olduğu İngiltere tarihi de Şekspir'den bahsettiği sırada işbu şairin meziyyatını tasdik ...

## **2.2.Tiyatro Yazıları**

### **Tiyatro**

Müzelerde mazhâr-ı itibâr olan meşâhir-ı sanatkâranın tabloları ne kadar kıymetdâr ve anı nazâr-ı imân ile tedkik edenler ne rütbe âlî ihtisâsât ve nûkât keşfiyle mütehasıs olurlarsa erbâb-ı iktidâr kalemiyle yazılmış piyeslere karşı tabakât-ı beşeriyeden her ferd kendi nasibi derecelerde teheyücat ile hisse-mend-i gam ve sürûr olurlar. Tiyatrolar leyli ve umûmi birer daru'l-edebtir. Bu müessesat-ı edebîyeye bila-imtihân her ferde hakk-ı dühûl verilmiştir. Efrâd-ı millet vatana muhabbeti evlâd ü iyâline şefkati dostuna riayeti düşmanına mekânet ve mukâvemeti gülerek veya ağlayarak bu mekteb-i feyz-mükessibde kemâl-i sühûlet ve zevk-i hamiyetle öğrenmektedir. Fakat bizim zuhûr kavli veya hayâl lubiyatı ve mevcût mudahhikaneler bittabi tarîf ettiğimiz tiyatrolardan gayrı bambaşka birer darusseyyiattır. Maksât baladaki tarîf ettiğimiz müessesat-ı nafiadan mülkümeizde bir nümûne gösterilmek ümniyesine matûf olduğundan şu emr-i fazilete ön ayak olacıklara arz-ı teşekkür olunur. Salı akşamı sahne-i temaşayı tezyin eden Tarık nâm piyesden müntehâb parçanın parlak bir istikbâl mukaddemesi olmak üzere telakkiye şayân görüldüğü cihetle bu mesele hakkında ayrıca beyân-ı mütâlaat edilecektir.

### **Osmanlı Tiyatrosu**

Her işte besmelekeş mübâşeret olmak için bidâyet-i mevzu ve gâye gözetilmek şarttır. Tiyatro işinde bidâyeten ne lâzımdır, düşünölmeye de hâcet yoktur ki bidâyet-i emirde bu misilül binaların çok kişi istiâb etmesi hıfzussihhası ve kazâ vukû'unda muhâfaza-i hayat çaresi ve memerr ve işlek noktalarda bulunması ve bi't-tahsîs sahenin vüsat ve dekorun ihtişâm ve zînetidir. Mevzû'u ise her memleketin ahlâk ve efkârı ve tabakât-ı izânı nazâr-ı mütâlaaya alınarak tedricî ileri gidilebilmek üzere istidâd-ı zamanla mütenâsib ve ibret-âmiz ve ahlâk-ı umûmiyeyi muslih ve herkesin anlayabileceği lisânla gâyet tâbiî vekâyî'in gerek fecî gerek mudhik olsun söylemeli bir sûretle sahne-i temâşâya hüsn-i vazında temîn-i

muvaffakiyet-i tammedir. Gayeti dahi ana babaya, muhabbet ve hürmet-gîn ve garazdan tevakki hâl-i sekrden ictinâb hubb-ı vatan sevdâ-yı müsavât muhâfaza-i kanûn ve müdafaa-i hürriyet ve'l-hâsıl insana gereçten eşref-i mehârik dedirecek ve tahkime vâsita-i müstakille ve menba-ı küll olduğunu mânen birer birer elde etmek için maatteessüf memleketimizde “utekâ” gibi ismi var cismi yok bir cevher girenbahâya olan eşedd-i ihtiyâc tiyatro mürevviclerinin öteden beri efkârını bir noktaya cem edemeyerek teşebbüsât-ı mütenevvi‘anın sakâmet ve sekâletini intâc ve sâhib-i kalem übedâyı me’yûs ve kendilerine bâd-ı hevâ mürâcaat bunları izâc eyliyor. Bu cennetlik tayyur-ı şeref-zuhûr etmedikçe Osmanlı tiyatrosu sandığına para girmedikçe kesb-i ciddiye kâbil olamaz. Zaten muvâzene-i mâliyesi muhtel ve mefkûd olan hiçbir idâreden hayır beklenemeyeceği her zaman meşhûd olduğundan şimdi bu işin can alacak noktasını evvel be-evvel muhâkeme ve tedkik lazıme-i muslâhatdandır.

Tiyatrolar için ilk sermaye iki suretle elde olunur. Birincisi ağniyadan ve ashâb-ı merakran üç dört kişiden mürekkebe bir şirket müessisîn tarafından verilir. Bu da miktârı kendi aralarında mütehâlif veya mütesâvi bir meblağ bu iş için bankaya bazan hatta dûn bir fâiz ve hesâb-ı câri suretiyle vaz olunmaktadır. İcâb ettikçe ber-vech-i mukâvele dört üç veya kendilerinin mutemedi bir imzala nerelere sarf edilecek ise çek verilip tiyatro idaresinin kuvve-i maliyesince temîn-i itibâr olunur. Derûhde eyleyecekleri işin iki nihayet bir buçuk misli sermaye tehiye edilmedikçe senevi varidat-ı mütesavvereye istinâden mahdûd bir sermaye ile işe girişmek yolsuz ve tehlikeli olur. İkincisi anonim şirket suretinde beher hissesi yüz lira veya daha dûn hisse senedâtı ihrâcıyla matlûb sermaye husûle gelir. Bu dahi evvel emirde yirmi kadar müessisin yekdiğeriyle ittifâk etmesine mütevâkkıftır. Ba‘dehû dâhilî talimât kaleme alınarak ve senevî tiyatronun mâsârîfât-ı umûmiyesi yegân yegân gösterilerek ve idare meclis azası olmak için kaç hisseye malik bulunmak lazımdır ve Meclis-i Umûmî senede kaç defa ve nerede ictimâ edecektir ve hisse senedâtını hangi banka delâlet ve vesâtatıyla ihrâc münâsib ve mümkün olacaktır ve mevcût sermaye hisse senedâtını ihrâc eyleyecek bankaya hesâb-ı câri suretiyle ve imkân merteye tenmiye edilerek bırakılacak mıdır? Ve banka tarafından vukû bulân tediyât mukâbilinde yazılacak çeklerde mâsârîfin nev ve cinsi ve kâbızın nâm ve şekli hakkında bankaca bir hakk-ı teftîş kabûl ettirilebilip de sene nihâyetinde min-ciheti'l-



mâsârîf meclis-i idârece banka marifetiyle de kontrol hakkı tevsi olunabilecek mi? Ve hisse senedâtının verdiği salahiyetle meclis-i idârede bulunacak azâdan her birinin reyî alınarak ekseriyetle kendilerine reis intihâbıyla beraber tiyatronun emr-i idaresi için erbâb-ı ihtisâsdan gayrılarını komisyon-ı daimi azâlîğına intihap edebilirler mi? Edemezler mi? Ve bu daimi komisyon azâsı başka vazifelerde bulunamayıp her gün kendilerini tiyatro işine mi hasr edecekler ve ne miktar maaş alacaklar ve sandık emini ve muhasebe kâtibi hisse senedâtına mâlik olmayıp haricinde alınabilecek mi? Ve bazı sarfiyât için tiyatro müdürüyle komisyon arasında her ihtilaf zuhûrunda meclis-i idâre mi mürâcaat lazım gelecek veya bir miktâr-ı muayyen üzerine tiyatro müdürüne fevkalâde zuhûrât nâmına sarfiyâta mezuniyet verilecek mi ve meclis-i idâreye karşı mesûliyeti tahriren alıp komisyona reyini kabul ettirebilecek mi? Veya muvâzene-i saliye haricinde zinhâr çıkamayacak mı? Ve'l-hâsıl kâffe-i nûkatı ve şeraiti cami bir layiha yapıp ber-minval-i marûz lâ-akall yirmi müessisîn cânibinden ortaya konulmalıdır. Meclis-i idâreye azâlîğa salâhiyet verecek miktarda hisse senedâtına evvel emirde kendi kendilerini kayd ettirmelidir. Ba'dehû haricden talip taharrisi için banka ile işe girişilmesi ve tebea-i ecnebiyeden dahi her kim istirse bi't-tabi onların da kabûle gidilmesi temin-i maksâdı kâfildir.

Bundan evvelki mukâvelemizde söylediğimiz gibi tiyatro için mertebe-i kifâyede suver-i marûza ile elde para olunca her yüzden matlûba muvâfık olacak bir binaye sahip olmak kolaydır. Mevcûdu varsa ve işe yararsa onu isticâr etmek yoksa yeniden yapmak lazım gelir. Payitaht-ı Osmani'yi Haliç-i Dersaadet ikiye bölerek bir kısmı diğlerinden ayırmış, Galata şenlenip "Beyoğlu" geceleri uykusuzluğa alışmış olduğundan şehremaneti İstanbul'daki tiyatroları kasıp kavurarak ve bîçâre Güllü Agop tiyatrosunu da hâk ile yeksân ederek kimseyi uykudan tetirgin etmemiştir. Bereket versin ki her iki şehreminlerinin akşam safâsına mahsûs olduğu ve Avrupa'dan nazenînler geldiği için Altıncı Dâire Şubesi Makamı'na kaim olan bahçe-i dilküşâde biri kışlık diğeri yazlık olmak üzere iki mutavassıt tiyatro ve müştemilâtının emr-i inşâ ve tezyîn ve tertîbinde merhûm Rıdvan Paşa ile Reşit Paşa yekdiğlerine müsabâkat etmişlerdir. Bunlar vaktiyle şehreminlerine mahsûs hucerât-ı hafiyeyeâile de ezvâka hâdim oldukları için mezkûr tiyatroların zîneti mükemmeliyeti uğrunda şehremanetince çürütülmekte aslâ kusûr olunmamıştır. İşte bu tiyatrolar öteden beri eski üçürât nazâra alınarak üç senelik hesâb-ı mutavassıt dâiresinde bir

bedel takarrûr ettirdiler. Dâhilî ve millî olduğu ve ileride hattâ şehremâneti ve Hükûmet-i Osmaniye taraflarından senevî tahsîsâta nâil olacağı şimdiden hesâb ve iltifâta alınırca mutedil bir ücretle şitevî veya sayfi tiyatrolardan birinin on seneden aşağı olmamak üzere isticârı da tesrihan li'l-maslâha elsem-i tarîkdir. Bu sûretle on sene için tiyatro binası ehvence elde edilmiş olur. Meydan-ı tedâvüle çıkacak hisse senedâtının ciddiyet ve menfaatini de hüsn-i teşhîr etmek râğbeti tezyîd eylemek böyle olur. Önümüzdeki senelerde dahi tâ Samatya'dan ve Davut Paşa İskeleyi'nden ve İstanbul'un daha hicrî mahallâtından elektrik tramvayları elbet iş etmeye başlar. Memâlik-i mütemeddinenin kâffesinde olduğu halde bizim mehcûriyetimize nihâyet verilmemek kabil olamaz.

Yarım asırdan ve bazıları rubu asırdan sonraları bile akşam ezanıyla beraber hâl-ı rihlet ve inzivâdan memleketlerinde bizlerden ziyâde hoşlanan ve umûmi komşularımızın şimdi makarr-ı hükûmetleri değil ikinci, üçüncü derecedeki kasabalara varınca elektrik tramvayları ve otomobiller amed-şoda başlamıştır. Burada da idare-i meşrûta sâyesinde seyr ü harekete mübâşeretle cümlemizi gece hayatlarına hissedâr eyleyeceklerinden eminiz. Gözlerimizin perdesi kalkarak tenvîr-i uyûn sâikasına karşı çâr-nâçâr semt-i İstanbul geceleri dahi her halde ayaklanacaktır. Ol vakitler hükûmet malı ve hâli ani'l-ahali vâsi teferrücgâhlar gösterilecektir. Topkapı Sarayı'nın dört duvar içinde metrûk kalmış olan ve müzehâne civârında bulunması cihetle umûmî bahçeye münkâlib olacağından şübhe lazım gelemeyen ormanlıklar çayırıklardan mürekkebbahçelerin vücûdundan bahs edenler çoğalaşacaktır. Ve'l-hâsıl payitahtın her yüzden imârı vakt-i merhûnu mütekarribtir. Ol vakit de İstanbul'da tiyatrolar kendiliğinden vücûda gelmiş olur.

Tiyatronun mevzuu üssü'l-esâsını temeddün olduğu için en çok bu noktaya ehemmiyet verilir. Bunda ön ayak olacaklar üdebâ ile şuarâdır. Fakat tiyatro fenni ayrıca bir ihtisâsa görgüye muhtaç olduğundan bunların ve eserlerinin hüsn-i intihâbı bir heyete tefvîz olunmalıdır.

Bi't-tabî' esâsen dramlar (facialar) trajediler (hâileler) nesirden ziyâde nazma maruzdur. Operet dahi bu cümleden ise de mübtediler için hem nazma hem musıkîye ne kadar ihtimâm edilse mensûr piyeslerdeki sühûlete bedel birçok suubet âşikârdır. Aktör ve aktrislerin dik dik ve pek hazîn ve metîn sadâlar birden bire gözünü yıldırır.

Bunlar bir kerre havf ve telâşa kapılırlarsa sahnede oyuncuların bütün asabına uyuşukluk gelir. Ekserisi sözünü yutkunarak vaziyetini gaib eyler. İleride kesb-i mehâdet edebileceklerin dahi bu inkılâb-ı terakkî ümüdini müebbeden söndürebilir.

Vâkı‘â âhenk-i umûmî arasında bulunacak ikinci ve üçüncü tabakâtın sesleri vazları mûzıkanın şatâretine kapılabilir. Fakat oyunu tecessüm ettirecek vakayı canlandıracak samiine hayrân ve nalân ve beyhûde bir hâl-i ruhâniye sevk ve icbâr eyleyeceklerin ahvâli yamandır. Bu rolleri icra edebilmek için hem musîkiye pek küçük yaşından beri adeta meczûb ve âşık takımdan olmalı ve hem de evzâ ve harekâtını hem âhenk edebilmek üzere gâyet sâkit gâyet tetik ve genç ve güzel olmalıdır. Müellifin eserdeki kuvve-i edebîyesine ve tarz-ı ifâdesine ve merâmına ve kinâyesine bi’l-etrâf âgâh olacak fitrî istida da mâlik bulunmalıdır. Bu arz ettiğim roller her piyesde lâ-akall üç aynı kuvvette aktör ve aktrise muhtaç olmaktadır. Hatta vaktiyle Jirofle ve Jirofla piyesini nazmen Güllü Agop’un tiyatrosu için tercüme eden erbâb-ı kemâl oyunun hîn-i temâşâsında bu zahmeti ihtiyâr ettiklerine kesb-i nedâmet eylemişlerdi. Bizim Leblebici Horhor çok şamatalı ve avâm-pesendâne olduğu için güya operet mukmâında en çok halk ondan muhzûz olurdu.

Mesel defaten Paris’deki (Grand Opera)’ya mahsûs operalarla işe başlamamak vâciptir. Gâyet ahlâkî bir hayli komedi (mudhike) intihâbı emzice-i mahalliyeye tevâfuk eder. Bazı halif dram ve trajedilere de yavaş yavaş kendini göstermelidir. Telaffuzu müşkil ve kalabalıklı kelimat ve ifâdâta bedel selîs ve pek hünerli sâde piyeslerle işe başlanmalıdır. Üdebâ-yı hâzıra tarafından evvelce yazılmış ve şimdi de zemin ve zamana muvaffak yazılmaya başlanmış olan piyeslerin evvel be-evvel hüsn-i intihâbı şarttır. Bu ise balada denildiği vechile tiyatro ve yazabiliyor ve memâlik-i mütemeddinede bulunup mütenevvi tiyatrolar görmüş bî- taraf zevâtdan mürekkebe encümen teşkîl edilmesine ihtiyâç gösterir. Bunlar meyânında birkaç zât dahi oynatılacak piyeslerin hele provalarında bulunmaları lazımdır. Cümle oyunculara evza ve harekâtça mürtebe-i nihâyede irşâdât olmadıkça olmaz. Bir taraftan tiyatro ve aktörlüğüne elverişli gençlerden zükûr ve inâs bazılarıyla mukâvele vakd edilerek velev hakkıyla Fransızca anlamamış olsun bazı tiyatrolara da devam ettirilip cüzî veya küllî müddet evzâ ve harekât derslerine ilm-i yakîn hâsıl ettirilmesi şarttır. Ba‘dehû İstanbul’da tesis ve ihyâsı lazım gelen ve hatta işitildiğine

göre Burhaneddin Bey'in himmetiyle teşbessüb edilen icrâat meyânında bulunan bir mekteb-i husûsîde kesb-i ciddiyet edeceğinden muallimler marifetiyle her türlü evzâ ve harekât ve udebâyı tadrîs ettirmelidir. Ber-vech-i mukâvele sâhib-i hüner bir muallimi hele (prova) zamanlarında her halde tiyatroda bulundurmalı ve lâyıkı vechile vücûdundan istifâde edilmelidir.

Aktörlük için bir taraftan artmakta olan rağbet sayesinde talip çoğalaşacağı istidlâl olunayorsa da henüz Türkçe'nin yabancıları kalan aktirislerin teleffuzları bile en gözedilecek noktalardandır. Bir de oyuncular layıkıyla lisâna âşina olmalı ve kuvve-i hâfızaları mükemmel bulunmalı ve az çok hüsn-i sûret ashâbından ve cidden erbâb-ı edep ve iffetten araştırılmalıdır. Haleb'te ve Şam'da millet-i Musevî'den fenn-i musîkiye aşinâlar çok ise de evsâf-ı lazıme ve bi't-tahsîs lisân-ı Türkî'ye vâkıfları nadirâtta olmakla beraber şerâit-i makbûle gösterdiği takdîrde birkaç tane olsun münasıplerinin vücûdu memûl-i kavidir.

Daha sair mahallerle beraber nefis-i İstanbul'da iyice araştırıldığı takdirde Rum, Ermeni ve Yahudi talipler çıkar. Bunlar için ehl-i ırz ve kendilerine hakkıyla analık edebilecek bir kadın bulunmak lazımdır. Onun sakin olacağı haneye kimse kabul edilmemek şartıyla geceleri müsterihü'l-bâl olmalıdırlar. İşsiz zamanlarını orada veya kendi meskenlerinde geçirmelerine müsaade olunmalıdır. Ve yalnız mektep ve tiyatro dâhilinde kendileri vazifedâr edilip her vechile taht-ı muhâfâza ve himâyede tutulursa bu keyfiyet her taraflara şayi olacağından Osmanlı tiyatro idaresi bu yüzden dahi hüsn-i sît kazandığı halde istediği kadar cemaat-ı gayr-ı müslimeden aktiris tedarik edebîlir.

Tiyatrolar için gayet malûmatlı bir de (rejisör) tedârik kılınmalıdır. Ve ehemmiyetli müzikâyâ mülkiyet tiyatrolar için birinci havâyicdendir. Tiyatroların ahvâl-i fenniye ve lu'biyesi için sergârde Burhaneddin Bey gibi cümlenin mazhâr-ı hürmeti olacak bir ehl-i hüner ile balâda zikri geçen bir de heyet-i idare lâzımdır. Bunlar piyeslerin iştirasını da takdîr ve miktâr-ı bedelini tefhim ve tayîn eylemelidir. Umûr-ı idaresi için de işgüzâr, yorulmaz ve her nev müşkilata mukâvemet ederek daima muvaffak bi'l-hayr olabilecek nüfûz ve iktidârı haiz diğer bir heyet-i idareye behemehâl lüzûm vardır. Locaların ve koltukların senelik abonmanlarını vakt ü zamanıyla temîn iktizâ-yı hâldendir. Zât-ı hazret-i padişâhiden bile mazhâr-ı iltifât

olan Burhaneddin ve Fahri Beyefendiler Şu mŕhim maddeye min-kŕlli'l-vŕcŕh ciddi bir tarzda mŕbāŕeret buyurmalıdır. Ve bizim fikr-i kasırānemize kalırsa Őehzadegāndan bir mŕnāsibinin himāyesini talep ve mevcŕt tiyatro idāreleriyle sŕzleŕerek ve fikr-i rekābete meydān vermeyerek el birliğiyle diğer kumpanyalardaki ehil ve erbābı bir noktaya cem'a alıŕmadıka bu iŕ ileri gidemez. Hepsi nākıs birer "trup" suretiyle Osmanlı tiyatro iŕinde de tefrikaya mahāl bırakılırsa iŕ yanar. Herkesin iktidar ve liyākat ve istidādı nisbetiyle kontratolar mukavelenameler vŕcŕda getirmek ittihād eylemek neye mŕtevakķıf ve ne kadar zor ise buna katlanmalıdır. Evvel be-evvel yirmi kadar mŕessis tedārikiyle ruh-ı mesele olan sermayeyi tedārike ŕitāb ise akdem-i vezāiftir.

M.C

### **2.3. Mektuplar**

#### **Açık Mektup**

Mesāil-i hazıranın kesb ettiği nezāret ve ehemmiyet emr-i siyāsetinde halen ve istikbalen Devlet-i Osmaniye'nin temŕn-i hukuk ve ŕekl-i mŕdāfaasına mŕteallik mŕtālaat-ı hekimāneye ihtiyaç-ı mŕbrem meydandadır. Bŕyle bir vakitlerde ona bir devletin kalen ve kalemen ibrāz-i hizmet buyurmaları mukteza-yı maslāhāt ve icābāt-ı hamiyetdendir.

Gerçi bu siyasī iŕlerde gizlenecek noktalar da bulunabilirse de hŕriyet-i matbuat ve Avrupa'da açıktan açığa tekevvŕn eden mŕtālaat ve İstanbul'daki neŕriyāt ve meselenin mŕnkālib olduğu halāt-ı esef-gayet gŕz ŕnŕne getirilince iktidār kalemisi de efkārı gibi mŕsellim-i enām olan zevāt taraflarından en tehlikeli zamanlarda her tŕrlŕ hŕsn-i hizmet intizārının hakku'l-insāf meŕruiyetine iğtiraren mŕtālaat-ı hekimānelerinin tarih-i Osmāniye'de kayd dŕŕŕrŕlmŕŕ olmak için Cerīde 'ye derci zımnında tahrir buyurulmasını istirhām ederiz. Bunu dirīę etmek her hangi bir muhākeme ile olsan sevap değil gŕnahdır. Kendilerinden sonra programımız vechile daha sair efkār-ı mŕnevvere ashābına ba'dehŕ mŕracāat edilmek ŕzere ŕimdiden elifba tertībi ile esāmisini tadād ettiklerimiz zevāt-ı alīyenin himmetine arz-ı ihtiyaç ederiz.

## Suret-i Mektup

İdâre-i müstebidenin cevr ü zulmüne uğrayarak yedi sekiz sene evvelisi başımıza gelen mesâib ve felâketten cidden müteessir ve dilhûn olmuşum. O târihlerden Paris'ten gelmiş olan oğlunuz beyefendiden hâl ve sıhhatinize dair malûmât alıp güya mümkün imiş gibi tahfif-i âlâm-ı derûna çalışıyor idim. Mütevekkil olmaktan istikbâlin belki bizlere de mesût günler gösterebileceğine ümit ve intizârdan başka elden bir şey gelmiyor idi.

Erbâb-ı hamiyetin fikr-i münevver ve ilkaatı ve ordu-yı hümâyûnun silah-ı irfân ve hamiyeti saye-i necât gayesinde nâgehân-ı şemsî tâbenâk-ı hürriyetin yalnız ufak âmâlimizde değil âfâk-ı vatana dahi pertev-nisâr-ı felâh ve selâmet olması üzerine İstanbul'a avdetinizi gazetelerde gördüm. Bir ucu aklâm-ı irfâna dîğer ucu ordumuzun süngülerine dayanan berât-ı hürriyet-i millîyemizin altı asırdan beri idâme-i şerefine vakf-ı hayattan hiçbir zaman çekinmediğimiz şanlı âlemlerimiz gibi sertâc-ı ibtihâcımız da sâyedâr olup her türlü revnâk-ı dil-ferîbi ile teshîr-i kulub-i Osmâniyân ederek temevvüc ettiği eyyâm-ı îdde kalbimde husûle gelen sürûr ve şâdumânîde avdet-i devletinizin haberine de başlıca bir pây bulunduğunu hüsni meveddet ve ihtirâm ile arz ederim.

Sıhhat ve âfiyette dâim olun. Mader-i muazzez vatan sizin gibi muktedir ve hamiyetli ümerâ-yı askeriyemizden hizmet bekliyor! Çok yaşayın da o hizmetin ifa'sıyla mübeccel olun.

Bâkî ellerinizi gözlerinizi takbîs ile istidâne-i teveccühe ve iltifât ederim.

Berlin fi 6 Ağustos sene 1908

## Suret-i İltifâtnâme

“Cerîde ” gazetesini sahibi Mahmud Celâlettin Bey'e

Cerîdenizi okudum. Yine Hazine-i Evrâk gibi bir güzel eser vücûda getireceğinize kanaat ettim. Babamın eserleri Hazine-i Evrâkı tezyîn ederdi. Cerîde'nin nasibi benim eserlerim mi olacak? Galiba bunu demek istiyorsunuz. Doğrusunu isterseniz ben de mahsûât-ı kalemiyemi sizin mecmûanızda neşr etmeyi tercih ederim

ki merhûmun yâr-ı vefâkârı idiniz. Bedri Paşa Acemce'nin Cerîde'nizin umûr-ı tahririyisini derûhde etmesi de bana göre başkaca bir müşevvik oldu. İşte size bir şiir gönderdim. Biraz uzuncadır. Cerîde'nizin birkaç sahifesini işgal eder. Bu kusurunu da taksirât-ı sairesi gibi afvvetmeli. Şiirin tertib-i sehviden azâde olarak tab' edilmesine bi'l-hassa itina buyurulmasını rica ederim. Hem öyle rica ederim ki kelimelerinde, harflarında değil; hatta tenkitinde yanlışlar olursa size bir daha eser göndermem. Manâ-şikenlikle mahkûmiyet en korktuğum şeylerdendir. Baki bekâ-yı muhabbetiniz efendim.

K Teşrîn-i evvel sene 324

### **Nur-ı Aynım Yahya Bey**

Mektubuna bir cevab-ı muvafık veremediğim için teessüf ediyorum. Ben eski Hamit değilim. Kalemim benim elimde lerzân, ben kalemden girizân bir halde yaşıyorum. Şairlik falan benimle hep vedâ ettiler. O harîk-i ruhâniyeden şimdi bir şerâre bile görmüyorum. Viranî-i cismanî havâli-i maneviyyede dahi icrâ-yı ahkâm ediyor. Bir derecede ki hayatın merâretleri şöyle dursun lezzet ve halâvetleri de beni telh-kâm ediyor. Müntehâ'ya çok acıdım. Vücûdunu görmediğim için bittabi' hayalini de göremediğim bu bîçârenin ruhuna fatihalar yollamaktan başka bir şey yapamıyorum. Hassaten gözlerinden öper ve çoluk çocuk dâire-i âfiyette dâim olmanızı Allah'tan temenni ettiğimin beyânıyla iktifa ederim.

2 Kânûn-ı sani 1905

Amcan Abdülhâk Hamit

### **2.4.Makale**

#### **İstanbul-u Nazâr-ı Hurdabîn İle Görüş**

Çocukluk ferâset ve merâkımı takdîr ile onu inbisâta getirmekte zevk alan dayım ki bu gün gunûde-i hâktır, bana “Oğlum Faik, İstanbul'a gidelim de sen gör Ayasofya'daki levhalar o kadar büyüktür ki içine sen sığarsın...” der idi.

Beni kavrayacak olan bu levha-i cesîmenin tasvîri pek taze olan bu gün diye anısı hikâyelerini tecessüm ettirir idi.

“Ne vakit İstanbul’a gideceğiz, ne vakit Ayasofya’yı, o muazzam levhaları göreceğiz?” diye sabırsızlığımdan hevesimden bir yerlere sığamaz olurdum. Bir akşamüzeri Varna açıklarından (liman diyemem çünkü Varna henüz o zaman Bulgarlaşmamış, bu günkü muntâzam limana malik değil idi.) evet Varna açıklarından İstanbul’a hareket eden Luid vapuruna bindik, İstanbul’a gidiyoruz. Ertesi sabah şafakla beraber vapur kadîmden beri “Bosfor” tabîr olunan Karadeniz boğaz-ı medhaline varmış bir âheste refât ile Boğaziçi’ni kat’ ile Sarayburnu’na doğru ilerliyor idi.

Mevsim bahar idi. Şafak henüz atmış güya bir vaz-ı igtirar ile İstanbul’a nigehbân olan büyük Çamlıca tepelerinden ufuktan güneş bütün tarâvetiyle bitip tükenmek bilmeyen her gün artan bütün iclâl ve ikbâliyle doğmaya başlamış idi. Neşre başladığı harâret-i nesîm içinde geceden kalma sabah serinliğini ısıtıyor kubbesi veya ötedeki bir saray penceresi daha ötede bir sahilhâne damı üzerine darb ve inikâsından husûle gelen kuzâhi elvân mehtere meclûbâne dalıp bakmak isteyen gözleri kamaştırıyor idi.

Mütecessis çocuk güverte üzerinde dayısının bacakları arasında dolaşarak vapur Sarayburnu’na doğru ilerledikçe tahavvül etmekte olan bu levâyih-i latîfe-i heybet-nümâyı doya doya değil, doymaksızın temâşâ etmekte hem de şu binâ-yı muhteşemin şu mevki-i nüzhet-ekînin neresi olduğunu sorup öğrenmeye çalışmakta idi.

Solda Beyberbeyi Sarayı, sağda Çırağan, daha az aşağıda Dolmabahçe, solu ilerisinde Kızkulesi, Sarayburnu, Ayasofya, Sultan Ahmet, Yeni Cami, Yangın kulesi, Süleymaniye hep bunları temâşâ ediyor idi.

Ne muallâ binâlar! Ne dilaşûp manzara, hepsi azâmetli, hepsi muhteşem!

İşte hepsi bana böyle muallâ ve muhteşem görünüyor idi. O pek taze olan müfekkirem sürûr ve neşât ile mutabassit, İstanbul’u pâ-y-i tahtı görmeye geldiğimden dünyalar benim olmuş idi. İstanbul’a indik, Sultanahmet’te Ahırkapı’da



dayımın kayın vâlidesinin konağına misâfir olduk. O ne büyük konak tam dört kat! On beş yirmi odası var. Kışlalarda ancak bu kadar büyük olabilirler. Ben evin içinde cirid oynuyorum. Yukarı katda bir odaya saklanır isem beni karındaşlarım yeğenlerim bulamayacaklar diye bende bir sürûr-ı mütefâhirâne!

Fatih'deki evimizde müstecir var imiş dayım bir gün oraya gitti, müstecire yol verdi. Evimizi temizletiyor oraya nakl edeceğiz.

O gün ben de vâlidemle Fatih'e gittik. Ne uzun yol o zamanlar şehirde tramvay yok. Bir aralık tesis edip, devam edememiş olan o minübüs de yok.

Kira arabası onu görmek her kula müyesser olur nimetlerden değil bereket versin muhâcirlere!

Bizim Tuna boyunda Balkan eteklerinde arası vadilerinde harbin bidâyetlerinden beri arslanlar, yiğitler gibi döğüşten altı asırlık mefâhir-i askeriyemizi bize on nisbetinde olan hazmımıza tayanarak bütün âleme yeniden tanıttırdıktan sonra nasılsa bir takım esbâb-ı câhilâne ve anûdâne yüzünden âkibet Rodop vâdilerinde mağlûb olarak düşmanı peşimizde pay-i taht kapılarına kadar yaklaşmış idi. Bütün Tuna'dan Filibe'den dört beş asırlık ve bir kısmı için belki de sekiz on asırlık vatan ve mevâlarını terkle zelîl ve sefil pay-i tahta koşan ağuş-ı hamiyetimize atılan muhâcirler birlikte arabalarını da buraya getirip biz de kirâ arabaları ancak o sûretle tekessür etti.

Yoksa o dediğim tarihlerde İstanbul'da arabada yok idi. Sultan Ahmet'ten Fatih'e kadar olan o bitmez tükenmez yolu “mâşiyen âlâ-kademihî” tarîf-i mantıkîsine mâsadak olarak yaya gitmek lâzım idi.

O Divanyolu ne güzel cadde Sultan Mahmut Türbesi ne âlî binâ! Ben bunları hayretle temaşa ederek vâlidemin peşi sıra yola devam ediyorum, yürüyoruz vira yürüyoruz. Kim bilir kaç saat yürüdükten sonra ancak Bayezid Meydanı'na varabildik. Ne de bitip tükenmez yol! Artık yorulduğum tâkatim kesildi.

- “Anne, daha gidecek miyiz?” diye valideme soruyorum.

- Az daha gayret oğlum! Ben fenâ halde yorulduğum amma bu sevâd-ı azîmde bu medîne-i muhteşemede bulunmak yürümek şerefiyle mübeccel olduğum için îcâb eder ise bir hafta daha yürüyeceğim, hep yürüyeceğim. İlâ-âhiri'l-ömr yürüyeceğim de yine şikâyet etmeyeceğim. Nice bir müddet daha yürüdükten sonra Direklerarası'nda dayıma rast geldik. O avdet ediyor idi. Benim istifhamkârâne, müsterhimâne nazârlarıma bakakıp:

- Oğuluk Faik az daha gayret bir cariyek sonra Fatih'tesin dedi.

Aradan seneler geçmiş, otuz beş, otuz yedi sene geçmiş âilî hissiyât ile nâmesûdâne vatanî hissiyât ile bahtiyârâne on beş senelik bir iğtirâbtan sonra mader-i mufahham vatanın hâk-i pâkine yüz sürmek bize de nasîb oldu.

Çocukluk gençlik yâdigârı olarak zihinde kalan hissiyâtı itibârıyla o “medîne-i muhteşeme-i Kostantiniyye”yi görmeye ona kavuşmaya ne kadar tehâlük gösteriyor idim. O muallâ o dil-nişîn binâları o bitip tükenmek bilmez caddeleri bunları hep görmek kat ve seyretmek istiyor idim.

Çanakkale Boğazı tarîkiyle Marmara'dan İstanbul'a gidilince enzâr-ı tefahhus ve iştiyâka İstanbul ve Kadıköyü'nde teşekkül eden manzara ne dolaşup heybet-nümâ arz eder. İnsan temâşâsına doyamaz. “Bosfor”dan Karadeniz'den gelmekte de temâşâsına doyulmaz, daha başka bir letâfet var.

Ben vatana avdette bu iki yoldan biriyle gelmek tesâdüf-i bahtiyârîsine mazhâr oldum. Avrupa-yı vusta üzerinden şimendöfer tarîkiyle geldim. Ayastefanos'ta bir iki gün ârâmdan sonra ilk hatve-i ziyârete Yenikapı marûz oldu.

“Tren”den Yenikapı İstasyonu'na indim. Yanımda bir muhibbim var, hava az bulanık, yağmur serpeliyor, bir araba aramaya koştu.

Sokaklar ne kadar küçük ne kadar dar tramvay tarîki üzerinde on takîp ediyorum, binalar ne kadar alçak evler sakıfları başıma dokunacak sanıyorum.

Sokak tramvay hattı evvelden bindiğim gibi değil hep darlaşmış, küçülmüş. Demiryol edevâtı imâlathânelerinde nakliyat için yapılan dar hatlar gibi üzerindeki arabalar mini mini. Merâkiz-i medeniyet olan büyük şehirlerde şayi mağaza ve

pazarlarının eşyâ nakline mahsûs bir çift at ile çekilen nakliye arabalarını bana hatırlatıyor.

Ben magzımı hafif uyuşturan bu mülâhâzâtla uğraşır iken sol ilerimde – bizim eski tabirimizle – süt gibi beyaz manzarası pek dil-nişîn bir bina görünmeye başladı. Meğer Aksaray Caddesi’ne erişmişiz. O dil-nişîn bina Valide Cami imiş. Ne de hoşuma gitti! Tarîf olduğu kadar da küçük ben onu ne kadar büyük, ne kadar muhteşem görür idim. Acaba galat nazârla mı musâb oldum?

Aktar-ı Garb’ta bazı mabedlerin bazı saray veya belediye konaklarının kurûn-ı vustâdan kalma “gotik” usûl-i mimariyesine misâl olmuş veya karn-ı ahîrde binâ edilip rasânet ve letâfet-i inşâsı ashâb-ı vukûfca nümûne add edilmiş ebniye-i umûmiyenin başlıca bir sanat-ı zarîfe olarak fildişinden – tafsîlân ve terkîbâtından hiçbirisi amma hiçbirisi nisyân ve ihmâl edilmemiş bir sûrette – hakk ve tasnî edilmiş lisân-ı Fransavî’de “En Miniature” tabîr olunduğu vechile el-ibâd-ı umûmiyesindeki nisbet-i muhâfaza ile tasğîr edilmiş bir binâ-yı muhteşem modeli zannettim.

Kubbesi omuzlarımı aşmıyor vahimelerine kapılıyorum. Binanın cephelerini vücûda getiren o zarif oymalar (tabire cevâz var ise) o tazim edilmiş “dantele”ler heyet-i mümtemia-i dil-firîbi o kadar zevkime gidiyor ki hemen hemen o “câmi”i kucaklayıp kapıp kaçacağım, faytomun altına saklayıp kaçacağım ta ki kayyum beni görüp peşime düşsün, ensemden yakalayıp:

“Çaldı, kaptı, kaçıyor tutun!” diye bağırp beni sokaklarda âleme rezil ve rüsvây etmesin.

Korkum yalnız âlemden! Zabtiyeden, polisten korkduğum yok. Madumdan korkacak kadar zebûn-ı hayâlat olmadığımdan onları düşünmüyorum. Kayyum sade kayyum zihnimi işgâl ediyor.

Ne ise bunların hiçbirine hâcet kalmadı. Ne ben o dilfirib “nümune-i musağğar”ı kucaklayıp paltomun elimde saklayabildim. Ne de o mabed-i münevver ve mübeccelin nigezbânı olan kayyûm efendi arkamdan koşup çağırdı.

Şu satırları okumaya rağbetinizde masrûf olan müddet kadar bile devam edemeyen bu haşâlât ve mülâhazât-ı serî‘ayı bir araba tekerleklerinin görültüsü ihlâl ile mühibbimin:

- Azizim Fâik, işte araba! Nidâsı beni hakîkisinden daha serî‘ü’z-zevâl olan bu âlem-i hayâlden nez‘ eyledi.

Arabaya atladık. Aksaray Caddesi’ni, Hasan Paşa Hanı’nı, Bayezid’e doğru tırmanmaya başladık.

Reh-güzer temâşâma ne tesadüf etse bana hep “musağğar” görünüyor: Evler küçük, yollar küçük, hemen helen sokaklara sığamayacağız yalnız insanlar eski cüssede kalmış.

Yeşil Tulumba denilen mahalde “meydancağızda” iki gece kahvehâneler önlerinde mahûd dört ayaklı iskemlelerde elvân bukelemun kumaşlarla mülebbes birçok insan oturuyor, kahvesini içiyor, nargilesini, çubuğunu sigarasını çekiyor...

- Ayol bunlar hep sokakları kaplamış, geçecek yol bırakmamışlar diye bağıryorum.

O gülmeyerek bana şefik nazârlarıyla acımakta olduğunu ima eder bir tarzda rahimâne ile:

- Azizim bu hep böyledir. Sen memleketi unuttun mu, diyor idi.

Kim bilir belki de unutmuş idim!...

Muhât oldukları eşyâya nisbetle bu insanlar bana ol kadar cüsseli, o kadar büyük görünüyor ki bir zamanlar okumuş idim. Galiba İngilizce’den tercüme olunmuş. Dört aylık “cenin”ler cüssesinde insanlar ile meskûn bir diyarda seyâhat eden ve tabii kendisini o ahâlî-i musağğaraya nisbetle devâsâ gören seyahatnâme-i muhayyelin aksi musavveri karşımda vücût bulmuş zannediyor idim.

Tahrîre değil hattâ tasvire sığmaz böyle nice hayâlat ile hırpalanarak Bayezid Meydanı'na eriştik. Cepheme Sultan Bayezid Cami, soluma Dâire-i Umûr-ı Askeriye binâ-yı muhteşemi çıktı.

Artık beşinci asr yaşına girip kadimleşmeye başlamış olan Bayezid Câmî gönlümde bir nice ihtisâsât-ı rakîka-i dîniye uyandırdı. Münşehir oldum. Sâhib-i şerîat efendimize huşû-ı kalb ile tasliye vecîbesini îfâ ettim.

Solumdaki binâ onu her zaman severim. Vatanın hıfz-ı câh ve şerefine nigezbân olan ordû-yı hümâyûnun bütün iclâl ve ikbâline misâl-i mütehaccir bulunan o binâ-yı muhteşemi bütün varlığımla bütün Osmanlılık hislerimle bütün gurur-ı nefisle severim. Onu uzaktan selamlayıp tebcîl ettim.

Araba gidiyor, yoluna devam ediyor. Şimdi de Rüştü Paşa Türbesi'ni hani o umûr-ı siyâsiye-i beyne'l-mileldeki vukûf ve giyâseti ile asr-ı sâbıkta Osmanlı vatanını bir varta-i inhilâl ve taşğîrden kurtaran, bize düvel-i garbiye-i mütemeddine meyânında bir mevki' ve haysiyet ihzâr ve hibe eden Koca Reşit Paşa'nın türbesini geçiyor.

Parmakkapı'dan Gedikpaşa'dan atlayıp Divanyolu'na giden Çemberlitaş'a vardı. Sultan Mahmut Türbesi'ni geçiyor. Memleketi "yeniçeri" dediğimiz Osmanlı "pretoryen"lerinin dest-i sakîl nâdânisînden kurtarıp el-yevm belki de yegâne medâr-ı şerefimiz olan devr-i münhedim istibdâdın her türlü tahrîbâtına rağmen yine de şerefini muhâfaza edebilen ordu-yı hümâyûnu biz de tecdîden vücûda getiren bu misillü mütekâ-yı temeddün ve satveti bu mülkde tesîs ve teyîd uğrunda –bulunduğu mevki-i iclâl ve ihtişâmın ki Osmanlı Saltanatı İslâm Hilâfeti'dir. Şânına yakışır bir ulüvv-i cenâb-ı şâhâne ile istihkâr-ı tehlike eden er arslan yürekli "Mahmut-ı Adlî"nin türbesini geçiyoruz.

Edvâr-ı müteahhire tarihi sahâyifini secâvendleyenlerden biri bulunan o büyük adamın merkâdini de selamladım lâyük olduğu "Fâtîha"yı aldı. Araba yoluna hep devam ediyor. Cağaloğlu'na doğru Hamîdiye türbesi yolunu aldı. Yeni Câmî'e varıyoruz. Solumuzdaki "şerefü'l-mekân bi'l-mekân" tavsîfi şânına lâyük olan türbe-i muhteremeyi –ki bahtsız Sultan Murat'ın merkâd-ı mübeccelini ihtivâ edeliden beri

Kabe-i kulûb-ı Osmâniyân olmuştur.- dahi serî bir nazâr-ı te'essür ve şefkatle selamladım. Nihâyet Eminönü'nü bulduk. Köprüye vâsıl olduk. Yirmi, yirmi beş dakikaya varan bu seyr-i serî bütün müfekkiremi sarsdı. Mağzım bir inhilâl-i maddîye tutulmuş sanıyor idim.

Beyin hummâsına tutulmuş gibi ateşler içindeyim. Öyle bir hummânın asâba verdiği tesîrât ile tehevüre gelmiş bağıracak bir halde değilim. Onun aksi ameliyle hurdehaş olmuşum. Ağlayamıyorum ki biraz açılalım. Bazan ağlamak ne tatlıdır! Benim âveralik âmâlim bile o mesûdiyet-i muhayyileye erişemiyor. Acı acı bile ağlamağa râzıyım...

Bu yirmi, yirmi beş dakîkalık seyr ü temâşâda asâbımı meflûc eden sebep İstanbul'un derüdivârını ebniye ve ezikkasını musağğar gördüğüm meselâ şu menzîl-i sağîrn bacaklarını açınca sakfını atlayı verecek imiş gibi devleşmiş görünmelerinden değildir. Bu musağğariyet bu pek hoşuma bile giderdi. Her biri lâne-i bum gibi harâb sokaklar bir gün evvel demir ordusu istîlâsından kurtulmuş, o cengâver-i haşînin mihrâb-ı süvârîsi atlarının nalları altında çiğnenip yıkılmış bir halde görüşüm bütün hislerimi mahv u tebâh eyliyor idi. Bu harâb ve yebâbı yetmiyor imiş gibi her tarafı bulaşık çukuru gibi mülevves her taraf nezâfet ve tahâretten mahrûm buluşum. Beni insânlığım karşısında utandırıyor idi.

“-Of.... Zavallı memleketim!” diye bağırarak avâzım çıktığı kadar bağırarak istiyorum. Ona bile kudretim ta'alluk etmiyor. Kâbusa tutulan bir hâbîdenin bağırarak isteyip de kılımdanamaması gibi...

Tahrîb-i bilâd ve emsârda kurûn-ı vustâdaki barbar orduların Avrupa'da ve be-tahsîsî Asya'da îkâ ettikleri efâl-i bî-rahîmâneye rekâbet etmiş olan şehremânetinin bu otuz beş senelik cevri imâr-şikenine lanet okumaktan ziyâde hayret etdim. Bedbaht memleketim! Şöhretli pâyitaht! Sen bu mertebe âzerde-i dest-i nâdânî olacak mı idin?...

Muhabbim bana diyor idi ki: “ Köprübaşına geldik, haydi inelim.”

- Ricâ ederim inemeyeceğim, yürüyemeyeceğim. Bana bir pâyitaht değil bir köye bir medeniyete değil bir vahşete bile lâyıf olmayan o harâbiyet o mezellet

makberini olsun gösterme! Araba köprüden geçemez mi? Vapur iskelesine kadar bizi götüremez mi?

“- Pekâlâ! O da olur cevâbını verdi.”

Beni bir meyyit-i mütehârrik gibi vapura attı. Kadıköyü’ne Moda’ya gidecek idik. Beni vapurun güvertesine mertefi‘ mevkıfa çıkarmış başımı iki avucum içinde saklıyorum. Artık ağlamaya muvaffak oldum. Tatlı tatlı ağlıyorum. Tâlimden vapur iskeleye merbût “paramar”ını derhal çözdü. Süratle açılmaya başladı. Beş dakîka sonra Sarayburnu’nu aştık, İhsâniye açıklarında Selîmiye Kışlası hizâsındayız. Biraz daha ilerledik, şehirden o hâl-i pür-melâl ve mezellet-iştimâli yüreğimi yakan şehirden uzaklaşıyoruz. Denizin serin havası ona katılan hafif bir rüzgar esintisi gözyaşlarımı kurutmaya başladığı gibi asâbıma da bir sükûn-ı tâbiî geliyor idi. Artık ayağa kalkabildim. Mezellet-i derûnu beni bir saattan beri bu derece sarsan o şehre bir nazâr-ı gayz ve sitem atmak istedim. Hayf! Öbür küskünlük, gayz nazârı değil idi. Derhal bir nazâr-ı iştiyâka tahavvül etti.

Sarayburnu arkasında Ayasofya daha solda Sultan Ahmet Câmi, daha uzakta Süleymâniye, Fatih bunlar sülün gibi semâya doğru uzanan arşa teveccüh eden o narin o zarif minâreleri ötede beride büyük cepheli ebniyeler. Bunların manzara-i umûmiyesine bir tarâvet ve letâfet bahş eden bahçeler, müşeccereler...

Sağda uzakta Galata, Beyoğlu semti Tophane rıhtımı, Nusretiye, Cihangir Câmi‘leri az daha ötede Dolmabahçe Câmi‘i, Beşiktaş Sâhil Sarayı bunların müntehî oldukları mürtefi müşeccereler; uzaklaştıkça nazârda darlaşıp büyük bir nehir-i musaffâ hâlini alan sâhillerinin müntehî oldukları tepelerin tarâveti, güzelliği sâhilhânelerin safâhat-ı revnâk-engizi berraklığı ile letâfet-i bî-rakîbânesi artan Boğaziçi kâfe-i letâfetiyle muvâcehe-i itirâr ve iftihârımda vücût bulmaya başladı. İçinde iken gördüğüm musağğariyet-i büyüdü. Mezbelelik görünmez oldu. Pâyitaht-ı Osmânî bütün insâniyet için on beş yirmi asırlık İslâmiyet ve be-tahsîs Osmanlılık için beş asırlık şevket ve iclâliyle büyüdü. Peydâ-yı ihtişâm etti. Kırk senelik ihtisâsât tufûlânem teceddüd ediyor idi.

Mehmet Nâmık Kemâl'in hürriyetin timsâl-i mahayyel-i mübecceline itâre ve ihdâ eylediği mihrak nidâlar gibi ben de pâyitaht-ı muazzama âh, ne efsûnkâr imişsin, sen! Diye uzaktan haykırmaya başladım.

Her kıssadan bir hisse çıkarmak düstûr-ı umûmîsine şu makalede dahi ittiba etmek ister isen payitahtımızın şöhret-i tarihiye ve letâfet-i mevkiyesine layık bir surette intizâm ve tahâretten mahrum kalmış olduğunu teslim etmek zarûrî olur.

Birkaç asırdır mağbût ve makul bir hükümetten harman vaktiyle kılıcımız hakkı olarak eydi-i iğtinâm ve istifâdemize düşen servet ve refahın ibzâl ve ifnâsını intac ile el-yevm akranımıza nisbetle bizi dûçâr-ı fakretmiş olduğundan merkez-i milliyetimizi birden bire aktâr-ı garbın medâyin-i azîmesi gibi mazhar-ı zînet ve imâret etmek müstahîl diyecek kadar müteassir bulunduğunu idrâk edenlerdeniz.

Şeref ve gurur-ı millîmize lâyük olacak bir seviyede payitahtımızın muntazam ve vasi' sokakların müzeyyen ve muhteşem binalar ile teceddüd ve ihyâsını – müeyyed olması dahi sa'y ve himmetimizden yegâne sa'y ve himmetimizden muntazar ve memul olan – hükümet-i müceddede-i meşrûtasımızın kefâleti altında pek de irak olmaması arzû olunan zamandan beklenir ise de şehrin nezâfeti ve umûmî mezbele olmak hâlinden tahlîsi için şehremânetinin sihir ve mucize-i zuhûruna mı intizar etmekte olduğunu keşf ve tayîn ve tebyînden âciziz. “Laf kolaydır iş başına gelip de görmeli!” tarzındaki mugâlatalı, safsatalı itizârlara artık kulak vermeye vakit ve havsala müsâit değildir.

Şehremâneti gibi o kadar da pek müşkil olmayan bir idareyi değil, hükümetin daha mühim daha mesûliyetli idarelerini bile iş başa ve iş başına gelince bu günkü müekkillerden hiç de aşağı kalmayacak surette idareye muktedir bedenen, tuvanen, fikren fatin ashâb-ı liyâkat eksik değildir. Bu cihetle bi'l-makdere vukû'u muhtemel böylece meydan okumak zamanı değil bi'l-fiil iş yapmak faaliyet ile ispat-ı ehliyet ve ifa-yı vezâif etmek zamanıdır.

Bu medinede belediye rûsûm-ı mütenevviyası yok mudur? Var ise bu vergi belediye memurlarının temin-i maişetine mi münhasırdır? Bu halde heyet-i belediyeyi lüzum ve vücudu abes olur. Halktan bir kalilenin bad-i heva temin-i



maişeti için bir beldenin kaffe-i sükkânı az çok bir iane-i nakdiye ile mükellef kılmak adle makrûn olamaz. Mesele halkın i'ânet-i âciz-nevazesine ilticaya maksur ise başlarında eminleri olduğu halde belediye çavuşlarına ve süprüntü işçilerine varıncaya kadar bütün şehremâneti heyetinin ellerine – biz de kaffe-i hususat-ı beytiye ve ictimaiyede müstamel gaz tenekelerinden vücûda gelmiş – birer para kumbarası olarak devr-i ebvab-ı büyüüt hazır şu bayram günlerinde halkı eğlendirecek bir dilenci alayı teşkili ile de ifa olunabilir idi.

Şok maksât şehrin şimdi biz imarından vaz' geçtik hiç olmaz ise tanzif ve tathir-i beldeye matûf ise sokakların yaya kaldırımlarını sabah ve akşam ve caddelerini yevmiye bir defa olsun neden süpürtmemeli? Yağmurlu havalarda yağmur diner dinmez neden çamurlar kaldırılmamalı? Bu amel büyük bir vukûf ve himmet ve varidâta mı muhtaçtır?

Aktar-ı Garb'ta bazı memâlikte mesela Hollanda ve Belçika'da herkes hanesinin önündeki yaya kaldırımını yaz kış haftada iki defa yıkayıp temizlemekle mükelleftir. Hele bazı meraklıları bizim evlerdeki ter ü temiz tahta yıkanması gibi hanelerinin önlerini yalnız su ile de iktifa etmiyor kara sabun ile tathire kadar varırlar. Fakat onların evlerinin ve dükkanlarının önlerinde yaya kaldırımı mevcûttur. O kaldırımı belediye yaptırmıştır. Yani ahâlî-i meskune-i beldenin verdiği vergiyi imar-ı meldeye sarf etmiştir.

Bizim belediyede altı sekiz hafta zarfında gerek halka ve gerek memleketimize gelip giden yabancılara karşı bir hükümet-i meşruta (müsaade buyurulur ise “mütemeddine” sıfatıyla da izafeti tetâbu' ettirelim) faal ve mukaddim memurlarının mesaisine nümune olabilmek için hiç olmaz ise “Divanyolu” Caddesi'nin yaya kaldırımlarını Matbaa-i Osmaniye önünde tabii o dâru's-sanâ'anın bizim “adem-i merkezîyet” hevadârlarının yeni tabîrat-ı müterceme ve muktebeselerinden bulunan “teşebbüs-i şahsi” ile paydirmış olduğu bir suret-i rahîne ve nazîfede imarına bezl-i himmet ederek dâhil-i medeniyede bir eser-i hayat ve nezafet göstermeli idi.

Muazzez ve muhterem hemşehrilerim!

Lafazânlık ile izaa-i vakt edilecek zaman değildir! Bir insan intizâm ve nezâfet-i telebbüs ile halk karşısına çıkmayı nasıl ki terbiye-i ma‘aşeret levâzımından bilir ise bir cemiyetin meskûn olduğu beldeyi husûsuyla şeref ve hayat-ı millîsinin merkezi ve devlet ve saltanatın makarrı bulunan payitahtı tanzif ve imar ederek yar ve ağyara karşı o suretle arz etmesi de vecaib-i medeniyesi cümlesinden olduğunu bilmek lazımdır.

Fâik Rüştü

### **Makâlat-ı Mahsûsuna**

Milel-i mütemeddinede matbuat efkâr-ı umûmiyenin tercümânı olmak gibi en mühim vazifeyi ifa ettiğinden ciddiyetle mağruf ve meşhûr olan gazetelerde muharrirlik gibi gayet şerefli ve fakat mesuliyetli bir vazifeyi derûhte eden muharrirler menâfi-i vatan ve millete ve bilhassa mesail-i siyasete dair yazdıkları bentleri pek müdakkikâne ve fevkalâde ihtiyatkârane bir surette kaleme alırlar.

Kanun-u Esasi'nin ilk neşr-u ilanıyla Meclis-i Mebûsan'ın tatili arasında geçen kısa bir zamanda ser âmmdan ahrar-ı ümmet tarafından yazılan gazeteler münderecatı işte şu dakika-i mühimmeye muvafık ve bilvücûh menâfi-i mülk ve vatana hadim bir surette idi. Meclis-i Mebûsan'ın tatiliyle bide' ederek 11 Temmuz 324 tarihine kadar devam eden otuz iki senelik devr-i istibdatta matbuatımızın nasıl bir meslek nahemvâr takibine mecbur olduğu malum bulunduğundan nefsülemirde o devr-i mahsus tarafında matbuat-ı Osmaniye için vazife-i mahsusaları dairesinde mevcûdiyet tasavvur olunamaz idi.

Mukaddes vatanımızı muazzez milletimizi dereke-i inkırâz ve helake doğru sevkeden hükümet-i müstebide fedakâr ordumuzun celâdeti ahrâr-ı milletin mesai ve himmeti sayesinde bugün bir idare-i meşrûta-i adileye münkâlib oldu. Osmanlılar Kanun-u Esasi sayesinde hürriyet-i şahsiye ve siyasiyelerine mâlik oldular. Matbuat dahi hürriyet-i mahsusasını iktisâb eyledi bugün ile kalem tutan bir Osmanlı kanunun bahşeylediği serbestiye istinaden herhangi bir mesele hakkında fikr-i mûtaalasını enzâr-ı umumiye vaz' etmekte muhtardır. Ancak bir muharririne efkâr-ı umumiye nazârında yazdığı şeyler için mesuliyetten kurtulamaz; çünkü elyevm heyet-i

ictimaiyemizin bulunduğu mevkiinin nezâketi ve ekseriyetinin temeyyüz-ü hak ve batıl emrindeki noksaniye-i idraki derpiş olunur ise bugün bütün mevcûdiyetimizle tamami-i muhâfaza ve idamesi için her fedakârlığı ihtiyara mecbur olduğumuz Osmanlılık ittihadını iras-ı hâlel edebilen bir takım mütaalatı yazan kendince sevap addettiği telkinâtı bila muvazene icrâdan çekinmeyen bir muharrir sebep olduğu fenalıktan dolayı nazâr-ı ümitte elbette mesul-ü muatap olur.

Elyevm dersaadette intişâr eden gazetelerin bila istisna menafi-i millîyeye hizmet noktasında salim bir meslek-i umûmi takip etmeleri muktezay-ı hamiyettir. Her bir gazetenin aynı bir esas ve mesele hakkında yazdığı makalat-ı mütezade-i karilerin fikrini teşettüte uğratar ve arada hakikat-ı madde anlaşılamsızın hükümetin icraat-ı vakıasına itirazat halkın ezhân-ı tahaddiş edildikten sonra ne söylense hayır etmez hükümetin icraatınca tahakkuk ve tezahür ederek yolsuz görülen şeyler hakkında matbuatın sükût eylesine cevâz vermiyoruz. Ancak iktidar ve hamiyetlerine intizâr etmekte olduğumuz vükelanının icraat-ı muamelâtınca bazılarını yolsuz gibi gören bir gazete veya muharririn esas maddeye hakkıyla kesb-i itlağ etmeksizin hemen itiraz ve tenkide kalkışmasını zararlı buluruz. Bu gibi itirazatın efkâr-ı umumiyeye tesirât-ı elimesi olacağından yazılan şeylerin muhakkâne olması lüzumunu gösteriyoruz. Gazetelerimizin şu sırada yazacağı şeylerin şahsiyata ve ehemmiyetsiz şeylere müttaik olmayıp menafi-i ciddiye-i vatan ve millete ve anâsır-ı muhtelif-i Osmaniye arasında teyîd ve tersin-i ittihad hadim mevadd-ı mühimmeye dair olmasını temin ediyoruz. Türkçe tefsir, taassub ve asâbiyet ve mesturiyet gibi mesail ile uğraşan muharrirler bugün halka hizmet yerine aralarında münâkaşa ve tefrikaya sebep oluyorlar.

İktidar-ı kalemileriyle kendilerini millete tanıtmış olan hamiyetli muharrirlerimizin şu zamanda en mukaddes vazifeleri şahsiyet ve lüzumsuz mücadelâttan içtinâp ederek ufak bir sebep-i adi bir vesile veya sui tefehhüm ile rabita-i ittihadileri haleldâr olabilmek muhatarasına maruz olan ekseriyeti Osmanlılık nâm-ı mübeccili altında birleştirmek o rabita-i ittihad ve uhuvveti takviye etmek için olanca iktidarlarını sarf etmektir. İmdi Cerîde'miz bu daire dâhilinde bulunmak şartıyla mukarrer mesleğini tamamiyle takip edecektir.

Mevadd-ı umûmiye ve şun-u muhtelifeden kabil veya muhtâç-ı izâh ve tafsil olanlar hakkında yazılacak bentler, makalelerde erbâb-ı iktidâr ve ihtisâsın himmet ve muavenetlerine mürâcaat olunacağından bu suretle meslek-i müttehidemizden inhiraf etmeyeceğimize kani bulunuyoruz.

H.B

### **Mükerrer Meslek**

Hürriyet, müsâvât, adâlet dairesinde menâfi mülk millete hizmet etmek şahsiyetinden azâde kalmak matbuatla tevvagul etmeyen ekâbir ve meşâhiri hayırlı neşriyata alıştırmak, Osmanlı gazetelerinin mündericatından fikrimizce de pek faydeli kısmını ber vech ihtisâr tekrar etmek, ecnebi matbuatından ve bazı memâlik gazetelerinden Osmanlılar aleyhine neşriyâtı muzıra ve müşevveşe vukûu görülür veya haber verilir ise ilel ve eshâbı hakkıyla anlayıp eshârı ma-fi'z zamire çabalamak olacaktır. Manâfi mülk ve devlete müteallik neşriyatımız için bir şey dinlemek veya itiraz buyrulmak istenildikte evvel emirde, Cerîde idaresine müracaat takdirde itiraz vakıa bittekkik icâbı hale göre hareket ve itirafı kusur tabiidir. Ancak devair ve şubatı idare-i hükümetin icraatı ve muamelâtından dolayı tenkîdât ve mülâhâzât zamanında makâlat müruuda ashâbının hüviyetide bilaizâh makale-i memhûran gönderilmek şartıyla bilkabûl şayân-ı ehemmiyet olanlar için derhal makâmat-ı resmîyeye arz-ı hal ve icâbı takdirde bilahâre Cerîde ile de aynen veya meâlen neşrine gidilecek ve imkân-ı mertebe takibâtında kusur olunmayacaktır. Cerîde'nin umûr tahririyesine nezâret-i seyfilede kalemi de meşhur Bedri Paşa latifen der-ahde bulunmuşlardır. Umûr adresi ise vaktiyle Hazine-i Evrâk ve bazı âsâr neşr etmiş ve yirmi beş senedir kalbi de kalemi de kırılmış olan Mahmut Celalatin Bey'e aittir.

### **2.5.Mülâkat**

#### **Mahmut Şevket Paşa İle Bir Mülâkat Daha**

Dün yine muharrirlerimizden biri birinci, ikinci ve üçüncü ordular müfettişi Mahmut Şevket Paşa Hazretleri'yle mülâki olmuştur. Müşârun ileyh Paşa hazretleri muharririmizi ber-mutâd kemâl-i nezâretle kabul etmişler ve iarad ettiği suallere ecvibe-i atıyeyi vermişlerdir.

Açıkta bir takım zabitân vardır, bunlar hakkında ne yapacaksınız?

Evvel emirde cümlesinin hukukunun gözedileceğine emin olun. Hele hiçbirisi zarurette bırakılmayacaktır. Harbiye Nezareti'nce ittihâz edilen karar budur. Sinn-i tekaüde vasıl olanlar ahiren şura-yı devletçe kabul ve an-karib meclis-i mebâsanca tezekkür edilecek yeni tekaüd nizamnâmesi mucebince tekaüde deleceklerdir. Mûmâ ileyhim zabitân arasında birtakım malulin var bittabi bunlar da muayene-i tıbbiyye tâbi tutulacak. Ba'de'l-muayene maluliyeti tebeyyün ettiği takdirde onlara ayn-ı vechile ayn-ı nizamnâme mucebince tekâüd olunacaklardır.

Alaylı zabitan hakkında mukarrerat-ı cedide var mı?

Vardır. Bunlar hakkındaki mukarrerât-ı cedide yalnız buraya münhâsır değil sair mahallere de şâmildir. Bu zabitâna bir müddet tedrisât icra edilecek ibrâz edecekleri ehliyeteye göre yedlerine mektepli zabıt diploması verilecek demek ki ba'de-ma ordularla mektepli alaylı zabitân kalmayacak? Elbette ordularda ba'de-ma mektepli alaylı namlarıyla iki sınıf zabıt bulunmayacak.

Paşa Hazretleri talebe-i ulûmun cümlesini de imtihan ediyormuşsunuz? Evet. Evvelce böyle karar verildi idi. Fakat Şeyhülislam Efendi Hazretlerinin tavsiyesi üzerine yalnız 98 senesine kadar olan tevellüdüler hakkında imtihân icra edilecek bakisi imtihân edilmeyecek bununla beraber medrese-nişîn talebeden bir kısmının mekteb-i mülkiye ve mekteb-i hukuk ile sair mekâtip-i âliyye müdvim oldukları anlaşıldı. Hâlbuki medrese-nişîn olanların mekâtip-i saireye devam etmeleri caiz olamaz. Bunlar ya medresede oturup ulûm-ı mukârrereyi tahsil etmeleri ve yahut medârisden fett-i irtibât ile mekteplerine devam etmeleri lazım geldiği bildirilecektir.

Halk arasında daha doğrusu kendisini bilmeyenler içinde güya geceleri bazı eşhâs-ı mahkûme kurşuna dizildikleri şayiaları var. Muharririmizin bu suali üzerine fevkalâde âsâr-ı teessüf göstermiş ve kendisine:

Ordunun namusu, kanunu mukaddesdir. Bu türlü meâmelât devr-ı sabıkta icrâ edilirdi. İntizâm-ı harekâtıyla şöhret-ı muhikka kazanmış olan ordu hiçbir zaman nizâm ve kanun haricinde me'âmele yapmaz. Kemal-i şiddetle tekzîb edin demiştir.

## Bazıları Arasında Mükâleme

**Münif:** Evvelde söylemiş idim zevk-i edebiyattan bî-nasip olanlar ehl-i ticâret ehl-i sanat olsalar da ehl-i marifet bile sayılamazlar. Hele mehâmm-ı umûr-ı hükümette ve siyasî ahvâlin suret-i cereyânına sahip rey olacak bir mevki-i âliye gelecekler de edebiyata nisbet aranmak ayn-ı hikmettir.

**Ubeydullah:** Bu hikmeti izâh buyurur musunuz? Edebiyata sadık ve âşık olanlardan bulunmayla beraber beni tereddüde dūçâr ettiniz. Ehl-i marifet olamamaktaki maksat erbâb-ı maariften sayılmaz mı demek oluyor? Böyle ise başka nukât ehl-i sanat olanlar meyanında edebiyata taalluk niçin meşrût kalsın! Bunca sahib-i sanat olanlar var bazıları hatta maarif nokta-i nazârıyla kızıl cahil!

**Münif:** O ehl-i sanat ki cahildir. Ustasından ne görmüş ise onu i‘lâme maildir. Fikr-i teali ve teceddüd dimağına hazz vermez. Yaptığı işin daha âlâsını görse beğenmez. Ecdâdı da ber-sıyakta kalmışlardır. Mesela bizim Eyyûb-ı Ensâri'deki oyuncaklarımız gibi! Hep kayınvalide zırlıtlarından ibarettir. Bizim hacı yatmazları gören Avrupa fabrikaları bunun yüz türlüünü icâd ve ibda' eder. Fakat işte o fabrikaların sahib-i mürevvici mahzâr edebiyata nisbetindedir ki hatta emzice-i ahâliyi ve istidâd-ı zamaneyi güya ayinede müşâhede eder. Güya fotoğraflarını tasvir mecmualarını görmüş gibi zihninde tecelli ettirir, ettirir de hiç mühimsenmeyen oyuncakcılığa dünyadaki sakallı bebeklere varınca tuhafliklarla herkesin cebindeki parayı alır. Bunu da seve seve hatta diyebilirim ki havâciyi-zarûriyesine ifrâzı lâzım gelen nükûdunu bile hasislerin de elinden çeker, aliverir demektir ki edebiyat cihân kainâtın hâkimidir.

**Ubeydullah:** Şu hale göre umûr-ı resmiye ve mevâdd-ı siyasîsede sahib-i rey olabilmek mutlaka edip olmaya tevakkuf mu edecek! Üdebanın gayrılarında hüsn-i hidmet beklenmeyecek mi? Usûl-ı ticârete ve Avrupa'daki me'âmelât ve vukuat rûz-ı merreye baraksak hep iş başında bulunanların cümlesine ediptir mi diyeceğiz?

**Münif:** Meseleyi tağlit etmeyiniz. Bir kere fikr-i edep ile bittamak edip olmak beyninde çok fark vardır. Fitrî bir meziyet-i ezeli bir bahşâyış-i hedef maksûddur. Bu hiss-i aziz belki çocukla beraber dünyaya gelir. O fazilet sübhâniye

onun nasibîdir. Mektep görmemiş bedeviler arasında bu meziyeti müdrikleri fenn-i aruzda katiyyen münasebeti olmayan cühelâdan şairler ulûm-ı kelama agâh olmadığı halde dehhaş hatipler yetiştiren diyâr-ı şarkiyede ne yadigârlar doğmuş büyümüşür ki kainâtı lerze-nâk eden insanı vele ve hayret bürür. Mesele müddeamdaki nükte-i edebîyeyi bi'l-insaf hüsn-i takdire vabestedir. Canım Ubeydullah Efendi nasıl teessüf etmeyeyim ki bu hakikatı min-küllî'l-vücûh hüsn-i tefsir havass-ı edebîyesine katiyyen mazhâr ve mâlik olduğunuz halde beyhude yere şu ihtiyarlığında beni yormak istiyorsunuz.

**Celâl:** Zât-ı faziletinizi söyletmek istiyorlar ve maksâd istifazadır. Şu hale göre müstenid sadarete bulunacak zevâtın edebiyat-ı şarkiyeye ile olsun anadan doğma veche münasebeti mutlaku'l-vücub add etmiş oluyorsunuz. Halbuki nefsü'l-emr böyle midir, değil midir?

**Münif:** Evet böyledir. Nefsü'l-emr itibârıyla maatteessüf hâl bu merkezdedir. Mesned-i küberada bulunan zâtın edebiyattan nasipsiz olması bütün rüfekasını dilzâr eder. Çünkü hin-i müzâkerede bile az sözle merâm anlatmak güç olur.

Hatta Mahmud Nedim Paşa vükelâdan bir zâtın tuhaf bir çeşme tarihini ol vakitler meşhûr Said Bey'in kalem-i muciz-rakamıyla Vakit gazetesinde görmüş hoşuna gitmiş. Gitmiş amma bayağı onun arkadaşlığı yani kendisiyle hem-meclis bulunması itibârıyla gücüne giderek bu tarih-i bî-meâli meclis-i hâss-ı vükelâda alenen kıraat ederek cümlelerin maatteessür kahkahalarını îcâb ettirmiştir. Sahib-i tarih-i zât ise pek kamilâne ihtiyâr-ı sükût ile veche-i dilârasına bir tebessüm bile çok gelmiştir.

**Celâl:** Said Bey bunun mücidi değildir. Bunda ihtirâ yoktur. El-yevm meclis-i mebûsân azâ-yı kirâmından Halep ve Antakiye'de nadirü'l-emsâl bir edip geçenlerde bi'l-münasebe hikâye etmiş idi. Bir aralık Halep valilerinden ve (vezaret payelülerinden!) bir zât güya Saçur nehrinden kasabaya su isâlesine müteallik bir çeşme için katib-i divân-ı mümtazıyla baş başa vererek tarih söylemiş bu şiire küçük büyük bi'l-cümle Halep ahâlîsi agâh olunca içlerinden aruz meraklıları ol vakit Halepçe meşhûr ulemadan bir zâta mürâcaat etmişler. Tarihin mealinden bir mâna çıkaramıyorsak da siz lütfen bunda ne vezin buluyorsunuz, diye ricalarda

bulunmuşlar. O zât dahi cevabında: Mademki (tarih surdundur ve Saçur nehrinden isale olunmuştur. Bu cereyanın bahrını aramak abestir.) Fakat zevâli Müftü Efendi bi'l-âhere Evkâf Nezareti'nin bir hafiyeye jurnali ile Kıbrıs'a mı bilmem nereye nefy cezasına uğratılmış bu da dilinin belasına kurban edilmiştir.

**Ubeydullah:** Şu neticeye ben de hayrânım hele müftünün Seyâhat-ı siyasîyesi işi bambaşka işkâl etmiş oluyor. Vakıa merhûm Akif Paşa ve Hasan Fehmi Paşa çeşme tarihi meselesinde bulduklarını ben de duydum.

**Münif:** Ubeydullah'a oğlumuz sen Viktor Hugo'ya tazim edersin değil mi? Bu zât benim fikrimden daha çok ileri varmıştır. Hatta bir hükümdârı da edip olmaklıkla mukayyed tutuyor. Kendi makâlatına cevelângâh olan umûmi ve bittahsis kendi âsârını muhtevi hususi gazetelerle bu bâbda milletin efkârını besleye besleye büyütükçe büyütüştür. Fransa'da bu günkü efkâr-ı münevvere ashâbına eskiden beri İngiltere ve İtalya ve bir vakitlerdir Almanya bile hakkıyla rekâbet eder. Bizim büyüklerimiz de şu fikr-i ulvi uyanmazsa efkâr-ı münevvere ashâbı mevki-i iktidârdan kema-kan uzaklaştırıldıkça daha çok vakitler uyku ile ömrümüz geçecektir. Edebiyatla mütahâlli ve hep vatan ile müteali olmayanlardan ne hayır beklenebilir?

## 2.6.Fıkra

### Fırtına Var Sakınalım

Görülüyor ki efkâr-ı umûmiye ikiye munkâsım bir kısmı vükelâdan islahâta intizâr ediyor diğerk kısmı da ne yapılacaksa Meclis-i Mebûsân yapacaktır diyor. Bunların ikisi de pek makûl görünmüyor çünkü böyle inkılâb zamanında ve bulunduğumuz müstesna bir vaziyette bir racûl-i silasi ve menşûrlarda yazılan müdebbirü'l-umûru'l-cumhur tabirinin mana-yı hakikisini muktesib yani tam değilse bile müşabehet-i cüz'îye ile olsun kırk beş sene akdem İtalya'nın güzel kraliyetlerini birleştirerek bu günkü İtalya devletini teşkîl eden "Kavor" gibi bir muslih melik sergerde bulunmasına tevâkkuf eder. O ise halen mefkûddur. Vükelâ-yı hâzîr tebeddül eder, onların ahlâfi olsa olsa kendilerinden biraz daha farklı olabilir. Fakat kürecikleri işler teşebbüs-i şahsîleri yine derece-i bidâa ve faaliyetlerini tecâvüz



edemez. : Meclis-i Mebûsân a gelince o heyet-i muhtereme çocuk lalası değildir, her nezâretin her şube-i idarenin müfredât-ı umûruna girişemez. Zaten vazifesi icraat-ı devâirin kontrol memuriyeti ve mehâmm-ı devletçe teşebbûsat-ı şahsiye ve tanzim-i levâyih ve kavânin ve redd ve tasvip ve tasdîk muamelesidir. Öyle ise şimdi ne yapmalı hakikaten vükela makamını işgale şayeste ricâl tedârikine kadar oldukça muktedir ve niyet-i halis ile meluf birinci derece maiyet memurları tayîn edebîlerek mümkün mertebe hüsn-i idare yoluna gidilmelidir. Ekâbir için akdem-i vezaif basiret-i umûrdur. Fenn-i siyasetin sırr-ı âmedânından meşhûr “Rişliyo”nun dediği gibi siyasî bir hata cinayetten eşnâdır. Fi’l-hakika bir cinâyetin vehâmeti mahdûd ve fakat bir hatanın derece-i vehâmeti ve seyyiatı pek vasideir. Nitekim Ali ve Fuat Paşalar bu melekler asr-ı hazır derûnunda en muktedir vükelâsından idiler. Fakat bazı rûfeka ile maan faizsiz kaimenin yerine faizli konsül idi ikâme bir hata oldu. Ve bu suretle ahlâf daha gevşek davranıp işin içinden çıkılmayarak hazine-i devlete bir borç kapısı açılarak diğerk istikrazâtın tevâlîsiyle bu günkü Duyûn-ı Umûmiye idaresinin teşekkülüne kadar vardırıdı. Âlî Paşa ise ol vaktin icâbât-ı siyasîyesinden olarak Belgrad Kalesi’ni Sırpîlilar’a teslim mecbûr oldu. Sadece teslim mümkün iken (bir hediye tetimmatıyla verilir) ve şân-ı devlette bunu icâb ettirir diyerek kalenin derûnunda bulunan birçok topu maan takdim eder. İşte bir hata daha ki elân seyyiesini çekiyoruz. Bir misâl-i dîğerk ise bi’l-vücûh mesâil-i hâzıradan birisine taalluku bulunan Girit meselesindeki hatadır. Bakalım o da nasıl oldu. Girit’in on altı sene evvelki son iğtişâşında merhûm Şakir Paşa gönderildi. O aralık birçok Girit ihtilâlcileri Yunanistan’a firâr ve ilticâ ettiler. Yunan Hükûmeti anların îvâ ve i’âşelerine mecbûr bulunduğundan geleni mâsârıfa dûçâr oldu. O halin devâmı işine gelmiyor idi. Bir pandan Şâkir Paşa’nın metânet ve hüsn-i idâresi Yunanistan’ı şaşirtmaya diyer taraftan ihtilâlciler Hükûmet-i Yunaniye’nin Giritlilerin maksâtlarına naileyiti hususundaki muavenetinden bir semere hâsıl olamayacağını derk ederek artık tederîsî istîmân ve dehâlet yoluna dökülmeye varacak idiler. Hayfa ki şeytan Şakir Paşa’yı celb ettirdi ve Atina Sefâreti’ne de o aralık tecrübesiz ve gayet haris-i teveccûh ve oldukça deli yani bîmârhâne delisi değıl “ne oldum delisi” bir sefir göndertti. O mahûd sefir vürûdundan birkaç gün sonra tesadûf eden velâdet-i hümâyûnu vesile ittihaz ederek ihtilâlcilerin afv-ı umumisini ba-telgraf sır eden doğrudan doğruya istirhâm edip derhal kabul ettirdi. İş hemen rengini değıştirerek

tedrici bu günkü hale geldi. İşte hataların seyyiatı. Hatta Fransa'nın Alsas Loren eyâletinin Almanya'ya ilhâkını Bismark'ın bir hatası olduğunu Avrupa'da iddia edenler bile var. Eğer marruz zikr eyâlete mukâbil tazminât-ı harbiyeye bir miktâr şey daha zam edilse idi el-yevm Fransa ile Almanya Devleti beynindeki münaferet ve husûmet mevcût olmayacağı gibi şimdiye kadar iki devlet miyânesinde hüküm-fermân husûmetten mütevellid ahz-ı sâr fikrinden dolayı Almanya'da çar olduğu mâsârif-ı askeriye giriftâr olmaz idi deniliyor. Her ise bizim şimdi yapacağımız şey siyâseten gayet mutabassırâne hareketle mümkün mertebe hatiatdan ictinâb etmek ve dâhilen dahi lafzi murat-ı ıslâhât tensîkat gibi şaşaalı sözlerler imrâr-ı evkât etmeyip bir yandan her işte görülen nekâyis tedrici ıslâh ve elden geldiği kadar tâsâruf ve fırsat düştükçe esaslı icraatı iltizâm etmekte zerre kadar tekâsül etmemektir. Bir de derece-i makbûliyet ve merdûdiyeti takdire muhtâç bir de pek eskimiş üç darb-ı mesel vardır. (Yağmur yağar iken kabını doldurmalı.) (Bal tutan parmağını yalar.) ve üçüncüsü (iyi iş altı ayda çıkar!) gibi şeyler bunlar yabana atılır iken iyice düşünmelidir. Gazeteler her şeyi birden isterler ise zaten iş görmeye pek alışık olmayan ekâbir ve onlara tebean maiyet büsbütün şaşırırlar ses çıkarmadıkları halde dahi hiçbir şey yapmazlar. Bu husûsda derece-i itidâli iltizâm edip bir yandan da takibât ve teşvikâtdan geri durmamalı bir de mutâsârıf ve kaimmakamların yekdiğeriyle becâyişleri memurine “çaylak yavrumu kapamazsın” oynamaktan ibarettir. Bu köşe kapmaca, kaptırmaca oyunları büyüklere çirkindir. Memurinin işe yaramayanlarını büsbütün tebîd lazımdır. Bir mahâlden diğer mahâle göndermek işgüzârlık değildir. Akvâm-ı muhtelif arasında biraz vakitten beri rû-nümâ olan gıllü gış izâle edilmeli herkes bir menzil-i maksûda ermeye çalışmalı yafkatalar, tehdidler, tabancalar, teganniler artık tatsızlık veriyor. Erbâb-ı kalem güzel güzel makalâtla îcâb edenleri ikâz etsinler bam tele basmak zülf-i yâre dokunmak gibi şeylerden kimse ihtirâz etmediği şu vakitlerde doğruyu doğruca ilan ede ede efkâr iyileşir. Ve'l-hâsıl küre-i arzın bir ucundan öbür ucuna kadar her nerede ne olup ne bitse kainaat haberdârdır. Biz de ona göre tavır alalım söyleyeceğimizi yapacağımızı iyi düşünelim.

Ali Nihat

## Duellolardan Sakınalım

İctimâ-ı tekarrüb eden mebûsânın vatana pek çok yararlıkları tabiidir. Muhterem vükelâ-yı ümmetin şimdiki ictimâgâhları pek dik düştüğünü memurîn-i hükûmet de itirâf etmişlerdir. Acaba tertîbât-ı dâhiliyelerinin Avrupa tarzında ne yolda bulunmak lazım geleceği biraz düşünülmüş müdür? Yoksa bu da sonradan mı akla gelecektir? Çünkü bu nokta zannedildiği gibi kolay ve ehemmiyetten ârî değildir. Bir parlamentoya ne lazımdır, bunu her halde evvelce takdîr iktizâ eder. Fi'l-hâl ol kadar ihtiyâcât-ı mübremesi vardır ki onları bi-hakkın tertîb ve tedârik etmek epeyce külfetlidir. Binanın kapısından girerek neredibânı çıktıkta “yaprov” tabîr edilen bizim devâirde (hasır ovası) dediğimiz mahallin etrâfında “kestür” ünvanlı dâhiliye müdür ve muavinleri istenograf ve memurîn-i sâire odaları ve teneffüs odası ve bir de mükemmel meccânî “büfe” bulunacaktır. Dâhiliye müdürleri meclisin inzibât ve umûr-ı dâhiliye ve muamelât-ı teşrîfâtiyesiyle levâzım-ı kırtâsiye ve “büfe”ye muktezî meşrûbât ve sâirenin mübâyaası ve dahası ise şâyet mebûs efendilerden birisi kemâl-i sühûlet ve sürâtle öteberisini an-yedin teslim edecek pabuccu ve sâir bulamaz, baston, şemsiye ile asâbiyetine mağlûb olarak yukarı çıkarsa uğrayacağı tarizâta ve sebebiyet de vereceği patırtılarda çekilmez olur. Bunları ört bas etmek ve reisin emri üzerine bazı ahvâl-i malûmede dahi mebûsândan birinin usûlen meclisten muvakkâten ihrâç emrinde ve taannüd vukuunda meclisin muhâfâzasına memûr askerinin tavâssûtuna mürâcaat gibi vezâif-i mühimmeye bunlar memûr ve mükelleftirler. Yemin ve yesârı ve muârızîn fırkalar ve bunların oldukça belâgât-ı lisâniyeye mâlik nâtıka perdâz reisleri olacaktır. Muarızînn fırkası olmayan bir parlamento yoktur ve olamaz. Zira mevki-i mübâheseye konulan her şey “kerâmet buyurdunuz efendim” cümle-i mahûdesiyle neticelenirse o meclisten hayır beklenemez. İlk Meclis-i Mebûsân'ın garkını intâc eden fırtınanın mevc-i musakkalını tahâttur edenler el-hâletü hâzihî çok yoktur tanındayım. Mebûsân efendilerden biri vükelâ-yı zamanı taht-ı muhâkemeye almayı tayîn-i madde bi-hakkın talep eder. Ve diğer biri de tahsîsât-ı şâhâneyi yine tayîn-i hakikat ederek istiksâr ve tenzîli teklif eyleyebilir. Barutun da istediği bir kıvılcım bulunmak mülâbesesiyle ateş-i muhâvere muhâbere halini alabilir. Müddeiyât müdâfaat-ı kavmiyet, mezâhib, menfaat suretlerinde de baş gösterebilir. Ancak emr-i temeddün ve fikr-i ittihâd ikisi gibi zaif olmadığından meclis-i ümmet azâsının şimdi bu gibi

hatarlardan sâlim bulunmadıklarına şübhe yoktur. Zaten vükelâ ve nüzzâr-ı cedîde-i hâzıra bir kaç aylık bulunmak hasebiyle eskisi gibi taht-ı muhâkemeye alınmaya başlıca bir sebep olmadığı gibi zât-ı şâhene de semâhatini tevsi ve i'lâ ve müstâhdemîn-i nâ-beyâcaya bi't-tedric izn-i istirâhat verdikleri ve daha verecekleri için bî-lüzûm kalan fikr-i zer-perestîden âzâdelik mütecellîdir. Emir böyle olmakla ve uhuvvet-i mutlakaya inzârla beraber mebûsların münâkaşa ve muarâzalarından her nasılsa tevellüd edebilecek şu “düello”lar bizde nasıl kâbil ve mümkün olacaktır. Bu kaziye şimdiden ciddi bir sûretle düşünülecek ahvâldendir. Buna bir kaide vazına eğer mümkün ise şimdiden önünü almak çare ve esbâbına tevessül edilse becâdır. Eski parlamentoda her ne kadar “düello” sızıltıları çıkmamış ise de ol vakit İstanbul ahâlîsi silah sesine alışmamış ve hatta “düello” lafzını kale alanı bile Avrupa mukâllidi tabiriyle muâheze ve takbîh-i umumiyet ile mültezim idi. Şimdiki halde memâlik-i garbiye rovelver muhabbeti pek sâdeleştigiinden ve iki kardeş bile bu sûretle iâde-i nâmûsa mecbûriyete alıştıklarından Avrupa'nın şu âdeti İstanbul'un neceben ağır başlı mebus ve ayan efendilere tesir nüfûzundan sakıt mı kalacak burası cây-ı mülâhâzadır. Şayet “düello” adet-i mezmûmesi buraya da sirâyet eder ise netice-i vehâmet itibârıyla Avrupa parlamentolarından daha ağır olacağı bî-iştibâhdır. Zira Avrupa “düello”ları meç ile vukû bulup tabanca nazîren istimâl edilmektedir. Mazarrat ise tabanca da daha ziyâdedir. Bizim mebûslarımızın içinde meç istimâline muktedirleri pek nadir bulunsa ve eskiden kalma kılıç kullananlar da hemen hemen kalmamış olsa gerektir. Şu “düello” meselesi Avrupa'da bile acib bir renk kesb etmektedir. Hem memnun hem değil bir taraftan meydan maarrekede zâbita memuru görür ise men ü tevkîfe mecbûr ve diğer taraftan ise iğmâz-ı ayn edip uzaktan geçmek vazifesiyle mükelleftir. Mecliste tahkîrâne hedef olanlar için her defâsında mehâkime mürâcaat mûcbi-i külfet olacağından ve bu misilli mecâlis heyeti bu sûreti ihtiyâr edemediğinden iâde-i nâmûs kaziiyesine ehven tarîk aramak her halde haysiyet-i mevki-i icâbâtındandır. Bereket versin burada Fransa ve Avrupa ve Macaristan meclislerindeki ateş-feşân “düellist” mebûslara nev'a-mâ tesâdüf edilmeyeceğine bir dereceye kadar ümît varız bakalım mevlâ ne gösterecektir.

Ali Nihat

## Gazetelerden Sakınalım

Dünyanın her tarafında gazeteler memleketlerine hüsn-i hizmet etmeyi kendilerine vazife add etmişlerdir. Bazıları gerek kasdi veya cehli ve gerek asabi neşriyât-ı hakâyik-şikenaneleriyle birçok vekayi-i elime tevli'd ve irasına sebep olabilirler. Gazetecilik manen ve aklen bir milletin ihtiyâcât-ı maddiye, maneviye, fikriyye ve siyâsiyesince hadim ve mürevvici olmak lazım geleceği müsellemler olmayala beraber yine bir meslek-i ticâret demektir. Bir kimse gazete neşrini tasâvvur etmediği zaman evvel emirde melhûz olan istifâde-i maddiyi nazâr-ı itibara alarak ba'dehû elden geldiği kadar mülke bir hizmet etmeyi de derûhte etmiş olur. Bu sebeptendir ki içlerinde pek ciddi sûrette hizmet edenler de görülmektedir. Maa-hâzâ küllü yevm cerâid-i mütenevviada enzâr-ı kârîne vaz' edilmek üzere imlâ edilen sûtûnlar umumiyet itibârıyla hep rast-gû olacağına itimât-ı saf-derûnluk olur. İtirâz-ı şahsiye ve millîye ve siyasîye bi'l-icâb o iki parmak arasındaki kalemin ucundan neler çıkarmaz! Gazetecilik fi-zamâninâ memâlik-i mütemeddinede âli mesleklerden tanılmıştır. Meselâ Times Gazetesi'nin bir senelik varidât ve mâsârifât bütçesi hemen hemen kısmen Yunan Devleti'ni bütçesine taş çıkarır ve daha böyle gazeteler de vardır. Yazdıkları şeylerin umûmu kuvâ-yı fikriyesi nâkıs bulunanlar için sırf hakikat diye telakkî olunur. "Ben onu gazetede gördüm" dedi mi bitti. Avrupa ve Amerika gazeteleri siyasî bendlerden mâ'adâ birçok münderecât-ı mütenevvia ile mâlâ mâldir ki herkes kendisinin mesleğine taalluku olan veyâhût tenvîr-i nekr edecek aksâmı mütâlaa ile iktifa eder. Zira hepsini her gün okuyup bitirmek mümkün olamaz. Ve yâhûd cerâid (âlem olmuş tabîr ile) ağır başlı gazeteler istisna edildiği takdîrde umûm gazetelerin lanet siyasî bendleri bazan içinden çıkılmaz bazan dahi devr-endişâne yazılmış garaz ve ivâzdan sâlim makâlât olur ki bunlar karîn için bir nimet-i gayr-ı müterakkebedir. Fakat ezhân-ı ahâlîyi tedhîş ile milel-i muhtelife arasına tohum-ı fesâd saçmak ve yâhût mülek-eczâ-yı mütemmimesinden bazı yerleri matma'-ı nazâr ve ani hırs-ı cân etmiş hezeyânnamelere o hafî "maksat"lı fıkralara gelince iş değişiyor. Meselâ iki gazete beyninde muhâvereler başladı mı tarafeyn derhal itidâl temini gayb ediverir. Bereket versin böylelikle ehl-i basîret meselenin ledünniyâtını bazan vaktinde keşf etmekte zahmet çekmez. Nitekim bu günlerde o gibi şeylere tesâdüf edilmiyor. Denilemez nev'imâ reklam yapmak ziyâde nüsha sürmek sevdâsıyla ferdâsı gün tekzîbe

mahkûm olduğunu bildiği şeyleri de yazmaktaki hafiflik gazetenin ciddiyetini ihlâl eylediği gibi bir takım güftügûlar ihdâs ve zıymenen ise mülke mazarrât iras eylemiş olur. Bâ-husûs İstanbul'un geçirmekte olduğu bu avân-ı nezâket-iktirânında ve şu âdem-i ittîrâd-ı idâre zamânında bir muzır fıkranın on nâfi' mukâveleye galebe çalarcasına mazarrâtı münkîr olmasa gerektir. Rekâbet-i iktisâdiyeden halk müstefid olmaz fakat gazetenin sürümüne hâdim olur. Haksız hulûskârlıktan ve muvâzenesiz rekâbetten ise fark-ı mütehâlîfe yüzünden mazarrât-ı adîde tahassul eder. Gerçi âfitâb-ı cihân-ârâ gibi ufak hakikatten tulû etmiş şura-yı ümmet ve İttihad ve Terakkî ciddî gazetelerimize müteşekkîr zebûnlar tayîn-i madde suretiyle niyyet-i hâlisâ ve cesticû-yı selâmet marazında fedâkârane çalıştıkları da görülüyor. Mizar gazetelerinin de hatta Paris'e kadar kaleminden hoşlananlar işitiliyor. Eğlence gazetesi diyip geçivermemeli. Bunlardan telzîz-i dimâğ ettirenleri ve tasvîr ve tecessümde ibrâz-ı mehâret eyleyenleri değme gazetelere değışilemez. Sabâvetimizde dadılarımızdan ikramiyesiz öğrendiğimiz bilmeceler değışti. Şimdi ikrâmiye vererek tenvîr-i efkâra bais bilmecel bilmecelerimiz nice nice muammâları ortaya koymaya hüsn-i hizmet eylemektedirler. Bu mebhâsde bazı siyâsî muammaların keşfi için Şura-yı Ümmet ve Tanin gazetelerinin tarz ve tahrîr ve takîb ettikleri mesleği tizkâr edebilirim. Usûl manzarayı İstanbul'da tahkîme hizmetleri ma'a'l-iftihâr tizkâra sezâ ciddî bir gazete yine ciddî bir sûrette bütün Osmanlıları nazâr-rübâ bir musâbakaya davet ediyor. Şöyle ki: "ilân-ı Meşrûtiyeti müteâkib vazifeyi derûhde eden vükelâmızın bu güne kadar olan icraatdan millet meclisine karşı mesûl olmaları lazım gelir mi gelmez mi? Bu sualler kanâat-bahş sûrette imzâ-yı hakikiyle cevap veren zâta mesleğiyle mütenâsib kıymetdâr bir hediye verilecektir." Diye vâkı'â meşrû sûrette hediye almak hoş bir şey ise de maatteessüf iki sebep beni bu müsabakaya duhûlden mahrûm ediyor. Sebebin biri geçen haftaki "Düellodan Sakınalım" ser-levhalı mukâvelede vükelâ-yı hâzırânın yenilikleri hasebiyle Meclis-i Mebûsân'a karşı ciddî surette mesûl tutulmaları ihtimâlini baid görmüş idim. Bugün nev'imâ suâle cevap olmayarak bir insan âdem-i iktidârından mesûl olur mu, olmaz mı, derim. Yalnız yapacağı vazifeyi terk etmediği için mûcib-i muâheze oluyor demektir. İşbu muâhezeye mahal bırakmaması ise elde değil mi? Sebeb-i diğeri ise verilecek hediye "mesleğe göre kıymetdâr" olacağından bahis buyuruluyor. Kim bilir hangi mesleğe göre kıymetdâr olduğu meşkûkdur. İkincisi el-

hâletü hâzihî öyle kıymetdâr hediyeyle layık bir meslek mechûlde bulunmamaklığımdır. İşin içine hediye girince cezîre-nişîn yani prensler adasında sâhib-i temkîn ezkiyâlar memdûhlar mümtâzlar cümleden evvel elbet davranmışlardır. Zaten hediyeyle alışık olmalarıyla beraber vükela-yı hâzıradan dahi ahz-ı sâr etmek isterler. Eğer hediyein kıymetdârlığı nisbetinde daha büyük intikâmcı var ise onu bilmem.

Ali Nihat

### **Kıyâfet Düşkünlüğünden Sakınalım**

Memâlik-i mütemeddinenin her hangi tarafına gidilse şehir ve kasabalarda yeknesâk yani umûm Arupakârî ve kurâda dahi millî kıyâfetler görülür. Fakat o millî kıyâfetlerin kâffesi mütenevvi‘ eşkâl ve elvânda bulunmayla beraber şeklen intizâm dâiresindedir. Bizim umûm şehirlerimiz şöyle dursun hatta paytahtımızda bile bir kıyâfet-i müttehâz ve muttarıda bulunmadığı gibi köylülerimizin bile kıyâfetleri her türlü tarz ve şekilden ari ve meselâ aydın mülhâkâtı ise çirkin ve ale’l-acâib bir tarzda âlâ-meleinnâs arz-ı endâm etmektedir. Böyle hallerin artık devamına iğmâz ve musâmahaya mahâl olmayıp kendilerimizi bittedrîc şu kıyâfet düşkünlüğünden kurtarılmalıyız. Fransızların “bir insan kıyâfetle papaz olmaz” mesel-i meşhûruna rağmen bizde bazan ammiler meyânında ilm ve kemâl yalnız kıyâfet-i ilmiye ile iktisâb ettiğini zannedenler vardır kıyâfetin her şeyde dahl-i küllîsi olduğu anlaşılır. Bir insan Eflatun zaman olsa bir cemiyete dühûlünde kıyâfeti pejmûrde bulunduğu halde mazhâr-ı hüsn-i kabûl olamayacağı gibi sokakta bile tesadüf edildikte hakkındaki riâyet bir barîd aşinâlıktan ibâret kalır. Vakıa herkes iktidâr-i halisinin haricinde tebbüs edemeyeceği tabii ise de eskilik yenilik şöyle dursun oldukça şekil ve tarzı yolunda ve düğmeleri yeknesak eksiz ve lekesiz elbise ektisâsı ihtisâsen ve izzet-i nefse hürmeten mecbûri add olunmalıdır. İşbu mecburiyeti herkes telkin için vesâit-i müessireyi matbuattan bede ile memûrin-i hükümet ve ruesa-yı beldeye ve esnâf kethûdaları ve ileri gelen müteneffizân müttefikân ve müttehiden bu nukât-ı temeddüne sarf-ı mesai eylemelidirler. Yalnız ameleyle mahsûs hir yerde olduğu gibi burada dahi bezden mamûl pantolon ve arkasına Acem gömleği iksâ ettirilmesine bir beldeye nizamnâmesi kâfidir. Kıyâfetleri mümkün mertebe düzeltmek cidden iltizâm edildiği takdirde bittabi istanbul’dan bede’ edilmesi lazım geleceği gibi ilk muâmele

gerek hükümet ve gerek şirketlere müteâllik memûrin ve müstâhdemin-i sâire ve tâife ve hatta posta memurlarının bile ekserisinin bir kıyâfet-i resmiyesi olmadığı gibi tramvay arabacılarının kıyâfeti âdetâ bakılmak derecelerde müstekrehdir. Kira arabacılarının dahi belediyenin tenbîhe ve ihtârı ve hin-i hâcette tazyikiyle yeknesâk bulunmaları derece-i vücûbdadır. Satıcıların bacağına çıkın arkasında saltası ve başında dahi fesi bulunduğu halde fazla olarak yarısı yere sarkmış bir kuşak ve fesinin üstünde dahi çarçabuk sarılmış bir mendile acaba lüzum nedir? Hele o külhanbeylerinin kıyâfetlerini zabıta resmen dahi men edebîlir. İtfaiye tabûrlarının umûm mahallâta tamimine kadar idâmesi lazım eden görünen mahâllat tulumbaları efrâdına kırmızı bezden birer gömlek iksâ edilip ayaklarına koşmaya mani olmayacak bir nev ayakkabı tedârîki şimdiki çirkinliği bir derece tahfif edebîlir. Vakıa şehrimizde pek yakın vakitlerde mütemeddin ve zengin Avrupa beldeleri ahâlîsi gibi muntâzam kıyâfetler görmek iddiası vahidir. Lâkin bir dereceye kadar şu şimdiki karnavalvâri manâzır-ı sakilenin men-i devamına bila-ifâte-i vakt teşebbüs etmek elzendir. Bu kıyâfet düşkünlüğü enzâr-ı ecânibte haysiyet-i millîyemize nakise irâs ettiği gibi fikr-i zarâfetten mahrûmiyeti kendimiz dahi arzu etmemekliğimiz lazım gelir. Vakâr-ı millî de bunu îcâb ettirir. Zira uryanlıktan kurtulmak zamanını idrâk ettik eğer mahâllat arasında hakk-ı rakâbet ve rüchândan dolayı tulumbacılar cümlesi birerinin intihâbında ittihâd edemezlerse bir ikisi kırmızıya meyl ettiği gibi diğerleri de yek renk olmak üzere elvân-ı saireyi tercih edebilirler. Herkes iki dirhem bir çekirdek olmamakla beraber oldukça muntazam gezmelidir. Vaktiyle buradan Mösyö Korine namında bir Fransız sefiri var idi. Bir gün sefâret katiplerinden birine “Bir Türk pantolonunun düşmüş olan düğmesini dikmeye üşenip pantolonu kaydıkça mütemadi çekmeye üşenmez.” demiş. Bu söz biraz doğrudur. Şu aralık boykotajdan dolayı başa keçe külâh iktisâsı zarûri ise de mütekarrübü’l-hulul olan karnavalda Beyoğlu sefarethânelerinde verilmesi melhûz olan balolara bittabi vükelâmımız da med’û bulunacaklarından ve bu husûstaki tarz-ı telakkileri şimdiden nümâyân olduğuna göre onları kema fi’s-sabık fesli görmüş olacağımızdan zümre-i nisvân nezdinde zarâfetlerini bu suretle muhâfâza edecekleri anlaşılıyor. Acaba şu gürüh-ı zükûr meyânında külâha rağbet etmeyenlerin boykotaj-perverliklerinden şüphe edilecek midir? Bir rivâyete nazâran kıyâfet-i kâmilelerinden şübhe edilenlerin marta kadar işten çekilmeleri arzu ediliyor imiş. Acaba “Mart içeri



pire dışarı” demeyi mi isteniliyor! Eğer böyle böceklerden kurtulmak için mevsim gözetiliyor ise sivrisinekler için de incir vaktini beklemek îcâb edeceğinden güzelim mülkün ocağına incir diken haşerâtında külliyyen vücûdu imhâ vazife-i sıhhiyesi rûnümâ olur ki bu sadâkat bilemeyiz. Hangi hükemâyı zamaniyeye müyesser olacaktır.

Ali Nihat

### **Mürâ’ilerden Sakınalım**

Ziyâi dai-i mâtem-i ümmet olan Midhat Paşa’nın eser-i ber-güzîdesi ve hatıra-i hayatı olan Meclis-i Mebûsânın ilk devre-i ictimâinde müzâkerat-ı bütçe bahsine gelinceye kadar bila-avârız deyinemezse de suver-i mergûbede ilerlemekte idi. Vaktâki o nazik noktaya gelindikte zülf-i yâre dokunulmayla meclisin derhal tatiline lüzum görülmüş, milletin istikbâline çorap örülmüş idi. Bu defaki nutuk-ı hümâyûn-ı iftîtahtı o zamanki vükelânın tensibiyle mülkümüzde maârifin terakkîsini idrâk edinceye kadar meclisin tatiline karar verildiği hakkında ve ibrâz-ı lütf şeklinde müncele olmuştur. Meclisteki bütçe bahsinin maârifin taammüm ve intişârına münasebeti pek mahdûd olsa gerektir. Dünyanın menfaatle kaim olması hasebiyle ihtimâl ki o vakit ki menfaat öyle bir tedbîr ittihazına sevk etti. Her ne kadar Midhat Paşa hayatta idise de o vakit vefka’l-beşere karşı gelebilmesi için o tarihteki ittihâd mertebe-i kifâyede tecelli edemedi. Çünkü milletin mezarını kazanlar oyunbozanlar çok idi. Şimdi de Meclis-i Mebûsân ancak ayânın tastikine iktirân ettirebileceği husûsât müzâkeresine med’û bulunuyorlar. (Aç gözünü açarım gözünü) kabilinden olarak (Meclis-i Mebûsân)’ın gözleri oyulacağı gösteriliyor, ayândan paşa ve efendilerin tehdîdât-ı mütemudiyesi altında bulunmaya davet ediliyor. Dinen hüsn-i zanna mumur olduğumuz hasebiyle ayân meyânında su-i niyetle melûf bir paşa veya efendi bulunmayacağına emin olmak îcâb eder. Fakat... Allah muinimiz olsun derim. Ve makâm-ı riyâsetten bila-hulûs söylerim ihlaskârane faaliyet ve müdâfat-ı intizârına kalbim münhemiktir. Ona diyeceğim yoktur. Nitekim ayânda ilk hadve-i riyâset buna delâlet eder.

Şimdi gelelim asıl maksâtımıza Gazi Sultan Mahmut Han Hazretleri’nin zaman-ı saltanâtlarında Ruslar Edirne’ye geldikleri hengâmda padişâh-ı hakayik-

agâh tehyic-i ezhân-ı ahâlî emr-i müdâfaa-ı tahkâm ve can-siperâne mukavemeti tanzîm için turûk-ı âliye meşayihine birçok ataya ihsânıyla derbâr-ı şevket-kararın pây-ı düşândan masuniyeti için dualar ettirir. Bir gün Tophane civarında Kadiriler şeyhi ki hakikâten vuslât-ı reşadete mazhâriyeti ve o zamanın rükn-i azâm meşayihî idi. Maksât-ı dua her yüzden hükmünü icra etmesiyle beyne'l-meşâyih bir ders-i ibret olmak üzere atıye-i şahaneyi almaktan katiyyen imtina ederek: şevket-meab; zi-kıymet hedaya ve ataya-yı seniyyeyi bizim gibi nezd-i ilâhide duası müstecab olmayacak adamlara isrâf buyurmayıp Avrupalılar ile ordu-yı hümâyûnun levâzımât ve nevâkısını ikmâl düşmana mukâvemet etmek akl-ı fakirânemce daha münasiptir, cevabını vermiş idi. İşte riyâyı baltalayan bir adam ki zamanımızda bile Bâb-ı Âli'de de emsâline tesadüf bilmem niçin müyesser olamıyor. Fi'l-vâki otuz iki seneden beri ahâlimizin bir kısmını ahlâksızlık ve riyâkârlık ol derece istila etmiştir ki sergerde bulunanlar irtişâ ettikçe itilâ, itilâ ettikçe irtişâ ede ede göklere çıkmalarına ramak kalmış idi ve hafiyelik o rütbe ilerledi ki gökdeki yıldızların bile; fakat aralarında şeametinden bahs edenleri bile birer yıldırımlarla yakılır. Hafiyeyi kün fe-yekûn eder idi. Amman o günleri göstermesin ehl-i iffet ve hamiyet yerin dibine girse yine kurtulamazdı.

Geçen 11 Temmuz'da hava değişti. Fena adamlardan ne gariptir ki derhal hiç eser kalmadı. Cümlesi hamiyet banyosuyla pak dâmen oluverdiler, temizlendiler. Umumiyetle erbâb-ı namus ve iffetten ve ahâr-ı ümmetten kesildiler. Hatta bazıları birkaç gün evvel yazdıkları mütabasbasane makâlatı ile ikrâr etti ve dedi ki onlar hep riyâdır. Ben de kalben ahrârdan idim. İstibdâdda kendimi meydana atamamak kabâhât midir? İşte mürailik ettiklerini itirâf ve ikrar etmiş bulunanlar meşrutiyet ve hürriyete mecbûri irtibât-ı samimi izhârında muztar kaldıklarını da söylemeyecekleri kim temin edecek? Çünkü görülüyor ki ekseriyet ve belki umumiyetle mevkilerini muhafaza etmekte bulunan memurin (saye-i hürriette) lafzını kal ve kalemlerinden dâr tutmuyorlar. Hatta geçen gün ki îd-i millîmizin akşamı Büyük Ada'daki mahûd dostlarımız kâşânelerini emsâline fâik ve şân-ı hürriyete (aman darılmasınlar) lâyük surette donatmışlar idi. Şu temaşa! Erbâbına cihân değer. Sözü uzatmayalım. Hafif surette ahlâk bozukluğuna uğrayanların bir kısmının şimdi tehzîb-i ahlâk ve ıslâh-ı nefis edebilmeleri kendi ellerinde olup o gibilerden ber-muktezâ-yı zaman ziyâde

tevahhûşa mahâl yok ise de birtakım kanıksamış fasikinın nifâk ve fırıldaklarından ictinâben müteyâkkızane davranmak her halde zimemdarân için vazife hükmündedir.

Bizim âdet-i kadimemizden olmak üzere bazı aile kızını birisine vereceği vakit ya bizzat pederi eder ve yahûd salâbet-i diniyesine itimâdı bulunduğu ahibbasından ve erbâb-ı ihtisâstan bir zâta emr-i izdivâcın mesût ve müteyemmen olup olmayacağına dair istiade ettirir. Onun gibi tayîn edilecek nâzırların ve nâzırlarımız da yeniden istihdâm edecekleri memurların riyâkâr olmadıklarına dair geceleri abdest alıp sabahlara kadar istiade ile meşgul olsunlar iddiasında değilim. Bilakis muhterem mebûslarımız muhtâc-ı istiade değildir. Halen ve atiyen umûr-ı hükümette mihlanmak isteyen ve kendisinden büyüğüne yerlere kadar kapanıp secdeler eden ikâal-perestâne fırsat verip de onlardan hayır intizârında kalacak mevsimlerde değiliz. Uzaktan bakalım daha ne yapabilecek diye seyirci kalırsak kara kışta yıldız poyranıza nâzır olan bu kış kıyamette mebûsân dairesinde kasım fırtınalarından aşağı kalmayan mesâil-i mugallaka-i siyasîyede zihinlere de coşkunluk gelir. Cinler, periler tarafından her tarafı bozulmuş olan kemâlli diplomatlarımızın ekmelü'l-kâmilini marifetiyle bi'l-ikdâm vükelâ-yı ümmet dahi teshîr edebilirse büyücübaşı tarafından cümlemize buyurun cenaze namazına derler. Hala sabr-ı Eyûb ile mayûb hala felâket ender-felâkete meclûb olmayalım.

Ali Nihat

### **Mantıksızlıktan Sakınalım**

Bir vapurun esnâ-yı seyahâtinde makinesi çarkı ve alât-ı sairesi tamamıyla bozulsa dümeni sağlam kaldığı halde tenteler kesip yelken yapılarak yine cây-ı selâmete çıkarabilir. Eğer dümen de bozulur ise ya karaya oturup parçalanır ve yahud açıkta ise ka'r-ı deryaya cemiyet-i asmâna dâhil olur. Şirâze-i idârenin de dümeni mantıktır. Bir mülkte avâriz teaddüd eder ve idâreyi mantıksızlık istila ederse işler büsbütün kisve-i gaflete bürünür. El-yevm devairi- devletin gerek teşkilât-ı dâhiliyeleri ve gerek kuvâ-yı icraatları kısmen mıntıka mebânidir. Bir emrin nasıbe-i haliyesi daima fitrât-ı zâtiyesinin ayinesi olamaz. Bir nâzırın beyânı semu'l-yâkin istifhâm, inde'l-kayd tenfiz ve hakka'l-yakin kabul veya red edilir. Muhakemesiz mantıksız mugalatalarla iş görülemez. Bir amir hem bir şey yapamıyor diyip hem de

memuriyeti terk etmezse mantıksızlıktır ve hasbe'l-hamiyye çekilmiyorum demesi ise cidden gariptir. Eğer memûriyeti fahri ise fihâ halbuki muvazzafın yani para iktirân eden müstâhdemin için tefâhhur mantıksızlıktan ada mevkûfininin bütün gün lastik tekerlekli arabalarla sessiz sedasız birbirlerine vizite ile hem-âhenk olan eşhâsa vukûfun tabirini istimâl etmek ile haber mafât onlar, haklarında ayn-ı mükâfât değil de nedir? Müdâfa-i gayr-ı resimleri irtikâb ve habâsetlerinin vaktiyle iğmaz edildiğinden bahisle şimdi mesûl tutulamayacakları yani çaldırmaya idiler, yaptırmaya idiler gibi bir takım vahi iddialarda bulunuyorlar. O halde sokakta bir yan kesici para çantamızı veya satınızı çarptığı zaman kime başvurulur! Polise değil mi? Alacağımız cevap zâbitanın ciddiyeti itibarıyla (çarptırmaya idin midir? Yoksa yan kesiciyi taharri ve derdest edilir, cezaya mı çarpılır? Halbuki bu nâzeninler kimi adanın rutûbetinden şikâyetle gemiyi Boğaziçi'nde yalısına naklini Sadaret'e istidâ ettiği gazetede görüldü. Bilakis Boğaziçi'nin rutûbetinden kurtulmak için ihtiyâr-ı ikâmet etmeye başlamış idi. Ne çâre ki Meclis-i Mebûsân istirâhâtini bozdu. Yıldız yalısının şeytanetleri himâyeleri ve kendilerinin parmağı ile bir aralık mazhâr-ı (tahsin) memdûhiyet olacak netâyice bile ümit var olmuşlardı. Makâm-ı Sadaret'e bile arpalıklarını tanıtmışlar, Bâb-ı Âlî'ye dış geçirmeye başlamışlardı. O sıralarda idi ki salhordalarla gençler zimâm-ı hükümeti tensim edemiyorlardı. Darbetleri nezzâr diyor; fakat kendisine tevdi edilecek vazifeyi ifâya muktedir olsun da ister genç olsun üşgüzârlığı ihtiyârlıkta aramak mantıksızlığı ihtiyâr etmektir. Matbuat da bîtarâfâne davranmadı. Gerek umûr-ı siyasîye ve gerek mesâlih-i adiyede mantıktan ayrılmak şartıyla her neye çıksa yine mantıkla mündefî olur. Muamelatın arıza bir bisal: Âli Paşa'ya bir gün süferâdan birisi valiyi şifâhen şikâyet eder. Sadrazam derhal kağıda kaleme yapışarak "pek iyi efendim şimdi azlini arz edeyim; fakat yerine göndereceğimiz adam acaba ondan daha iyi mi çıkacak onu düşünüyorum. Yine bu oldukça yarar bir adamdır. Bu kere vâki olan hatasından dolayı şimdilik bir tevbihnâme ile iktifâ edilmesi münâsip olmaz. Bir ne buyurursunuz Sefir Bey" sözü yine sefire dahi "altesse lozik" yani fehâmet-meab bu sözler kanun menâzırı muvafıktır" diye mukâbele ederek valinin azlinden sarf-ı nazâr ediliyor. Dâhiliye Nazırı Hamdi Hilmi Paşa dahi Ali Paşa'nın tarınca Meclis-i Mebûsân'da Rauf Paşa'ya karşı "müsaade" buyrulur. Siyâset-i muzırraya dahi taalluku ve ehemmiyeti cihetle diğeri bir misâl dahi zikredebim:

Süferâdan biri Âli Paşa'ya iyice sıkar, o azâlık-ı Hariciye Nezareti'nde bulunan Fuat Paşa, sadrazamın odasına girmesiyle sefir giderek suret-i idâresince siyâseten mültezim olan tadilâtı tekrar etmesi üzere Nâzır Paşa dahi "ata siyaseten etmediği, siyaseten tadilâta uğrasın kılıç ile elinde yine kılıç ile verilebiliyor" cevap-ı mantikiyesi üzere sefir bir kaç gün o bahsi tekrar etmeyip bilâhere meşesede kesb-i hıffeteder. Meclis-i Mebûsân'da bile kanun münâzâraya muvafik söz söyleyenler velev o mesele mühim olmasa bile teklifât ehemmiyetle telakki olunmaktadır. Hoca Asım Efendi gibi mantıkla ülfeti ziyâde olanların cemi-i vakit kendilerine şerik tedârikinde mazhâr-ı sühûlet olmaktadır. Bazı gazetelerde çıkan sözler mükalemât-ı neşriyât tasavvurat tensikât tanzimât ıslahât velhâsıl her türlü icraat mantıka muhtaçtır. Ârâ sıra Meclis-i Mebûsân müzakerâtı mantıksızlıkla karışarak işin içinden çıkılmaz bir hale geldiği ve beyhude saatlar zayi edildiği görülüyor. Halbuki kaybettiği otuz üç seneyi nazâra alırsak meclisimizin her dakikası bizim için birkaç gün değmez. Şu güzel günlerimizi çirkin sözlerle geçirmeyelim. Siz onlar iş bilirlerimiz kimlerse onlara mutlaka zıt gitmeye kalkışmayalım. Matbuatı tekrar zincir-bend etmek mutasavver imiş. Fesübhanellâh eğer rüya ise hayırdır, inşallah fakat latife eder gibi başımıza bir nizâmname çıkarabilirler ki eski sansür memurları aratsa caiz olur. Zira şura-yı devlet meclis-i vükelâ ve hatta Meclis-i Mebûsân cümle gazetecilerden müştekidirler. Bazılarından hiç hoşlanmıyorlar. Lakin bî-arafâne muhâkeme ediliyor ve mantık gözetilirse emâneten (beş yüz lira) verirsen sana gazete ruhsâtı veririm demek hükümet şâmı değildir vesselam.

Ali Nihat

### **Fırıldaklardan Sakınalım**

Cidâl-i maişet zarûriyât-ı âlemdendir. Beyne'l-beşer hars ve tama' ise cibillidir. İnsan evvela ihtiyâcât-ı zarûriyesini temin ettikten sonra derhal refâh-ı halini iktisaba sa'y eder. Fakat bi't-tedric hırs-ı caha ve tamaa düştükte gerek kendi şahsı ve gerek cemiyet için mazâarrat-ı la-yuadd ve la-yuhsadır. Rağbet kazanırsa esnâf sattığı maldan hayli temettua başlar ve vezninde noksân yapmakta lezzet bulur. Bu hâl-i esef-iştimâl bir memleketin ahz ü itâsında emniyeti selb eyler. Emr-i idâre-i hükümete gelince memûrinin eskiri vezâif-i mevküle ve rûz-ı meresini ferdaya bırakır. İşker teraküm eder. Ümera vükela izhâr-ı yeis etmekle güya cebr-i nefis etmiş

olur. Fırka nâmını takınmak ve gazevât safsatları içinde akıntıya kürek çekmekle uğraşanlar çoğaldıkça çoğalır. Birçok münâkâşat, mitingler, nutuklar, gururlar, şunlar, bunlar alabildiğine teammüm ve tekessür eder. Cidden iş bekleyen halk ise dilgir olur. Hayran hayran etrafa bakarak kimden hayır geleceğine bir türlü akıl erdirmez. Kimisi hırs-i piri inzimâmıyla oğluna meclûb nihâyet çocuğun yaramazlıklarından mahcûb olur. Bazısı mebûsluğa taaşuk eder, avâzı çıktığı kadar bağırır. Öteki “ru-şoför”vari gazeteciliğe sülûk ve “ikdâm” etmekle kendisini dev ayinesinde görür. Bir takım biçâre de vukû bulan muhâcamat-ı mütevaliyeye hedef olur gider.

El-hâsıl meydânda samimi hissiyât vakit vakit gaiblere karışır. Fransa Cumhuriyeti’nin reis-i meşhûru “Tir”in Osmanlı sefiri Server Paşa’ya “Versay”da buldukları sırada makâmından kalkıp oturduğu koltuk sandalyesini göstererek “işte sefir Paşa Hazretleri Fransa’nın dâhili siyaset gürültüleri bütün bu gördüğünüz sandalye içindir. Sen kalk ben oturayım” diyorlar. Ben kalksam başkası otursa yine akabinde bu günkü hâl avdet eder.

İstanbul’da doğrusu Mösyö “Tir”in dediği çıktı. Merkez-i hilâfet bir darulvelvele oldu. El-hamd ve’l-minne bu kere de ordu Hızır gibi imdada yetişti. Allah cümlesini var etsin. Özümüzden eksik etmesin.

Şu istirkâb böyle devam ettikçe bilmem halimiz nerelere varacak? Şimdiye kadar Cerîde’de neşretmiş olduğum “Sakınalım” ünvanlı makaleler iyice nazâr-ı mütalaadan geçirilirse şu günlerde meşhûd olan ahvâl ve kaktiyle maatteessüf teferrüs edilip şu neticeden ictinâb edilmesi hakkındaki müsted‘ayatımızın meşruiyeti tezahür etmektedir. Şimdilerde kaht-ı ricâlden bahsediliyor. Halbuki kaht yok galay-ı ricâl var. Vakıa iş adamı mebzûl olmamakla beraber olanlara da nâzır-ı bî-manâzır dense sezadır. İcraat, islâhât, tazyiksiz olamayacağı anlaşılmakta ise de!

Tazyik eğer hâkimiyet-i millîyenin vasıta-i neşr-i efkârı olan matbuat tarafından vâki olması lazım gelir ise bunda nezâhet-i istikâmet-i hamiyet şarttır. Ne çare ki şimdi mart ayı olmak mûlabesesiyle midir nedir? Kediler gibi azarak yazdıkları şeylerde hep pırtıcılık hırçınlıktan ibaret idi. Bunlardan şimdilik istifâde cihetine gidilemeyeceğine, maatteessüf itminan hâsıl olmuş volkanın ateşi kendilerini

kebab etmiştir. Dönen dolaplar çerilen fırıldaklar anlaşıldıkça bittabi emniyetsiz ordu belâyı üzerimizden def etti. Daima umûr-ı hariciyenin müşkilâtından bahsediliyor ise hâllolunmuştur.

Halbuki üç aydan beri idare-i mahsûsa ile Şirket-i Hayriye'nin Adalar vapurları meselesine karşı avuç içi kadar bir mahalde sakin ahâlî birbirine giriyor. Biri ak derse öteki kara diyor. Hükümet de buna karşı dün yaptığını bugün bozmakta muztar kalıyor.

Bazı devairde Avrupa'dan mütehassıslar celb edildiği gibi bunlar için de halâl-ı müşkilât celb edilse de herkes de kurtulsa. Vakıa eli böğründe kalanlar için sermâye-i kıl ü kâl olacak ahvâl-i garâbet-iştimâl hangi vakitte eksik olmuştur? Dedidokuların hangisine kulak vermeli bilmem!

Hamiyet-i dîni, vatani gözetmek dost ile düşmanı tefrik etmek her zaman en lazım mesele olduğu malûmdur. Fakat şu sırada dahi ahâlî arasına nifâk sokmaktan büyük cinâyet yoktur. Leyli bir kız mektebi açılması için bunca müşkilat ve'l-hâsıl ne tarafa dönülse yeniden yeniye ne yapılmak istenirse derhal çapanoğlundan başka bir şeye tesadüf edilmiyor.

Başlanılan işler içinden çıkmak kabil olamayarak her türlü suubata her taraftan tevessül için müstebidin-i kirâb icrâ-yı ahkâm ediyordu. Fesâdın asıl başı hala keşif olunamıyor gibi davranılmakta idi. İstanbul böyle oldukça artık taşraların ahvâli ne sûret kesb etmiş veya daha neler edecekti, burasını düşünmeli. Bakalım Mevla ne yapar, ne yaparsa iyi yapar. Yapar da nihâyet müfsidin başı kim ise onun vücûdu büsbütün dünyadan da kalkar da halk işte o zaman istikbâlden emin olur.

Ali Nihat

### **Vatana Hıyânet**

Paytahtta mevcûdiyet-i Osmaniyeyi ta esâsından sarsan bir isyân-ı bî-izânın tahribât-ı ukuranesine uğrayan Şura-yı Ümmet bugün ümid-i necâtın, amâl-i milletin, fikr-i hürriyetin payitahtı olan Selanik'te çıkıyor. Kahraman Arnavutluk, Manastır,

Üsküp, Yanya, Selanik yalnız meali-i vatanın payitahtı değil, ümit ve amâl-i milletin, hürriyetin, meşrutiyetin de vatandır.

Dokuz ay evvel hâl-i ihtizârda olan altı yüz senelik hayat-ı millîmiz bu topraklardan hazret-i Âdem gibi halk olundu. İstanbul'da Şûrâ-yı Ümmet'in matbaasını bastılar, makineleri kırdılar, hurûfâtını odasındaki kilimlerini çaldılar. Şûrâ-yı Ümmet bundan müteessir değildir.

Zira bu mübarek vatanın her tarafını tutuşturmak için dünyaya geldiği gibi kalmış boş zihinlerini zehirleyenler kışlalarda, sokaklarda, meydanlarda milletin emellerini, istikbâlin, ümmetlerini kırıp geçirirken şübhe yok ki Şûrâ-yı Ümmet'in, Tanin'in mazbaaları da o savlet-i vahşiyâne ve vatan şiknânedenden mahsûn kalamazdı. Şûrâ-yı Ümmet'in, Tanin'in matbaalarını harap ederler. Hurûfâtını çalarlar, odalarını kırabilirler, yalnız azim ve cezmlerini kıramazlar. Dokunurlarsa kendileri kırılırlar.

Evet, Şûrâ-yı Ümmet'in matbaasını tahrib eyler, muharrirlerini telef edebilirsiniz. Fakat milletin kalbindeki sevda-yı vatanı, Şûrâ-yı Ümmeti fikrindeki nur-ı hürriyeti söndüremezsiniz. Milletin ruhundan şûle-nisâr olan nur-ı hürriyet ziyâsını söndürmek için çıldırmış gibi görünen umman-ı bî-pâyânın ma-fevkinde durarak bütün o kıyâmetlerin üzerine sükûn ve sükûnetle nurlar serpen güneşin ziyâsı gibidir. Dalgalar kırılır, umman yorulur; fakat güneş yine balâ-yı sermediyetten âfâk-ı millîyeti ebedi tenvîr eyler. Halbuki İstanbul cinâyeti bir umman değil, hissiyât-ı süfliye ve menefi-i deniye ile mütemevvic bir çirkab-ı mezellet idi. Yazın güneşin takribiyle canlanan zehirli haşerât gibi feyz-i hürriyetten istifâde eden denilir. Otuz iki seneden beri Abdülhamit-i Sani'nin en dehşetli zademât-ı zâlemiyle bî-tâb düşen cism-i nâzenîn-i vatanı paralamak için hücum ettiler. Vatanı tahrib için dört beş aydan beri edilen tertibler, kurulan hileler, icrâ olunan cinâyetler, hıyânetler dünyanın hiçbir tarafında tarih-i âlemin hiçbir sahifesinde görülmemiştir.

Ebediyete intikâl eden 10 Temmuz tarihi fenâyâb olmakta bulunan milleti de nâmzet-i ebediyet etmişti. Vatanın taksimi demek olan şark meselesinin hallini, inkılâbımıza arz-ı hâyret eden Avrupa terk eylemişti. 10 Temmuz tarihi cihâna karşı bir mucize, hayat-ı millîyemizde bir harika idi. Kahraman Arnavutluk'un, Yanya'nın, Manastır'ın, Üsküp'ün, Selanik'in Edirne'nin ve'l-hâsıl bütün Rumeli ile İstanbul



müstesna Anadolu'nun saye-i ictihâdında vücûda gelen bu inkılâb-ı harika-nümâ Abdülhamit-i Sani'nin devr-i meşûm saltanatında seraser bir maktil ve meclis olan ve tamamıyla kainaattan tecrid edilmiş bir hamlede zemîn-i devlette yaşayan vatanımıza bir hakk-ı mevcûdiyet verdi. Bir memuriyet almak, birkaç para kazanmak için birtakım eşkıya vatanın cenâb-ı vatana karşı durdular.

Mevcudiyete muarız kesildiler. Bazı evlâd-ı bî-izânını iğfal ile valide-i mukaddese-i vatani düşmanlara karşı hazırlanan silahlarla âkıbet parelediler. Otuz iki senedir dünyada hiçbir memleketin uğramadığı felaketten musibetden yeni kurtulan vatan, o meleke-i hüsn-firâş nekâhetde ancak nefes alabilir bir halde yatarken esir-i aşkı olanlar başucunda cism-i nâzeninini çiçeklerden bahar rüzgârlarından esirgerken İkdâmlar, Serbestiler, Volkanlar, Mizânlar, Yeni Gazete'ler yirmi beş milyon Osmanlı'nın bais-i hayatı olan o vücûd-ı kisiye her sabah vatan batıyor, şeriat elden gidiyor, diye bağıyor. Doğrudan bu güne kadar serbestii bilmediği için matbu gördüğü her sözü ayn-ı hakikât add eden “doğru olsa idi gazeteye basılmazdı” diyen cahil ve sade dil halkın bir kısm-ı azimini zehirliyordu. Halbuki onlar da pek âlâ biliyorlardı ki vatan kurtuluyor şeriat-ı İslamiye'ye her zamandan ziyâde hürmet olunuyordu.

Şura-yı Ümmet'in Mısır'da, Paris'te, çıkan nüshâları mevcûdudur. Tanin'in koleksiyonu meydanda duruyor. Bais-i necâtımız olan Şeriat-ı Garra-yı İslamiye'ye hürmetten başka bir şey yazılmışsa gösterilsin. Halbuki esâsı insâniyet evâmiri hürriyet olan Şeriat-ı İslamiye'nin “İttihâd-ı Mahammedi” kisve-i riyâsetine bürünmüş müfsidler kadar düşmanı âlem-i İslamiyet'te görülmemiştir.

Bir kerre düşünelim: “İnsan Cenâb-ı Hakk'ın kurduğu bir binadır. Onu yıkanlar melûndur” diyen şeriat nâmına her biri vatani için evlât ü iyâlleri vatanımızı çiğneyecek düşmana karşı fedâ-yı cân için hazırlanmış seneler sailer emekler sarfederek yetişmiş genç zabitlerimizi öldürmek doğrudan doğruya Allah'a karşı isyân etmektir. Şeriat nâmına sokaklarda evlât-ı Resûlullahı şehit ettiler.

Bu hainlerin iğfal ve ifsâd ettikleri neferler beytümâl-i Müslimînin müdafaa-i vatan için aldığı silahları şeriat nâmına düşmanlara sattılar. Şeriat nâmına meyhânelere serpildiler. Muhâdderat-ı İslamiye'ye taarruz ettiler. Bir takım

eşkiyânın sadedilanı ifsâd ve tasmîm ile vücûda getirdikleri İstanbul cinayeti üç gün içinde mevcûdiyet-i milliyemizi esasından sarstı. Avrupa'ya karşı olan mevkiimizi tamamıyla rahnedâr etti. O derecede ki üç gün evvel bize en büyük devletler hürmet ederken üç gün sonra Bulgaristan memleketimizde asâyişi temin için Avrupa'dan hareket-i askeriyesine müsaade istemek küstahlığında bulundu. Bu halde kalsa idik, dört beş ay içinde vatanımızın izmihlâli muhakkak idi. Fakat o Ali Osmanlı ordusu, ordunun namusunu lekelenmiş, İslamiyet'in Osmanlılık'ın vatanın en müthiş bir tehlikeye girmiş olduğunu görür görmez dünyayı hayrân edecek bir intizâm ile bir cism-i vâhid gibi vatan hainlerinin meşrutiyet katillerinin toplandığı İstanbul'a doğru yürüdü. Başlarında Mahmut Şevket Paşa gibi şevket-i Osmaniye'nin şevket-i namus ve hamiyetin timsâli bir kumandan bulunduğu halde İstanbul'a giren bu Hareket Ordusu Viyana'yı muhâsara eden ordudan daha şanlı daha büyüktür. Zira bu gün İstanbul'a giren Osmanlı kalbinin ordusudur.

Vatanı hainlerden kurtaracak, meşrutiyeti tecdîd ve tersîn edecek bu gün Memâlik-i Osmaniye'de gözyaşı dökken âh ve feryâd eden yirmi beş milyon Osmanlı ve evlâd ü iyâlleri bu ordu sayesinde kurtulacak ey şanlı ordu. Arş ileri arş. Bizimdir felâh.

Sami Paşazâde Sezayi

### **Ataletten Sakınalım**

Memâlik-i garbiyede her nev imâlât inşaat ve imârât ya imtiyâz veya adi bir ruhsât-i resmîyeye tabidir. İmtiyâz yalnız menâfî-i umumiyeye taalluku olup mâsârıf-ı külliyye mütevâkkıf bulunan demiryollar, tramvay hatları, tenvîr-i bilâd, su isâlesi ve buna mümasil rekâbete tahâmmülû olmayan inşaat için verilir.

Mütenevvia ve tekerrüre ihtiyâcı olan müessesât-ı saire yani her türlü teşebbüs-i şahsi için yalnız bir ruhsâtnâme kifâyet eder. Burası gibi her şey için imtiyâz verilmez. İngiltere'de ise hiçbir şeye imtiyâz verilmez. Her şey bir ruhsâtle yapılır. Bir demiryolu hattının yanında diğeri bir hatt daha yapmaya talip zuhûr etse hemen ruhsât verilir. Çünkü tazminât ve zarâr ve ziyân iddiası yoktur. Her şahıs kendi zarâr ve ziyânına her ne isterse yapabilir. İngiltere'de bir yandan iflâs diğeri

tarafından teşebbüsât-ı şahsiye yekdiğerini veli eder. Hükümet “bırak yapsın, bırak geçsin” ister ki iş olsun, memleketinde para dönsün, bundan başka bir şey tanımaz. Fakat bu usûle her memlekette aynıyla riâyet edilmek emr-i asîrdir. Çünkü İngiltere'nin serveti bu gibi rekâbet oyunlarına mütehammildir. Şimdi bizim yapacağımız icraat üçe taksim edilmelidir. Birincisi, hükümet masrâfıyla vücûda gelebilece inşaatı ki bunu Nafia Nezareti kendi hesâbına bakmakla mükelleftir. İkincisi, mukaddeme-i icraat müşâhede eydeldikte müracaat edecek gerek yerli ve gerek ecnebi sermâyedârana icâbına göre imtiyâz veya adi ruhsâtnâmeler verilmesi ve üçüncüsü, dahi teşebbüsât-ı şahsiye-i adiyenin ruhsâtnâmeleri bila-müşkilât i'tâ edilmesi vacîbedendir.

Tevsi-i sa'y zî ve amelde hükümet müşkilât irade etmemekten mâ'adâ teshilât dahi göstermek ehem ve elzemdir. Faraza âriz ve âmik tedkikâta lüzûm görülmeyen mevâd için nezâret-i iadesine mürâcaat edilir edilmez taleb edilen ruhsâtnâme elde edilmeli. Yoksa bu misillü müsted'iyat devr-i aklâm ve aylarca şura-yı devlet ve meclis-i hükümette muterizâne hedef ola ola ashâb-ı mürâcaatça pabuçcu onluklarının yekûnu tahattur mahâl olmazsa da az çok mâsârîf şöyle dursun zâyî olan evkâta karşı talipler gittikçe azalır.

Nafia Nezâeti'nin göstereceği faaliyet nisbetinde iktitâf-ı semere ise daima nazâr-ı dikkate alınmak elzemdir. Şimdilik tatbikâtı duçâr-ı sekte olabilecek uzun boylu projelerle izaa-i vakit etmeyip harc-ı âlem icraat ile de iştikâl edilmesi ve ettirilmesi günahdır. Ortalığa iş yapmak mesleğini daima der-pîş eylemek ve ona göre hatta yalvarmak, yakarmak her halde muvafık-ı hâl ve zamandır. Şehemânetinin icraatı dahi Mösyö Bovar'ın planına müteallik ise efendi-i mûmâ ileyhin ifâdesine nazâr böyle bir tasavvurun kuvveden fiile getirilmesi çok para ve çok zamana mütevâkkîf ettiğinden şimdilik esâs-ı plana dokunmayacak sûrette mümkün'l-icrâ olan aksâmını olsun, yapıp tedrîci tamîm tezyînât cihetine gidilmesi hemen kabildir. Az çok her ne yapılacak ise şimdiden mübaşeret ve bu sûretle birçok insanı çalıştırmak tarîkine sülûk min-küllî'l-vücûh daimi muhâssenâtır.

Zirâ ahâliyi atâletten tahlis icâb eder. İşsizler tembellikten kesb-i suubet değil adeta imkân haricinde kalır. Bu nokta hakkında devr-i dıraz bahsi zaid görür ve Nafia Nezareti'ne karşı “el-intizâr eşedd-i mine'n-nâr” darb-ı meseleni irâd eyler.

Gazeteler ilânâtında Üsküdar Mutâsârrıflığı'nın faaliyetini maa'l-mesarr müşâhede ederek muvaffakiyetini temenniden geri durmuyoruz.

Polis komiserleri hakkında matlûb olan evsâf kendilerinin maaşlarıyla bir dereceye kadar mütenâsib ise de polis neferliğine kaydedileceklerin tenasüb-i azâsı ve hüsn-i hâlî akraba ve taallûkatının lekesizliğinden ve evsâf-ı cemile-i kamilesinden ve kitâbetinden mâ'adâ hesabta kûsûrât ve saireye vakıf bulunması şart gösteriliyor. Bunların hepsini cami, şimdilik kaç kişi bulunabileceği az zamanda meydana çıkar.

Maamaifih beş alabilmek için on istemek kaidesine riayette doğrudur. Polisler için daha bir cihet var ki o da ziyâdesiyle asâbi olmamak vücûbudur. Halbuki asâbiyet her nasılsa kadınlarımızda da erkeklerimizde de az çok alabildiğine kesb-i kuvvet ediyor.

Usul-i maişeti kimse düşünmüyor. Hele Üsküdarca gecelik entarisiyle sokağa çıkmaklığın meni hakikaten tedâbir-i musibedendir. Bunun İstanbul'un her tarafına taammümü pek isâbet olur. Güya yatak ile mahalle kahvesi beyninde bir fark yokmuş gibi farz ediliyor idi. Halbuki yatakta bir kişiye kahvehânede ise birçok kişilere mülâki olur. Esâsen kıyâfet rûz-ı meresini takınmadan sokağa çıkmak ayıbdır. Artık orasını uzun entarili efendiler düşünsünler. Şanlı ordumuz memleketi eşhâs-ı muzırradan tahlis ediyor. Serseri nizâmnâmesi de hayli iş görüyor. Cihet-i mülkiyemizden ahâlîyi sefâhât-i ataletden tâhlis etse de muhterem orduya ettiğimiz duadan o da hisse-mend olsa fena olmaz.

Ali Nihat

### **İhtilâflarımız**

Hudûd haricinden gelecek her velvele-i tehdidden ziyâde sem'-i hamiyetimizi dâhilden işitilen enin-i ser-zeniş-i rencide ediyor. Altı yüz seneden beri birçok seyl-i havâdise birlikte göğüs geren Osmanlı akvâm ve anâsır-ı muhtelifesi arasında şaibe-i ihtilâfın vücûdu kadar müzic ve mühlik bir sebep-i teşettüt olamaz. Vakıa bu ihtilâftan biz bir şey kazanmıyoruz, fakat ikâ edenler birçok gaib ediyorlar. Halden nâ-hoşnut olmak fikir ve mantıktan ziyâde his ve hırs ile hareket edenlerin âdetidir.

Osmanlı heyet-i ictimâiyesinin müessisi olan Türkler bazı edvâr ve vekâyide hakikâten mağlub-nüvâz ve ali-cenâp göründüler. Sultan Mehmet Sâni'nin İstanbul'u fethettiği gün Rum cemaatine olan ihsânı bu meâsir-i lütûfkârânenin biridir.

Fatih Hazretleri'nin Rum cemaatine karşı Bizans imparatorlarının bile bahşedememiş olduğu eltâf ve inâm-ı rayegân etmesi elbette bir sebebe müstenid olmak lazım gelir. Bu sebep her halde zaaf ve ihtirâz veya basiret ve ihtiyât değildir. Osmanlılar İstanbul'u fethederken dünyanın en kuvvetli bir milleti idiler. Terk-i din etmeyen Endülüs müslümanlarını İspanyollar'ın fırınlarda yakdığı bir devrede me'âmele-i mümasileyi Bizans ülkesi halkına icrâ etmekten bir Osmanlı hükümdârını men edecek ne sebep olabilirdi? Üç asırdan beri Avpura'dan mütevaliyen gelerek mütemadiyen tarûmâr olan ehl-i salib ordularının hatıraları bizde yalnız bir his uyandırabilirdi ki o da gayz ve intikamdır.

Bununla beraber Osmanlılar müntakim değil, müşfik olmak istediler. Fatih Sultan Mehmet'in esbâb-ı lütûf ve ihsânı, tarihin zalâm-ı ibhâmından sıyrılacağı zamana kadar biz (imtiyâz) nâmı verilen müsaadata bir sadaka-i atıfetkârâne nazârıyla bakacağız.

Rum Patrikhanesi daim ihticâc ettiği Fatih Sultan Mehmet'in fermânını niçin neşr etmiyor? Meşrutiyetin yevm-i ilânında bu fermân muhteviyâtının Rum Cemaat-ı Osmaniyesi'ne Kanun-i Esasi haricinde ve belki fevkinde bir takım imtiyâzât temîn etmiş olduğunu iddia ediyorlardı. Mekteplerin hükümetce tensiki Meclis-i Mebûsânda müzâkere olunuyorken birçok sada-yı iddia ve itirâz yükseldi. Her ağızda Fatih'in fermânı dolaşıyordu. Mamafih bu fermânı ne gören var ne gösteren!

Evvel emirde şunu söyleyelim ki irâde-i umumiyeden sadır olan Kanun-i Esasi kendi esâs ve muhteviyâtına mugayir ne kadar müsaadât-ı mütekaddime var ise hepsini fesh ve ilgâ edebilir. Herhangi bir hükümdârın her hangi bir sebeple vaz' etmiş olduğu usul ve kavaide asırlarca merbût bulunmak ne caizdir, ne kabil. Zamanın tahâvvülât-ı mütevâliyesi karşısında düçâr-ı tebeddül olan ahvâl ve ihtiyâcâta hükümdârların şahısları bile hâkim olamazken hükümdardan sakıt bir iradeleri nasıl tahakküm eder? Mamafih tekrar ederiz ki, Fatih'in fermânı irae ve ilân olunmak lazımdır. Rum Patriği Yovakim Efendi ahiren Mahmut Şevket Paşa'yı ziyâret

ettiğinde bazı memûrin-i hükümetin rusva-yı ruhâniyeye hüsn-i me‘âmele etmediklerini marâz-ı şikâyette dermeyân etmiş, şahıs ve mahâl tasrih edilmemiş olduğu cihetle mevzu-ı iddia olan muamelelerin hüsn ve kuhûbunu tayîn etmek mümkün olamaz. Fakat bir veya birkaç memurun mugayir-i nezâket ve terbiye bazı herekât-ı derşitânanede bulunduğu farz ve kabul olunsa bile bunu bilumum memurin-i Osmaniye’ye teşmîl etmek muhik değildir. Müstâhdemin-i hükümet arasında terbiye ve nezâket nâmına müselsil bir kefâlet ve mesûliyet mevcût değildir ki Patrik Efendi mesela Rumeli’deki bir nüfus memûrunun muamelesinden mütevellid hakk-ı muahezeyi Anadolu’daki bir vergi memûruna tatbik etmeye salâhiyetdâr olsun. Bir memûr bir nezâketsizlik hatta bir cürm irtikâb edebilir. Acaba bu bâbta bir şikâyet-i muhikka vâki oldu da mı ehemmiyet verilmedi?

Anâsır-ı muhtelif-i Osmaniye arasında hakiki ittihâd ve teaddüdün husûlü böyle tarâfگیرâne ve maayibcuyane muahezelerle değil musamâhalı – hayır buna da lüzûm yoktur – gıll u gıştan âzâde ve samimi bir meslek-i mukâbil ittihâz etmekle olur. Halbuki biz en ziyâde itilâftan kaçıyoruz. Elsine-i muhtelif ile neşr olunan matbuat-ı mevkûtenin bazan hâbîde-i âsâr olan ağrazı ikâz edecek bir mahiyet ve bir şeamettedir. Rum Patriği Yovakim Efendi Hazretleri tarafından temîn olunan muhâlasata inanmakla hakikâten ümit var ve müftehir olmak isteriz. Bu teminâtın bizce o kadar kıymet ve ehemmiyeti vardır ki Ayvalık’ın ahâlîsi yedinden yalnız bir günde toplanan üç bin beş yüz kara tüfenginin sebep ve gâye-i vürûdunu bile aramaktan bizi men eder. O alât-ı katile her halde müfit ve hayırhâh olmayan bir maksâtla masum ve müşterek vatanımıza idhâl olunmuş idi. Rum patriği topraktaşlarımız, Rum olmayan akvâm ve anâsırla hüsn-i muaşeret ederler ise, ukâla ve hükema-yı Yunanîye’nin ahlâfından bulunmadıklarını iddia eden Avrupa ve bilhassa Almanya ukâla ve hükemasının tedkikât-ı mahsûsalarına istinâd ettirdikleri müddeayâtı fiilen redd ve tekzîb, yani âkil ve hâkim olduklarını enzâr-ı cihânda isbât edeceklerdir. Bu münasebetle Rum hemşehrilerimize bir ihtâr-ı vedadcuyânede daha bulunmak isteriz:

Malumdur ki her memleketin timsâl-i şerefi sancağıdır. Bir memleket muhârib veya mütehhâb bir devlet-i ecnebiyenin zıll-i ra’yetinde kendi evlâdını görmek istemez. Böyle iken asla Osmanlı birçok Rumları Yunan bayrağını vakitli

vakitsiz sokaklarımızda dolaştırıyorlar. Merâsim-i mahsûsada bir Osmanlı sancağının on Yunan bayrağı terfik olunmaktadır. Vahdet-i millîyenin en büyük nişânı serbülendi iştirâk kabul etmez.

Mesela bir ay sonra icrâ olunacak suver-i azîm millîde Rum vatandaşlarımız hem-hissimiz olduklarını göstermek için bizim gibi kendelerine de siyaseten yabancı olmak lazım gelen bir bayrağı sancağımızın nigâh-ı istikbâline arz etmemilidir. (Magalo idea)yı biz Türkler hayâlhânemizden nasıl tebîd etmiş isek Rumlar da bu salib-i huzur-ı hülyaları öyle tard etmelidirler. Biz nasıl Asya, Afrika ve Avusturalya kıtalarındaki temayülât-ı mahsûsadan vatandaşlarımıza birer sebep-i taarruz ve istihkâr çıkarmak istemiyorsak onlar da hayallerinin sıklet-i müzicesi altında bizi bî-huzur etmesinler. Herkes bilir ki bu cihân sa'y ü âmelde hayâlirest olanlar değil makûl hareket edenler kazanır.

Süleyman Nazif

### **Yerli Feslerimiz**

Sanayi ve mamûlât-ı dâhiliyemizin revâc bulabilmesi ve bu sûretle temîn-i nefâseti ahâlimiz ve hin-i hâcette hükümetimiz tarafından gösterilecek rağbet sayesinde mümkün olabilecektir.

Maatteessüf bu rağbet her zaman istenildiği derecede icra edilmiyor. Mesela yerli mamulâtımızdan Hereke feslerini nazâr-ı dikkate alalım.

Bu fesler bugün şühbesiz Avusturya fabrikalarının imalâtından olan fesler derecesinde ve belki de daha nefis surette imâl edilmiştir. Maatteessüf ahâlimiz eski itiyâd-ı seyyiesinden olarak yine Avrupa mamulâtına rağbet göstermekten geri kalmamakta ve dair-i resmîyede ara sıra bu tacirlerin teşvikatına kapılmaktadır. Bir menba-ı mevsûkan vâki olan istihbârâtımıza nazâran daire-i askeriyece ahiren tedârîki lâzım olan yirmi bin fesin Hereke fabrikası mamulâtından iştirası karar-gir olmuştu. Bilâhere daha beş bin fese lüzum gösterildiği malûm olunca fes tüccaranından el-Katibzâde Ali Bey Avusturya fes fabrikalarının vekili ile beraber daire-i askeriyece mürâcaatla Hereke feslerinin adiliği ve pek çabuk bozulduğu

cümlece malûm bulunduğu ve Avusturya feslerinin ise son derece nefis olduğunu ileri sürerek istenilen miktar fesi ucuzca tedârik edeceğini beyân eylemiştir.

İstihbârâtımıza nazâran Avusturya fabrikası her türlü rekâbete mani olmak için fesleri istediği fiatla satması için buradaki vekiline mezuniyet vermiş ve o zât dahi sekiz kuruşluk fesleri dörder kuruşa verebileceğini beyân eylemiştir.

İlk nazârda menfaat-ı hükümete muvafık görünen bu hareketin sanayi-i dâhiliyemizin harabisini mücib olacağını ve bir defa bunlar mahvedildikten sonra bu gün dört kuruşa satılan feslerin o zaman on ikiye mevki-i iştirâya vaz olunacağını da unutmamalıdır. Avusturya fabrikalarının bundan birkaç sene evvel tenkit ettikleri fes sendikası buna delildir.

Her halde şu noktaların hükümetçe nazâr-ı dikkate alınacağına mamulât-ı dâhiliyemizin tercih edileceğine şübhe etmezsek de Osmanlı nâmını taşıyan bir tacirin bu gibi pek de muvafık-ı hamiyet olmayan harekâta bulunmasına da teessüften geri durmayız.

### **Ermeniler ve Rumlar'la Türkler**

(Matbuat-ı Osmaniye) unvan-ı umumisi bu heyet-i ictimaiyeyi terkîb eden akvâm ve anâsırın mütekillim buldukları elsine-i muhtelifle ile intişâr eden her sahifeye şamîldir.

Lisânların derece-i ehemmiyet ve intişârı bu unvana bir tesir-i mahsûs icrâ edemez. Irk ve mezhebin (Osmanlı) sıfatıyla ittisâf husûsunda bir mania ve bir fark teşkil edemediği gibi bununla beraber üç aydan beri memleketimizde intişâr eden evrâk-ı muhtelifeyi okuyanlar muharib devletlerin ceraid-i muhâsaması zannederler, Ermeniler evâil-i meşrutiyette Türkler'den ve hükümetten ümit ettikleri muhâlesati göremedikleri için izhâr-ı infial, Rumlar ise istediklerini ekseriyetle kendileri de tayîn edemediklerinden bu dağdağagâh hissiyatında isbât-ı mevcudiyet etmek emeliyle ihdâs-ı kîl ü kâl ediyorlar. Rumların metâlib ve müdde'ayâtı o kadar şayân-ı ehemmiyet değildir.



Çünkü meşrutiyetin tayîn ettiği hudûd haricinde taharri-i menâfi etmek isteyen bir kavmin arzuları tatmin ediliyor ise bu kerem ulüvv-i cenâbın fevkinde bir isrâf olur. Rumların anâsır-ı saireden fazla müsaadata nail olmak suretiyle ahenk-i vifâk-ı millîye irâs etmek istedikleri hâlel ve teşevvüş çok sürmez ümidindeyiz.

Beş yüz senelik muhâdenet-i vataniyenin safvet-i evveliyesiyle âvdet ve takarrûr etmesi her tarâfın ve bi'l-hassa Rum hemşehrilerimizin menâfine muvafıktır. Bunun böyle olmasına ihlâs-ı kalb ile dua edelim. Ermenilerin şikâyetine gelince bu büsbütün başkadır.

Bu zeki ve faal ırk şimdilik menâfi-i zaide değil, adl ve hakkaniyet istiyor. (Ermeni meselesi) nâmıyla tarih-i Osnamiyede ile'l-ebed kanayacak bir sahife-i cerihâ-âlûd olan bu vekayii hemen bütün safâhât ve teferruatıyla tanırım. Hükümet istemeseydi bu gün kanlı ve muzlîm bir Ermeni meselesi dünyayı bu derece işgâl ve hususıyla bize bu kadar irâs-ı mesâib ve ehvâl etmezdi.

Anadolu'nun bir kısmında Tatar ve tavâif-i mülük mücadelelerinden sonra kalabilmiş olan âsâr ve atlâl-ı medeniyeti Ermeni meselesi bitiverdi. Bu gibi girü-dârlara galib zânn olunan taraf mağlubtur. Çünkü ortada vatan-ı müşterek harâp oluyor. Kırılan said mükâvemet değil pazu-yı mesaidir.

Ermeni meselesine dair 1897 sene-i miladiyesinde Fransa; mebûsânına tevzi olunan (sarı kitap) o vakit Fransa'nın Dersaadet sefiri bulunan Mösyö Kambo canibinden vâki olan bir işârı mutazâmmın idi ki bu meselenin esâs ve mahiyetini tamamen izhâr ediyordu. Mösyö Kambon orada diyordu ki:

“Osmanlı diplomatlarından nüfuz-ı fikir ve kelama sahip birisiyle Ermeni meselesine dair teati-i efkâr ederken bu zât bana hakikâtte bir Ermeni meselesi mevcut değildir. Biz anı icât etmeye çalışıyoruz dedi.”

İşte Ermeni meselesi gerek mebdei, gerek edvâr ve safâhât-ı muhtelifesi itibârıyla şu birkaç satırda serapa mündericidir.

Meseleyi bî-tarâfâne biraz daha tamik ve tedkik edelim:

Kavmiyet ve milliyet fikirleri ilim ve kabiliyetin tezayüdüyle mebsûtân mütenasib surette terakki eder. Akvâm ve milel arasında bu fikrin intişâr etmesine mani olabilecek hiçbir kuvvet yoktur. Cebr ve tazyik ihtirâz olunan neticenin husûlünü tesri etmekten başka bir şeye yaramaz. Bu muhakkaktır ki efkâr-ı ahrâranenin tevessüüne her yerde zulm ve eziyet sebep olmuştur.

Hükemâ ve şuaranın mürekki ve muhayyelelerinde gençlerin vicdânlarına intikâl eden temayülât kuyûd bir endazaneye zevk ve hayâlini hatîrât-ı gûzeşte ile tegaddiye ve teselliye eden ihtiyâr nigane ve hatta biraz da hissên muhasımdırlar. Fakat kadın erkek herhangi bir ferde maziperestin nazâr ve sabır ve tevekkülü önünde mütemadi elvâh-ı mezâlim ve fecâyî vücûda getirilir ise o vakit rivâyet ihtilâle o râşedâr ellerin de bir azm ve kuvvet nev-civânâne ile sarıldığı görülür.

O eli kesiniz boş kalan yerde la-yuadd eydi-i metânet görürsünüz. Artık mesele nazâriyât dairesinden çıkarak tatbikâta intikâl etmiştir. Gençlerin bir gâye-i hayâlî şeklinde telakki ettiği nev-nihâl fikr-i milliyet cüzûr-ı vesakını o kumak ruhûna salmış bir devha-i sayebâz olduktan sonra onu hiçbir şeyde vermez. Hakan-ı sabıkın en çılgın sahife-i mezâlimi Ermeni meselesidir. Bu meseledik meslek-i müttehazı Türkler'in de husûl-i intibâhı tesrih etti ve Türklerin teyakkuzu inzımmat etmeseydi o vahşet ve mezâlim birçok zamanlar daha kudret-yab-ı devam olurdu.

Eski ve yeni Ermeni ihtilâllerinin esbâb ve mahiyeti burada teşrih ile henüz lerzide-i vekâyî bulunan efkâr-ı umumiyeeye yeni bir maye-i teheyycü ihzâr etmek istemem fakat kıyâm her hangi taraftan vâki olursa olsun ortada bir takım âceze ve bî-günah ile kadın ve çocukların ecsâd-ı müellmesi mevcût bulunuyor. Ermeniler gibi Müslümanların da maktulleri vardır. Bunlar hangi hükümetin nazâr-ı acz ve musamahası önünde telef olmuşlar ise ziyâlarından hükümet mesûl olmak îcâb eder. Bilfiil ikâ-i iğtişâşatın ancak vukuundan sonra vücûdunu haber almış olanlar da zarar-didegân meyanında bulunursa hükümete vazife-i tazmîn ve tarziye terettüb eder.

Ona da hâdise-i müellemesinin esbâbı hakkında rivâyât-ı muhtelif de verân ediyor. Ermenilerin cesâret ve mehâretle müdâfaa-i nefis etmiş olmaları aleylerinde bir delil teşkîl edemez.

Hükûmet-i Meşrûta-i Osmaniye huzûrunda Türklerle Ermeniler'in hiçbir farkı yoktur ve bunlar hükümetin evlâdı değil – çünkü bir baba evlâda karşı muhâfâza-i itidal edemez – tebeasıdır. Hâkim hâsım ve müstakil olmak lazım gelen hükümet herhangi bir tarafın avukatlığını ifa ile idâme-i nifâk değil, her tarafın müddeiyatını tedkik ile hakkını ihkâk etmelidir. Hala devr-i sabıkın defter hesâbına kayd edilmekte olan bu mesele-i müzemmene hakkında hükümet-i hazıra adilane icrâ-yı hakimiyet ederse tarafeynden dökülen kanlar kurumadan hazıralarda gayz ve infial zail olur zannediriz. Ve illa aradaki buğz ve ihtilâf her iki taraf muzmahil oluncaya kadar devam eder.

Ermeni lisânıyla intişâr eden ceraid-i muhteremeye de bu vesile ile bir ihtâr-ı hayırhânedede bulunmak isteriz:

Efkâr-ı umumiyenin teşkilinde en müessir amîl matbuat ve bi'l-hassa gazetelerdir. Adana hadisesini müteakib İstanbul'da münteşir Ermeni cerâidinin istimâl ettiği lisân itilâfın husûlünden ziyâde ihtilâfın iştidadına hadim idi. İntikâdın daire-i şümûlü Adana'ya ve Adanalılara inhisâr etmeyerek muaheze bi'l-umum bilâd ve tebe'a-i Türkiye'ye teşmîl edildi. Hükûmete istinâd olunan tarafgirlik mesleğine bu bir mukabele ise o meslekte selâmet bulamayanlar bittabi bu mukâbelede isâbet görmezler.

Menebi-i muhtelifeden tebliğ olunan havâdisi neşr ettiği için bazı ceraid (Tasvir-i Efkâr)'ı bî-tarâf olmakla ithâm ediyor.

Bu ithâmâtı en ziyâde tekzîb edecek biri beyyine olmak üzere Edirne mebus-ı muhteremi Agob Babikyan Efendi'nin evvelki günkü nüshâda münderiç mülâkâtını irade edebiliriz. Menafi-i umumiye-i Osmaniye haricinde bir menfaat-ı husûsiye takib etmemek de bir insan için nasıl muktezi-i namus ise bir faide-i mutezile-i kavmîye taharri etmemek de öyle bir vecibe-i basirettir. Bu gün Arap'ın Rum'dan Türk'ün Ermeni'den Arnavut'un Bulgar'dan ayrı bir maksâd-i siyâsisi ve ictimaisi olamayacağına kani olanlardanız. Ve bu kanaatimiz, hiç bir arıza ve hadise ile haleldâr olamayacak derecede metindir.

Süleyman Nazif

## Kayıtsızlıktan Sakınam

Düvel-i muazzamanın ekserisi de anâsır-ı muhtelifeden mürekkebe değil midir? Her unsurun kendisine mahsûs mûcib-i nâ-hoşnudi hissiyatı veya aleni şikâyatı olabiliyor. Aralarında derdleşebiliyorlar.

Lakin o milletin efrâdından birisi bir ecnebi muvâcehesinde bulunup da memleketi aleyhinde kelime-i vahide sarf edildiğini işitir, işitmez hiss-i vatan derhâl galeyâna gelerek cidden müdfaaya kıyâmadan mümkün değil, ictinâb edemiyor. Bizde maatteessüf bu fikr-i vatan ve hiss-i müdafaa şimdilik de hakkıyla tecellî edemedi. Değil anâsır-ı muhtelifede hatta sırf Türkler'den bile jurnalcilik, şarlatanlık, nadânlık yüzünden istifâde edenler hâl-i hâzıra karşı gizli gizli izhâr-ı kin ve garâzdan hoşlanıyorlar.

Vakıa idare-i örfiye korkusuyla şu aralık bir derecyeye kadar ihtiyâtlıca davranmakta iseler de nasiye-i halleri muzmârlarını ifşâ ediyor. İdare-i örfiyenin bilâhere feznîlçür zorda yaleo saçı müstebiddîn şematatı mahsûs olursa şimdikinden daha şedid suretde bir idâre-i örfiye vaz ve ilânı zarûri ve tabîî olacağı havâdisi hakikâten sadra şifa vermekte ve eşkiyayı ürkütmektedir. Ahâlîmizin ağraz-ı siyasîyeden beri olan kısmı (ve bu da kısm-ı küllisidir) devletin şekl-i hükümetini tarz-ı idaresinden kıyâs ve takdir edeceğinden kendileri hüsn-i idâreyi gördükleri halde istibdâd-ı menhûs ile meşrutiyet-i mukaddesenin farkını mukâyese ederler. Bir gün fikr-i muzır-ı siyâsi ile melûf olmayanlar bittabi meşrutiyeti takdir ve tebci ederler. Lakin ehl-i kuraya temîn-i maişet ve saâdet için mesele-i hayatiyeden olan tahmak tevziini ve nahiyelerde seyyar mahkemeleri teşkil ve tesis usûlünü bila-ifâde-i vakt mevki-i tatbika koymakla biraz da geçecek yollarını tanzîm ve tarlalarını iska edecek nehirlerinin ihyâsını ve alât ve edevât-ı ziraiyelerini düşünmek lazımdır. Hele çocuklarını gönderecek mekteplerini açmak ve ahvâl-i ruhiyelerine karşı her türlü fedâkârlıklardan kaçınmamak şarttır. Artık bu sene dur bakalım sözlerine bir güzelce hatime çekmeli. Eğer önümüzdeki senelerde de hatime çekmeyecek olurlar ise Meclis-i Mebûsânın himmetiyle şimdiden esâsını vaz ile çektirmeli. Adâlet ve ciddiyetin hemen icrâ-yı ahkâm etmesi cümleye farz-ı ayndır. Bu asr-ı medeniyetde hükümât-ı mutlakadan her biri yekdiğerini müteakib âzim-i dâr-ı ahret oluyorlar. Avrupa'da kimin hazırına gelirdi ki İran'da dahi meşrutiyet tesis ve takarrur

edebilsin. İşte Tahran'da dahi meşrutiyetin bir nümûne ve netice-i hasenesi şâhın feragâtıyla mütecellî oldu. Artık bizim çürük mikropların İran havâdisinden dahi elbet tüyleri ürpermiştir.

Gariptir ki meşrutiyetin merkez-i intibâhı olan Fransa'da bile bir nev mikroplar vardır ki nefis-i Fransa'da hükümete madrub verir hariçte Fransa toprağına en ziyâde sadık olur. Bunlarda bir takım Cizvit ruhbân gürûhudur. Hükümetin kendileri aleyhinde ittihâz etmiş olduğu kararı muaheze ederler. Fakat ser-i mu vatanlarına sadakâtten geri durmazlar.

Hükümetin bu türlü muamelesi zarûri idi. Muhtelif kraliyet nâmzedleri ve tarafdâranı var iken o kabil ruhbânın Fransa ülkesinde bekâsı caiz olamıyor idi. Bizim büyük hatamız hulûs-ı kalb ile safderunluğu tefrik etmemektir. Bu safderunluk saikasıyla pek çok vartalara uğradık. Bir de bizde hafif meşreblik vardır. Bir memûr akşam kaleminden çıkar çıkmaz doğru bir birahâneye düşer, daha ilk kadehini ısmarlar iken garsonuna (aman oğlum çabuk getir, zirâ pek yorgunum çünkü falan mahalde karışıklık varmış sabahdan beri onun muamelâtıyla meşgulüm. Vali şaşırılmış mutâsârrıf apışmış bakalım ne olacak işler fena gidiyor) gibi herzelere girişiyorlar.

Bu sırf safderûnluk ve hafif meşreblik manâsızlıktır. Malûmât-furûşluk eden bir kısım dahi ayırıldır ki mazarratlarından bahse hacet yoktur, zannedirim. İnşallah duamız berekâtıyla memûrlarımıza bir derece daha ciddiyet ve mükemmeliyet gelerek haysiyetlerini muhâfâza ve bu gibi hiffet ve kayıtsızlıkların tevliid ettiği mazarratın önü alınır. Kadınların iddiasınca erkekler senede bir kere olsun kadın sözü dinlemeli imiş. Dinlemiş olsalar birahâne muhabbetlerine meydan kalmazdı. Bari bazıları da gazetelerin neşriyatı arasında bir söz olsun da nasıl olursa olsun hemen kendi fikirlerine göre tefsir ve müderecât-ı matbuatı güya tebdil ve ıslâh ediyorlar.

Gazeteleri okuyor iken yalnız dedikodalara atf-ı nazâr ediyorlar. Mühim beyânât ve irşâdâta karşı göz yumuyorlar ve tarizâttan geri durmuyorlar. Gazetelerimizde harc-ı âlem olmak üzere zamana göre lisân kullanmaktan bittabi keff-i eyâdide meyveler netice itibârıyla (herkesin maksûdu bir amma rivâyet

muhtelif) maksâd meşrutiyet, saâdet, itilâdır. Mevla cümlemizi irşâd ve muvâfâk bi'l-hayr etsin.

Ali Nihat

### **Emr-i Vâkilerden Sakınalım**

Şimâl ve garb ahâlisinin hasbe'l ekâlîm marûz buldukları kesret-i bürûdet-i ve farta-i rutûbete amâl-i izdivâcın hüsnü tesirâtıyla tezayüd-ü nüfus ve tevsii ticâret mesâili intimâm ederek halk kabına sığmamaya başladılar. Ekâlîmi mutedile ile araziye vasia taharrisine ve binaenaleyh her türlü evsâf-ı matlubiyeyi cami mahalleri uzak yakın demezler, araştırırlar. Bir zamanlardır, gözlerinin önünde iş bilmez devletler, elinde olan arazi ve memâliki kapışmaya yelteniyorlar. Memâliki Osmaniye'ye biraz ileride Afrika kıta ve esâsına atf-ı enzâr tamâh etmeye de kıyâm eylediler. Bilâhere bunları elde etmek çârelerine tevessül ve planlar kurup Afrika'nın suret-i zâhirede sahipsiz aksâmını bila müşkülât beyinlerinde taksim ve biraz müşkülâta tesâdüf eden mahallelerini intişâr-ı medeniyet bahânesiyle tedric-i lokma-ı dendân siyâset sadedindedirler. Memâlik-i Osmaniye aksâm-ı hakkında ittihâz etmiş oldukları şark meselesi unvanlı plana nazâran hattı devr-i istibdâda Avrupa gazetelerinde defaatla okumuş idim. Eğer bir kaç devlet taraflarından bilittifâk Memâlik-i Osmaniyeyi taksime kıyâm edildiği takdirde ahâli şaibe-i meyûsiyetle her çebâd abâd-ı hatır ve hayâle gelebilen tahribâta tevessül edeceğinden korkarlar. Buna mahâl bırakmamak için vesail-i siyâsiyeye ihdâsıyla umûr taksim-i tedrici neticelendirmek emr-i vâki ihyâ etmek isterler. Hatta bu planın mukaddime-i icraatı matesadüf orada burada tekrar edildi. Mest-i ikbâl olarak havâbı gaflete meclûb olan istibdâdı menhûs hadimleri ve jurnal okumaktaki mesleğini düşünmekte ihtilâs vakt edemeyen velinimetleri, bi-nimetleri siyasetinden ara sıra fırsat düştükçe bilistifâde muvakkâten birine bir hatve atmak ve fakat her merâmın tervicini badi bir vesile ittihâz ve ona göre tabirâtı istimâl etmek icâb eylediği cihetle bunun için de (emr-i vâki) gelmesini buldular eğer dikkat edilirse bu tabîr şark meselesinin ihdâsına kadar lisânı siyasette pek istimâl edilmiştir. Çünkü vaktiyle bu tarzda teshir-i memâlik-i usul-i câri olmadığı için böyle bir tabîr-i sarf ve istihmâle mahâl yok idi. Şimdi bu kelime hakkında biraz münâkaşaya girişmek veli latife tarzında olsun. Lüzumunu bunun mucîdleri bize hissettiriyorlar. Fakat maattesadüf tabir mezkûrun istimalinde

makabl bilmisil kaidesine riyayeten de bizi katiyen men ediyorlar. Yine kasambaşı Bismark er oğlu er imiş, mesleki siyasîsinde bir takım tabiraat ile halkı boşuna yormamamış (Elhükümü limen galib) galib diyip geçiyormuş ya bürûdet ve rutûbetten arazilerinin darlığından velhâsıl şunu bunu vesile ederek memleketimizin letâifine hayrân olarak taaruz edenlerin acaba bizde kendi mülklerinin intizâm zerâfetine ve tarz-ı maişetlerine ve saireye mütehâyyir ve meftûn olarak ve burada yağmursuzluğu ve sıcaklıkları vesile ederek bir takım mefrûzları müstâhhiben hududlarının birkaç metrelik mesafelerine hatavendâz besâlet olsak ve edecekleri feryâda karşı emr-i vâki cevabını versek yok bu tabir münhâsırân sizin aleyhinize olarak ihdâs edilmiştir. Sizin aleyhinize ihdâs edilmiştir. Sizin şimdi heman geri çekiliniz bakalım diyecekleri muhakkak değil midir? Bizde şimdi sonra rahatımızı bozmamak için müsamâhâlî davranmak mesleğinden içtinâb ederek fail mefûl zaman tabirâtıyla pençe-i adaya düşmek mehalikinden mazur kalmaya çabalamalıyız. Artık olan oldu, biten bitti. Şimdi elimize kalanı, Girit'i ve uzak yerleri muhafazaya çalışalım. Yalnız söz ile kalmayalım. İşe silahşörhâne bir tarzda kıyâm edelim. Fakat bu maksât her makâle-i acizide tekrar edildiği gibi devletin faaliyeti ve ahvâlini say gayretiyle hulûsi olacağından cidden çalışmaya başlayalım. Bir taraftan öyle ciddi işler görelim ki “emri vâkiler”den sakınabilelim.

Ali Nihat

## 2.7.NUTUK

### Suret-i Nutuk

Muhterem arkadaşlar...

Malûm olduğu üzere bu günkü ictimamızın sebab-i aslisi askeri kulüplerinin tesisidir.

Askeri kulüplerinin başlıca hizmetlerinden biri heyet-i zabitân beyinde elzem olan ittihâdı takviyedir.

İttahâd, dünyada en kuvvetli âlât ve makenelerdin büyük bir kuvvettir... İttahâd cehâleti de, istibdâdı da lüzumsuz inad ve taassubleri da deler geçer... İttahâd

en müthiş zalimlerin heykellerini devirir, milletleri dalmış oldukları korkulu rüyalardan uyandırır... İttahâd her türlü emraza en büyük ızdırâbata en nafi ilaçtır... İttihâd millî muhâtaralara karşı en müessir çaredir!

Dünyada mesûdiyet-i aile toplu olmaktadır. Dünyada en muazzam aile olan askerlikte de müctemi ve müttehid bulunmak saâdet-i vatanı ve kuva-yı asliyemizi teşkil edecek bir vasıtaadır. Bu ailenin babası askerlik anası vazifedir: Lakin Büyük Napolyon'un dediği gibi öyle bir lisânda konuşalım ki herkes birbirini anlasın! Bundan maksât: Bir emel, bir fikir, bir terbiye-i askeriye dairesinde vazife-şinâs olmaktır. Şanlı ordumuzun heyet-i askeriye-i hazırası, el-yevm gerek harici ve gerek dâhili her türlü düşman ve mahâtarâtdan mukaddes vatanımızı muhâfaza edebilecek bir vaziyet aldı.

#### İstihsâl Eyleyeceği Neticeler

Pek yakında askerliğimizin ümitler fevkinde olarak en şanlı fütuhât-ı Osmaniye miyânında tarihimizin çelikten mamul sahaifi zeminine kılınçlarımızın ucuyla hakk olunacaktır...

İşte aziz arkadaşlar bu fütûhâta sarılmak bu mesûdiyete ile'l-ebed layık ve ana müyesser olmak yürek yüreğe, fikir fikire bir ittifâk ve ittihâd-ı askeri ve vicdani içinde el ele ve bir hedefe doğru yürümemizle mümkün olabilecektir.

Bu aziz ailemizi teşkil eden azânın merkez-i uhuvveti (askeri kulübü) olacaktır... Biri birimizi bulmak, beyhûde geçen evkâtı telâfi ve eski yaralarımızı tedavi etmek teati-i efkâr eylemek, harp oyunları konferanslar icrâsıyla tenvîr-i ulûm eylemek hep bu mecmâın tesisine muhtaç bulunduğundan bunun bu gün buradaki muazzam ve muhterem heyetimizin kararıyla vücûda gelmesini temenni eyler ve arasına hiçbir sebeple nifâk ve tefrika girmesi ve girebilmesi asla caiz ve esasen mümkün olmayan şu aile-i mukaddese-i askeriye-yi bütün amâl-i istikbâliyemizin menbaı olan şu mekteb-i alide müctemi görebilmek kadar lâtif ve ümit-bahşa bir manzara olmadığı cihetle kendimi pek bahtiyâr add ederek Cenab-ı Hakk'a teşekkürler ve cümlenize de arz-ı tazimât ederim.

Keçecizâde İzzet



## Nutuk ve İltifât-ı Mülükâne

Sultan-ı meşrutiyet Mehmet Han-ı Hamis Hazretleri arabadan indikten sonra yürüyerek cihetinde istâde mevki-i ihtirâm olan zevâta selam ve iltifâd buyurdukları halde iç kapıya vusullerinde kendilerine mebûsan-ı kirâm irae olunmasıyla padişah hazretleri irticâlen ve harfiyen şu vecihle beyânâta bulunmuşlardır:

“Bütün mebûslara ayrı ayrı arz-ı mahzûziyet etmek isterim. İşte şeref-i hürriyetle müşerref olduk.”

Hakiki bir meşrûtiyetin ebedi ve sermedi sûrette tesis edildiğini ihtâr eden işbu nutuk-ı hümâyûn mebûsan-ı kirâmı gaşiye getirmiş ve Debre mebûsu Basri Bey’in ilk hareketiyle mebûsân-ı muhtereme yek-zebân olarak:

Yaşasın padişahımız

Da‘avat-ı halisânesiyle mukâbele-i azimkarânede bulunmuşlardır.

Zât-ı şevket-simât nutuk ve iltifât-ı hümâyûnlarını müteakib nezd-i mülûknelerinde, ayân mebûsân, ricâl-i ilmiye, ruesa-yı ruhâniye, müşîrân ve ümerakeriye ve dîğerkabada bulunan Zevât ile beraber Bâbussaade’den bi’l-mürur hırka-i şerife dairesine müteazim oldukları sırada burada saf-beste-i ihtirâm bulunan saray-ı hümâyûn müstahdemini adât-ı kadimeden olduğu üzere:

Padişahım şevketle milletinle bin yaşa, padişahım mağrur olma senden büyük Allah var, dürüdunu tizkâr etmişlerdir. Ba‘dehû zât-ı şahaen kadem ve sancak-ı şerifi ve sair emanât-ı mukaddeseyi ziyâret eyledikten sonra Hırka-i şerifi inşâallâh Ramazan’ın on beşinde açarız. Buyurmuşlardır. Müteakiben Bağdad kasr-ı hümâyûnuma azimet eylemişlerdir. Zât-ı hazret-i padişahi dün Topkapı Sarayı’nda mebûsân Reisi Ahmed Rıza Bey’e “Hazine-i Hümâyûn’u ziyâret ettin mi” diye suâl eylemişler. Müşârun ileyh ziyâret etmediğini arz eylemeleriyle padişah hazretleri kariben hazineyi ziyâret eyleyeceklerini bi’l-beyân ol vakit birlikte ziyâret eyleriz. Telimâtıyla müşârun ileyhe iltifat buyurmuşlardır.

Hakan-ı nev-câh hazretleri Bağdat Kasrı'na esnâ-yı azimetinde Teşrifatî Galip Paşa Hazretleri Hırka-i Şerife Dairesi önünde ahz-ı mevki-i tazim etmiş olan Biga Mebusu Doktor Arif İsmet Bey'i takdîm eylemekle zât-ı şâhâne:

Tebrikâtınıza arz-ı teşekkür ederim.

Buyurmuşlardır. Arif İsmet Bey de: “Cenab-ı Hak ömr ü şevket-i şahânenizi müzdâd buyursun. İnşallah her hâl u kârda muvaffak-ı bi'l-hayr olursunuz” da'avatını tekrar etmekle padişah hazretleri:

Memnûn oldum. Cümlesiyle tekrar ibzâl-i iltifât buyurmuşlardır.

### **Nutk-ı Hazret-ı Şehriyârı**

Lütf u takdîr-i ilâhî ve ruhâniyet-i mukaddese-i risâlet-penâhi eseri olmak üzere vâris-i meşrû'ı bulunduğum taht-ı Osmanî'ye milletimin arzu ve beyâtıyla cülûsumuz vukû buldu.

Bugün millet-i muazzama-i Osmanîyemizi temsil eden ayân ve mebûsânımız arasında bulunduğumdan dolayı kalbimde pek büyük bir eser-i mefhâret ve memnuniyet hissediyorum.

Vatan-ı muazzezimizin temîn-i saâdet ve selâmeti ve her türlü terakkiyâta mazhâriyeti ahkâm-ı şeriyye ve kavaid-i medeniyeye muvafakati muhtâç-ı beyân olmayan meşrutiyet-i idarenin ciddi bir sebât ve gayretle maddiyyen memleketimizde tatbikine vabeste bulunduğuna benim gibi efrâd-ı milletimizin dahi kani oldukları itikâdındayım.

İşte böyle bir azm ve kanatla mütehâssis olduğum halde bi'l-cümle sınıf-ı tebeamın bila-istisna esbâb-ı saâdet ve refâhiyeti istikmâle elden geldiği derecede çalışmak kendim için en mukaddes bir vecibe-i vicdâniye olduğu misilli gâye-i emel olan bu maksât-ı mühimme muvaffak olmaklığımı da eltâf-ı ilâhiyeden temenni ederim. Bir devre-i mühimme geçirmiş olan vatan-ı mukaddesimiz telâfi-i mafât ve temîn-i tekemmülât için her zamandan ziyâde evlâtlarının hamiyetine ittihât ve itilafa muhtaç olduğundan Osmanlı unvân-ı umûmisi altında yaşamakta olan bi'l-cümle

akvâm ve anasırın bu vecibe-i vatan-perveriyi ifâya yek-dil ü yek-cihet olarak sarf-ı mesai ve gayret edeceklerinde şübhe yoktur.

Adana'da zuhûr eden harekât-ı iğtişâşiyeden dolayı pek ziyâde müteessir oldum. Maa-zalik iğtişâşat ber- taraf olup bu hadisede zi-medhâl olanların te'dibi ve tecâvüzât-ı vakı'adan mutazarrır olanların tehvîn-i ihtiyacâtı için de muavenet-i kâmile icrâsı mukarrerdir. Şiar-ı diyânet ve insaniyete ve vatandaşlık hissiyatına külliyyen münâfi olan bu gibi ahvâl ve vakayi-i elime inşallah bundan sonra memleketimizin hiçbir cihetinde ser-zede-i zuhûr olmaz. Hadisât-ı mümasilenin âdem-i vukuu ve her tarafda âsâyış ve hüsn-i maaşeretin teyidi zımnında hükümetçe her türlü tedâbir-i maddiye ve müessirenin ittihazı matlubumuzdur. Maziyedeki ihtilâfât ve münâkaşât-ı kavmiye bundan sonra büsbütün ber- taraf edilerek evlâd-ı vatan el birliğiyle memleketimizin defâin-i servet-i tabiyesinden istifâde edecekler ve hakiki bir huzûr ve rahat-ı umûmi bir refâh-ı saâdet içinde yaşayacaklardır.

Umûr-ı mülkiye ve adliye ve maliyece ıslahât ve tensikât icrası elzem olduğu kuva-yı berriye ve bahriyemizin bir kat daha tekemmül ve maarifin bi-hakkın intişârı ve âsâr-ı nafianın teksir ve tevsii için her türlü teşebbüsâta müsaraat muktezi olmakla işbu maksâdın husûlü emrinde dahi her iki heyet-i muhteremenin malûnetine istinad ve intizâr ederim.

Ciddi ve metin bir esas üzerine tesisine muvaffak olduğumuz meşrutiyet-i idare hariçte dahi haysiyet ve itibâr-ı memleketi tezyîd etmiştir. Düvel-i muazzama ve hükümât-ı saire ile münasebât-ı hasenemiz ber-devamdır.

Samimi ve dostâne esaslara müstenid bu münasebâtın bir kat daha takviye ve idaâmesine sarf-ı mesai-i edilememiş nezdimizde pek mültezimdir. Hemen Cenâb-ı Rabbü Mûteal bize ve cümleye tevfikât-ı sübhâniyesini refik buyursun.

Natuk-ı hümâyûn pek büyük alkışlara mazhâr oldu. Bunun üzerine zât-ı şâhâne meclis-i millîye hitaben şer-i şerîf ve Kanun-ı Esasiye tamamıyla riayetle muhâfaza-i mülk ü millet için bey'at esnasında yemin etmiştim. Şimdi sizin de yemin etmenizi isterim buyurmuşlardır.

Bu ifade-i şâhâne pek ziyâde alkışlanmıştır. Ba‘dehû zât-ı şâhâne kendi localarına kitmiler ve meclis-i millîce müctemian yemin suretinin şöyle olması kararlaştırılmıştır:

“Zât-ı hazret-i padişahiye vatan ve millete ve Kanun-ı Esasi ahkâmına ve uhdemize tevdi olunan vazifeye riayetle hilâfından mücanebet eyleyeceğime Vallahi billahi”

Evvelâ kabine heyeti müctemian yemin etmişlerdi. Ba‘dehû ayân ve mebûsân reisleri yemin eylemişlerdir. Ba‘dehû gerek ayân ve gerek mebûsân sırasıyla ve münferiden yemin etmişlerdir.

Resm-i yemini müteakib beş dakika tatilden sonra meclis müzakerâta başlamış ve zât-ı şâhâne bir müddet istima buyurarak ayn-ı merasim ile gerdune-i hümâyûnlarına rakiben avdet eylemişlerdir.

**Kahraman-ı hürriyet Niyâzi Beyefendi'nin Bursa'yı teşrifleri sırada Vali Azmi Beyefendi tarafından tertib olunan ziyâfetde vali-i müşarun ileyh tarafından irad olunan nutuktur. Ehemmiyet-ı hâzırasına mebni derc olunur.**

### **Nutk-ı Âf-i Vilâyet-Penâhî**

Bundan altı yüz sene evvel Asya kıtasının cengâver sükkânından asil ve necib bir kabile bir dâhiye-i hot-feşânın sît-i çakâçâk-ı tîğ ve şimşîrinden huzur ve sükûnu muhtel olarak garba doğru hicret ve Söğüt havâlisinde rekz-i hiyâm-ı ikâmet eylemişti.

Ulüvv-i tab‘ ve hilkâti bu gün tarih-i beşerin sahaif-i mübahâtını tezyîn eden bu aşiret-i adl ve hakkı rehber-i hareket ittihâz ederek şekl-i mevcûdiyetini etrâf ve civârında sakin akvâmı titretecek fermâneyyir-i inkıyâdî edecek kadar kavıyyü’ş-şekîme bir devlet haline kılıp ve tahvil ettiği zaman-ı nâm-ı bâ-ihtiramı kıta‘at-ı ma‘lûme ve meskûnede kemâl-i sitâyîş ve hürmetle yâd edilir ve hem civârlarının mağlûb-ı istilası olan hükümdâran ve zamandâran milel onun saye-i emanına ilticâ etmekle bir nasibe-i şeref ve rehâ alırdı. İşte uruk-ı hamiyetinde hûn-ı hamâset ve şecaat-cevelân eden bu devlet Osmanlı Devleti idi.

Âsâr-ı medidenin gûşeş ve rûzeş ile geçen aksâmında bu devletin her köşesinde birer meşâle-i sa'âdet ve tekemmül şaşaa-i nisâr olmaya başlamışsa da her tarafta eksik olmayan kırılması eyadi-i mihne bu heykel-i azâmetin temellerini zedelemeğe çehre-i kemâline cirkâb-ı mezellet atmaya başladı.

Devletin hengâm-ı civânisi vehn ve inhitata tekarrüb ederken etrafımızda mezarımızı kazanlara karşı koyacak bir de anlara münâfi-i hasise-i zatiye sevkiyle adeta muin zâhirler meynadan geldi. Şaşaa-i Osmani uful, mehakim-i izhâr-ı hak ve adâletden udûl etmekte bir sürât-i berkiye gösterdi.

Revâbıt-ı idare teşettüt-i faaliyet-i hükümet tevakkûf ederek her noktaya bir sekte bir kılıç arız oldu. İşte bu zaaf ve natuvani hudûd-ı Osmani'yi tazyik ve bizi mühlikelere bütün bütün tekarrüb etti.

Bu kavm-i muhteriin mezâyâ ve secaya-yı müstesnası adâlet, hamiyet, mürüvvet, ulüvv-i cenâb hep hep sukût etdi. Memleketin her köşesi bangınlara dünmüş iken aba-i idare ve tabîr-i marûf üzere evliya-yı umûr muattal ve la-kayd kaldı. Bu ruhâniyet sebebiyle ki vaktiyle şimşîr-i kahr ve tahakkümümüzün mağlub ve horasanı olanlar etrafımızda teali ederek bize karşı âve tehdid ve terhib aldılar.

Bu kadar tüvânsızlık yaşamamış gibi nihâyet afâk-ı nezihemizde bir necm-i istihzâkâr ve nühüst-âlûd göründü. Bu tulû-ı nüvinden bidayetlerde bir ziyâ-yı necât ümit eden zavallı millet o melûn yıldızın bir merkez-i zalem ve itisâf olduğu pek az zaman sonra anladıysa da ne çare ki ufûlüne bir çere bulamadı.

Onun enzâr-ı müsteziyane ve mezâlim-i aferinanesi atında ezildik üzüldük mahv olduk erbâb-ı hamiyetin melcei ya deniz dipleri ya zindân bucakları oldu.

Ashâb-ı kemâl süründürüldü. Fakat zulm ve istibdâd ve menfaat-perest-şikârları tarafdârları en büyük makamlarda gadr ve zulûm yıldırımlarını yağdırıyorlardı. Ancak her şeyin bir haddi bir nihâyeti vardır. Nihayet iş çığırından çıktı bıçak kemiğe dayandı ve millet uyandı.

Mukadderâtı bizzât idâd ve idâre ederken bir sifâk ve gaddarın mahkûm şenaati olan bu zavallı mellitin afâk-ı mevcûdiyette başka bir saika-i itisâf-ı

teterrükün Cenâb-ı Hâk imdâdımıza yetişti. Senelerden beri istihsâl-i hürriyet için çalışân Rumeli kahramanları (Reval) felakethâmesinin yevm-i imzasından sonra Manastır dağlarından bir ra‘d-i itiraz yükselttiler.

Bir sabah kale muvaffâk olamadığı hissiyat-i hamiyetkârâne mutaf-i millet olmak lazım gelen Rense cibâlinde tekâif ve temerküz etmiş. Erbâb-ı zulm ve hıyâneti sedir-i azâmetinden sıçratan bu haber – eşkürullahe – ve zannımızın her noktasından birer cevâb-ı icebet aldı.

Bu şeci‘ ve dilâver erbâb-ı mukâvemet kim idi bilir misiniz? Şimdi bir şevk ve inbisât-ı cavidâne ile muvecehesinde bulunduğumuz şu muhterem (Niyazi)’nin kumandası altındaki Rense kahramanları...

Ey kahraman kardaşım Niyâzi... Sen ve senin rüfekâ-yı hamiyetin bu milletin nur-ı aynısınız.

Osmanlılar senin ve arkadaşlarının şükür-güzûrı ve samimi senakârıdır.

Bugün her köşede görüyorsun ki senin didâr-ı hamâsetini görmek için büyük küçük her ferde bir iştiyâk-ı mahsûs vardır. Bunları calî sanma o iştiyâk ifâ ettiğin hidemât-ı muazzâmanın kulub-ı ümmette uyandırdığı hissiyât-ı minnet-kârânenin bir aks-i zâhirisidir.

Tarih-i insâniyet senin ism-i münevverinle ettikçe âmin evvelki hatıran her ferd-i zî-hayatın zîb-âver hâfıza-i ihtirâmı olacaktır.

Birinci vazifen bu millete bir nefis-i halâs vermek oldu. Fakat erbâb-ı hıyânete karşı ikinci vazifen büyük bir milleti helâk ve inkirâz-ı muhakkakdan kurtardı... Sen var ol yaşa.

Sözüme hâtime vermezden evvel bizi garîk-i iltifât ettiğinden dolayı sana Bursa vilâyet-i sekenesi nâmına beyân-ı teşekkür etmeyi vazifeden add edeceğim.

Bu ziyâretinden biz vâyedâr-ı mefhâret olduk emin ol ki bu devletin müessis-i âlî-tebârî Osman Gazi’nin ruh-ı ulvîsi de nûr-dîde-i milletin şu ziyâretinden hisseyâb-ı mübâhâtdır.

Şimdiden sonra tehlikelerin büyüğü zâil olmuştur. Necm-i nühüstde kopan kıyamet fezâ-yı âtîmizde hiçbir tehlike bırakmadı. Metbû-ı meşrû ve mufahhamımız devr-i sâbıkın felâketlerini bütün milletle beraber nefislerinde tecrübe buyurmuş olduklarından meşrutiyet-i meşrûamızın atisi katiyyen emindir. Bunun için el birliğiyle çalışmak, çalışmak, yine çalışmak lazımdır.

Müşkilât-ı atiyeyi ancak bir azm-i vatanperverâne ile iftihâm eder ve şevket-i kadimemizi iade eyleyebiliriz. Vücûtlarımızı fikirlerimizi emellerimizi birleştirmek ve aramıza ilga olunmak istenilen bürûdetleri münâferetleri mugâyeretleri en büyük ve en korkunç düşmanı tard ve def edip kovmalıyız. Yaşasın vatan, yaşasın Osmanlılar, yaşasın padişahımız Sultan Mehmet Reşat Han, yaşasın Mahmut Şevketler, Niyâziler, Enverler ve bütün kahraman-ı millet.

## 2.8.Dil İle İlgili Yazılar

### Gazeteci Lisânı

«Mâmâte men kâne zikruhu hayyen ebeden

«Ve fi 'd-defâtiri gadtutlâ fevâiduhu

«Ve lem yezel ilmuhufi 'n-nefsi münteşiren

«Ve tenfe'u'l-halkafi'd-dünyâ avâ'iduhu »

Evvelâ ve nevamâ tarz-ı kadîm edalarıyla bir mukaddime irâd edelim: Cihân dediğimiz şu memleket-i pür ibret ki «Kiyân reft bînî kiyân âmede

«Becâ-yı kiyân-ı mâ kiyân âmede»

müeddâsınca bizim gibi acezeye de makarr maahazâ lâyıkı mâl eynelmeferdir. Ayân-ı mevcûdesi hep zıll-ı zâ'il ve hayâl-i lâ-tâ'ildir. Öyle olmasa idi:

«Kücâst mülk-i Süleyman kücâst Hâtem ü Cem

«Kücâst Sâm ü Nerîmân kücâst Rüstem ü Zâl»

nevhalarıyla taharriyâta mahal kalmaz idi.

Mâdem mekân ve kâin böyledir şu kalemrev-i mihende insân kendisine karşı eser-i tahatti gördü mü hâliyyûnun yâhûd Türkçe sözlere Fransızca karıştırmak gibi müşmeiz olduğum bir garabet varsa da Hâliyyûn tabiri belki beğenilmez "opportunistler" diyelim. Onların efkârmca şu memleket-i bî-bekânın mihnetlerine diğer bir mihnet zammetmemek için mâ-hasal tevilâtı in nîz be güzered ferahât ve farziyâtma doğru tevcîh etmelidir. Vâkıan bu da bir felsefedir. Lâkin tabâyi müttehid olmadığından hilâf-ı reyde bulunanlar da vardır. Artık hükm-i katî kâzi-i vicdana, tabîr-i esahla vicdân-ı hak-beyâna kalmıştır. Fakat hikmet-i nazâriye ile hikmet-i tabîyenin müttehid ve dikkate lâıyk usûlündendir ki tazyik ve tahammül mütekâfiyen mütenâsibdirler. Binâenaleyh tahatti artıkça havsa-la-i tahammül ne kadar da vâsi olsa darlaşır. Kabîle-i Hayy'da bir şâirin, kâide-i hikmet-i tabîyyeyi ilhâm-ı tabiatle idrâk etmiş bir Arap şâirinin

«Şekevî ve mâş-şekvâ limislî âdetün

«Ve lâkin tefizu 'l-ke su 'inde imtilâ İha»

beytinde beyân ettiği gibi tahvîl-i âdetle bess-i şekva zarurîdir ki derecâtı tahdîd olamaz. Ehaff derecesi istisrâfa mukabil istihâftır. İşte mukaddime bitti. Şurası da'bihakm tefehhüm olunmalıdır ki bu mukaddime aşağıda mestur ve cüziyyâtan madûd bir şeye taviye değil cüziyâtan külliyâta varıncaya kadar her şeyde mutlaku'-ş-şümûl olduğu için irâd olundu. Gelelim sadede: Bunda dahi eski tarza takrîb beyân edeceğiz zira «kellimü'n-nâse âlâ kadri ukûlihîm» düstûr-ı hikmet olduğu gibi vücûh-ı tahsîn-i kelâm ilm-i bedide değil fenn-i be-diimizde yani bildiğimiz kitâbet-i resmiye yolunda aramak kaide-i memlekettir. Bir arizâ-i kemterîye gazeteci lisânı denilmiş. İlm-i meani-i kavâiddendir ki teşbih için müşebbehün bihin etemmiyet, erâfiyet, müsellemiyeti şarttır. Eğer bunda o şartlar mevcûd ise müşebbeh teşbihi memnûnen kabul eder. Fakat vech-i şebih zikrolunmadığı için meani ıstılâhatından olan teşvih yahut istitrâf anlaşılır. Binâ'enâleyh, meseleyi hakâyıkıyla teşrih etmek lâzım olmuştur. Kitâbet-i resmiye lisânı üzere yazmak sa'bû't-tahsîl marifetlerden değildir. Öyle olmasaydı her şeyde aczini binefsihi muterif olan bu âciz de istediği için değil istenildikçe o yolda iki manâsıyla birçok evrak tesvîd edemez idi. Hatta kitâbet-i resmiye makâm-ı tazîmde mâfevku't-tabîyyâta meylettığı için tarz-ı kudemâyı taklîden birçok arâiz-i tazîmiye de yazamaz idi. Ahd-i karîbde bir hediye-i



edebîyesine teşekküren İran sefirine yazdığım tezkireyi husûsî olduğu için âtîde kaydedelim. İstenilirse daha bir çok hem de mübalağa zannolunmasın üdebâ-yı sâlifî lisânına muvafık sâir âsâr da irâe olunur. Bunlar ise o mesleğe meshûriyetten değil taklîl-i nizâa mecburiyetten idi. Zîrâ fikir mücâdelesine elfâz mücâdelesini de ilâve etmek lâzım gelir idi. Hâlbuki milletimizde sahih bir lisân-ı edebî teessüs etsin der isek bu matlâb nâ-be-mahal ıstılâhât, iğrâkat, muhayyelâtı ve şîve-i Acemâneyi iltizamla değil ulemâ-yı Arap ve ulemâ-yı garbın eserlerine iktifa ile hâsıl olur. Şu asr-ı medeniyetin ihtiyacâtına muvafık ve metîn bir lisân-ı edebî teessüs ettikten sonra onu mertebe-i tekâmüle îsâl etmek ise tekrâren ihtar olunur ki akvâm-ı fâzılânın mesleklerine imtisâlden lâbüddür. Asya'dan getirilen, bazı elfâzı aslında daha iyi iken taglit edilen bir lisânın hâl-i hâzin ne halkın ne de hükümetin bugünkü ihtiyacâtına kifâyet etmez.

### **Sûret-i Tezkire**

Cenâb-ı müstetâb-ı fehâmetme âbâ!

Tab-ı beşer-i ibdâdan ziyâde imtisâle mâil binaenalâ hazâ ve ağleben ekseren beni nevimiz meşhûdâtını taklîd ve mesmuâtını temsil ile meşguldür. Hüner o nevin efradına âittir ki nazârlarından nukât-ı taklîdî ibâd inne âsârunâ tedüllü aleyne muktezâsınca cevâmi'ü'l-kehrn medîhasına lâyük âsâr îcâd ederler ve zâtlarını cemiyet-i beşeriyeye dâlün âlâ şenihim bir surette eserleriyle ibraz eyleyeler. Riyadan âlî olarak beyân ederim ki cenâb-ı müstetâb-ı fehâmetme âblarının her eser-i güzîninde birçok hassa-i tedkîk ve feyâze-i tamîk görülüyor. Ez ân cümle bevâis ve havass-ı ömr-i ta-bîyye dâir t'lîf buyurulan manzume ki müştâk-i fezâ'il-i bînihâyesi olduğum müellif-i eceli ve eşrefin tasvîr-i adîmü'n-nazîr ile manûn ve bu senâhân-ı devlet-hâha yâdigâr-ı âlîleri olduğunu tebşîr eden hatt-ı müşkîn kalem-i fehâmet-nisâblanıyla müzeyyendir. Mezâyâ-yı hüküm-pirâsındanhezâr hezar fevâid hâsıl olmuştur. Bu eser-i bedi nasıl tadvîr olunmasın ki ben-i nevimiz evkat ve ânzât-ı herem hakkında

«Giriftem sâlrâ pinhân koni bâ-mû çe mîsâzi

«Giriftem mûy râ kerd-i siyeh bâ-rû çe mîsâzi»

gibi sözlerle ye's-âver olurken cenâb-ı müstetâb-ı fehâmetme âb şakk-ı zehâb-ı âmm ile

«Tut kerd reşide ân eyyam ki şevved sebzî eş sefid

«Tamâm-ı reng-i elmas ve der mürvârîd-i her kadr mi şevved sefdi-i sefid»

misillü ebyât-ı hakîmâne ile heremin mîkat-ı kemâl ve ibcâl ol-duğunu ifhâm ve efzâyîş-i hayât çarelerine dâir nesâyih-ı hakîmâne ityâniyle hakka ki bir hakîm-i zü heremân olduklarının isbat buyurmuşlardır

«Lâzâlet filhâfikîne hâfikaten ve elsinetü'l enâmi bitûli ömriküm ve bisenâ ikümü'l-âlî nâtikatün».

İşte edebiyât-ı kadîmeyi taklidin hassaları bu. Kitâbet-i resmiye tarîkine iktifadaki mâhiyet ise ondan geri kalmaz. Belki hakkıyla ifhâm-ı meram nokta-i nazârından daha nakıs bildiğimiz gazete lisânı ise nekâyıstan ârî, takbihe değil taksire lâyıktır. Zira lisân-ı edeb, lisân-ı siyâset, lisân-ı târih ile gazete lisânı arasında pek çok alâik vardır. Lisân-ı tabî de gazete lisânıdır. Çünkü tabîat-ı mükâlemâtımızda mustalah, muakkad değil vazih, menûs tabîrler istimâlini ihtar ediyor. Söz söylemekte kanûn-ı tabî bu olursa yazmakta başka usûl aramak neden lâzım olsun? Muktezâ-yı hâl ki muktezâ-yı tabîat demektir. Ana mutabık olmayan elfâz ilm-i meanîde belâgat mahiyetin-den mehcûrdur. Fesâhat dahi garabete, kıyasa muhalefetten, te-nâfir-i hurûfdan hulûvv ile tarif olunur. Tarif: «el-Belâğâtü yûsefu bihâ el-ahbâr, inne'l-'Arabe lâ yutliku'l-belâgate, illâ bi-i'tibârihî mutabakata'l-kelâm ve li mukteza'l hâl» Diğer:

«Fe'l-fesâhatu fil müfredi hulûsuhu min tenâfiri'l-hurûfi ve'l-garabe ve muhâlefeti'l kıyas». Bildiğimiz, kitâbet-i resmiye dediğimiz lisân-ı kalem ise muktezâ-yı hâle gayr-ı mutabık, mütenâfir, garîb, kıyasa muhalif elfâz ile memlû değil mi? Bir tarz-ı tahrîr ki 'ilmen belagat ve fesahat şartlarından ârî ola anı tahakkümen muharrerât-ı dîvâniyeye esas ittihâz etmek lâyük müdür? Yoksa Şinasî'nin

«Câhil edip matlâbınca şerr ü fesâd

«Koyar netice-i ef'âli ismini takdir»

beyti-i hakîmânesini, ki ef'âle mahsûs idi, akvâle şâmil zannedip de o tahakküme dahi kader mi diyeceğiz? Mevzu edebiyata müteallik iken mukadderattan dahi bahsettiğimize taaccüb olunmasın. Çünkü bizde cüzî külli makûs olarak her ne yapılsa neticeyi kadere isnâd etmek âdettir. Bu sebeptendir ki kaderden dahi bahsettik. Münsebet gelmiş iken bu mebhâsı biraz tevsi edelim: Havadiste kudret-i abdin dahlî yoktur der isek haber-i mahzî tasdîk etmiş oluruz ki bâtıldır. Bâtil olmasa seyyi'eye ikâb haseneye savâb abes ve teklîf-i şeride sakıt olurdu. İmâmü'l-Hüdâ Şeyh Ebu Mansûr Maturidî mezhebi ki mezheb-i ashâb ve tâbi'indir. Bizler ki ona tâbiyiz Hak te'âlâyı halik, abd-i kâsib biliriz.

Li-hâzâ irâdemizi mahalline sarf ile mükellefiz. Hilâfına sarf ile neticeyi mahz-ı kadere atfeder isek kesbimizi inkâr ikâb-ı mesûliyete kesb-i istihkak etmiş oluruz. Hâl böyle iken acaba ale'l-ıtlak kadere istinadı neden itiyâd etmişiz diye hikmeti düşünülüyorsa şu şey hâtıra geliyor. Cenâb-ı Hak ihtiyârı abdin yedine verip ba'dehu onu mesûl tutmasıyla sabittir ki mesûliyet ihtiyar mukabi ünedir. Galiba ihtiyarlar âherin irâdesi tahtında müstehlik olduğu için olmalı ki nefislerimiz için mesûliyete mahall görmüyoruz. Binâen'aleyh hem kendimizi, hem irleri üliyetten e için «ne kadar fikr-i dakîk ise esbâb-ı akl-ı hamîrkâr cihanı kader yapar yoğurur» deyiveriyoruz. Gelelim mâ nahnü mâ fihe: İttifâkan garibedendir ki Kemâl Bey vaktiyle bir muhibbine îsâl ettiği resimde

«Tasvirime düştü benden evvel takbîl-i yed-i velî-i nimet

«Bir ruha cihanda verdi gıpta bir resme nasîb olan saâdet»

ibârelerini yazmıştı. Aynı zamanda diğeri bir zât da gönderdiği resmin zîrine «Kûhl-i uyûn-ı kâinât olan hâk-i pâ-yi âlî-i fehâmet-penâhîlerine ruhsât olmak üzere tasvîr-i çâkerânemin takdimine ictisâr olunmuştur» diye işaret etmişti. Edebiyât-ı kadîme ve cedîdenin farklarına şu misâller delîl-i kâfidir. Kemâl'in sânını mücmelen tarîf edersek her ehl-i kalemi hayrette bırakan bir dâhi-i edep idi deriz. Sânında teşbihi iltizâm edersek o bir şems-i kemâl idi ki âfâk-ı vatani tenvir edince

«Görüp neka 'isini oldu şemsten mahcûb

«Nikâb-ı hâleyi giydi kamer kemâlden»

Bütün akmâr-ı marifet birer sehâb-ı ihticâba bürünüp iğtiyâb etmek istiyorlar idi demeliyiz. Fakat onun bedâyi-i kalemini ferdine hâs olan nevine mi hamletmeli yoksa Viktor Hugo'nun bir kavli ki Cevdet Paşa belâgat derslerinde istişhâd etmiştir ve bârikai hakikat tesâdüm-i efkârdan çıkar manâsınadır. Bu manânın da o bedâyie tesîri var mı? Burası mahall-i sualdir. Şübhesiz ikinci maddenin pek büyük dahli var idi. Kemâl ibtida Şinâsî medrese-i edebînde bulunmasaydı, sonra da ser-nüvişti kendisini Şark'tan Garp'e sevkedip de başka cemiyetlere değil —istifaza garaz ile— ancak mehâfil-i üdebâyaya mukârin olmasaydı. Tiyatrolar ki marâz-ı edeptir. Onlarda da —eğlence niyetiyle değil istifâde azmiyle— hâzır olup da nefis-i natıkanın müteessir yâhûd başkalarında müessir olacağı gamızaları sâmia-i itibâra almasaydı. Vâkıa fitrat-ı fevka'l'âdesi sebebiyle Ferîdûnları, Okçuzâdeleri, Veysîleri, Nergîsîleri yine geçerdî. Ama Viktor Hugo gibi sihr âferîn bir edâ ile tasvîr-i efkâr edemezdi. Viktor Hugo nâmını tahsîs-i bizzikr olarak îrâd ediyoruz. Çünkü Kemâl Şark'ın Viktor Hugo'sudur. Başka misâli gelmedi. Üstadı olmakla beraber Şinâsi ikinci, Ziya ve Sadullah Paşalar üçüncü derecede kalırlar. Elhâsıl Kemâl'in her beyânı bir bedia olmakta esbâbı manevîye kendisi hârîka-i tabîat olmakla beraber el-sine-i garbîyeden birindeki itimâkı eseridir. Diğer zât ki o da resmini göndermişti. Elbette nev-i ferdine muhtass bulunan Kemâl gibi yazamazdı. Lâkin onun câmiiyetini cüzen ihraz yani âdet-i tabîi atı itiyâd etmeseydi maksadını öyle sözlerle anlatmaya kalkışmazdı. Nazâr-ı mütalaası pâyânı olmayan eski inşâlarımızda mevcûd hâk-i pây, kûhl, uyûn-ı kâinât gibi sözlere çok taalluk etmiş, yâhûd bunları zurefâ-yı memûrîn lisânlarından çok defa işitmiş olmak ki sarf etmiştir. Zurefâ-yı memûrîn sânihâsı bir hâtıra tevlîd etti. Şâirin

«Fe-in rumtu şey en câ enî minhu zıdduhu

«Ven râka lîyevmen tekedderefi's-sânî»

beyti meâl-i hâlim ve: «El-'izzetü fi'l 'uzleti lâkinnehu lâbûdde li'n-nâsi mine'l-ünâs »  
istidrâkinin zıddı mâ sadakı inizâlîm olmakla beraber Neff'nin

«Amma kimi hasm etti bana görfelek-i dîn»

«Tabîr edemem özge temâşa-yı zamana»

nükteleri nükte-i sergüzeştimdir. Lâkin,

«Nihândır zîr-i fass-ı devletinde zehr-i nâ-kâmî

«Değil şâyeste-i engüşt-i rağbet hâtem-i âlem»

tenbîhi ile mütenassih, yâhûd yine Nef î'nin

«Pek müşkîl olurdu ger olaydı bana mahsûs

«O gûna ta 'addi vü gam-efzâ-yı zemâne»

telmîhinden müfterin olarak şu âlem-i tenhâyîde bir gün olsun vaktimi sohbet-i kalem şeklinde bir eğlence ile geçireyim dedim ama o bâzîçeye de zevk yerine müşküleler refik oldu. Zîrâ mevzu muteriz kavlince gazeteci lisânını, sahih zannettiğimiz tabîre göre gazete lisânını müdâfaadan ibarettir. Bu müdâfaa zamâ'iri bitamâmihâ telmihe mütehammil değil. Onun içindir ki bir keresini bile güç sevdiğim istitrâdlara muttasılan meylediyorum. Binâen'aleyh mazûr tutulmalıyız. **[İstitrâd]** Bir zamandan beri üdebâ ve zürefâmızın şîve-i lisânı başka bir hâl aldı meselâ: «Bu işi geçen gün söyleyecektim vakit bulamadım şimdi söyleyeyim» yerine: «Bu hususu hâk-i pâ-yi âlîlerine geçende arz niyetinde bulunduğum hâlde zuhûr eden mânia cihetiyle muvaffak olamadığımdan bu günki fırsattan iğtinâm edeceğim»: zeminlerini fâtiha-i kelâm ediyorlar. O fatihaya mütenâsib surette de sözlerine hatime veriyorlar. Demek ki silsile-i fesâd tahrîrde iken takrirlere de intikal etti. Bilmem ki onun hikmeti nedir? Tekellüm esnasında ihtiyar olunan ve tevâlî eden temennalara da nihayet yok. Bu mükâlemeler şu muvâza'alar dirayetten, dirayet ise bi't-tabi terakki esbâbından ma'dûd oldukça müterakkîler «çâh kon âsâ «beyâ bebîn mâ terakki mikonîm» diyorlar. Halbuki buldukları hâl zahirde irtikâ ve hakikatte inhitattır. Onlar bu galat-ı hissile tahsilde gaflet etmekte, tahsilleri olup da fitratları o şekillere temessüle müsâid olmayan bîçâre gençler ise tefeyyülden nevmîd olarak meyûs bulunmaktadır. Memûrları ivicâçlı, silsileli sözler söylemeye alıştırmak, söylerken onlara işveler yaptırmak «umûrun tedhakü'ssüfehâ u minhâ ve yehşâ min avâkıbiha'l-lebîbu» esefine lâyıktır. Çünkü bu şeyler müfsid-i ahlâktır. Fesâd-ı ahlâk tabaka-i hâssadan başlarsa tabakât-ı sâire merkez-i sıklet olduğu için onu sürat ve

suhuletle cezbeder. Yine bu şeyler «Lima tecelenne künthe lev tefaluhu, ferubbemâ yaşuru'l-insânu mine'l-aceli» tenbîhine de müstehaktır. Çünkü lisân-ı zaman Tâlib'in

«Fenâ-pezîrî-i bezm-i şebânededen

«Bildim bu 'âlemin sonu harâb gibi»

beytini nâtık. Terk ettiğimiz on dokuzuncu asır medeniyeti ki ahkâmı kâmilen maddiyâta münatıf idi. Bu inıtâf eseridir ki bir çok hakâyık, bir çok bedâyi mahfî iken zâhir oldu. Milletlerin bu keşfiyâta incizâbları öyle bir silsile teşkil etti ki hiç biri onun hâricinde kalmaya —hiss-i ilmiyesi nakıs ise— hiss-i tabîiyesi kâil olmuyor. Yirminci asır ise hissiyât-ı mevcûdeyi ikmâl, hissiyât-ı gayr-ı zahireyi izhâr edeceğine şübhe olunmaz. Yukarda işaret ettiğimiz maddiyâtın biri de evvelâ bir cemiyetin azâsı ne sıfat ve ne tabakaya mensûb olur ise olsunlar birbirleriyle münâsebetlerinde, saniyen münâsebet-i beyne'l-milelde kavle değil file, cali vaz'lara değil ciddî evzaa itibâr etmektir. Zîrâ akvâl ve ef'âl-i caliyeden istifâde imkânı tasavvur olunsa bile müddeti mahdûd, tesiri maksûrdur. O yolda muğfel olan meselâ ebnâ-yı Arap'tan ise «Tevâlâ ve tevâlâ en-nelü zuhran ve ba'de teûdu teâdi kable en yetiye'l asru» yâhud «lisânuke masûlî ve kalbûke alkame, ve dûne's-süreyya min sadîkike mâletka » dır.

Faraza şûh meşreb bir Türk ise

«Ma 'lûm oluyor nokta-i esrâr-feminden

«Gül gonca-i gülzâr-ı letafet neye derler»

diyerek gösterilen vad-ı lâtif zührelerini almaktan hazer eder. Hele sahîhü'l-i'tikad bir mümin ise «la yeldeğul-mü'minu merreteyn illâ bi hucrin vâhid » mev'ize-i aliyesiyle âmil olur. Eğer iğfal olunan kimse ecnebi ise diyeceği şeyin, yapacağı işin derecâtı ahvâl ve emsâl delâil ile bis-suhûle kaydolunabilir. Binaen'aleyh akvâl ve ahvâlde mütemeddin kavimlerden ayrılıp da büsbütün başka bir âhenkte devam eder isek hatarât muhakkaktır. Herhalde bundan insırâf ile cemiyât-ı medeniyeye dâhil olmalı, sözlerde tesiri, işlerde muvaffakiyeti teşhîz-i efkâra hıdmet eden ilimlerde aramalı. O ulûmun aksâm-ı mühimmesi de her ilim ve fenne miftâh, belâgat ve eşâra vâsita-i

ittıla olan ulûm-i edebîye, saniyen hikmet-i cedîde, hikmet-i atfka ile hikmet-i târihi şâmil ulûm-i hikemîye, sâlisen târih-i kadîm ile kurûn-ı vustâ ve âhire târihlerini, ilm-i âsâr-ı afkayı cami ulûm-i târihiye, râbiân ve hâmisen ulûm-i riyâziye, ulûm-i tabîiye, sâdisen ilm-i hukuktur. Vazife ile hakkın tearuzundan memleket mutazarrır olmamak için heyet-i ictimâ'îye azâsma vezâifiyle beraber hukuk-ı tabiiye ve mevzuasını bildiren ilm-i hukuku tedris etmek ise aksâm-ı ihtiyâcâtır. Vaktiyle Mekteb-i Hukuk'un tesisinde zahmetler çektiğim gibi ba'de't-tedris mu'âhezâta dahi müsâdif olmuşum. İnfisâlimden sonra da Roma Hukuku ders cetvelinden çıkarılmıştı. Ama mürûr-ı zaman ve rüyet-i fâ'ide cemiyet-i beşeriye ekmek derecesinde lâzım olan bu tesîsin tevsiine mûmânaat fikrini muterizîn ezhânından ref etmemiş olsa gerektir. Bu hâlde tabîiyât ve riyâziyat kalıyor ki o ilimlerin talîmi siyâsî mülâhazalara tesadûf edeceği zannolunmaz. (Ulemâ-yı garbiyyun indlerinde dahi meslek-i ilmiyesi mazhâr-ı tekrîm olan Şeyhü'l-hükemâ İbni Sina'nın riyaziyat, tabîiyât, ilahiyâta müteallık telîf-i mühimmini târihinde maarif hesâbma taba başlattırılmış idim. O zamanlar ticâret nâzın olan Subhî Paşa'ya demiştim ki tab mesârifi ticâret veznesinden verilsin. Tashihine dahi siz nezâret buyurunuz. Çünkü İstanbul'da kitabın yalnız bir nüshası kaldığını ihtar eden ve tashihine de muktedir olan Subhî Paşa idi. Merhum ricamı isaf etti. Kitabın tabı hitâm bulmak üzere iken işittim ki ilahiyat kısmında bir fikra siyasîyata dokunuyor diye ilkaât vuku bulmuş, evrâk-ı matbûa hark edilmiş. Muzır denilen ibare ise hatırda kaldığına göre «es-sultânu yeliku en yukrime madûne'r-rabb» me'alinde idi. Bakılsa bu fikra siyasîyata ta'alluk etmediğinden başka bir nokta-i nazârdan ve vefret ta'zîme de delâlet ediyor. Kitabı ihrak etmek ise bir cüz'ün cezasını mecmû-ı eczaya tamîm etmek kabilinden olmuştur ki hatâ-yı eseddir. Eğer bu ibare istenilmemiş ise nâdirün-nusah kitabın değil, o fikranın ilgasıyla istenilen şey istihsâl olunmalı idi. Maamâfih bizim maksadımız ulûm-i riyaziye ve tabîiyenin mü'ellefât-ı kadîmede değil telifât-ı cedîdede tedrisidir. Binâen'aleyh mâhzûr-ı mülâhazâları zannetmem ki kütüb-i cedîdeye şâmil olsun.) Bu istitrâd dahi hitâm buldu. Ona tekaddüm eden istitrada rücû edelim: Yukarıda hikâye olunan ikinci resmin mürsili tarafından işaret olunmuş tavsifâtm cüz-i evveli «kûhl-i uyûn-ı kâinât olan hâk-i pây» kelimeleri değil mi? İnsâf olunsun şu terkîbden daha sakîl daha nâ-be-mahal bir şey yazılabilir mi? Mâdâm bu kâinâta bulunuyoruz her bir mevcûdundan bahsedebiliriz denirse bahis

mahallinde olmalı cevâbı verilir. İnşân toprağa işaret etmek isterse «Vallahi len yesilû ileyhi bicem'ihim hattâ evsede fi't-turâbi definen » gibi sözler söylemeyi fahr-ı kaainât aleyhi etemmü't-tahiyyât efendimizi taarruzdan vikaye em-rinde Ebi Tâlib'in arzettiği taahhüddür. Bazı kütüb-i siyerde nazmen naklolunmuştur. Yâhûd «el-mülkü lillâhi men yazfaru bineyli munâ» «yureddidu kahran ve yehvî nefsehu'd-derekâ ve kâne li ev li gayri kaderen nemleti» «fevka't-türâbi lekâne'l-emri müştereken » gibi söz söylemeli ki kâili Selîm-i Evvel'dir. Dikkat olunsun birinde rûh-i vücûddan müntezi ve kâlib-ı fânî toprağa muttasıl oluncaya kadar. Seyyidü'l-enâm'ın hıdmet-i seniyelerini taahhüden «hatta evsede fi't-turâbi definen» deniliyor. Diğerinde mâlikü'l-mülkün saltanât-ı mutlaka ve redd ü kahrda kudret-i gayr-ı mütenâhiyesine fâtihi-i Mısır secde ber-andaz-ı huzû olarak hakk-ı seyfine kafa vücûd vermiyor, tarrîf-i aharla lisân-ı abde yakışır surette hakikati itirâf ederek vech-i arzdan intifâ-yı tahakküme kail oluyor da zarfiyet alâkasıyla mâ fevka't-turâb diyor. Biraz da hakikatten insirâf ile istihâfaya müsâ'ade buyurulsun. İstihâfamn manâsı başka tabîrlerle de beyân olunabilirse de bunu yukarıda îrâd, burada dahi tekrar etmekten maksad lisân-ı kitabetimize geçmesini ihtardır. Çünkü muhtâc olduğumuz bir lâfızdır. Şu hâk-i pây tabîrinde yalan da var. Zîrâ ayaklar hâkte değil muhâtab küberâdan ise mevâz'-ı akdâm ya hâzîne-i servetten yâhud şâ'irin

«Kangısın eylersin âba cilvesâz makdemin

«Yer yer uşşak eylemiş tertîb dîvânlar sana»

beytinde tarîf ettiği hâle nazire olmak üzere âşıkân-ı ikbâlin iltikât ve takdim ettikleri takaddümelere hâsıl halılar üzerinde. Yok muhâtab bizler gibi acezeden ise mezâlık-ı akdâm-ı İrâniyân tabîrinde fersude kaliçeler. İki takdire göre de salonlar ve odalarda toprağın vücûhu yok ki üzerinde hâk-pâreler busegâh olsun Elhâsıl insan ki bir nüshâ-i kübrâdır cebhesini beni nevinin hâk-i pâyine sürüp de nüshâ-i kübrâyı kavlen bile olsun tasgîr ve tezlîl etmek ihtiyar olunacak haletten değildir. Eğer onu fi'ilen ifâ edenler de var ise «leyse li mü'mini en tüzille nefsehu» hadîs-i sahihine münâfi mezelletlerden sayılır. Hâlbuki beni cinsimizin hâk-i pâyini tevkîrden daha sakîl olan, atebât-ı mesâkini arşa çıkaran tabîrât-ı perestiş-kârâneye kitâbet-i hâliyemize yâhûd gazetelerde değilse de kadîm inşâlarımızda tesadüf olunmaktadır ki istimâlini, istimâmı izzet-i nefis kabul edemez. Zîrâ kabul edersek «el'izzetu lillâhi



ve resûlihi ve ilmü'minîne » nass-ı celîlinden gafletimize delâlet eder. Gelelim hâk-i pâyi tabîrinin mâkablindeki «kûhl-i uyûn-ı kâinât » mâbadındaki (âlî-i fehâmet-penâhîlerine ruhsây) terkiblerinin tahliline. Genç muhadderelerin bazıları gözlerine sürme çektikleri edip-i hakîki vasfına lâayık gördüğümüz kadîm şâirimizin

«Ey meyl-i sürme gözlerin öp benden evvel »

«Şehin arz et siyehkârî-i hicranımı mu-be-mu»

gibi eserlerinden istidlâl olunuyor. Kürdistân'da ise bazı rical dahi tezyîn-i uyûna mâil yani müktehil oldukları meşhurdur. Ama kainaatta bütün insanları ve tarîf-i mükevvenâta dâhil oldukları için umûm hayvanât, nebâtat ve cemâdâtı (mükâhhal) farzetmek öyle bir hayâldir ki buna masdar olan mütehayyilelere muhtel demek câiz değilse cilvegâhı bizlere mahsûs hayalhanelerdir ve onlar da tebzîr olunmuş hefveldendir diyebiliriz. Gazete lisânı ise böyle hefevâtan ihtiraz eder. Kûhlün hâk ile vech-i münâsebetini ilm-i tabakat-ı arz idelerine tevfikân âlden inhıraf edelim. Fakat terkîbden şu istihraç olunuyor ki sürme kıymetli bir şey imiş. Muhatabın hâk-i pâyi ise aynı kıymette yâhud daha kıymetli imiş. Takvîm-i kıyem-i husûsî mîkdârın itibârma tâbî olduğu için buna bir şey denilemez. Lâkin gözlere toprak girer ise iltihâb-ı bâsâr hâzırdır ki aynı hatardır. Öyle terkîbler ashabının madde-i türâbiye ile iktihâli ta'mîm kasdında bulunmaları acaba ebsâr-ı kâinâta a'mâ getirmek için midir? Eğer bunun için ise efrâd-ı muayyeneye yâhud bir cemiyete değil kâinâta bedhâhlıktır. Gelelim ruhsâ kelimesine: Bunu yapmak isteyenlerin muradları hâşâ ki beni nevine teseccüd olsun başka bir maksad var ise «ser be-zemin dünbe hevâ mikonid» mazmununda bir harekete mecbur olacaklardır. Şâirin

«Yâ Rab reva mıdır ki mef'ûl-i men îrâdgerdid

«Bir rûzgâr-ı tüfe' 'âlın limâ yurit »

tazarruna iştirak etmeyiz. Yâni murâd ettikleri fili kabulde bunları hür bırakmaktan başka bir şey yapamayız. Lâkin zât-ı fiil kâbil-i îfâ değil. Âlem-i merdânevide cebheler lesmolunduğu gibi sefahat âlemlerinde de hadtândan buse dâd ü sitedleri vâki olduğu iştilmiş ise de makam-ı tazimde onu tasavvur mümkün olamaz. Zîrâ ruh ki Araplar had yâhud tesmiye-i bünyesiyle hadtân derler. Hakikîsi yoktur.

Binâen'aleyh iki yanak bir yüz içindir. Sağdan soldan beyinlerinde uzv-ı enfi vâki olduğu için ruhun hâke amûden temasına mânidir. O hâlde hâhişger-i tazîm olanlar bir vaz-ı ufkî almaya mecbûrdurlar. Bu hâle nazır olanlar ise

«Anan ki hâkrâ be-nazâr kimya konend

Aya buved ki kûşe-i çeşmi be-mâ konend »

kudretini bile hâiz olsalar mehâsin-i menâzırı takdir etmeleri itibâriyle o vaz-ı mütenekkirin sahibini nîm-girişme-i iltifata bile seza görmezler. Tevazu makbûldür ama nefsi tezlîl ve meâlî-i izâfiye için menzile-i hâke tenzîl etmek câiz değildir.

«Hâk ol ki Huda mertebeni eyleye âlî»

mısrâ'ım ki Âlî Paşa'yı tavsîfen vaka-nüvîs Esad Efendi tazmin ederek

«Ey sâhib-i câh işbu tevazu 'la senindir

Tâ 'ömr-i tabîye kadar cümle me 'âlî

Keşfile bilip vasfını sabıkta demişler

Hâk ol ki Huda mertebeni eyleye âlî»

diye kıtaya tahvil etmiştir. Alî Paşa şu kıtadaki mısra-ı âhiri mührüne nakşettirmiş, hayli vakit mührü kullanmış iken Reşît Paşa «Bunu terk buyursamz münâsib olur» demesi üzerine tebdîl ve bildiğimiz hattı ki yalnız isim ve mahlası mahkûk idi onu istimâl etmiştir. Hikâye olunan ahvâli bizzât müşahede eden bir zâttan işitmişim ki bazıları Reşît Paşa'nın ihtarını nakş-ı hatemden emniye-i sadâret istihraç ile tesîrine hamleydiler. Hâlbuki eser müessire huzûren ve gıyaben delildir. Reşît Paşa'nın ise gerek âsârından müstedill gerek sukâtdan menkul ulüvv-i nefsi gösteriyor ki mansıb için rekabet ve teessüre mütenezzil değil idi. O hâlde refikine hakimane, hayırhâhâne bir ihtarda bulunmuş ki manâsı hukuk-ı beşer tezellüle müsâid değildir. Daha doğrusu Hak teâlâmn mütesâviyü'l-hukuk olarak yarattığı insanlar birbirlerine karşı hâkle beraber olamazlar demektir. Vâki'a tevâzu'u tezellülden tefrik etmek cem'iyet-i beşeriye azâsı için mühim bir vazifedir. Şu mülâhazaları mâdâm (ruhsâ) lafzı tevlîd

etti. Tabirât-ı ta'îmkârânemize kaht gelmemiş ya. Hâk-i paye tazîmimizi meselâ (cebhe-sâ) demekle edâ ederiz denileceği ihtimâlden baîd değidir.

Hâlbuki âdâb-ı beşer nokta-i nazârından o tabîr de mecaz olamaz. Çünkü insanlar (hayâk'ellâh) makamında yâhûd zemîn-i âferîn-hânide takbîl-i cibâh ederler. Yoksa kademi müselleme cebhe edemezler. Hiss-i insaf ile bu söz tasdik olunursa def-i ihtilâf için rû-sâ rû-mâl gibi ta'bîrler mi sermâye-i tebâdül olacak? Vech ki azâ-ı inşânın eşrefidir. Zemîn-i zillete düşerse münşeât-ı kadîmemizde hatta cünûd-ı adâya galebât-ı mâzîyemizden bahs edilirken lisân-ı târih ve resmîmizde istimâli kesîr olan «sena bikû'l-hayl» latmelerine uğrar. Uğrayanlar Arap (lev zâtu süvarin letum tûni) meselini okurlarsa da bu bir hayıftan ibâret kalır. Def-i mezelleme medar olamaz. Binâen'aleyh gazete lisânı delâlet ettikleri fiiller gibi sakil olan öyle sözlerden mümkün olduğu kadar ihtiraz etmektedir. Artık «harfî gofem ve kıs leyhi el-bevâkî» diyelim de «ruhsâyî-i hâk-i pây-ı âlî-i fehâmet-penâhîleri » terkibinden muahezesiz kalan «âli-i fehâmet-penâhîleri» tabîrlerine geçelim. Vâsf-ı âliden de istidlâl olunur ki "pâ"larm âlîsi adîsi varmış. Vakıa öyle olmasa bir kısmı bûsegâh olmazdı. Lihaza buna itirâz edemeyiz. Yalnız âlem-i hilkat kademleri esasen mütesâviyü'l-eşkâl olarak vücûda getirmiş, «hâk-i pây-ı âlî» tavsifini kitâbet-i resmîyemiz tekvin etmiştir, diyebiliriz. Fehâmete gelince fehm ve âlâ vezn-i hacine ve âlâ vezn-i za'ferân fahyemân tabîrlerini Araplar vasıf olarak kullanmışlardır. Birinci kelimedenden maksût olan manâ «recûlün fehimün» ey «azîmü'l-kadr» dir. İkinci kelime taazzum, tekebbür ve istilâ, manâsmadır. «yukâlu mâ hâzihi'l-fehmiyyetu ey et-ta'azzum ve'l-istiiâ ». Üçüncüsü şol âzîmü's-şân âdeme denir ki rıtk ve nıtk-ı umûr-ı cumhür-ı dest ve rey ve tedbîrine müfevved ola cemî-i mesâlih anın hâl ve akdiyle suret bula kendisiz asla bir maslahat kat ve temşît olunmaya. «Yukalü reculün fahyemâni eyyü muazzamun yesduru an reyihî velâ yakteu emrudûnehu». Şu tariflerden malûm olur ki lisân-ı Arap'ta fehâmet tabîri istimâl olunmamıştır. Bunu biz çıkardık. Fakat lafz-ı fehâmeti âzîmü's-şân adamlar için vaz etmiş isek de bu vazı tabîr-i vazihla âzm-ı sâni da onlara az gördüğümüz için olmalı ki ahd-ı karîbde azameti bu zâtlara değil o zâtları zât-ı azamete ilticâh-gâh addedip fehâmet-penâh tabîrini dahi îcâd ettik. İnsaf olunsun bu kadar me'âli bir mahlûk-ı âdî için istiksâr olunmaz mı? Ziya Paşa merhumun

«İdrâk-i meâli bu küçük akla gerekmez

«Zîrâ bu terâzu o kadar sıkleti çekmez»

nazm-ı hakîmânesi öyle hayâlât için söylenmiş olsa becâdır. Müsteşrikin ki her hayâlimize, her sözüme dikkat ediyorlar. Maddiyâta ta'alluk eden elfâzımız bile hayâlât ile meşhûn olduğunu gördükçe bize ne derler? Halbuki ma'neviyâta bile hayâlin şartı hudûd-ı tabî'iyeyi geçmemektir. Maksud ise hayâlden neşve-mend olan ruhu itimâka mecbûr eylemektir.

Aks-i hâli iltizâm ettiğimize muttali olan ecnebler bizi hiç olmazsa hâricde vücûdu madûm ve muhayyelâtta madûd tazîmât ile iğfale kail milletlerden addetmektedir ki bu zanlar ne zararları müntec olduğunu ve olacağını tarîf lâzım gelmez. Edebîyât-ı kadîmemizin yâhûd lisân-ı resmîyemizin dikkate lâîk nekâ isındandır ki kendimizden bahsederken abd, çâker, bende, kul, köle gibi tabîrât-ı mezellet-kârâneyi iltizâm ediyoruz. Zevât-ı uhrâya hitâb veya işaret edersek meselâ zât-ı âlî gibi bir sıfat-ı âliye ile de iktifa etmeyip sıfât-ı âliyâtı o kadar tenvî ediyoruz ki sıhhatinde «leyse âla'IIâhi bimüstenkerin en yecme'e el-âleme fi vahidin» kavlini mukarrolanlar bile mütereddîd bulunurlar. Hele bizler öyle sözlere melûf isek de bir ecnebi işitir ise mâ-fevka't-tabîa bir mevsûfun vücûdundan dolayı zihnini bir büyük hayret istiğrak eder. Garbiyyûnun meslek-i lisânlarına yine itibâr etmeyelim. Kavm-i Arap-ı eşref kavmi içinde kendisine işaret ederse «ene» kavminin eşrefine hitâb ederse «ente» diyor. Acem de nefsi için «men» muhatabı için «tu» demekle iktifa ediyor. Ene yâhûd men demek tekebbüre atfolunamayacağı gibi ente yâhûd tu demeyi ihlâl-i tazîme hamle de mecal yoktur. Münâcâtımızda cenab-ı rabbi ibâdun lâ melcee velâ mencee bigayrihi illâ minhudan istidâ-yı merhamet ettiğimizde «ente rahman » deniliyor.

Mevlânâ Celâlettîn:

Ey nüsha-i esrâr-ı ilâhi ki tuyî vey âyine-i cemâl-i şâhî ki tuyî

Bîrim zitunist her çi âlem hest der hod be taleb-i her ânca hâhi tuyî .

Abdullah Ensârî:

«Yâ Rab dil-i mârâ çü be-rahmet cân dih

«Derd-i heme râ be-sâbiri derman dih

«İn bende çe daned ki çe mi bâyed hâst

«Dânende tuyi her ân çe hâhi ân dih ».

Şeyh Attâr:

«Pâdişâha cürm-i mâ râ der-güzâr mâ günehkârim ve tu âmuzgâr». İşte mabûd-i hakikiye abdin hitâb-ı tazarruu böyledir. Beni nevimiz kendileri için başka hitâb iltizâm ederlerse buna ne demek lâzım gelir bilemeyiz. Bildiğimiz bir şey var ise misâl olarak gösterdiğimiz muhâtabât-ı mutazarrı ona dahi isbât eder ki tarîk-ı meşru abdin abd ile nükâlemesinde tabîrât-ı rıkıyyet-kârâne olmamak ve hilâfi ahvâle «cerâhâtü's-sinâni lehâ il-iltiyâmu ve lâ yeltûmu mâ cereha'l-lisânu» teessürü tatbik olunmaktadır. Buna mugayir tevcihleri tefsire lisânımız muktedir olmadığı gibi hilâfi matlâbları zamana tahmile de mahall yoktur. Zurûf-ı zaman ki hâssası «Küllü inâ in müeddün mâ evde ehu» meâlince kendisine tevdi olunan şuûnu izhâr etmekten ibarettir. Eğer o şuûn fâsid ise mahsûl-i fesâd ebnâ-yı zamanındır. Yoksa zamanın kabahati yoktur: Taayyibe zemânunâ fe'l-aybu fînâ Femâ li'd-dehri aybu sivânâ. Şurasına da dikkat olunmalı ki terk ettiğimiz on dokuzuncu asır hakk-ı beşer, hakk-ı hâkimiyet, istihkak-ı içtimâ, hürriyet-i kelâm bedîalarını hukuk-ı ümeme ilâve etmiştir. Buna riâyet etmemek bizce kabil olsa bile din-i İslâm kâffe-i muâmelât ve hâcât-ı beşeri müsâvât-ı hukuk esâs-ı celîline bina etmiş iken bir kaç asırdan beri bu ihsân-ı ilâhîden bihakkın isti-fâdede gafletimizin mazarratları zahir olmuştur. Binaen'aleyh cümle-i hâcâttan olan lisânca dahi meşrûiyet aramakta ve lisân-ı Osmânî'nin nekâisini ıslâhta ba'demâ müsamaha imkânı tasavvur olunamaz. Nasıl tasavvur olunsun ki bu lisân hitabete de kabil değildir. Meselâ hakkı ictimâî hâiz olsak ve nâdîlerde kimse isbât-ı vücûd edemez. Zîrâ emr-i intidâ-i kelâmda mâ yehtâcu ileyhi olan câmi'iyet tesîr ile olur. Müselsel cümleler tarzında söz söylemek yâhûd muhayyel tabîrler kullanmakla değil. Hatîb olmak isteyenler meselâ havfî hamasete, mülâyemeti şiddete, atâleti nebâhet ve faâliyyete ilâhiri... tahvilârusunda bulunsalar lisânımızda bu maksadları husulüne kifâyet edecek elfâz bulamazlar.

Keşf-i hakâyıkta esahh-ı tarîk ki mukayesedir. Tarîk-ı kıyâsa sülûk etmeyenler şu mülâhazamıza karşı lisân-ı Osmânî efsah, her ne murâd olursa onu istihsâl için eblâğdır diyeceklerine şübhe olunmaz. Lâkin Avrupa ve Amerika'daki hatîblerin beyânât-ı beliğâ ve müessireleri bizde usûl-i hitabeti taklîd edenlerin sözleri ile muvâzene olunursa müddeâmızrn fi'l-hâl sıhhati sabit olur. Elhâsıl hüsn-i hitabet cemiyet-i beşeriyede ihtiyâcâtın azamlandandır. Her ukte-i müşküle dahi onunla fetholunur. Romalıların şu mealde bir sözleri var. (Hürriyet hitabete, hitabet hürriyete tevakkuf eder. Bu devir ve teselsülden ise yine hitabet ile kurtulunur) Asırlarca Avrupa, Asya ve Afrika'da seyf-i satvet, kanûn-ı siyâset ve hikmetleri fermân-fermâ olan Romalılar ki şark ve garp imparatorlukları hesâben fasledilmezse hâkimiyetleri on bir asır mümted olmuş idi ve şark imparatorluğunun makam olan İstanbul'u bundan dört yüz atmış altı sene evvel Hazret-i Fâtih'in himmet-i hamâset ve hikmetine ser-fürû berde-i acz olarak bize terk etmişlerdi. Öyle bir milletin tecârib-i vâsıa ile söylediği sözden dahi bir lisânın metâlib-i intidâd-ı zâmin olmasında menâfi ne derece azîm olduğu istidlal edilir. Binâen'aleyh lisânımızı ikmâl ve ıslâha say etmek vâcibâttandır. Şurası da ihtar olunur ki maksat lisân-ı Osmânî'nin esâsına itirâz değildir. Her cemiyetin lisânı tavr-ı evvelde nakıs ve müşevveş idi. Mebâdiye âid teşevvüş lisân âsârmdandır ki on yedinci asrın ihtidalarında Fransızların bazıları birbirinden enfiye isterken Fransız kütüb-i edebîyesinde naklolunduğuna göre âtiyü'z-zikr ta'birât ile taleblerini bildirirler imiş:

Tabîrât-ı Arabiye ile tercümeyle iltizâm edersek rica şu oluyor: «Dimâğ-ı müstenkı imin ahlât-ı râkidesini tesriye edecek olan şu gubâr-ı muhamhamı iğtirâf için muciz-i yeminimin hadd-i zaferisini dâhiline iblâc etmeliğime efendim müsâde eder mi?»

Bizde enfiye istimâl edenlerin nihayet yaptıkları şey ise küberâdan iseler mecâlis-i hâssada beyne'r-riyân vasıtasıyla enfiye mahfazasını birbirlerine ikram etmektir. Mükrim olan zâtın yaptığı da mükrimin rütbesi itibâriyle bir ya iki yâhûd üç temennâ-yı teşekkürden ve enfiyenin hâssa-i şifâiyesini tekrar ile neşve-mend olmaktan ibarettir. Yoksa Fransızların o asırlardaki sözleri gibi sözler söylenmiyor. Anlar asıl iki asr içinde lisânlarına şimdiki şekl-i salâh ve tekemmülü vermişler iken yazık değil mi ki biz bi's-suhûle tekâmüle müstaid lisânımızı derekât-ı malûmesinde

bırakalım. Lisân ihtiyâc-ı zamana göre tashih ve itmam olunur davâsını teşrîhen bunu da tezyîl edelim ki medeniyette kemâle varmak isteyen cemiyetler geçirdikleri devrelere de lisânlarını elsine-i muâsıra ile mukayese ettiler. Mukayesâtın göstereceği nevâkısı ki nevâkıs-ı hakikiyedir ondan istifâde ve salâh ve kemâl fâidelerini istihsâl eylediler. Terakkî-i lisân ki tevessü-i efkârı, tevessü-i efkâr ki tezâyüd-i kuvvet manâsma tevessü-i medeniyeti intâc etmiştir. Maksudumuz bu terakkiye milâttır. Tabîrât-ı uhrâ ile medeniyet ve kuvveti istilzâm eden vüsat-ı efkâr ki her ukde-i müşkilin miftâhıdır. O vüsatı hâsıl edecek tarîka gidilmesini temennidir.

Bir lisânın ibtidâ noksanını ba'dehu mesâi ile ne derece mükemmeliyet iktisâb edeceğini Fransız lisânı isbât eder. Binâen'aleyh bunun gayet mücmel olarak bir târihini yazalım. Ba'dehu yine mücmel bir istatistikini yapalım. (1) Fransa'nın sekene-i kadîmesi olan Golvalar zamanlarında Seltik nâm lisânı tekellüm ederlerdi. (Bu lisân elan Fransa'da mevcuttur.) (2) Milât'tan bir asır evvel Roma cenerallerinden meşhur Sezar Golva memâlikini ya'ni Fransa'yı teshir ettikte Romalıların lisânları — ki Latince—Fransızlar onu kabul ve kendi lisânlarını terk ettiler. OI zaman lâtince: latin classique, latin populaire namlarıyla iki idi. Birincisini Roma'da havass ikincisini avam tekellüm ederlerdi. Fransızların kabul ettiği ikincisidir. (3) Sezar zamanında Latince'nin telaffuzu yevmen feyevmen ahâli beyinde tebdil ile diğeri bir lisân meydâna çıkmış idi. (Şimdiki Fransızca bundan teşekkül etmiştir) (4) Milâdın sekizinci asrında Roma hükümeti tamamıyla münkariz olduğundan Fransa'da bütün kavânîn lisân-ı Fransevîye naklolundu ve Latin lisânı külliyyen kaldırıldı. Fransız lisânı erbâb-ı kalemin himmetiyle vüsat buldu. (5) Milâdın on birinci asrında şiir ve inşâda terakkî-i azîm başladı. Bundan sonra Fransa derebeyleri memâlik-i sâireye tecâvüz ettiler. Onlara mensûb olan Fransız lisânı tevessü etti ki (feodalite) vakitlerinde elsine-i hamseye münkasım idi ve derebeylerin lisânı bu beş kısımdan biri idi. Tevessü eden anların lisânıdır. (6) On üçüncü asırda salîb muharebelerinde ve şarklılar ile olan muâmelâtta bir çok kelimât Fransızca'ya kabul edildi. (7) on altıncı asırda Fransızlar ile İtalyanlar beyinde zuhur eden muharebede Fransızca'ya bazı kelimât alındı. (8) On üçüncü Lui devrinde İspanyollardan dahi pek çok kelimeler ahz olunmuştur. (9) Asr-ı sabıkta Fransızlar ile Almanlar beyinde vâki muharebede Almanca'dan ıstılâhât-ı harbiye alındı. (10) Latince ile beraber lisân-ı Yunanî'den ve elsine-i sâireden dahi ilmen bir çok kelimeler almaktadırlar. (11)

Elyevm Fransa ile İngiltere arasında mevcûd olan muâmelât-ı ticâriyeden dolayı Fransızca'ya günden güne kelimât kabul olunmaktadır. (12) Fransız lisânı elsine-i sâireden aldığı kelimelerden başka vekayi-i târihiye ve taklît-i esvât-ı hayvanât ile daha bir çok kelime ihdâs etmiş ve etmektedir, (tetimme) Fransızca Latince'den teşekkül ettiği gibi İtalyan, İspanyol lisânları dahi Latince'den mehûzdur. Milâdın beşinci asrında Roma hükümeti inkıraza yüz tuttukta asıl Latin lisânı hükemâya münhasır ve elsine-i gayr-ı müstâ'meleden madûd kalmıştır. Ba'dehu umûmun telâffuzlarından Latince diğeri bir lisân-ı cedîd-i müstakil meydâna çıkarmıştır. O lisâna ulemâ Langue Romaine avam Langue Rustique nâmını vermişlerdir.

### **Fransız Lisânının İstatistiki**

Fransız Encümen-i Daniş'i lügatine nazâran Fransız lisânının havi olduğu lügat: adedi kelime 32200

İşbu 32200 kelimenin mehaz-ı iştikakları

Elsine-i ecnebiyeden ve hükema lisânından mehûz olan 12000

Avam lisânından mehûz olantahminen asıl Fransızcanıyardımıyla basit kelimelerden teşkil olunan 8000

Latineden müştak olan 38000

Alman kelimesi olup kurûn-u vustâ ibtidalarına doğru muhacerret- umumiye esnasında Cermenler vasıtasıyla Fransızca'ya ihtal olunan 400

İstanbul'un fethinden ale'l-husûs iki asırdan beri ilcâ-yı ihtiyâcât ile bir çok lügat tesîsine muztar idik. Ne lisân-ı asliyemiz bulunan Türkçede, ne de lisân-ı hikemîmiz olan Arabî ve Fârisî'de mevcûd olmayan eşya ve mevâd esmasını ise elsine-i ecnebiyeden istiâneye mecbur idik. Hâl öyle iken şimdiye kadar Lisân-ı Osmanî'ye kabul olunan tabîrât bir adedinin milyona nisbeti gibi azdır. Bazılarını tadâd ve kabulleri hikmetini beyân etmezden evvel bir istitrada müsâade olunmalıdır. 1204 sene-i hicriyesine doğru ki Avusturya ve Rusya devletleri ittihâd edip tamâmiyet-i mülkiyemize darbe-i ihlâl vurmaya çalışıyorlar idi. Devlet-i Âliye bu hâl-i müşkile çâre bulmak için sık sık encümenler tertîb ediyor ve sudûrdan Tatarcık



Abdullah Efendi ile emsali zevatı meşveret meclislerinde hâzır bulunduruyor idi. Tatarcık Abdullah Efendi o zâttır ki her ne vakit sefirler ile bir meclis-i mükâleme akdi lâzım olsa hâriciye nâzın makamında olan reis efendilere refekât ederdi. Zîrâ kadîmen merî olan usûl-i devlet îcâbmca mükâlemât-ı düveliye meclislerinde murahhasların bir kısmı ulemâdan intihâb olunurdu. Bu kaide ahd-i Abdülmecid Hânîde dahi carî olmakla o ahdin evâilinde sudûrdan bulunan badehu şeyhülislâm olan Arif Hikmet Beyefendi ki irfanına lakabını işhâd ve bunu «elem talem bienne semâe fikri tüferrisu vâlidî fi'l-mezâyâ telûhû bi ufukihâ şemsu'l-maarifi fe yevme vulidtu lekabbenî bi arifi» kıtasmda bizzât îrâd ile tefahhur eder. Müşârün-ileyh ve yine sudûrdan olduğu hâlde ahiren mesned-i meşîhata gelen Arif Efendi süferâ ile akd olunan ictimâlarda hâriciye nâzın Reşît Paşa ve Rıfat Paşa'ya refâkat etmişlerdir. Ârif Efendi Kırım muharebesinin mukaddemâtı olan müzâkerâtta dahi hâzır bulunmuştur. Ulemâdan mükâlemât-ı düveliyede murahhaslar bulundurulması ise bir ismi de ilm-i münazâra olan ilm-i âdâbâ tevfik-i mübâhasât için idi. Malûmdur ki bu ilmin tarîfi (ilmu'l-âdâb mevzûun li-temyîzi sahihi'l-bahsi an sakîmihi, fehuve ilmu yubhasu fihî an ahvâli-ebhâsi'l-külliyeti min haysu ennehâ müveccehetün makbûletün (ve gayr-u müveccehetin makbûletin) dir. Ebhâs-ı külliyyeden murâd ise men ve nakz ve muâreze ile teferruatıdır. Men, nakz ve muârezeye dahi şâmil olan ebhâs-ı külliyyenin mükâlemât-ı düveliyede lüzûm-ı mahsûsuna kani olmak devletin evâildeki derece-i intibah ve itinâsına delîl olan ahvâlden bulunmakla müstehakk-ı dikkat ve ibrettir. Gelelim asıl bahse 1204 muharebesinden münbais olan mükâlemât-ı sulhiyenin 1270 sene-i hicriyesinde tabolunan mazbatalarından da anlaşılıyor ki o vakit Avusturya devleti bizi pek tazyîk ve işgal ediyor. Hatta Rusya ile de birleşip bazı nukât-ı mühimme-i mülkümüzü almak istiyordu. Asrımızda Almanya İmparatorluğu'na riyâset eden Prusya bizimle müttefik ve devleteyn-i müşârünileyhüma ile beynimizde mutavassıt idi. Ama zahiren bize, hakikatte Avusturya'ya muâvenet ediyor idi. O hinde tezâyuk-ı belvâ ve ümît-i fâide ile kazasker Abdullah Efendi taassubdan tecerrüd ederek ve istatüko kelimesini «ikbâu alâ mâ kâne» diye nakletmek mümkün iken lisânımızda mukabilini bulmaya vakit bulamayarak bu tabîri meclis-i vükelâda aynen sarfetmiş, reis efendiye olan tezkire-i mahsûsasına da dercelenmiştir. İşte lisân-ı ahardan lisân-ı siyâsimize en evvel giren lügat budur. Yani muhlas olmak itibâriyle istatüko kelimesidir. Malûmdur ki o gibi

kelimâtı mevâzı hilâfında, yâhûd zamanı geçtikten sonra irâd etmemeli, evvel-be-evvel cemiyetin ihtiyâcâtından olan elfâzdan her birini bütün kuvvet ve şümûlüyle tahkik ve lisâna temlik etmeli, badehu medlulleri meselâ istifâdeye hıdmet ediyorsa istifâde esbâbını, ihtiyat veya itirâza taalluk ediyor ise hazm ve ittikâ tedbîrlerini istihzar ederek her tabîri hem zamanında, hem mevzinde istimâl eyelemelidir. Yoksa «lâan ilmin yâhûd bade bürhetin minez zamân» sarf edilecek söz «liküllü makâmin makâlün» tenbîhinden hâriç kalır. Olsa olsa tevil, teselli yâhûd kitâbet-i resmîyede mevcûd, fakat ahd-i haricîleri ma'dûm-ı tavsîfât menzilesine iner. Nitekim Tatarcık Abdullah Efendi'nin de bit-tekellûf irâd ettiği «istatüko» şartı böyle oldu. Esbâbı atîde mücmelen gösterilmiştir. Gerek beyne'l-efrâd gerek beyned-düvel «celb-i mağnem def-i muğrem» için söylenilecek ve işitilecek sözler pek çok dikkate muhtâcdır. Meslek-i dikkat mütenevvi ise de bir dereceye kadar tevâhid edelim. Tahsîl-i maksad için evvelâ medlulün muayyen yâhûd gayr-ı muayyen olduğuna ve mahiyetine nazâr olunmalıdır. Muayyen ve diğere suret veya suretler ile tefsire gayr-ı mütehammil ve ihtiyarı «lâ bes» olduğu hâlde kabul edilir. Kezâlik mu'ayyen ve ama âhir suretle yâhûd sûver-i şettâ ile tefsire mütehammil ise kabulü tevîl şâibesinin izâlesiyle beraber zarara âdem-i kabiliyetine taik olunur. Tabîr gayr-ı muayyen bulunduğu takdirde dahi evvel emirde tayîn ve tahsis teklif olunmalı ba'de't-tayyün şâibe-i tevîl hiss olunur ise o şâibe ref edilmelidir. Ondandan sonra da kezâlik zarar yâ âdem-i zarara kabiliyeti bi't-tahkîk şikk-ı sâni teyakkun olunur ise teklîf-i vâki tecviz edilir. Ama teklifi mutazammın olan tabîri kabulde ittifâk-ı tarafeyn sebk etmiş ise teklif sahibi tabîrini âher tarafın maksadına tevîk edip etmemekte muhtar ve hakk-ı ihtiyarını diğere tarafın aleyhinde istimâl ettiği takdirde de vukû-ı muaraza muhakkaktır.

Def-i taâruz mahkemesi var ise hâkime âit olur. Mahkeme yok ise muslih tavassutuna tevakkuf eder. Muârazât-ı düveliyede muslih gayr-ı mevcûd, yâhûd muslihin vücûdundan istifâde müteazzir ise münâzaâtın netâyicini muharebe tayîn eder. Meğerki kable'l-harb teklifinde musırrolan taraf tadîli yâhûd teklife muhalefet eyleyen taraf kabulü ihtiyar eder. İşte gerek eşhas gerek hükümetler beyninde hudûs eden nizalan fasl için lâzım olan tabîrâtı, husûsen tabîrât-ı siyâsiyeyi irâd yâhûd kabul yâhûd redde ait vezaif ile muârazât-ı düveliyede zuhûr edecek şekiller şunlardır. Binaen'aleyh münâzaâta, alel-husûs muârazât-ı siyâsiye de

tabîrleri bigayr-i ilm irâd veya kabul etmek muhâtarâta bâis ve bade vukû'ul-muhatâra telâfi-i mâ fâte müteazzir olur. Tatarcık Abdullah Efendi'ye istatüko kelimesini irâd ettiren taahhüdât-ı sâlîfe dahi bigayr-i derk kabul olunmuş şeylerden idi ki ba'de bürhetin min'el-vakt îrâd olunan kayd-ı tazmîn-i zarara delâlet edemedi. Bilakis celb-i zarar eyledi. Zîrâ kable'l-rnuhârebe Avusturyalıların bigayr-i hakkın vaz-ı yed ettikleri mahaller istatüko tabîri îanesiyle öte tarafa kaldı. Zamanımızda ise medlûlü fiil ile menkûz bazı tabîrât-ı siyâsiyeye tesadüf olunmaktadır yani bir akidde hem hakka tecâvüzün kabul hem de hak için mahfûziyet şartı gösterilmiştir ki agreb ve huliyy asab ukûddandır. Vâkıâ bir taraftan bir hakkın muhtell olmasını kabul etmek diğer taraftan ol hak ihlâl olunmayacaktır demek pek garîb tenakuzdur. Zîrâ meşrutun fihi için muhteliyyet kabul olunmuş ise o hâl ile mahfûziyeti dahi şart etmek cem-i nakîzeyn kabilinden bir iştirâttır ki şart eden ya gâfil ya mütegâfildir. Rumeli vilâyât-ı selâsesi idâre-i mâliyesi için düvel-i malûme ile bil-müzâkere nizâm-nâme nâmıyla akd olunan mukavele işte bu mâhiyeti hâvidir. Zîrâ bunda bir taraftan idâre-i dâhiliyeye müdâhele kabul olunmuş diğer taraftan sâhib-i mülkün hukuku mahfuzdur denilmiştir. Yine Rumeli vilâyet-i selâsesiyçün düvel-i müşarünileyhimin şu eyyamda verdikleri takrirlerde muayyen mevadd-ı islâhiyeye diğer taraftan «esasen = enprincipe» kayd ve şartıyla cevâbı yazılmış ki esasen kaydından maksad fûru-ı müzâkere olunur iken hukuka muhîll noktaları tarh etmek imiş Hâlbuki bir şey esasen kabul olunduktan sonra mâhiyet-i asliyesi tağyir olunamaz gayeti feriyât ki ikinci derecededir. İttifâk-ı tarafeyn ile onlar tadîl edilebilirler. Binâen'aleyh esasen kabul ibaresi bunu irâd eden tarafın aleyhine çıkmış müteferriâtı tadîlde ise ittifâk-ı tarafeyn hâsıl olamadığından esâslar tefemiatıyla istikrar etmiştir. Bu madde dahi mevâzi hâricinde kullanılan tabîrâtan ne netîceler çıkacağına delildir. Gelelim yine lûgat-i ecnebiye bahsine: İstatüko kelimesinin kabulünden yarım asır sonra lisân-ı Osmanî'ye iki tabîr daha geçti ki biri «diplomasi» diğeri «politik» kelimeleridir. Muahharen ikincisine mukabil siyâsî kelime-i Arabîsini bulduk. Şimdi lisânımızda dâir olan politika ve siyâsî lûgatleridir. İdare lehçesine bu ikisinden başka tabîrât ilâve olunduğu derhâtır olunmuyor. Vâkıâ devâirin bazısında bazı ıstılâhât-ı madûde ile mâliyemizin «ampron» «avans» kelimeleri erbâb-ı ticâretin bir encümen-i ilmî vesâtâtıyla değil bizzât kabul ettikleri bazı ıstılahlar var ise de bunlar bit-tabî lûgat-ı resmiyeden müstesnadır. Mamafih

istatüko, politika, diplomasi kelimelerinin olsun kabulüne nazâr-ı memnuniyetle bakarız.

Malûmdur ki insan bi'l-kuvve ve kâffe-i kemâlâtı hâizdir. Fakat envâ-ı kemâlâtın her nevini bi'l-fi'l ihraz etmesi ihtara muhtaçtır. İhtar eşhasa münhasır değildir. Elfâz, eşya dahi vâsıta-i muhtıradır. Nitekim politik, diplomasi elfazları mesmu olunca medlullerini bazıları tahkîk ettiler. Politika fenn-i idâre-i memleket, diplomasi fenn-i menâfi ve münâsebât-ı beynelmilel demek olduğunu anladılar. Bu fenlerin mezâyâsını bazımız envâ-ı metâib ile bir dereceye kadar anlayabildik. Bazılar ise pek süratle ve ma'a hakayıkıha tahsîl ettiler. Tahsilin neticesi olan itkân ise bizce de bir hayli ricâl-i devlet, ricâl-i siyâset vücûda getirdi ki fâide-i uzmâdır. Şunu da ihtar edelim ki rûteb-i malûmeyi hâiz olanların cümlesine ricâl-i devlet ıtlak ediyor isek de burada maksad o rical değildir. Bi'z-zarûre Fransızcasını söyleyelim "Hommes d'etaflardır. Âsim Efendi Okyanus tesmiye ettiği Kâmûs Tercümesi'nde siyâset lûgatini şerh ederken bu lûgat Lâtince umûr-ı raiyyeti muhafaza ile vali ve hâkim olmak manâsında istimâl olunmuştur. At kısmına tımar eden Hâcî Gunûm'a sâis itlâkı bu mülâbeseye mebnîdir diyor (Cild 4 sahife 249). Bizim ricâl-i siyâset tabîrinden muradımız ise hâkim ve valiler değil diplomatlardır. Tabîrât-ı uhrâ ile Hâcî Gunûm'dan iğtinâm, yani onun sanatını ihâm değil, diplomasi fennine âşinâ olanları beyândır. Binaen'aleyh kelimeteynden biri politik kelimesidir. Bunda iltibası def için, diğeri ki diplomasi tabîridir, onda da kelâmın mâvaz-ı lehine vazını temîn ve ihâm-ı muhakkırâneyi men için murat Hommes d'Etatlarımız diplomatlarımız olduğunu tekrar ederiz. Bu unvanlara müstehak rical vücûda geldiği için iftihar etmeliyiz. Bu mebhâsda bu ifâdât zannımıza göre kâfi gibi olduğundan artık şu eser-i hakirin unvanına yani gazete lisânına muhalif olan kitâbet-i resmîye usûl-i dakikasında üss-i esâs ki müteselsil cümlelerdir. Bahsi ona nakleyleyelim: "Unutulmayan halattandır ki bir târihte bir encümen-i husûsî-i vükelâya dâhil olmuşum ki huzzâr içinde merhum Cevdet Paşa da var idi. Azâdan bir zât müzâkerâtın mazbatasını bi't-tekellûf kaleme aldı. Bir çok yerleri müsecca, yine bir çok yerleri mustalah, idi. Fakat bir mahallinde «tedâbîr-i lâzimeye ibtidâr ve düvel-i muazzamaya tazallüm olundukta» ibaresi var idi. Hem tazallüm tabîri nâ-be-mevkidir hem de ser-tâ-be-pâ seci iltizâm olunmuşken «ibtidâr kelimesinin mukabili niçin bu meriyetten hâlî bırakılmıştır» nüktelerine işâreten «Tazallüm kalksa istizhâr

konsa» dedim. Karar mazbatasını tesvide himmet eyleyen zât Cevdet Paşa'dan istizhâr ne demektir diye sordu. O da arka vermektir dedi. Merhumun kelimeyi o manâ ile tefsir etmesi kasden idi. Malûmdur ki istizhâr bir kimseden yardım istemek manâsıdır. «Yukâlu istahzara bihi izâ isteâne». Hoca merhum âher bir nükteye telmih için öyle demişti. Muhatabı ise hiç birimizin dediğine itifât etmedi. İbtida «o da o da o» dedi. Yâni tazallüm ile istizhâr müttehidü'l-manâ olduklarına kâil oldu. Sonra da «Sözün ne ehemmiyeti var fiiliyâta bakmalı» dedi. Cevdet Paşa ondan münfâil olarak "Her söz bir değildir, fiil sözün te'sîriyle hâsıl olur, sözden söze hassa-i tesîr değişir, sözlerin tefâvüt-i tesîrâtı inkâr kabul etmez. Sözün mahall-i sarfını bilmediğimiz içindir ki maksatlanmız aks-i tesîr hâsıl ediyor" meâlinde birçok şeyler îrâd etti. (o da o da o) cevâbı ki kuvvetçe ve manâca iki tabîri menzîl-i müsavatta tutuyor. İlişmek lâzım gelse ahad tabîrini ihtar ettiğim için benim münfâil olmam lâzım geliyordu. Halbuki Huda rahmet etsin bana bedel Cevdet Paşa o kadar müteessir, müsâvât hükmünden o mertebe hâiz oldu ki eğer itikad-ı sahih ile istifa etmemiş olsa vezir-i tahrîr «kem min âkilin ayet mezâhibihu ve kem min câhilin telakkâhu merzûkân Haze'l-lezi ce'ale'l-evhâme hâireten ve sayyere'l-âlemi't-tahrîre zındîkan» diyecek idi.

Yine kâbil-i nisyân olmayan ahvâldendir ki merhum Müşîr Şâkir Paşa ki o dahi hayatta olmayan hem nâm hem unvanından tefrik için Anadolu vilâyât-ı sitte yâhûd selâsesi müfettiş-i umûmîsi iken rıhlet eden Şâkir Paşa diyeyim. Bir târihte onunla dahi sarayda münakid bir encümen-i husûsî-i vükelâya dâhil olmuşum.

Mevzû-i bahs olan mesele hakkında reyler ihtilâf etti. Şâkir Paşa muhalif reyde idi. Esbabını söyledi. Ba'dehu mazbataya geçmek için o esbabı kemâl-i süratle kaleme aldı. Yazdığı kâğıdın muhteviyatı hem elfâzen, hem efkâren güzel idi. Fakat cümleler birbirine muttasıl değil idi. Bu sebeple encümen beğenmedi. Mazbataya nakle sâlih değil mealinde bir sözle tashih et diye kâğıdı âmedci efendiye verdi. Tashih tabîri bu mahalde sahih ise o da öyle yaptı. Ama bir çok fıkralarını min gayr-i taammüdin hazf etti. Fıkarât-ı mahfuz ise hazfıyât nasıl âdem-i taammüde hami olunur diye hikâyeye tenakuz isnâd olunmasın. Bu böyle oldu. Aşağıda bir cetvel ile isbât olunacaktır ki vesâit-i revâbit mahduttur. Bir taraftan sermâye-i kalem kâmilin bezi olunur, diğer taraftan meydânda daha bir çok cümleler görölür ise bakîleri zincir

ile çekilse hibâle-i matlûbeye düşürülemez. O hâlde revâbıt-ı itibârîyeden ârî cümleleri fikir ve kalem suhufundan çıkarmaktan başka bîçâre ve bîgünâh âmedciye ne düşer? Egerçi rabıtası olmayan cümlelerin lügavî medlullerini de lağv demek ise de müteselsil cümleler ki binâ-yı edebîmizin deâimidir. Onlara hâlel gelmek gibi bir mahzur zuhûr ederse Victor Hugo'nun (Barika-i hakikat tesâdüm-i efkârdan çıkar) kavlindeki mahmule, tabîr-i âherle fikir denilen şeye ehemmiyet verip de cümel-i müteselsile matlab-ı nefsinı feda etmek bunu iltizâm edenlere göre muga-yir-i hikmettir.

"Var kıyâs et vüsat-i deryâ-yı hikmet n 'idüğın " .

Artık neticeyi beyân edelim ve her makamda teşbîhât câiz denilse de böyle hâtıralar da mücâz olduğundan neticeyi o yolla tasvir eyleyelim. Şâkir Paşa'nın rûh-i edebînden doğmuş cümleler lâtif ve manâ ve fikir haysiyetiyle itibâra müstehak idiler. Lâkin eşbâh-ı encümen bunlarla itilâfa tenezzül etmedi. Hatta kâffesini istiskal etti. Onlar da «inne'n-nüfûse'l-ervâhi mücennedetün lillâhi fi'l-arzi bi'l-ehvâi te'telifu femâ teârufun minha fehuve mutelefun» esrârını tezekkür ederek adem-i ibâde gittiler ki netice hem edîb hem diplomat bir zâtın kalem-i marifetinden ve kalem-i siyâseti ki müşahhas fikridir ondan istifâdeyi menetti. Farz-ı bâtil kabilinden olarak omenin birincisinde yani bir adamın istihfâf-ı kaleminde, kesr-i kalbinde bir ehemmiyet-i maddiye tasavvur olunmasın. Fakat bir sâhib-i tecrübenin fikri usûl-i kalem nâmına mevzu sitâre-i taassup ile mahvolsun mu? Buna nasıl tahayyür etmeyelim? Nasıl tahayyür olunmaz ki hâce-i aklâm-ı rûm Râgıp Paşa merhum da

«Olmaz hünerin kemâle bâ'is

«Noksandır olan kemâle bâ'is"

demiş iken onun beyt-i hakîmânesiyle olsun mütte'iz olmayıp da hüner addettiğimiz usûl-i kalemde sabit ve itirâf noksan ki bâis-i kemâldir esbabını taharriden muarrız bulunuyoruz. Lisânımız mükemmeldir, ne noksanı var mı denecek? Kemâlleri eserleriyle sabit olan milel-i âleme şöyle dursun tabîat-ı lisân muciz beyâna mâliktir. Onun üslûbuna bir kere atf-ı nazâr edersek noksanımızın sath-ı vüsatini, ittisâyıyla mütenâsib olan zararlarını zikredebîliz. Kitâbet-i resmîyenin zararlarına bir misâl

daha göstereyim: Merhum Safvet Paşa sadâretten infisâlinden sonra bir sual üzerine Prusya-Avusturya, Almanya-Fransa, Osmanlı-Rus muharebelerinin esbâbına dâir bir lâyiha yazmıştı. Kendi hattıyla gördüğüm müsveddesi belki yetmiş seksen sahîfe teşkil ediyor idi. Vekayi'i tasvirde maharet göstermiş, muhâkemâtrnda isabet etmiş idi. Fakat cümleler o kadar teselsül etmiş, tarz-ı kadîm o kadar taklîd olunmuş idi ki kitâbet-i resmîye tarafdârânı bile belki o derecesini çok görürler. Müşarünileyh ise bunu aczinden değil nesak-ı mahûdede yazı yazamıyor tarzine mazhar olmamak için yapmıştır. Safvet Paşa ki edîb ve gerçekten diplomat idi. Öyle bir zâtın malûmât ve efkârından tamamıyla istifâzayı usûl-i kalem denilen taassub men etmesine, zekâ-yı millete delîl olan eserlerinin sâir lisânlarla aynen tercümesini de o taassubun hâsıl ettiği ukudun adîmü'l- imkân hâle getirmesine teessüf olunmaz mı? Üdebâ-yı millet ve ricâl-i devletimizden bazılanmn esâmisini tezkîrden hâsıl olan münâsebât-ı istitrâdiye ile şunu da söyleyelim ki bizde nice değerli zevat kadir-nâşinâsâne kavil ve fi'iller ile heder olup gittiklerinden eserlerini, meziyetlerini bihakkın izhâra muvaffak olamamışlardır. Kurûn-ı maziye şöyle dursun karn-ı sâbıkda Beylikçi İzzet Bey, Akif Paşa Tabsıra'sında şâm tarîf edilen Dâniş Bey, Ziya Paşa'nın bir makale-i edebîyesinde hâline rihletine acıdığı Hafız Müşfik, husûsen fuhûsen Şinâsî ve emsâli o cümledendirler. Ulemâ ve üdebânın makhûriyetleri ise adam muhafaza etmek vazifesiyle de mükellef olan bir hükümet için mesâibdendir. Zîrâ asıl zarar eşhâs-ı ferdîyeden ziyâde eşhâs-ı ictimâî-yi manevî olan devlete âiddir. Usûl-i ilm-i edeble hiç münâsebet-i olmayan usûl-i kalemin netâic-i seyyiâtine iki misâl-i müşahhas daha göstereceğiz: Ahmet Vefik Paşa ve Edhem Paşa dahi silsileli cümleler ile yazı yazamamak tarzine hedef olduklarını o yolu iltizâm edenlerin tarîzât hatt tehezûâtı delâletleriyle anlamış galiba müteessîr de olmuşlar idi. Bir tarz ki mahalline masruf olmaya muterizün aleyhi yahud mütearrizun aleyhi için ne teessüre ne de tebdîl-i tavra hikmeten îcâb-ı tasavvur olunamaz. Ama insan dediğimiz mahlûk-ı zaifin terkibi her fiilini hikemiyât-ı nazâriyeye tevfiik etmeye müsâit değil. Bilmem ki galebe-i teessür eseri mi idi yoksa silsile-i faside ile yazı yazı yazmakta meleke-i makbûleden meleke-i âdiyeye intikâl mahzurunu mu düşündüler. Zarûret-i kafiye olmadıkça şu iki zât tahrîrât-ı resmîye için ellerine kalem almadılar. Bunların biri ise maal-evsâf tekrar edeyim elsine-i şettâda vukûf-ı kâmilî, Türk ve Fransız lisânlarında belîğâne inşâ-yı kelâma iktidarı müsellemlen olan lehçe sahibi Ahmed Vefik Paşa,

diğeri ulûm-ı riyaziye, tabîye, fûnûn-ı idare ve siyâsiyede tefennünüyle beraber Fransız edebiyatında mahir, Türkçe bilâ-noksan kitabete muktedir, Edhem Paşa'dır. Bahsimize müteallik olduğu için beyân edelim ki iki manâsıyla müstehakk-ı itibâr olan Endülüs Târihi'ni Türkçe olarak kaleme alan Edhem Paşa idi. Nesâk-ı tahrîr fasılalı cümlelerle olduğu için üslûb-ı mahûda tevfikini Ziya Paşa'dan rica etmişti. O da meslek-i edebîsine muhalif ise de sâhib-i eserin temenni-i refikânesini isafen nüshâ-i aslîyenin cümlelerini bir dereceye kadar cümel-i müteselsileye, elfâzını zevk-ı âdî-i edebîmize elverir terâkibe tahvil etmiştir. Şimdi elde olan nüshalar Ziya Paşa'nın tashîhâtma göre temsil olunmuştur. Elde dedik ama maârifin nazâr-ı teftişinden geçip de mevzu vekayii târihiye ise de gayet dekâyık-ı siyâsiyeye mütealliktir yolunda mülâhazât-ı arnika deverânıyla elden çıkmış olması da muhtemeldir. Ziya'dan masun olmuşlar ise Ziya Paşa'nın şîve-i kalemini bilenler tegayyür eden mahalleri istikşaf edebîrlirler. Kaldı ki teşbîhât ve istiarâtımız dahi kabule sâlih şeylerden değildir. Kabul lâzım gelirse dinlememek için sâmiâları seddetmeli. Bir vakit Üss-i Zafer nâmiyle meşhur bir tarihçeyi okumuş idim. Mevzuun ehemmiyeti şübhe yok ki bunu herkese de okutturmuştur. Mevzu devleti bir hâlden zıdt-ı kâmilî olan diğere hâle kalbeden vaka-i hayriye bi-nâ'en'aleyh o vak'a gerek mahiyet gerek esbâb haysiyetleriyle bihakkın tasvir olunmalı idi. Halbuki elfâz meanîye galebe ettiğinden eser bir sahih tasvir ve muhakemeyi câmiyyet meziyetinden beri kalmış müellif ise vakanüvîs-i devlet, târih ise devletçe bi'iltizâm yazdırılmış ihtiyar olunan istiârât sırasında ezcümle bir «dâver-i dâverân dârâ derbân» ibaresi var ki dâverin tarîfinden istidlal olunan kudret ve azametine marifet hâsıl etmek için akıl ve nakile itibârı terk ile âlem-i hurâfât misâllerine itikad eylemek lâzım gelir. Zîrâ (Dârûs) ve Fûrs tabîrince (Dârâ) o dâverin dârma derbân imiş. Vâkı'a bu gibi hayâller her gün zebânzedimiz yâhûd kalemzedimiz ise de hayâlin maddiyât ve resmîyât ile münasebeti yoktur. Meğerki nefs-i natıkaya tesiri için lüzum hissöluna Onda da bir ahd-i zihnî bulunmak lâzımdır. Maksudumuz ki bî- tarafâne hakikate hidmetten ibarettir. Bunu ispat için bî- taraf olan zamân-ı maziye ait bir eserde görülen şu hayâli tahlil edelim: Malûmdur ki padişâhân-ı Acem içinde (Dârâ) üçtür. Üss-i Zafer'ce mahûd-ı fi'z-zihn olan Dârâ hangisidir diye düşünülürse ve hâl ve mevki istidlale mehz edilirse Dârâ-yı evvel ve sâni buralarca malûm olmadığından nazra-i hayâl üçüncü Dârâyâ münatîf olduğu anlaşılır. O Dârâ-yı sâlis



ki hicretten 830 sene evvel Irak-ı Arap ve Acem'den yedi yüz bin kişilik ordu ile çıkıp Boğaziçi'nin Anadolu sahiline geldi. Rumeli Hisarı'na doğru kurduğu köprü ile ordusunu imrâr ve sahile bir âbide vaz ettikten sonra Avrupa'ya gitti. Düşmeni dâr u gîre davetle cümlesini tarumar etti. İşte bu hükümdâr-ı muhteşemi Üss-i Zafer dâverimizin derbânı olmak üzere tahayyül eylemiştir. Yukarıda denmiş idi ki mevzuun ehemmiyeti eseri herkese okutturmuştur. Şüphe yok ki Üss-i Zafer 'i ecnebî müverrihin ile müsteşrikin de gördüler. Nazârları öyle sözlere taalluk edince Türkler'in lisânı hâlâ âlem-i hayâl ve hurâfâtda dâir dememişler midir? Demişlerdir ve demektedirler. Lisân ise bir milletin sıfat-ı kâşifesidir ki mütekellime o itibâr ile hüküm terettüb eder. İktisâb edeceğimiz hükme teessüf edilmez mi? Bir hükümetin efâli ilân olunurken medhiyâta zaten hacet yoktur. Zira eser müessire delâlet eder. Ama bu delâlete kani olmayıp da tavsif ve temdîh dahi lâzımdır denilirse Süleymân-ı evvel asrının müftiü'l-enâm ve Süleymân-ı evvel'in müsteşâr-ı benâmı olan Kemâl Paşazâde Ahmet Şemseddîn Efendi fâtih-i Mısır'ın rihletine nevhâ ederken

«Tâc ü tahtıylafahreder beylerf ahr onunla ederdi tâc ü sefir

«Az zaman içinde çok iş etmiş idi sayesi olmuş idi âlemgîr»

gibi ahkâm-ı tabiata dâhil hem de medh-i ale'l-vâki olan sözleri bulup nasıl nazmetmiş ise Esad Efendi de muvâfık-ı tabiat, muvâfık-ı hakikat şeyleri bularak nesretmeli idi. Ama denecek ki zamanımızda o misillü elfâzın ahd-i zihnî, ahd-i hâriçleri yok. O hâlde makul olan sükûttur. Sükût Anun için makuldur ki azamet maddeye müsteniddir. Elfâz-ı hayalîye ile taazzüm kabil olamaz. Kalır ki hakikat bu ise «Üss-i Zafer sahibi Esad Efendi onu bilmiyor mu idi?» suali irâd olunur. Cevâbında bilirdi deriz. Çünkü âlim idi. Mustazref tercümeleri, şâir eserleri edebiyat ile fart-ı tevagguluna şahittir. Sultân Mahmûd-ı sâni zamanında sefaretle İran'a gittiği gibi kerîme-i «inne'l-lâhe yemuru en tuveddu el-emânâti ilâ ehlihâ » pek ziyâde muta olan zamanlarda maârif-i umûmiye nezâreti manâsma olmak üzere mekâtib-i umûmiye nezâretine ilk defa Es'ad Efendi memûr olmuştu ki târih 1262 senesine müsadiftir. Bir zaman meclis-i maâriife de bil-istihkak riyaset etti. Fakîh dahi olduğundan makam-ı meşihata namzed idi. Hatta o mesnede fuhûl-i ulemâdan Arif Hikmet Beyefendi geldiğinden Esad Efendi müteessiren irtihâl etmiştir ki

«Bana mevûd iken câh-ı meşihat

«Hudânın hikmeti Arif Bey oldu»

neşîdesi cebinde zuhûr etmesi merhumun tekmile-i hatıratıdır. Şu fâzl ve kemâle sâhibolan bir zât niçin hakikat ve tabiata tevfiğ etmedi de iğrâk ve istiğrak tankına gitti Hâtırası bi't-tabî vârid olursa dailleti bedîhidir. Zira musî-i ülfetler melekât-ı müstakîmeyi meleke-i müstakime istidadını zıddı olan meleke-i sakîmeye tahvil ederler. İşte üdebâ-yı cedîdenin bir fikirleri de âdât-ı kalemiyenin sakamîlerinden ictinâb ile hükm-i tabîat ve hakikate tevfiğ-i lisân ve mümteni değil mümkünü beyândır ki gazete lisânı bu şeh-râhda o zümre-i muhakkikine peyrev olmuştur ve üdebâ-yı cedîdenin hüccetleri ki beni beşerin hukuk-ı tabîye ve mevzûasıdır. Ona istinaden mütekellim bi'l-hakk olmak şanlarındandır. Gelelim yine «Dâver-i dâverân-ı dara derbân» bahsine bunun kâili Es'ad Efendi bazı cihetlerle Cevdet Paşa'dan daha âlim idi. Lâkin Cevdet Paşa garbın envâr-ı efkârından istifâze husûsen kitapçısı olduğu Reşît Paşa ve kendisine mevki mahremiyet irâe eden Fuat Paşa'nın müsâhabetlerinden istifâde etti. Binâen'aleyh fikrini tevsi, bedâyi-i kalemini bildiğimiz mertebeye isâl eyledi. Reşît Paşa'dan âlâ hele Fuad Paşa'dan bi'l-vücûh âlâ surette yazı yazmaya muvaffak oldu. Esad Efendi'nin ise malûmâtı ulûm-ı Arabîyeye münhasır idi. İhtilâtı da efkâr-ı garbîyeye muttali olmayan ebnâ-yı vatana muhtas idi. Binâen alâ hazâ fikri mahdûd, meslek-i kalemi İrânîler ile bize has olan şîve ve mübalağalara mâil kalmıştır. Sebk eden itirazlara karşı bizde meselâ Fransızlar'ın meşhur komedyenlerinden Molyer gibi musanna müdâheneler yapmaya iktidar yok. «İstiârât ve teşbîhât-ı Âcemâneyi de terk edersek maksadımızı nasıl îfâ edelim?» denirse kitâbet-i resmîye kemâlâtından seci kemâline sâci olduğumuz hâlde şöyle cevâb verilir ki mâdâm tarif-i çeşm gibi tarif-i hadem elzem, onda da zemin-i iğrâk mültezem imiş, mâni yok, meselâ bazı dâverlerimizi medh lâzım geldikte onların al kisveli, kisveleri sırma işlemeli kapıcıları, yâhûd kapılarında kırmızı mutarassıdları yok mu? Bunlardan iktibas ederek medîheler Arâbî tabîrât ile olacaksa «zümre-i huddâm etvau min sevbin» oldukları hâlde dâverimiz anları ilâ-yı hâl-i mevcudat olan siyâb-ı hamrâ ile mutarrâz, müterassıdları ise eltaf-ı gaffâre bulunan miğfer-i ahmer ile mütehezziz eyledi der münâcââtınızı «Lillâhi sevâbuhu» ile bitirirsiniz.

Eğer Fârisî tabîrler ile temdîh iltizâm olunacaksa «bendegânının câmeleri lâl-gûn, câmelerin bahâsı kıymet-i sebîke-i zerrinden füzûn dâver» dedikten sonra

«Huda yâ tâ medâr-est âsmân-râ

«Mekon hâlî ezîn dâver cihân râ »

yâhud

«Câh u iclâleş muhalled bâd-ı izzet ber-karâr

«İziz u ikbâleş mü eyyed bâd u haşmet ber-karar »

diye duâ-hân olursunuz ki bu sözler vakîâ mütemeddin bir kavim lisânına uymaz ama hiç olmazsa gulüvden ârî olur. Hem de hâl ve sânim yukarıda tarîf ettiğimiz Daraları, yâhûd Erdeşîrleri, Cemşîdleri tahfif ki mûcib-i istihfaftır ona mahal kalmaz. Şimdiye kadar Dârâ'dan bahsolunurken Erdeşîr ile Cemşîd'e dahi intikal olunmasının sebebi için istitrâd âdetine mürâcaat edelim: Fıkarât-ı istitrâdiyemiz edîb-i kâmil Kâmil Paşa merhumun tercüme-i hâlini mutazamm olursa da neticenin mebhasa taalluk-ı tâmmı olduğu için ihtiyar olundu. Kâmil Paşa bir vakit vilâyât mansıplarını devr eden a'mâ Osman Paşa'nın refakatinde bulunmuş, gezdiği yerlerde ağleb zamanını tahsile hasretmiştir. İstanbul'a gelip de Bâbiâlî aklâmına dâhil oldukça hâl ve müstakbelden her nasılsa nevmîd olmuş, Mısır'a gitmiştir. Mısır'da ise Şeyh Temimî gibi efâzıla mukarenetle muhît-i ilmîni tevsi eylemiştir. Şeyh Temimî o zâttır ki Kâmil Paşa'yı görmek için aralıkta buraya gelirdi. O zamanlar İstanbul'da bulunan ulemâ meclisinde hâzır olup da müstefid olmaya çâre ararlardı. Elhâsıl Kâmil Paşa ale'l-husûs ilm-i edebte istediği zeminde yazı yazmaya muktedir idi. Mısır'da iken Fransız lisânını dahi tahsil ettiği hâlde lüzûm-ı mutlak görmedikçe söylemediğinden çok kimseler o lisânı bilmez zannederlerdi. Âsâr-ı edebîyemizden madûd Telemak Tercümesi onundur. Bazılar bunu kethüdası Hüseyin Efendi'ye isnâd ettilerse de Kâmil Paşa'yı yakından tanımış idim. Hatta pek çok defa hitâb-ı bâ-iltifâtını görmüş idim. O münâsebetle bilirim ki Telemak bizzât tercüme etti. Ba'dehu matbu nüshalarda görülen şekle koydu. Kendisi bir hasîsa-i edebe de mâlik idi ki bir işe itirâz, yâhûd bir şahsa tarîz etmek istese onu mükemmelen yapar fakat o kadar ihlâs ve sâdegî içinde yapar idi ki muterizün aleyh çok defa kuvvet-i tarîz-i idrâk

edip de meselâ müdâfaaya tasaddî etmek istese anın imkânını kendisinden selb olunmuş bulurdu. Fuat Paşa memûriyet-i fevka'l-'âde ile Berrü's-Şâm'da iken ona gönderdiği mektûb ki pederi İzzet Molla'nın bir kasidesinde olan

«Fukara saye-i 'adlinde olup asude

«Baş açıp diyeler bin yaşasın böyle vezir»

beyti matla'ı senayadır. O mektubun meanı-ı batınası kâmilen aks-i takdire delâlet eder. Kâmil Paşa tarz-ı cedîd-i edebde en güzel eserleri yazmaya muktedir iken inşâsını hep tarz-ı kadîme uydurmuş, tezâkir-i marûzasında dahi Dârâ gulam Erdeşîr huddâm gibi

«Cemşîd-i Kâmrân ki süvâr olsa rahşına

«Dârâ tutar rikâbını Husrev 'inan verir»

gibi hayalleriyle emsalini talî'a-i tavsîfât etmiştir. Hâsılı tabaka-i Keyâniyândan Üçüncü Dârâ ki kudret-i cihângîrânesi yukarıda tarif olunmuş idi. Erdeşîr ki Sâsâniyân pâdişâhlarının kâmilî «Lâ mülke illâ bi'r-ricâli, lâ ricale illâ bi'l-mâli, lâ mâle illâ birra'iyye» kavî-i hakîmânesinin kaili idi. Kâmil Paşa bunlardan birincisini bazan rikâbdâr, bazan gulam, diğerk hükümdâr-ı hakîmi ise ednâ-yı huddam etmiştir. «Kâmil Paşa gibi bir edibin kaleminden bu gibi zellât niçin sudur etti» mahalli sualdir. Şöyle tevcih olunur ki bu zât hakikate muvafîk sözler mizaçlara tevâfuk etmediğini anlamış, Fuat Paşa'nın hatm-i vezâretinde mahkûk

«Hükümet hikmet ile müşterektir»

«Vezir olan hakîm olmak gerektir»

beyti ki yine Kâmil Paşa'nın cümle-i manzûmâtındandır. Tarz-ı mahûd üzere idâre-i kalem etmeyi manzumesinde beyân eylediği vezâret hikmetlerinden addetmiştir. Binâen'aleyh o tarrâkayı tabîr-i aharla mütârakayı ihtiyara karar vermiştir. Vâkiâda mizâc-ı zamana tevfiik-i lisân ömr-i ictimâ'iyi idâme için değil ömr-i ferdi hüsn-i imrâr nokta-i nazârından -mesuliyet-i maneviyeye ehemmiyet vermemek kaydıyla hikmettir. Hâsılı Edebîyât-I Cedîde ki edebîyât-ı sahîhadır Kâmil Paşa onu iltizam

etse idi ebnâ-yı vatana pek kıymetli hâtîrât-ı edebîye bırakabilirdi. Zîrâ kendisi bir hazîne-i lâ-tufnâ-yı edeb idi. Öyle hâtîrat terk eylese idi Telemak Tercümesinin istinâd ettiği «Bakî kalan hu kubbede bir hoş sadâ imiş» tenbîhini kâmilten îfâ etmiş olurdu. Lâkin müdâheneyi hakikate tercih eylemiş, bu ise ifâdâtım mâni olmuştur. Gelelim âsâr-ı resmiyesine: Sadârette az müddet bulunduysa da ekser 3 eyyamı meclis-i tanzîmât ve defaât ile meclis-i vâlâ riyâsetleridne geçti. Âlî Paşa'nın sadâret-i âhiresinde şûrâ-ı devlet re'isi, Mahmûd Nedim Paşa'nın birinci sadâretinde dîvân-ı ahkâm-ı adlîye nâzırı idi. Kendisinden evvel yine bi'd-defa'ât meclis-i vâlâya riyâset eden Rifat Paşa mühim işleri ve kavânîn ve nizâmât lâyhalarının esbâb-ı mucibe mazbatalarını bi'zzât kaleme almış, müsveddât-ı sâ'ireyi kâmilten kalem-i tashihinden geçirmiştir. Âlî ve Fuat Paşalar dahi meclis-i vâlâ reisi iken Rifat Paşa yoluna gitmişlerdir. Hatta Fuat Paşa ki iki defa sadâreti vardır. Birinci defa sadâretten infisâli akabinde meclis-i vâlâ riyasetine memûr, ondan on yedi gün sonra Serasker olmuştur şu on yedi gün içinde mazbata müsveddelerinin pek çok mahallerini tashih etmiş idi ki o vakitler meclis-i vâlâ kâtiplerinde idim bu münâsebetle o tashîhâtı görmüş idim. Kâmil Paşa ise emsalinin zıdd-ı tâmmı bir meslek tutmuş idi. Yâni o kadar uzun bir müddette nes resen bir müsvedde kaleme almış, ne de bir müsveddede âti'l -beyân-ı husus müstesna olmak üzere bir tashîhi görülmüştür. O vakitleri bilenlerin malûmudur ki meclis-i vâlânın vezâifi şûrâ-yı devlet vezâifi gibi mahdûd değil idi. Ekser-i mevâdd-ı hâriciye dahi onun müzâkeresine havale olunurdu. O nev işlerde istizaha ve hâriciye ezâretince inzimâm-ı reye muhtâc şeyler olursa nezâretle kaleme haberleşir idi. İstîzâhâtı hâvî olan kâğıtlara müzekkere denilirdi. Bir gün hâriciye müteallik bir işin müzekkeresini ben kaleme almış idim ki (münâsib gibi hâtıra geldiyse de ol bâbda) ibaresiyle hatmolunmuş idi. Hâlâ hâtırimdadır ki Kâmil Paşa (ise de ol bâbda) tabîrleri arasına (tasvîb ve reddi hallâl-ı müşkilât olan re'y-i 'âlîye havale olunur) ibaresini zammetmiş idi. İltizâmı olan şu ilâveden merhumun maksadı galiba tehezzi idi. Zîrâ inşân mezâhir-i melekîyeye nâ'il olamadığından Kâmil Paşa Âlî Paşa'yı sevmekle beraber ihtimâl ki o esnada mizaha daha ziyâde muhabbet etmiştir. Paşa'nın hafâyâ-yı mizacını bilenler şu zannı istibâd etmezler el ilmi indallah. Kâmil Paşa'nın meziyyetini tamik etmeyenlerin her biri kaleme istîğnasını bir sebebe haml ederlerdi. Bu esbâb muâmelât hükümette noksan-ı malûmât, yâhud adem-i mübâlât, yâhud tahrîrât-ı resmîyede adem-i iktidar, yâhud

gınâ-yı nakdîden hâsıl istiğnâ-yı efkâr tevcihlerinden ibaret idi. Hâlbuki hiç biri haml-i sahîh değil idi. Bunu isbât için çaresiz diğer bir istitrada girmek lâzım geldi: Kâmil Paşa Mısır'a gitmezden evvel dîvân kalemi küttâbı silkinde idi. O zamanlar riyâset-i küttâb mesnedinde bulunan Pertev Paşa'nın haricî politikada ittihâz eylediği mesleğe vâkıf oluyor idi. Mısır'a gittikten sonra Hünkâr İskeleyi Muâhedesi semeresi olarak bize muavenet için Boğaz'a giren ve dönerken mahall-i malûmda taş diken Rus donanması heyeti için Pertev Paşa'nın;

«Bu sahraya misafir geldi gitti asker-i Rusî

«Bu seng-i kûh- peyker yâdgârın olsun nişan kalsın

«Vifâkı devletinin böyle dursun sabit ve muhkem

«Lisân-ı dostânede dâstânı çok zaman kalsın»

manzûmelerini uzaktan işitiyordu. Şu mukaddime-i istitrâddan Pertev Paşa'yı muâheze kasdında bulunulduğu anlaşılmasın. Kendisi derviş-nihâd bir zât imiş Husûsen Reşîd Paşa'yı yetiştirmiş olduğundan milletimize bir yâdgâr-ı mefharet bıraktığı için de ihtirama şayandır. Ale'l-husûs vakt-i riyasetindeki âsârın müessiri başkası idi. Pertev Paşa'nın işi Akif Paşa'nın muhâsedât ve mübâğazâtından halâs olmak için himayelere mürâca attan, yâhûd «Zehr içen âşık-ı dil-haste şifâ niyyetine» mısraya muvafık hareketlerle nâ-kabil-i tervîc arzuları yerine getirmekten ibaret idi. Binâ'en'aleyh dibâce-i istitrâddan garaz Kâmil Paşa'nın sadede âid ahvâlini tedkîktir. Müşarünileyh İstanbul'un ahvâlini Mısır'dan dûrbînâne nazârla seyrettiği gibi şâir-i meşhur Nihâd Bey'in tabîrince ümmü dünyâyâ mutâsârrıf olan Mehmed Ali Paşa'ya —ki fenn-i tedbîr-i memlekette hârika-i tabîat idi— dâmad olduğundan gördüğü tatbikat derslerini Mısır hükümeti ile münâsebâtta bulunan zevat ki Fransa'da Gizo, Tir gibi diplomatlar idi . Onların telkîn ettikleri nazâriyeler ile muvâzene ediyor idi. Maksad izah etmek için istitradı tevsî eylemeliyiz: Pertev Paşa'nın riyaseti hengâmmda başlayan Mısır meselesi bir çok kantaralardan geçiyor idi. Mesele fikr-i istilâ idi. Onu da tevlîd eden Mehmet Ali idi. Sultân Mahmûd-ı Sâinî ise Selîm-i Sâlis zamanındaki Vehbî değil Ahmet-i Sâlis asrına vâsıl olan Seyyid Vehbî ki asrın birinci vezîri, hatta semahatları tarihlerimizin dâstânı bulunan Dâmâd İbrahim Paşa

delaletiyle Pâdişâh'a kasideler verip ihsan ve cevâiz-i istihsâna mazhar olmuş bir şâir nüktedândır. Onun ebyât-ı kasaidinden

«Akl-ı külle demiş eyyâm-ı hulûsunda kaza

Kalması reyine hacet şeh-i mülhem geldi

Nice mülhem demesin kim nice esrâr-ı Huda

Ana rûşen görünüp âleme mübhem geldi»

diğer:

«Ne mümkün mülke dâir bir mühim olsa da

Zahir vukundan mukaddem etmeye tedbîrini tadâd

Değildir bir hayâli hikmet-i tedbîrden hâli

Ta 'âlallah nedir bu akl ü bu rüşd vü bu istidâ»

senâları gibi senâyiyyı azîmeye ehakk idi. Binâenaleyh Han HanMahmûd-ı Adlî İbni Kemâl'in

«Medâr-ı riyaset siyâsettir

Siyâset yok ise riyaset durur

Tiğî da kullanır zamanında

Küllü emrin bi-vaktihi merhûnun »

kıt'asının hükmünü zamanına sakladı. Lisânımızda bir vakitten beri pek müstamel ve zülmeâni olan siyâset ki Arap şöyle tarif ediyor: «İlmüs- siyâsiyyâti ve hiye hamsetü envâin; el-evvelu ilmü's-siyâseti'n-nübüvveti, essâni ilmu's-siyâsiyyâti'l-melik ve tahtehu el-felâhetu ve'r-re'âyâ have'l-evvele'l-muhtâci ileyhi fit-eveli'l-emri litesîsi'l mudun; ve ilmü kâdu'l-ceyşi ve mekâyidül-harb ve's-saytara ve'l-beyzere ve âdâbü'l-mülûk; er-râbi el-'ilmu'l-medenî ke ilmi siyâseti'l-âmmе ve ilmü siyâseti'l-hâssa ve hiye siyâsetu'l menzil; el-hâmis ilmi siyâseti'z-zât ve hüve ilmü'l- ahlâk». Bu

tarîfe göre hâricde hemân hiç bir şey kalmıyor cümlesi siyâsete dâhil. Fransızlar ise şöyle tarîf etmişler: «Diplomatie: science des interetsdes raports internationaux.» Biz ise Türkçe mukabilini vaz etmemişiz. Sarfına mahall gelince siyâset tabîri tahtında ifâde ediyoruz, Binâen'aleyh burada Fransızca'sını söylemek zarurî görüldü ki «diplomasi» usûlüdür, diplomasi) usûlüdür. Hakan-ı müşarünileyh ibtida o usûlde hall-i meseleyi ihtiyar etmiş idi. Mehmet Ali'ye envâ-ı istimâlât irâe olundu. Hatta Bahr-i Sefîd Boğazı'na karîb bir noktada vâki Taşoz adası ki Mısırlılara göre idâre-i umûmiyesi metruk ise de fikir ve içtihadıma göre fevâ'id-i mâliyesi verildiğinden sadâret-i sâdise-i âcizânem esnasında doğrudan doğruya idaremiz altına alınmıştır. 1247 târihinde o dahi verilmiş, ondan sonra da daha bir çok istimâleler vâki olmuş idi. Vaktâ ki Mehmet Ali bunların hiç biriyle mülzem olmadı. Konya ki Sultan Alaaddin Keykubâd ile nihayet bulan saltanât-ı Selçukiye'nin pâ-yi tahtı idi. Onun sahrâlarını ordularına madrîb-ı hıyâm eyledi.

Şehriyâr-ı müşarünileyh bu defa İbni Kemâl'in «Tiğî da kullanır zamanında» işâret-i hakîmânesine tebdîl-i nebâhet ederek askerce mukabelelere girişti. Hayfâ ki der-ceng-i evvel ordu-yı hümâyûna serdâr olan sadrazam Reşîd Paşa'nın esareti vukua geldi Merre-i saniyede Alman Moltke'ye ki imparator Birinci Wilhelm'in Bismark yed-i kalemi bulunduğu gibi o da yed-i seyfi idi ve Alman Fransız muharebesinde metbû tarafından kont payesine ve bütün fenn-i harb mütehassısları tarafından pâye-i âlâ-yı tahsîne çıkarılmış idi. Binâen'aleyh Kont Moltke dememiz lâzım geliyor. Bu zât esîr olan Reşît Paşa'nın halefi Hafız Paşa nezdinde erkân-ı harb riyaseti hizmetine memûr idi. Ama Onun usûl-i tabiyesini başkumandan beğenmedi. «Elvüzerâ'u kıtâatun min kıtâtun mine'l-mülûk» rabıtasına, «salâh-ı memleket hîş-i Husrevân-dânend» kaidesine istinaden bizzât tabiyât yaptı. Neticesinde Nizib muharebesi hezimetî zuhâr etti. Şu tafsilât nazra-i zahirde de sadede taalluk etmez gibi görünüyor ise de nazâr-ı hakikî ile bakıldığı gibi bir hatâdan hatır ve hayâle gelmez hatiât, hattâ mühim tahavvülât vâki olacağına, hem de Kâmil Paşa'dan devletçe istifâdeyi bir sebep-i ahess men eylediğine hüccet olduğu için saded dâhilindedir. Nizib inhizâmını davet eden hatâdan dolayı seyf satvet glâfına girdi. Nevbet şifre-i kaleme düştü. «El-âlimu müz kâne muhtâcen min'el-ilmi fi şefreti's-seyfi ma yuğni min'el-kalem » hükmü aksine tahavvül etti. Devletin kuvve-i kalemiyesi o vaktin âmedcisi olan Reşît Paşa idi. Müşarünileyh zamanına kadrini



tanıttırdığından 1250 senesinden Mahmût-ı Sâni ahdinin evâhiri olan elli dört senesine kadar dört beş sene içinde üç defa Paris iki kere Londra'ya sefaretle gitmiş, İstanbul'a avdetlerinde hâriciye müsteşarlığında ve hâriciye nezâretinde bulunmuş idi ki bu memûriyetlerde reis-i meşâgil Mısır meselesi idi. Vakta ki serfir-i Osmânî Sultân Abdülmecîd ile teşerrûf etti. 55 senesi evâilinde İngiltere Hünkâr iskelesi Muâhede-i hafiyesini fesh ve boğazların şeddi hakkını bize de ibkâ ettirdi. Avusturya Prusya Fransa devletleri de anın reyine tâbi oldular. Müteâkiben yine İngiltere'nin ahzettığı kuvve-i ibtidâiye semeresi olarak bizimle devletler beyninde Mehmet Ali'ye karşı ittifak hâsıl oldu ki bu defa Fransa zahiren değil bâtinen ittihâd hâricinde kalmıştı. Lâkin bilâhere o da iştirake mecbur oldu. Mükâlemât-ı dūr-â-dūr neticesinde vâkıâ Mısır Mehmet Ali ile tevârüsen hanedanına verildi. Ama Berrûş-Şâm, Adana yed-i müstevliden nez' olundu. Girit ceziresi ise daha evvel istirdâd olunmuş idi. Zîrâ Mehmet Ali bize iâne için oğlunu ve askerini Girit'e göndermiş ve idareyi de eline almış ise de Navarin hâdisesi ki neticesi bir devlet-i Yunaniye vücûda getirmiştir. Hâdisenin mucibi olan ahvâl hakkında düvel-i selâse sefirlerinin îrâd ettikleri esileye Pertev Paşa'nın verdiği cevâb Lüfi Tarihi'nde dahi mestur olduğu üzere cevâp redd idi. Öyle redd ki « Devlet kendi verdiği talîmâtı kendisi bilir, sâirlerin suâle hakkı yoktur. Biz sizin amirallerin talîmâtını suâl ediyor muyuz? Devlet-i Âliye müttefik olduğu devletlerin hiç biriyle mugayir ahd-i hareketi zerre kadar tecviz etmez. Ahd darlıkta sabittir. Ama mülk ve reâya kendisindedir. Kimsenin müdâheleye hakkı yoktur. Ne yaparsanız siz bilirsiniz.» ibareleriyle idi. Mısır erkânı reddin şekl-i merâretinden şekl-i neticeyi istidlal ettiler. Askerlerini, Mısır idaresini cezireden çektiler idi. Elhâsıl Ümmü Dünyâ Memâlik-i Osmaniye'de bir kıt'a-i mümtâze oldu. Lâkin pâdişâh-ı cedidin kudümünden, Reşît Paşa'nın terakkiyi sevmesinden müstakbel için büyük ümîtler hâsıl oldu. «Liküllü terhatin ferhatun » tesliyetiyle ebnâ-yı vatanın yüzü güldü. Reşît Paşa da kendisine gösterilen itimâda liyâkatini husûsen Kırım muharebesinde isbât etti. Zira bu muharebede İngiltere, Fransa, şimdi makamına maalvüsa İtalya kâim olan Sardunya devletleri ki Türk menâfi için hemmezheb oldukları devlet-i İseviye aleyhine ittifak ettiler. Bunda Reşît Paşa'nın büyük medhhâl ve himmeti vardır. Paris Kongresi ki Âlî Paşa bizim taraftan murahaslık ile hâzır idi. O da Devlet-i Osmaniye'yi Avrupa cemiyet-i düveliyesi azâsında addettirdi. Tamâmîyet-i mülkiyemiz, istiklâlümüz dammân düvelî

tahtına alındı. Gelelim maksûd-ı bizzât olan Kâmil Paşa'ya: Kırk dört sene Mısır'da hükümet eden Mehmet Ali'nin eyyâm-ı ahîre-i hayâtında istihlâf ettiği İbrahim Paşa ki zevcesinin Mehmet Ali'den evvelki zevcinden hâsıl imiş. Yetmiş gün içinde rihlet etmesi üzerine veled-i sahihi Abbas Paşa 65 senesi evâ'ilinde makâm-ı vilâyete gelmiş ve Kâmil Paşa her nasılsa onun dest-i kahrına düşmüş idi. Reşîd Paşa'nın iânetiyle Sa'id menfalarından tahlîs-i nefis ile İstanbul'a geldi. Ve ricâl-i devlet ve çok geçmeden vükelâ adâdına dâhil oldu. Yukarıda beyân olunmuş idi ki Osman Paşa ile taşralarda gezerken vaktini tahsile, dikkatini umûr-ı mülkiyeye sarf etmişti. Bundan başka senelerce mümtedd ve şekilden şekle münkalib olan bir mesele-i azîme-i mülkiyede her safhayı, safahatında her şeklini karîbden müşahede etmişti. Bu zâtı elbette umûr-ı mülkten gafil addedenleyiz. Nitekim inşâsında görülmüştür ya kendisi de Fuat Paşa ile olan mekâtibe-i husûsiyesinde

«Umûr-ı mülkü kim anlar kiminle söyleşelim» diye âdem-i vukuftan müteberrî bilakis sâirlerin fıkân-ı vukufundan müteşekkî bulunuyor hülâsa

«Merd-i hired-mend-i hüner-pîşe râ ömr du bâyed derin rüzgâr »

«Tâ-beyeki tecrübe amûhti bâ-dîgerî tecrübe bûdîbe-kâr »

mantûku gibi Kâmil Paşa sanki iki ömre nâil olmuştu. Zîrâ âlem-i hükümette nazârî ve tecrübî vukufu pek mükemmel idi. Demek ki yukarıda beyân olunan ihtimâlât-ı erbaadan evvelkisi bibedîhetü'n-nazâr mecruhtur. Gelelim ikinci ihtimâlâle kendisi Türk'tür. Binâ'en'aleyh Türk hukuk ve menâfini iltizâm etmiş idi. Fakat

«An bih ki derin zemâne kem gîri dost »

«Bâ ehl-i zemâne sohbet ez dür nikûs»

mezâyâsına hakkıyla vâkıf olduğundan muzmerât-ı hayır-hâhânesini beyân için bile mahrem ittihaz ettikleri az idi. Zâten de «el-Âkîlu lâ yetekellemu illâ li hüccetin ev li hacetin» mevizesini idrâkten münharif olmamıştı. Bu cihetle hakâyık-ı efkârını bilenler nâdir idi. Bazıların kendisine âdem-i mübâlât isnâd etmeleri âdem-i vukuftan neşet etmiştir. Hakikat-i hâl öyle değildi. Hatta mehâriminden birinden menkuldür ki bir gün tarz-ı idareden pek ziyâde sıkılıp şerhalarını açtı. Galebe-i teessür ile elindeki

teşbihi yere atarak (Akıbet hepimizin hâli böyle olacaktır) dedi ki mecmû'a-i subha dağılmış, her cüzü odanın bir tarafına gitmiş idi. Âlem-i mahremiyette cereyan eden şu hâlin şekli ve siyakı da gösterir ki devlete hayır-hâh ve işler için sâhib-i mübâlât idi. Kalem kudreti ise nakıs değil vâsi ve mükemmel olduğuna pek çok âsâr-ı edebîyesi şahittir. Binaen'aleyh ihtimâl-i sâni ve sâlis de mecruh oldu. Serveti servet-i ilmiyesini istimâlden kendisini iğnâ eylemiştir. Tefsiri ise müvecceh değildir. Zîrâ Âlî ve Fuat Paşalar ve sâir zevat ile vâki olan mükâtibât-ı husûsiyesi ki kâffeten kendi eser-i inşâsıdır. Yazıya merakı olduğunu gösterir. Bu hâlde mesâlih-i devlete gerek reyen gerek kalem niçin emsali gibi alâkadar olmadı meselesi tamik olunmak lâzım gelir. Birincinin illeti odur ki söz söylemek kâilden ziyâde sâmi'in rağbetine mütevakkıftır. Umûr-ı ammede sâmi ise nasıl heyet olmak lâzım geleceği malûmdur. Öyle heyet olur ise her mâniaya galebe ve lisân-ı ifâdeyi takviye kabildir.

«Müstemi ki tâlib ü cüyende şüd »

«Vâiz er mürde şeved güyende şüd»

Aksi hâlinde söz öylemek ise abesdir. Saniyen Kâmil Paşa zamanlarının meclislerinde şahs-ı müteneffiz ne rey ederse sâ'irlerin işleri onu tahsînden ibaret idi. Ama içlerinden de «vele in nataktu bi şükri birrike mufsihan felisânu hâli bi'ş-şikâyeti entiku» derler idi. Bir takımının da gerek betâne-i fikirleri gerek zahir tavırları

«Eyâ habîran 'ale 'l-esrâri mutlakan,

«Unsut, vefi's-samtinecâtün mine'z-zeleli»

mezâyâsını nâtık idi. Bu hâlin 'ilel-i mûcibesi hikmeten tahlil olunur ise pek çok ahvâl zahir olursa da hulâsası Tuğrâ'nin «Lâ tahkarene e'r-re'ye izâ etâ min kâmilin!» kavline ri'âyet mefkûd olması idi. Binâ'en'aleyh kalbler meksûr idi.

«Der-kâri dilî bâyed zi-nuhust

«Ne âyedzi dil-i şikeste tedbîr-i dürüst»

Burada dahi şevâhidi akvâl-i Arap ve Acem'de aradığımızı elbette taaccüb olunmaz. Zîrâ Garp'ın akvâl-i hikemiyesinden müstefîd olmak gazete lisânına yakışır. Yukarıda beyân olunan iki hâlden ikincisinin sebebinin de şerh ile artık pek uzamış olan bu bahsimize hitâm verelim. Kâmil Paşa'nın tahrîrât-ı resmîyede eline kalem almamasına sebep müselsel cümleler ile ifhâm-ı merama çalışmaktan müteneffir bulunması idi. O hâlde Kâmil Paşa ne yaptı denirse münşeâtında görülmüştür ya Fuat Paşa memûriyet-i mahsûsa ile Berrü's-şâm'da iken ona gönderdiği mektupların birinde olan

«Kalemi ba'is-i emn-i millet

«Seyfini tecrübe kıldı devlet»

gibi tehezzüleri ile «vekîl-i mütevekkil nezâret-penâhileri (Safvet Paşa) uğradığı dağdağa-i nâgeh zuhûrdan hâlâ sersem ve lisân-ı dostândan işittiği sözlerin tedkîk ve halli nazâr-ı itibârmda ayn-ı semdir» gibi tahfiflerle ve Girit'te iken Âlî Paşa ile vâki olan mükâtebât-ı husûsiyesinden birinde mestur,

«Usûl-i çeng-i harbî olmadıkça ber-karâr olmaz.

«Bülend olsa ne denlü perde-i 'âğâze-i devlet»

misillü mukaddemâttan sonra «Madde-i malûme üzerine kemâl-i maharetle kaleme alınan lâyahâ-yı âliyenin fenn-i politikada cehl cihetiyle dekâikmî takdirde maa itirâfi'l-acz şu kadar diyebilirim ki «sefir-i vefîrû's-şân şâyân-ı lakâb-ı hân-ı hânân » hazretleri (O esnada İran sefiri olan Hüseyin Hân) gibi cin fikirli bir diplomat harfen min'el hurûfini görürse biçün ve çerâ mât olur «lâ zâle gıyâsen ve muğîsen fi'd-devleti ved-dîni şuhûren ve sinînen ediye» hayriyesine lisân-ı havass ve avamdan mazhariyet-i hıdivânelerini dâimâ temennadayım» gibi tarîzlerle sıklet-i zamânı tahfife çalıştı. Ve riyasetinde olan mecâlisten gönderilen müsveddeleri gözden geçirmek ve bunlardan bazılarının kulaklarını bükmeyle iktifa eyledi. Hangi müsvedde şu muâmeleyi görürse yani maktu'lüzn olarak avdet ederse suale işaret idi. Gûyâ ki şuarâ-yı kadîmeden Sâmî

«İşârâtı bedeldir güft ü güya merdüm-i lâlin»

mısrâmı bunun için söylemiş idi. Hâlbuki hâl ve şânını tarîf ettiğimiz Kâmil Paşa böyle şeylerle vakit geçirmemeli idi. Avrupa devletleri ricali gibi kütübhâne-i vatana birçok âsâr-ı resmiye terk etmeli, ahlâf da onlardan müstefid olmalı idi. Zîrâ ehl-i tecâribin bir sözü, kalemlerinin bir nüktesi ekseriya büyük bir ders-i tecrübe, ders-i ibret hükmüne geçer. Bunu niçin yapmadı? Bir taassub-ı kalem hatırı için. Yahûd mefsûl cümleler beğenilmediği için. İmdi Fransızlar'ın «küçük sebepler büyük neticeler» darb-ı meselini burada da tatbik etmeliyiz. Vâkıa küçük sebep büyük neticeler tevlîd ettiğini vehleten zihin al-Şâm yüce hanlar ham lâkabına layık sefir hazretleri almazsa da cihanda ne kadar âsâr-ı cesîme görülmüş ise sebepleri teselsül ettirildiği gibi ekseriya netîce-i azîmeye mebdede küçük bir şey olduğu sabit olur. Bununla da anlıyoruz ki devletler mebdelere nihayetler kadar nazâr-ı ehemmiyetle bakmalıdırlar.

«Bakar a'mâli hep endîşe-i bâr ik tedbîre seri yek muya gerden-dâdedür cemmâze-i devlet»

Gelelim mevcûd olan tarz-ı tahrîrimize ki şimdi kitâbet-i resmiye diyoruz. Sebeb vazıyla hikmetine: Türkçe kitâbet aslında kesik kesik cümlelerle idi. Nitekim küre-i arz üzerinde ne kadar akvâm var ise şimdiki kitâbet-i resmiye-i Osmaniye müstesna olmak üzere kâffesinin usûl-i kitabeti böyledir. Yani cümleler münkatıdır. Bu da sevk-ı tabîat ile hâsıl olmuştur. Usûl-i hâzıra bizde hadis olduğunu isbât için Osmanlıların Avrupa ve Afrika'ya geçmezden evvelki tarz-ı inşâlarından bahsedelim: Malûmdur ki Rum Devlet-i Selçukiyesi'nin altı yüz doksan dokuz târihinde inkırazı ile o devletin memâliki inkısama uğramıştı ki İzmit, Bursa, Trabzon Bizantinler elinde kaldığı hâlde Kızıl Ahmetlü, İsfendiyoğulları ile Selçukîye'den Gazî Çelebi Karadeniz sevâhilinde, Kubadoğulları Tokat'ta, Germiyoğulları Kütahya'da, Saruhân Aydın, Menteşe, Teke ve Hamîd imaretleri Akdeniz sevâhilinde, Karaman Beyleri Konya'da, Osmanlı Beyliği Bilecik ve Eskişehir taraflarında hükümet ediyorlardı. Selçukîlerin ıskatından yetmiş sene sonra da Burhaneddinoğulları Kayseriye, Zülkadriye Meraş'ta, Ramazanoğulları Adana'da birer hükümet teşkil etmişlerdi. Allah, daha aylarca ve senelerce bu dini ve devleti daim eylesin. Bunların tarz-ı inşâlarına elde olan târihler misâldir. Müracaatla malûm olur ki Türkçe tabîrler Arabî ve Fârisî kelimâta gâlib idi. Cümleler ise fasılalı idi. İstiklâl-i Osmâniyân'a

mebde olan 699 tarihinden sekizinci karn-ı hicrî nihayetlerine kadar usûl-i inşâ eski yoldan ayrılmadı. Kam-ı tâsi evâhîrine doğru Avrupa'ya giden şehzade Cem ki Hazret-i Fâtih'in evlâdındandır. Onun sergüzeştine dâir karnilerinden birinin yazdığı ruznâme yâhûd târihçe o zamanın şîve-i lisânına nümûne olur. Şehzade Cem Avrupa'ya gittikten on üç sene sonra irtihâl ettikte kendisine rahmethân olmalarını e'immeye iblâğ için Bâyezîd-i Sâni tarafından memâlike gönderilen menâşîrin sureti ki münşeât-ı kadîmede mukayyedir. Ondan ve emsâli mütetâbiasından maûm oluyor ki 900 târihlerinden sonra inşâ-yı Türkî başka bir şekil almaya başlamış, yani gayra menûs sözler istimâlîne, Türkçe mukabilleri olan kelimâtın Arabî, Fârisî tabîrler ile beyânına meyiller artmış, Fârisî kelime ve edatlar ise Arabî'ye de galebe etmiştir. Lâkin şurasına hassaten dikkat olunmalıdır ki elfâz-ı Arabîye ve Fârsîye istimâlîne meyelân tezâyüd ettiği hâlde hiss-i tabî ile cümleler dâ'imâ kesik kesik yazılmıştır. Bazılar zannederler ki cümel-i müselsele Türkçe inşânın esâslarındandır. Hatta bu zarında olanlar içinde senelerce menâsıb-ı kalemiyede bulunan zevata dahi tesadüf olunuyor ki vakitlerini işgal ettikleri dâirelerde muharrerât-ı resmîye tesvîd ve kırâatma hasredip başka âsâr görmemişler, yâhûd kitâb mütâlaasını memûriyet-i devlet ile kâbil-i itilâf addetmemişler zehabından başka haklarında bir mülâhaza vârid olamaz. İşte bu zannlar silsileli sözler yazmak usûlünde ısrarı icâp etmektedir. Bir surette ki resmî bir mektûb faraza yüz satın bile hâvî olsa bazılar cümleleri kafa fasletmezler. Bu hâlde sûtûrun kırâati tamâm olmadıkça meâniye tamamıyla intikal kabil olamaz. Zirâ şu tarîk-ı ifâdeye melûf olmayanların tereddüdlere bunu isbât ediyor. Bu ise birçok zararları muntecdir. Sâniyen yazılan şeylerden çok defalar maksat karâin ile istihraç olunur. Kırâatm ekseri ise zamânî ve mekânî olduğundan ezmine ve emkine tebeddül ettikten sonra mütâlaasma ihtiyaç hâsıl olan evraktan mekâsıdı, yâhûd esbâb-ı mûcibeyi anlamakta eskeriyâ zihinler tereddüde düşüyor, tefsirler ihtilâf ediyor, nihayet hüküm içtihadı kalmaktadır ki isabette de hatâyâ da makrûn olması muhtemeldir. Eğer emr-i vâki hatâ ise mazarratı ezhardır. Sâlisen mevsûl cümleler tahrîrini itiyâddan bu suret lisânın lâzım-ı gayr-ı müfârikıdır zehabı hâsıl oluyor. Mükâleme esnasında dahi ona imtisal ediliyor ki evvel-be-evvel Türk lisânı şivesini zayıf etmektedir. Başka zararları ise yukarıda beyân olundu. Râbian usûl-i mahûdenin bir seyyi'esi de tahrîrin takrire âdem-i mutabakatıdır. Bu ise ekseren bir maddenin mâhiyetini tağyire kadar tesîr ediyor. O hâlde mâhiyet-i

hakikîyesi başka, zannî mâhiyeti başka olan bir iş kuvve-i idareye âit ise onun hakkında idâre memûrları nefsü'l-emre muhalif nazâriyatta bulunurlar. Kuvve-i adliyyeye müteallık ise hâkimler hilâf-ı kanun hükümler tertîb edebîlirler ki mahzurları azimdir. Hâlbuki bir ressamın fırçası tabîati taklide nasıl mecbur ise bir muharririn husûsen hükümete mensûb bir muharririn kalemi için de tasavvurât, meşhûdât ve mesmûâtı taklide, hâl-i tabîiyi temsile o surette mecburiyet vardır. Buraya kadar sebk-i mahûdun zararlarının beyân ettik. Bunun hadis olduğuna ve binaen'aleyh tagayyüründe taassuba mahal bulunmadığına daha ziyâde şevâhid gösterelim: On üçüncü asr-ı hicrîden evvel Veysî, Nâbî, Kânî, Hıfzî, eserlerine El-kâmil fî'n-noksân Müstâkîmzâde Süleyman diye imza koyan Müstâkîmzâde, Okçuzâde, Nergisi, Çeşmîzâde, Reşîd, Osmânzâde Ahme Tâib, Şeyh Vahyi, Bağdat valisi Hüseyin Paşa, Habeşîzâde Rahim Bey, Emnî Bey, Cevrî Çelebi, Müsâhib Dürrî, Koca Râgıb, Haşmet, Bursalı Hanîfî, Nedîm, Vehbî, Kânî, Surûrî, Selîm Giray, daha bir hayli zevat fenn-i inşâda şöhret bulmuşlar idi. Onların mensûrâtmdan dahi makâm-ı istişâdda pek çok âsâr göstermek kabil ise de burada aiem ve efdal zevatın eserlerine tahsîs-i ihticâc edeceğiz. İbn-i Kemâl'in kendi zamanına kadar ki karn-ı tâsi evâhirîdir. Yazdığı Osmanlı târihi Çağatay lisânı üzere olduğu için belki bu makamda muteber addedilmez. Mesned-i fetvayı Mehmet-i Sâlis'in Hâceliğiyle cem eden Mevlânâ Sadeddîn'in karn-ı hadi aşer evâilinde Tâcü 't-Tevârih nâmıyla tahrîr ettiği târih ki Ahmet Vefik Efendi'nin (Ahmet Vefik Paşa) himmeti ve maârif nâzın iken Matba'a-i Âmire'ye de nezâret eden Edhem Paşa'nın dikkati ile gayet güzel bir surette tab olunmuştu -nüshalar zayi değilse ana bakılsın- Vâkıa bâdi-i nazârda ibârâtında şâibe-i tekellûf hiss olunur. Lâkin tezyînât eser-i tasalluf değil mü'ellif-i fâzılın muktezâ-yı fazlıdır. Eserde dikkat olunacak şey ise cümlelerin münkatı ya muttasıl olmasıdır. Onlar kâmilen fasl iledir. Ondan sonra Kara Çelebizâde Azîz Efendi ki allâme idi. Kezâlik Mehmet-i Râbi zamanında ibtidâ zâtına mahsûs olarak pâye-i şeyhülislâmîyi ihraz etmiş, sonra da bil-fiil şeyhülislâm olmuştu. Onun eserlerine bakalım. Bunlar «Mir'âtü's-Safâ» «Ravzatü'l-Ebrâr» isimlerinde iki târihtir. İkincisinin Sultân İbrahim vekayi inden bahseder bir zeyl-i mühimmi de vardır. Müverrih mukaddimedede Ravzatü 'l-Ebrâr'ı şöyle tarîf ediyor: «Zevk-ı mü-şâhede-i şâhid-i fehmî havass ve avama âmm ve mirât-ı mücellâ-yı sıfatı mücellâ-yı hur regabât-ı enam olmak için kayd-ı tekellûfat-ı münşiyâne ıglâk ve

takyîdden sâde veya tatvîl-i mümill ve îcâz-ı muhillden âzâde olmak tarafı sencîde-i mi'yâr ihtiyar olmuştur.» Bu cümleden de anlaşılır ki tarîf muarrife muvafık değildir. Lâkin vâkıfâne ve âlimân yazıldığından üdebâmız beyninde pek makbuldür. Hatta Âlî Paşa Ravzatül-Ebrâr'ı pek sever, Kâmil Paşa ile hem-meclis oldukta birlikte okur ve âsâr-ı kalemiyesinde ale'l-husûs escâ'da çok defalar Kara Çelebizâde'ye taklide say ederdi.

«**Mülâhaza**» Âlî Paşa müsecca sözler yazmış diye ona taklît etmeyelim. Elfaz eşya gibidir. Eşyanın 1 revacı muhdesât âleminin zevkine tâbi olduğu gibi 4 elfâzın itibârı da vaktin nazâriyatına tebe'iyet eder. Zamanımız ki söze değil fikre itinâ ediyor Escâi çoktan mertebe-i itibârdan ibâd etmiştir. Tarîf-i mücmel ile insanlarda değilse de eşya ve elfâzda kadîme hürmet kâide-i mutlaka olamaz. Ama Âlî Paşa seci'lere niçin meyletti diye sorulur ise dil-firîb olan sözler arasında arzusunu tervîc ettirmek için demekten başka bir şey söylenemez. Müşârüniley Girit'ten avdetinde Sultân Abdülazîz'e bir lâyiha vermiş idi. Bu lâyiha pek ahrârâne olduğundan meânisi mizaçlara tevâfuk edecek surette değil idi. Sebkinde iltizâm olunan tekellüfât-ı münşiyâne efkâr cihetini muahezeden vikâye etti. Meselâ lâyihada Rusya'nın memleketimize taalluk eden politikasından bahsolunurken «Rusya devleti enva-i tesvîlât ve teşvîkat ile Hristiyan ahâliyi Devlet-i Âliye'den şikâyete ve îka-ı isyan ve şekâvete îgrâ ve diğer taraftan kendi nesîc-i destgâh-ı hiyel ve fesadı olan ger pâspâre-i ekâzîb ve müfteriyât ile Avrupa halkının ve serbestiyet ve kavmiyet taraftarlarının çeşm-i huş ve basiretine talîk-ı perde-i a'mâ ve Sırbistan ve Karadağ ve Yunanistan'ı dahi tahrik ve teslîte bezl-i mesâ'i-i evfâ ederek ilh» mukaddimesiyle muzmerini beyân eylemiştir. Teb'aya hukuk-ı siyâsiye verilmesi lüzumundan bahsederken «efkâr-ı cedide ki hülâsatü'l-hülâsası her ferdin hürriyette ve her şeyde kâmilen müsavi olması ve azâsından bulunduğu heyet ve cemiyetin umûrunda reyî bulunması ve hatta o cemiyetin şekil ve hâli bile içtimâ-ârâ-yı efrâd ile tesîs olunması ve gerek dince ve gerek asâlet-i zâtiyece asla fark ve imtiyaz olmayıp liyâkat ve istihkakına göre her şahsın her mertebeye ve her hizmete nâil olabilmesi esâslarından ibarettir. İşbu kavâid el-yevm Avrupa'nın bütün devletlerinde meriyyü'l-icrâ ve nazâr-ı düvelde ve emr-i istihdamda Katolik ve Protestan ve Yahudi ve dinsiz lakırdıları bütün bütün mensi ve mülga olduğuna binâen umûm-ı nâs kendilerini işlerde müşterek ve ebvâb-ı feyz ve rif atten kufl-ı mümânaâtı münfekk görmekte



ilh.» diye tasvî-i meram olunmuş idi helümme cerrâ. Lâyhâ'nın misâl olarak gösrediğimiz şu iki fıkrasının ikincisinde mûnderic «müşterek ve kufl-ı mûmânaâtı münfekk» tabîrleri görüldüğü gibi mazbut olan mizaçlar icâbına güzel yazılmış denilip de Âlî Paşa'nın fikren ne demek istediğine sarf-ı dikkat edilmemiş olması melhuzdur. Hâlbuki şu zamanda elfâza aldanıp da maddece fedâkârlık edecekler bulunursa eser-i belâhat addetmeliyiz. Zîrâ bu hâl her hakikatin zahir olduğu bir vakitte tasannuât-ı lâfziyeye aldanıp tesemmümâtı ihtiyar etmektir.

«Hâtıra» Bazıları diplomatlığı ne vâsita ile olursa olsun istihsâl-i maksad etmektir, zannederlerse de doğru değildir. Bu «Mak-yavelizm»dir. Onda ise hakikat çok sürmez zahir olur. Bir de diplomat için fikrini dürüst olarak beyân etmek müreccahtır. Kavî-i hâlis muhâtba teisîr ederse matlab tahsil edilmiş olur. Aks-i takdirde doğru sözden ekseriya kail değil. Onı istimâ edip de medlulüne itibâr eylemeyen mutazarrır olur. Ka'ile ise bazan manevî ve ekseriya maddî fâide terettüb eder. Hakikî diplomatların akvâl ve evzâma dikkat olunsun. Ekserini böyle bulursunuz. İntiha

İmdi sadede rücû ile Ravzatü'l-Ebrâr'dan bir kaç misâl gösterelim: Sultân-ı ins ve cân rehnümâ-yı sâlikân-ı minhâc-ı imân hazretleri şebistân-ı riyâz-ı rıdvâna hırâmân olıcak ashâb-ı kiram bade külli kelâm yâr-ı ğâr-ı sıddîk refî'ül-mikdâr hazretlerine hilâfet ile akd-i bî'at edüp cenâb-ı Ömer bin el-Hattâb muhrez-i fazl tekaddüm oldu. Alî Mürtezâ ve Zübeyr İmâd ve Sâ'îd bin İbâde ve onlara ittibâ ile bir kaç gün sûret-i imtina gösterenler akıbet fermân-ı sıddîkîye teslim-kerden-i dil ve cân ve cevher-i âfitâb tâb-ı hükm-i cihan muta'mı avîze-i binâ-gûş-i izân ettiler. Hazret-i sâlar-ı enbiyâ mukaddema Üsâme için akd buyurdıkları livâ-ı felek-fersâyı hâlî cenâb-ı hilâfetme âb ruhsat vermeyip sâye-i alem-i âlem-ârâda müctemi olan yüz nefer dilâver ile ser-asker mütevekkilen ale'llâh mevte tevcih -i râyet-i İslâm ve pederin zebûn-i pençe-i şîr-i şemşîr eden bed güherlerden dilhâh üzere ahz-ı intikam eyledi. Sultân-ı kalem-rev-i dîn hazretlerinin mesned-tırâz-ı eyvân-ı illiyyin oldukları ahbârı intişârı za'îfü'l-îmân olan bazı kabâ'il-i anâyidine bâ'is-i fesâd ve sebep-i meyl-i irtidâd olmağın hazret-i sıddîk bi'z-zât terfi-i râyet-i cihâd kasdıyla Medine'den hareket ve bir merhale nühzat etmişler iken ibrâm-ı ashâb-ı kirama râm olup hıdmet-i ser-askeri ile Hâlit bin Velîd'i irsal ve kendiler Medine'ye tevcîh-i

necb-i iclâl buyurdular. Diğer: Tayîn-i hazret-i siddîk refi'ü'l-cenâb ile menşûr-i hilâfet vâsıl-ı dest-i emânat-kârî-i hazret-i Ömer bin el-Hattâb ohcak hezâr ilhâh ve ibram ile kabule râm olup hizmet-i seraskerî-i sipâh-ı İslâm'ı Ebu Ubeyde İbnü'l-Cerrâh'a tefviz ve kemâkân feth-i diyâr-ı Şâm mehâmini itmama tahrîz eyledi. Müddet-i muhâsa-ra-i Dımişk yetmiş güne karîb oldukta bir şeb-i tarab-encâmda Ebu Ubeyde tarafından sulhen ve Hâlid canibinden unveten visâl-i şâhid-i azîzü'l-misâl zafer müyesser olup iki serasker miyân-ı şehirde birbirine mülâki oldular. Feth-i firûzî rûzî ohcak meşgâle-i imâret-i Şâm Yezîd bin Süfyân 'uhde-i ihtimamına havale olundu. Emîrû'l-mü'minîn leyâlî-i mübâreke-i Ramazân'da salât-ı teravihi cemâatle edâ hükmünü takdîr ve mesâcid-i şerîfeyi mesâbîh ve kanâdîl ile tenvîr buyurdular. Diğer: Erbâb-ı şûra bir kaç gün idâre-i câm-ı bahs ve cedelden sonra yevm-i râbide sadr-ı hilâfete Hazret-i Zinnûreyn Osman bir Affân mahal görülüp ol hilat-ı vâlâ-kad bâlâsına ilbâs ve makam-ı hükümete iclâs olundu. Hazret-i Ömer râdiya'llahu anh muhtazır iken evlâd-ı emcâdından Abdullah mazhar-ı hüs-rân-ı ebed Ebu Lühv'ün ikdam ettiği kâr-ı bedde teşârük-i ihtimâl ve tasavvuriyle hâkim-i ehvâs-ı Hürmüzânî Cazîne nâm ehl-i zimmeti küşte-i tiğ-ı tehevür etmeğin Hazret-i Osman savâb-dîd Amr bin El-Âs ile diyetlerin evliyasına kendi mâlından edâ edip Abdullah'ı gaile-i kısastan halâs eyledi. Nakz-ı ahd ve peymân eden Hemedân ve (Rey) sükkânımn tâzîyâne-i şemşîr-i bürrânîyle bir miktar tedîb ettiler. Diğer: Hazret-i Osman mihmân-ı ziyâfet-hâne-i rahmet-i rahman olacak ilhâh ve ibramı ashâb-ı kiram ile Hazret-i Mürtezâ hâh-nâ-hâh tahammül-i abâ-ı hilâfete râm oldu ve Talha ve Zübeyr radiyallâhu anhüma âlâ rivâyetihi talebkâr oldukları Basra ve Küfe hükümetinde Hazret-i Mürtezâ tarafından rûy-i rızâ görmedikleri için dil-gîr olup inhirâf-ı zamîr ile azm-ı beyt-i Huda ve sûretâ taleb-i hûn-ı Osman bahanesiyle rûy-i muhalefeti bülend-sadâ ettiler. Sıffîn nâm makamda dört ayda doksan defa velvele-i dâr-u-gîr kubbe-i felek esîre vâsıl ve her birinde cânib-i imâm bi'l-hakk rahne-efgen-i saff-ı siyâh-ı bâtlı; asker-i hayderîden 2700 kadar merd-i dil-âver helak ve leşker-i Muâviye'den 16700 kadar şakî-i bed-güher-i galatî de hâk olduktan sonra hadî'a-i meşhûre-i ref-i mesâhif ve nasb-ı hakemeyn kevkeb-i müstakîmü's-seyr felek-i hilâfetin rucû'una ve necm-i baht-ı Mu'âviye'nin istikâmet-i tılâ'ına sebep oldu. İntiha

İşte on birinci karn-ı hicrî evâ'ilinde tevellüd eden Abdülazîz Efendi'nin tarz-ı inşâsı böyledir. Vâkıâ eser tekellûf-i münşîyâne iledir. Lâkin dikkat olunsun cümleler

hep müteferriktir. Elfâzdaki letâfet-i insicamı ise beyâna hacet yoktur. Kâtib Çelebi'nin meslek-i kalemine de dikkat edelim Kâtib Çelebi ki 1086 senesinde vefat etmiş ve muasırlarından biri kendisini «rind ve zâhidle hem-dem ve hem-renk her usûle tutardı bir âhenk saldı bu tâk-ı turfa-perdâza nây-veş hüsn-i savtı âvâze sağar ve kâseye değildi teng küçükle küçük büyükle büyük» diye tavsîf etmiştir. Bir hayli zaman askerlik ettikten sonra bakıyye-i ömrünü funûn-ı muhtelifede âsâr telifiyle geçirmiştir. Esâmi-i kütübü mübeyyen olmak üzere Arabiyyü'l-ibâre yazdığı kitâb Avrupa'da ve bir çok zaman sonra Mısır'da tab olduğundan belki burada nüshaları nâdirdir ama Türkçe âsârın ekseri Ahmet-i Sâlis zamanında yani fetva istihsâliyle bizde en evvel matba'a tesîs olunan asırda müteferrikandan Macar İbrahim Efendi'nin himmetiyle bastırılmış idi. Düstûru 7-Hikem risalesini de Şinâsî merhum basmış idi. Erbâb-ı kalemimizin büyüğü küçüğü bunları mevzularının ehemmiyetleri sebebiyle okumuşlardır itikâdındayız. Binaen'aleyh sebk ve edaları cümle-i küttâba malûm olsa gerektir. Onlardaki cümleler kâmilten birbirlerinden munfasıl değil mi? Gelelim 1128 senesinde yani Kâtib Çelebi'den altmış sene sonra irtihâl eden Naîmâ ki Mehmet-i râbi'in zamân-ı saltanatında hem teşrifâtî-i dîvân hem de vaka-nüvîs-i devlet olmuştu. Yazdığı târih herkesçe makbuldür. Zîrâ okunduğu vakit tarîf olunan vekayi kari'in nazârında teccessüm etmiş oluyor. Hâlleri nakledilen eşhas gûyaki canlanıp haklarındaki haberleri tastik ediyorlar. Bu mâhiyeti hâiz olan eserde dahi cümleler kesik kesik değil mi? Anadolu Kazaskeri iken 1148'de vefat eden Râşit Efendi'nin, şeyhülislâm iken 1173'te rihlet eyleyen Küçük Çelebizâde Âsim Efendi'nin, reisü'l-küttâb, zamanımız ıstılahına göre hâriciye nâzın iken 1221'de irtihâl eyleyen Vâsîf Efendi'nin, edebîyât-ı millîyemizi tevsia hıdmet eden Okyanus ve Burhân-ı Kâtî mütercimi, daha birçok âsâr müellifi Asım Efendi ve nâmına mensûb olan Hamse-i Tıbb müellifi Şânî-zâde ki, birincisinin irtihâli 1235 ikincisinin 1244'tedir ve ikisi de mevâlîden oldukları hâlde Fransız lisânını da iyi bilirler imiş. Bunların yazdıkları târihler vâkia ülfet-i seyyie eseri olarak gulüvv ve iğraktan gayr-i hâlî ve seciler bi'l-iltizâm mütevâlî ise de kâffesinde cümleler münkatıdır maksûd-ı bizzât olan da budur. Buraya kadar târihten misâl gösterdik âsâr-ı resmîyeden de bazı emsile-i ityân edelim: Evvelâ karn-ı hâdî aşeredeki inşâlarımıza bakıp keyfe mettefak bir misâl getiriyorum: 1146 târihinde Revân valisi olan İbrahim Paşa'nın kendi kalemiyle vüzerâdan bir zâta yazdığı kâime ki sureti eski mecmûalardan birinde görülmüştür.

Hatimesinde Şu fıkra munderic idi. «Bu mertebe esbâb-ı âdiyeyi terk ve bâb-ı tevekküle teşebbüsü enbiyâ-yı ızâm dahi ihtiyar etmemişlerdir. Eğer düşmani gözümle görmedikçe esbâbına Őürûa ihtimâl yoktur dersiniz ol vakitte olan tedârükün fâidesi olmaz. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyü'l-azîm». İçinde bulunduğumuz on dördüncü asırdan evvelki kurunun muharrerât-ı resmîyesinden müddeâmızı müeyyed daha pek çok misâller gösterilebilirse de bu yapılacak olsa zâten uzamış olan sohbet-i kalem daha tatvîl olunmuş olur. Binâen'aleyh on üçüncü karn-ı hicrî evâilinde Bâbî'âlî'nin tarz-ı kitabetini beyân ile iktifa olunur. O asrın usûl-i tahrîrini mükâleme mazbatalarından anlarınız malûmdur ki Kaynarca ve Kırım muâhedelerinden mütehaddis ihtilâfât üzerine Hicret'in 1201senesinde Devlet-i Aliye Rusya devletine ilân-ı harb etmiş idi. Müteâkiben Avusturya, Rusya ile ittifakım beyân ile evvelden hazırladığı kuvâ-yı askeriyeyi derhâl Belgrad karşısına, Karayeva semtlerine, Bosna hududuna, Hotin üzerine sevk ettiği için onunla da muharebeye mecbur olmuş idik. Devleteyn ile muhârebât-ı musâlahayı intâc etmeden evvel mukaddemât-ı sulhiyeyi tehiyye eylemek üzere mükâlemât-ı düveliye vâki ve Bâbî'âlî'de dahi meşveret meclisleri münakid olmuştur. Beyân ettiğimiz mazbatalar o mükâlemât ve müzâkerâtm zabıtnâmeleridir ki dört cilttir. Birincisi 1270 senesinde ikinci ve üçüncüsü 72 ve Cild-i râbi'i 73 târihlerinde takvîmhâne denilen Matbaa-i Devlet tarafından Âlî Paşa'nın emriyle tab olunmuş idi. Havassa verilme için basıldığından nüshaları mahdûddur. Fakîr bunları havastan olmak haysiyetiyle değıl 1280 târihinde Matbaa-i Âmire müdüriyeti inzimâmıyla tavîm başmuharriri bulunduğum için almış idim. Mecmuu 848 sahîfeyi muhtevidir. Hangi sahîfesine bakılsa onda birbirine merbut ve müselsel cümleler görülmez. Diğeri devletler murahhaslarıyla vâki olan mükâlemât mazbatalarını misâllerimizden istisna ile hatt-ı hümâyûnlara makam-ı sadâretin muharrerâtına, vükelâ ile sâir erkân-ı devlet ve havass-ı ulemâdan mürekkep olan meşveret meclislerinin mazbatalarına tahsîs-i emsile olunur. Hutût-ı hümâyûnun bir takımı birinci cildin 29 ve 39' cilt-i şalisin 38, cilt-i râbi'in 48 ve 133 ve 140' mcı sahîfelerinde, sadâret ile sadâret kaimmakamının mektupları cilt-i evvelin 1208 ve 17ve 242, ikinci cildin 194, dördüncü cildin 48 ve 63'üncü sahîfelerinde, meclis-i vükelâ mazbataları cilt-i evvelin 242 ve 133, cild-i sâninin 105, cilt-i şalisin 63'üncü, cilt-i râbi'in 133'üncü sahîfelerindedir. Hutût-ı hümâyûndan bazıları aynen kaydedelim. Hatt-ı hümâyûn— Benim mütârekeye

ruhsatım Moskovlu tarafına gitmek için idi. Mütâreke elbette Nemçeli'nin Tuna yalısında sekiz saat çekilmeleri şartıyla akdolunmalıdır. Ben sana öyle yazdım idi. Prusya murahhasına söyleyesin. Eğer bu madde olursa mütâreke ederiz. Eğer olmazsa Bosna askerimiz Moskovlu çenginden mahrum olmak lâzım gelir. Öyle mütârekeye Pâdişâhımızın rızâsı yoktur. Edemeyiz. Askerimiz hâzır iken Nemçeli ile cenk ederiz diye kâfice cevâb veresin. OI şart ile razı olursa mütâreke edesin. Olmaz ise ayakta iken hemân Nemçeli ile muharebeye kıyam edesin. Bu tarafta olan Prusya elçisi bu surete razı olup anda olan elçiye mahsûs bu defa dahi mektûb yazmakla kaimmakam paşa sana gönderdi. Vardıkta veresin. Askerimiz hem Nemçe çenginden mütâreke hem Moskov üzerine gitmekten mahrûmen geri avdet nasıl olur? Bu kadar zahmet çekilmiş askerin heba olmasına hamiyet ashabı razı olur mu? Niçin katice söylemeyip imrâr-ı vakt edersin? İşte Nemçe mütârekese yazdığım gibi olmalı. Benim yazacağım budur. Vesselam. Diğer hatt-ı hümâyûn— Çünkü böyledir. Bunlardan sonra abestir. İstatüko isterikat tabîri ancak seferden evvel olan şurûtun icrası demek ise bu manâ ile kabulüne bizim murahhaslar mezûn olsunlar ruhsat verdim. Lâkin dikkat etsinler ki seferden evvel olan şurûtta hâric ve ziyâde bir şey girmesin ve seferden evvel olan yerlerimizden bir karış yer Nemçe'de kalmağı mûcib olur. Tabîrden ihtiraz etsinler. İşte ruhsatı verdim ve kaldı ki murahhaslarımız kendi sadâkatları üzere bir az şey tadîl edebîlirler ise mahzûz olurum. İşbu ruhsatım üzere sulhu zinhar uzatmayıp bir saat mukaddem kaf ve tekmîl etsinler. Böylece yazasız. Hak Teâlâ hayırlısını müyesser eyleye. (Cilt 1 sahife 221) Diğer hatt-ı hümâyûn— Ordu tahrîrâtını gördüm. Esâs üzere musâlaha mâlûm. Sadrazam akd eylediği esâs üzere ruhsatım vardır. Hâric-i esâs iddiâ eylediği iki madde-i mekrûhenin kabulü ne derece muzır olduğunu kendileri beyân ettikten sonra yine bizim mülâhazamıza ve reyimize havale etmek ne olsun. Cezâir maddesinde ısrar ettiği surette musâlahamn bozulmasından ise ruhsat vermek lâzımdır. Nemçeli nasıl ise bu dahi öyle olsun. İşte ruhsat verdiğimi ve bir saat evvel kaf olunmasına gayret eylemesini iktizâsı üzere yazasız acâleten gönderesiz. (Cild 4 sahife 131) Diğer hatt-ı hümâyûn— Tahrîrât ve mazbatayı gördüm. Mukaddem akdolunan esâs üzere musâlahamn tanzimi için sana ruhsat verdim. Evvel ve âhir bu madde için defaât ile hatt-ı hümâyûn yazdım. Esâs-ı mezkûr üzere akd-i sulhe hâlâ ruhsatım vardır. Hâric-i esâs olan maddeler muzır olduğunu yazmışsın yine sen bilirsin. Esâs-ı mütârekeyi akdeyledik. Cezâir

maddesinde ısrar ettiği surette maslahatın bozulmasından ise ruhsat vermek lâzımdır. Nemçeli nasıl ise bu dahi öyle olsun. Buna dahi işte ruhsat verdiğim malûmun oldukça bir sâat evvel kaf olunmasına gayret edesin ve murahhaslara tacîl edesin. Hak teâlâ dîn ve devlete hayırlı olanı nasîb eyleye. (Cild 4 sahife 140) Diğer hatt-ı hümâyûn— Ordu tahrîrâtım gördüm. Kaf-ı musâlahayı sadrazam rikâb-ı hümâyûnda olan ulemâ ve erbâb-ı şûraya ihale etmiş. Akd-i meclis-i meşveret edip muktezâ-yı vakit ve hâli etrafıyla mülâhaza ve din ve devlete hayırlı olanı rey edip, kâfice cevâb alınıp huzûr-ı hümâyûnuma arz ve bir dakîka evvel liilâ-sa-i rey ashâb-ı şûrayı sadr-ı azama eriştirmeye dikkât ve sayleyesin. Bu husus mahal-i dikkat olduğundan sonra şöyle böyle demeyip ve bu fırsatı fevt etmeyip nefîce-i mülâhazaları ne ise güzelce söylesinler. Koyan (?) maddesi gevşemiş görünüyor. İbâre-i muğlaka ile kalır ise sonra fena olur. Her hususu kemâl-i dikkat ile söyleyip aceleten arz eyleyesin. (Cild 4 sahife 133) İşte o zamanlar hutû-ı âliye böyle idi. Yani cümleler mefsûl idi. Meclis-i vükelâ mazbatalarının ve muharrerât-ı sadâretin üslûb-ı tahrîri dahi o yolda idi. Yine dördüncü cildin yüz otuz üçüncü sahifesinden bed eden bir meclis-i meşveret mazbatası vardır ki pek mufassal olduğundan yazmadım. Huzzârm bâ-cemihim reyleri aynen zabtolunmuş ve mesele kadar teşrih olunmuş ki noksan bir şey kalmamış. Bugünkü gün mazbatalar onun yarısı hatta rubı nisbetinde vuzuh ve selâseti hâvî olsa yazanlar tebrîk olunmalıdır. 202 sene-i hicrîyesinden 212 senesine kadar defaât ile riyâset-i kitabet mesnedinde bulunan Râşit Efendi'nin âsâr-ı kalemiyesinde dahi cümleler fasılalı ve tabîrât menûs ve selistir. 222 târihinden 238 târihine kadar merci-i umûr-ı devlet olan Halet Efendi'nin, 42 târihinden 52 târihine kadar mesned-i riyasette ve sadâret kethüdâliğinde bulunan Pertev Paşa'nın, 245 senesinden 253 senesine kadar riyasette, muahharen tahvîl-i nâm-ı memûriyet ve vezâretle hâriciye nezâretinde bulunan Akif Paşa'nın yazdıkları şeyler hep rûzmerre ibareler ve kesik kesik cümlelerdir. Hele kırk altı senesi evâilinde Pertev Paşa o vakit âmedî vekâletinde bulunan Reşît Paşa'yı istishâben memûriyet-i mahsûsa ile Mısır'a gittikte Mısır meselesine ve Mehmet Ali ile vâki olan mükâlemâtma dâir Bâbi'âlf'ye bir mektûb-ı mufassal göndermiştir. Akif Paşa da 41 târihinde beylikçi iken Rusya aleyhine İran devletiyle akdolunan ittifâk-ı tecâvüzî tedâfi muâhedesinin bazı ibârâtı için sefir ile vâki olan mükâlemesi hakkında riyaset makamına bir takrir vermiştir ki birincisinin suretini Rifat Paşazâde

Rauf Paşa, ikincisinin sûret-i müstensehasmı kendi hattıyla Arifi Paşa bana vermiş idi. Bunlar o kadar güzel yazılmıştır ki bu gün erbâb-ı kalemimizin Edebîyât-ı Cedîde de mümâresesi olanlar dahi o suretlerde yazı yazamazlar dense mübalağaya makrûn olamaz.

(İhtar) Rifat Paşa merhum ki mükerreren Viyana sefaretinde, defât ile Hâriciye Nezâreti'nde ve tûl-i müdded Meclis-i Vâlâ riyasetinde bulunmuştur. Âsâr-ı kalemiyesinde bâdi-i feyzi ve mürebbîsi olan Pertev Paşa'ya taklîd ettiğinden tarz-ı inşâsı sevimidir. Rifat Paşa Halet Efendi'nin âhir devr-i ikbâline de yetişmiş ve onun meslek ve ahvâlini pederi- Ali Bey ile sâir muâsırîninden istimâ ve zabt eylemiş olduğundan Halet Efendi'nin tercüme-i hâlini dahi yazmıştır ki tarihçenin ifâdesi pek güzel ve naklettiği şeyler mahall-i ibrettir. Tahsilde bulunduğum zamanlar câmiden avdet akabinde Sahhaf çarşısına ba'dehu kaleme gitmeyi itiyâd etmişim ki bu âdete sekiz sene devam ettim. Ekseriya sahhaflar beyninde «Alay» denilen kitâpları alırdım. Ciltleri bozuk, evrakı kopuk ve emsali kitâplara, mecmûalara «Alay» denir ki bilâ temyiz toptan satılırlar. Bir gün o kabilden aldığım evrak içinde bir mecmûa buldum ki reisü'l-küttâb meşhur Râşit Efendi'nin mecmû'ası imiş. Onda da bir hatt-ı hümâyûn sureti mukayyed ki târihinden bu hatt Sultân Selîm-i sâlis tarafından olduğu anlaşılıyor. Lâfzen manen ehemmiyeti cihetiyle onu da kaydedelim: Kâ'immakam Paşa! Ordu-yı hümâyûnumdan gelen tahrîrât hülâsası manzûr-ı şahanem olmuştur. Bunlara ne gûna cevâb ve gûna rey muktezîdir? Mukaddem ahvâl-i sefere âşinâ değilim ibi derdim. Kaldı ki sefer demek şiddet demek, safa demek değil cümleye malûm. Akça ve zahire şimdi bunlarda killet var diye durup durmak olmaz. Düşman ne derse müsâade eylemek dîn ve devlete yakışık değil. Eğer benden cevâb isterseniz rahat ve cem-i mâl hülyasını kurmadım. Sizden rey lâzım. Benden ol reyi tenkîd lâzım. Cümleliz buraya gelip, hazîne nereden hâsıl olur ve nereye sarfolunur mülâhaza eyleyip dininiz gibi söyleyesiz. Devlet-i Âliye seferlerinde ne vakitte hazîne-i külliye ile sefer olunmuş? Pederim merhumdan mâada. O1 dahi nice olduğundan ibret alasız. Bu hususların cümlesi sizden matlûb-ı şâhânemdir. Fi 7 Şaban sene 203

Bazılar zannederler ki tarz-ı cedîde esâs olan mefsûl cümleleri Şinâsî ihdas etti. Sebke eden tafsilât isbât eder ki hakikat öyle değildir. Bundan seksen sene evvele

kadar gerek târih lisânında, gerek mükâtebât-ı resmîyede cümleler münkatı idi. Cümel-i mefsûle ile yazı yazmak usûlü takriben 1240 târihlerine doğru başladı. Milletimizin lisân-ı tahrîrinde bu inkılâb-ı külliye ne sebep oldu. Ve müsebbib kimlerdir? Bunları da beyân edelim. İlet-i fâile fikdân-ı temyizdir. Sebep olanlar ise Fenerliler'dir. Çünkü alehusûs 1245'ten 1250 târihlerine kadar riyâset-i küttâb mesnedinde olanlar umûr-ı hâriciyede Fenerlilerin reyleri ile hareket ettiler. Ekseriya siyâsî muharrerâtı dahi anlara kaleme aldirdılar. Lisân-ı atfk-ı Yunanî'de ise cümleler bir dereceye kadar birbirlerine merbut ve sanâyi-i lâfzîye mültezem olduğundan umûr-ı hâriciyeye memûr olan ricalimiz lisân-ı siyâsî Fenerlilerin yazdığı surettedir zannma düşerek o yola taklide başladılar.

Bu tarz-ı inşâ seksen seneden beri tedricen devâ'ir-i hükümetin cümlesine intikal etmiştir. Garîbtir ki Reşît Paşa âmedci iken ne kadar mazbata kaleme almış ise cümlesi tarz-ı cedîde muvafık olduğu hâlde sonraları o da bir dereceye kadar usûl-i mahûde üzere yâni merbut cümleler ile yazı yazmaya başlamış ve Âlî Paşa ise muhtâc kaldığı zamanlar, yani dâire-i silsilede hakkıyla tasvîr-i meram bi't-tabî'i gayr-ı mümkün ve aksinde lüzûm-ı kati-bîn bulunan işler müstesna olmak üzere bütün bütün nesk-ı mahûda iktifa etmiş. Fazla olarak inşâsında seciler dahi iltizâm eylemiştir. Şu iki zâtın bu yola rağbet göstermelerine sebep ise gerek kavlen gerek filen gayr-ı musîb olan bir şey bir milletin ahlâkına geçtiği gibi ondan inhiraf, tabir-i ahârla zehâb-ı âmmeyi şakketmek erbâb-ı temyiz için de müşkîl olmasıdır. Şinâsî merhumun yukanda tezkîr-i ismi münâsebetiyle şunu ilâve etmeliyiz ki bu zât cümlelerde yalnız fasl usûlünü iâde etmiştir. Mamâfih şu hasr anın kadrini tahfife hamlolunmasm. Çünkü fâsid rabitaları, haşviyyâtı da tarheylemiş, Osmanlı lisânının garb edebiyatı, garb efkârı ile imtizaç etmesine bedreka olmuştur. Bu şeyler lisânı ıslâh nokta-i nazârından azîm bir himmettir ki millet pâydâr oldukça o zâtın hıdmeti hâtıra-i üdebâda kalacaktır. Her maksadı, her mevzu'u fasılalı cümleler ile beyân etmek hakikate ve ilhâm-ı tabîate hıdmet olacağını iknaya verdiğimiz tafsilât kifâyet eder zannındayız. Binâen'aleyh Kemâl Bey'in fikrini de ityân ile artık bu bahse hitam verelim: Cihân-ı edebîyât-ı Osmaniye itibâriyle hâce-i cihan olan Kemâl bir mektûb-ı edebîsinde sisile-i faside ka'idesiyle mukayyed olanları ifhâm için hüccet-i kâtia ikâme etmiş idi. Mektubun ibârâtı hatırda değilse de hülâsası medebetullâha müracaâtı vasiyet etti. Vâkı'a Ahsenû'l Hadîs teki üslûb-ı âlî vasi ile değil fasl iledir.



Gelelim kitâ-bet-i resmîyenin diğerk nekâisma: Bunun örfen lisândan tarhettiğı ve gazete lisânının edeben ve müceddeden lisâna idhâline say ettiğı lafızlardan biri ve en mühimi (ki) lafzıdır. Bu lafzın vücûdu o kadar mühim o kadar vücûbîdir ki bir lisân onsuz mevzu ve maksadı vâzihen beyâna muktedir olamaz dense câiz olur. Binâ'en'aleyh (ki) lafzı elsine-i garbiyenin ekserinde olduğı gibi Asya lisânlarında dahi mevcûttur. Nitekim lisân-ı Fârisî'de istifham, talîl, rabt, îhâm, tavsif ve beyân ve tercî için kullanıldığı gibi Türkçe'de dahi lisânın edevât-ı mühimmesindedir. Türkçe'den murâd tevârih-i muhtelifede husûsen Cengiz Han'ın saltanatından evvel ve sonra Taşkent, Semerkant ve Hive taraflarına hicret eden Türkler sülâlesinden olan Özbeklerin, lisânca Özbeklere tâbi olan Taciklerin söyledikleri Çağatay lisânıdır. Cengiz Han'ın ünvanı olan Çağatay lisâna sebep tesmiye olmuş diye rivayet ederler (ki)'nin Çağatay lisânından vücûduna emsile: nesir ve nazımda vâki olduğuna misâl, kılğalı eyleyli demektir ve eylemek için demektir ki Hayretü'l- Ebrâr da beşinci makalede gelir ki

«Bil ki sehâ kılğalı kimdür mahakk

«Sim birür tâ kim irür müstahakk».

Nesirde vârid olduğuna misâl kılır, iletir demektir ki münşeatta altıncı mektupta gelir. «Könül bahridin mahfî türlerini âlî meclisiğâ nev nisâr kılır kim kılıldı kılındı, eylendi» demektir. (Lügât-i Çağatay 'dan) Osmanlı Türkçesi'nde vücûduna misâl: «Sadrâzam Nasûh Paşa (ölm. 1614) ki Fâris-i meydân idi. Cerîde çıkıcak pâdişâh dahi sevka gelip», (Na'imâ Cild 2) «Çâşni-gîr Mustafa Ağa ki Hasan Paşa'ya mashûben gönderilmiş idi. Gelip vusûl buldu», (keza Cild 2) Diğerk misâl: «Kevkeb-i Dürrî ismiyle mevsûm cevher-i girân mâye ve sâir tuhâf-ı celîle ki teedîd olunmayla eskiden olanları getirilmek buyurulmuş idi. Gelip iki güne dek vusûl bulur diye tebşir olundu». (Keza Cild 2) Ma'lûmdur ki Fransız lisânında (qui) lafzı zamâirdendir ve (que) lafzı hem zamîr hem de harf-i âtife hem de sâir ma'nâları olmakla beraber başlıca kemm-i adedir. Türkçe'de (ki) bu üç medlulü ifâdeye kifâyet eder. Yukarıdaki üç misâlin birincisindeki (ki) Fransızca zamîr olan (qui)'ye, ikincisi o lisânda konjunksiyon denilen edât-ı atf ile yine Fransızca (qui) zamirine muâdildir.

İşte lisânlarca azâm-ı ihtiyâcât ve mazhar-ı iltifat olan bu tabîr-i mâderzâdı kitâbet-i resmîye üç rub-ı asr evvel lisânımızda istiskâl etmiştir. Kitâbet-i resmîyenin redde müstahak âdetlerinde bir de mübalağa, iğrâk ve gulüvvdür. Asr-ı hâzır kitabeti vâkı'a bunda bâdî değildir. Yalnız gulüvvü tevsi etmektedir. İmdi bu âdât-ı müsîe şiiir ve inşâmıza nereden ne zamandan beri geçti, aramalıyız: Gulüvv, karn-ı sâmin evâhîrine doğru İran'dan gelip Lisân-ı Osmânî'ye dâhil olur. Karn-ı hadi aşerede de revâc buldu. Buna tâbi olanlar Selîm-i Hüvel'in Fârisî lisânına itibârını câzibe-i ittibâ addetmişlerdir. Hâlbuki sâhibü's-seyf sâhibü'l-kalem olan o nâdire-i hilkatın Fârisî lisânına teveccühü lisânın hayâlâtını değil hikemiyâtını itkan için idi. Çünkü seyf-i satveti tahtında lerzân olan iklimin dekaik-ı lisânını da zîr-i pençe-i marîfetine almayı murâd etmiş idi. Mültezimi olan hikmetlerin en hafifî gündüz meşâgil-i cihân-gîrânesini bitirip de nevbet leylen lâzîme-i beşeriyet olan sükûnuna gelince onun bir kısmını da mütâlaât ile geçirmek idi. Meşhurdur ki kurenâsı hep ulemâ ve fuzalâdan idiler. Onlardan Halimi Çelebi'yi mütâlaâ zamanlarında beraber bulundurur idi. Halimi o zâttır ki Mısır Seferimde Şam'da irtihâl etti. Defni ihtifalinde Pâdişâh-ı mağfur bizzât hâzır olup cenaze namazına kendisi imamet etti. Sultan Selîm bir gece Mısır merâhilinin birinde Halimi Çelebi'den Târih-i Vassâf istedi (Bir vakitler bizde aklâm-ı devlete çırağ olacakları Vassâf tan imtihan ederler idi.) O da te'ehhür eden ihmâl içinde olduğu haberini verdikte Pâdişâh kitabı getirmediği mebyetine girmede. Nezdinde kitâpların kadri de böyle idi. Tekrar beyân edelim ki Sultan Selîm'in Fârisî'ye muhabbeti o lisânın hayâlâtını sevdiği için değil hikemiyâta ta'alluk eden kısmını istiksâ için idi. Fârisî eşârı dahi Arabî eşârı gibi âlimâne ve hakimane idi. Malûmdur ki üdebâ-yı Acem şuarâ-yı Rûm'un Fârisî eşârından hiç birini beğenmezler. Ama Hazret-i Selîm inkini ders-i belâgat, ders-i hikmet olarak kabul ederler. Lisân-ı Fârisî'de mâlik olduğu ifâdât-ı îcâz-kârâneye «elkalîlü yedüllü alel-kesîr» hakikate tevessülen atîde gösterdiğimiz emsile-i muhtâsâra burhan olur. Misâl:

«İn sefer kerden ve in bîser ü sâmâni-i mâ

«Behr-i cemdiyeti dilhâst perîşânî-i mâ ».

Diğer: «Bihterîn gevher genc-i sühanest çün sühan cân neşevend mürde çirâ hâmûşest». Diğer: «Sad âşık-ı ser-bâhtc der deyr tevân yâft. Der savma yeki rind-i

serândcz ne dîdem». Diğer: «Tu nihân der tutuk nûr-ı zuhûret heme câ. ruyet ez gayr-ı nihân ve zî heme rû-peydâyî». Mâdâm ki üdebâ-yı Rûm Fârisî nazım ve nesre heves etmişler. Makdûrlannı muktedâ bihin meslek-i fâzılânesine tatbik edebilmeye sarf etmeli idiler. Gulûvve değil. Zamanın ise fâsidü't-tahayyül isti'arelere müsâadesi yoktur. Bunun yerine ilm-i beyânın tarîfatma muvafık teşbîhât, mecâzât, kinâyât ki her lisânda muteberdir onlara iltizâm olunmalı. Bedide gösterilen muhâsenâ-ı maneviyeye zemîn-i beyânın müsâadesine göre riâyet edilmelidir. Mutâbakat-ı mukabele, müşâkele, berâat-ı istihlâl, teşâbüh-i etraf, îhâm, irsâd, rücû, isbât, üslûb-ı hakîm, tevşî, îfâl, itirâz, tezyîl, tekmîl, tetmîm, telmih gibi. Kitâbet-i resmîyenin mâhasal marifeti ise bedi'in muhasenât-ı lâfziye addettiği şeylerden îğrâk ile gulûvve, tebliğ-i gayr-ı makbul ile secilere münhasır. Güya ki tabîat kendisine bütün muhasenâtı reddetmek, bütün kubhiyâtı arayıp bulmak melekesini vermiş. Hulâsa-i kelâm gulûvv ile lisân-ı Fârisî melûftur. Biz de hassaten ana taklîd etmişiz. Hâlbuki şimdi İran'ın erbâb-ı kalemi de bu gibi elfâzın hücnelerini anladılar. Tashîh-i meslek ediyorlar. Meselâ Nâsırüddîn Şâh'ın ibtidâ-yı cülusunda mührü

«Sıyt-ı dâd u m'delet ez mâh tâ mâhîgirift

«Tâ ki dest-i Nasırüddîn hâtem-i şâhî girift»

ibârelerini hâvi idi. Emr-i adaleti küre-i kamere, tahte'l-bahr mahlûklara kadar neşretmek zahmetini ihtiyardan ise küre-i arzda bulunan insanlara, onlardan ehass olarak kalemrev-i İran'daki ahâliye tevzi ile iktifa daha münâsib görülmüş olmalı ki mübalağalı elfâz ile olan o hatem muahharen ibtâl olunmuştur. Şimdiki şâh ise dest-i hatlarına «elhâletü hâzihi Avrupa devletlerinde câri ve bizde de Sultân Mahmût-ı Sâni'nin evâhir-i saltanatına kadar meri olduğu üzere İran pâdişâhları irâdeleri bizzât yazarlar. Bunlara hatt-ı dest yerine dest-i hatt-ı şâhî demek ıstılah olmuştur.» Elvâsık-ı billâh Elmelikü'l-gaffârü's-sultân Muzaffereddin Şâh Kaçar diye imza koyuyor. Mâdâm ki biz Avrupalı'ya İranîlerden daha karîbiz lisânımızı hakikate takrîbe onlardan ziyâde çalışmalıyız. Mâhasal-ı kelâm lisânda îğrâkat, nâmakul tavsîfât ve teşbîhât lağvolunmak elzemdir. Şunu da ihtar edelim ki meramımız teşbîhâtın mutlakiyeti değildir. Bazı teşbihler vardır ki cemi-i elsine gibi lisânımız da onlara muhtâcdır. Zîrâ mahallinde olan teşbîhâtın maksada pek çok muâveneti olur. Meselâ Reşît Paşa bir meclis-i hâss mazbatasında devletlerden bazılarıyla ittifak

etmedikçe kuvve-i bahriye mevcûd olsa da fâidesi olmaz kaziyesini şu teşbih ile ifhâm etmiştir: «Donanma-yı Humâyûn'u kurtarmak için Mehmet Alî Paşa'nın istediği şeylere kâffeten müsâde olunmak lâzım gelse Huda nekerde Memâlik-i Devlet-i Âliye iki cûze münkasım olarak artık hiç ümidi kalmayacağı ve ol vakit sefineler bayağı duvardaki suret hükmüne girerek hiç bir şeye yaramayacağı ve'l-hâsıl bu hususun muvâzenesi bil abes olacağı ve her ne vakit olsa donanma tanzimin çâresi bulunacağı ityân olundukta cümle huzzâr tarafından tasdik ve itirâf olunmuştur.» İşte «sefineler bayağı duvardaki suret hükmüne girer» teşbihi makbul ve müessir teşbîhât cümlesindedir. Yine o mazbatada «Rabbim göstermesin Devlet-i Âliye memâlikinin nısfını ve Zât-ı Şevket-simât-ı Hazret-i Şâhâne'nin hukuk-ı saltanât-ı seniyesini Mehmet Alî Paşa'ya terk ve teslîm ederek rezalet ile bitmekten ise beriki suretleri ihtiyar edip de bari muhâfa-za-i nâmûs ederek şu âlemden gitmek ve kendilerimize ihanet lekesi bulaştırmamak kazâyâsından ibarettir» denilmiştir ki meanîde böyle ibarelere ihtiras ıtlak olunur. O vakitler devletin resmî gazetesi olan Takvîm-i Vekayi'de kavânîn, nizâmât, muâhedât, mukavelât ile mecâlis-i devletin mevadd-ı siyâsiyeye taalluk eden karârları ilân olunmak âdet olduğundan şu müzâkerât da cümleye bildirilmemişti. Teşbîhât ve ictisârât lisân-ı resmîde meri iken şimdiki kitâbet-i resmiye ihmâl etmiştir. Bu ihmâli terk ile aksini iltizâm etmek lâzımdır. Bu münâsebetle Reşît Paşa'dan da muhtâsâran bahsedelim: Malûmdur ki Asya mülûk-i İslâmiyesinin fermanlarında vüzerâ için bir takım şaşâalı unvanlar yazılır ki bizde bu unvanlar daha mutantandır. O cümleden olan «müdebbîrii umûri'l-cumhûr bi'l-fıkri's-sâkıb mütemmimü mehâmmü'l enâm bir reyî sâib» unvanına vüzerâ-yı Osmaniye içinde yalnız Reşît Paşa mâsadak olmuştur der isek merhum için belki hakk-ı tarîf olur. Kendisi müceddid idi. Adâlete ve lâzîme-i hukuk-ı beşer olan hürriyete muhibb idi. Kudret-i edebîyesi dahi vâsi ve kâtib-i mâ yûridi ve mâ yurâd idi. Nitekim

«Ser-i şâhenşeh endîşeye konsa yeri var

«Evc-i aiâ-yı maârifte hümâdır hâmem»

diye kuvvet-i kalemini bizzât tarîf etmiştir. Üdebâdan Ebuzziyâ Tevfîk Bey nâmına mensûb olan mecmualardan birinde Reşît Paşa'nın kudret-i kalemiyesini muhakeme etmiş idi: Vecîz olduğu hâlde merhumun havâss-ı edebîyesini muhît binâ'enaleyh

beliğdir —eğer nesh-i matbûa izae edilmemiş ise— mütâlaası tavsiye olunur. Merhûm-ı müşarünileyhin Encümen-i Dâniş'te okuduğu nutk-ı mürettebindeki (keşîde-i rişte-i tahrîrât, ber kumâş-ı bukalemun- renk, çârsû-yı kabiliyet) ibarelerini muahezede Tefvîk Bey haklıdır. Lâkin Reşît Paşa'nın bu tabîrleri kullanması yukarılarda beyân ettiğimiz ülfet-i seyyie-i tesîrâtına hamlolunur. Çünkü kalem hatâları 'illeti sâriye kâbilindendir. Sahîhü'l-fıkr olanlara da intikâl eyler. Gelelim kitâbet-i resmiyenin sâir nekâsına: Bir büyük noksanı da Türkçe edât-ı izafet olan (kef) harfini bilâ-fark istimâl etmektir. Muharrerât-ı resmiyede (nin/nın ) diye yazılan mucizeler o kadar çok ki ve vavlar bunların yanında istisgara müstehak olur. Malûmdur ki izâfet; izâfet-i lâfziye, izâfet-i ma'neviye isimleriyle iki nevdir. Birincisinin alâmeti muzâfın sıfat olmasıdır ki tahfiften başka fâide ifâde etmez. İzâfet-i maneviyyenin alâmeti ise mamûlüne muzâf olmayan sıfattır ki o da iki mübâyin ismin birbirine yâhûd eamm ehasa izafetini yâhûd beynlerinde minvechin umûm ve husus mevcûd olmakla beraber muzâfunileyhe muzâfın aslı bulunmak şart olmasıdır. Bu hâlde izafet bi mânî-i lâm olur. Yâhûd yine beynlerinde minvechin umûm ve husus bulunmakla beraber muzâfunileyh muzâfın aslı olmaktır ki izafet bi mânî-i min'dir ve beyâniyedir. Muzâfın mârife ya nekre olmasındaki ka'ideyi «fe tufîdu ta'rîfe'l-muzâfi maal-ma'irc ve tahsîsihi ma'an-nekre ve yecibu tenkîru muzââfiha» tarîfi câmidir. Kitâbet-i resmiye buralarını tefrik ile izâfâti kaideye göre tâsârruf ve mârife ve nekreleri tanımaya tenezzül etmiyor. Bir de Türkçe ibareler arasında Fârisî usûl ile izâfet-i Arabiye teşkîli kitâbet-i resmiyenin kavâid-i esâsiyesindendir. Bu ise bir adamın sebatını üç kavme mahsûs elbiseden teşkil etmek kadar garîp bir şeydir. İşte bu farkları arayan yalnız gazete lisânıdır. Kitâbet-i resmiyenin bir nakîsası da atf-ı beyânları suî-i istimâl etmesidir. Atf-ı beyân tevâbidendir ki onunla metbû îzâh olunur. îzâha ihtiyâç olmaz ise tezyîd-i kelimât mükesâriyettir ki muhill-i fesahattir. Tefekkür ve teemmül, irsal ve isbâl, işâr ve izbâr gibi bir tabîri müfîd ile yani muhataba sükût-ı sahîh fâidesini ifâde eden tabîrle kanaat olunmayıp da mürâdifleri ve atf-ı beyânlar istimâlini zevk-ı selîm kabul eylemez. Kitâbet-i resmiyetin bir kusuru hem de büyük kusuru da cümlelerin rûknü olan filler ile hâsıl-ı masdarlar sıla sîgalanna hasr ve sıyag-ı sâire-i efâli terk etmesidir. Hâlbuki asıl mahsurlar terke ve metrûklar iltizâma müstehaktırlar. Zîrâ müteselsil cümlelere başlıca sebep olan şey fiiller ile hâsıl-ı masdarların sıyag-ı sıla

ile beyân olunmasıdır. Kitâbet-i resmiye nekâısmıdan biri de vav harf-i âtıfın her cümlede hatta cümlenin ekser aksamında tekerrürüdür. Tadâd o derecededir ki kelimâtın her birine bir harf-i âtıfa isabet eder denilse gayr-ı makbul bir iddia olmaz. İlm-i meânîde bir cümleyi diğer cümleye vasletmek şu «innemâ yuhsenu beyne mütenâsibeyn velâ mütebâyineyn» ibaresinde de malûm olur ki cümleteyn beyninde münâsebet ve cihet-i camianın vücuduyla mütahassindir, münâsebet ve cihet-i camia ise iki cümlenin müttehid veyâhûd biri diğerine mübâyin olmasıyla olur. Zîrâ ittihâd etseler şey-i nefsi üzerine atıf ve mübâyin bulunmasalar zıddeyni cem lâzım gelir. Tenasübü tayîn etmek ise cihât-ı câmiayı taayyününe mütevakıftır. Bunun da aklı, vehmî ve hayalî kısımları ve her kısmın nevlere vardır. Onlar temyîz olunmalıdır. Makalemiz mâdâm ki istitrâd kuvvetiyle hâsıl oluyor karîben zikri geçen «vehm» lafzı münâsebetiyle dahi bir istitrada müracaat edelim: Bir çok zevat görünüyor ki kavil ve fikirleri ilim ve vukufa müstenid değildir . Şundan, bundan işittikleri sözleri ilm-i mahzarî nevinden olarak zabt ve bilâtemyîz makam-ı rey ve hükümde sarfediyorlar ki onların ervahında dönen «vehm» tabîri de bu kabildendir. Şu yazacağımız tarîfe dikkat olunsun «elvehmü min hatarâti'l-kalbi ev mercûhi tarafeyn el-mütereddedi fihi ve âlâ hazâ yutleku'l-vehmu âlâ tarafey el-mercûhi mine's-şeyi'l-lezi yuşekkü ve yutereddedu fihi ve yukâlü alâ tarafi'r-râcihi minhu yakînun ve kâlehu el-Vânî fi Tercemeti's-Sihâhi el mercûhu mağlûbun yukâlû kavımın merâcihu fi'l-hilmi intehâ ve yüstefhemu ve yufhemu min hazâ enne'r-râcihe gâlibun. Ve fe'ulime ulime mi-ne'l-Kâmûsi ve Tercemeti's-Sihâhi ve min şâiri'l-kütübi fi tefsi-ri'l-vehmi enne'r-râcih ve'l-mercûhe yuste'melâni lügaten ve ıstılâhen» Şu tarîfattan da müstefâd olur ki vehm hatarât-ı kâindendir. Yâhûd mahall-i tereddüd olan iki şeyin mercûh olanını râcih olanı na tercih etmektir ki mercûh tarafı vehm râcih tarafı yakîndir. Yâkînât ve vehmiyâtın mizanı ise kavâid-i külliye ve ilm-i tecrübedir. Mevzû-ı bahs olan zevat kavâid-i külliye ve usûl-i tecrübe mürâcaât etmediklerinden yakîne vehm bilakis vehme yakın diyorlar. İntiha.

Asrımızda merğûb olan Fransız lisânının kavâ'id-i belagatı ulemâ-yı İslâm beyninde muteber bulunan usûl-i meânîye muvafık olduğu gibi akıl için tarîk bir olmak kaidesine sâir lisânların usûl-i edebiyatıyla dahi ittihâd veya mukarenetimiz tabîidir. Kavâid-i müttehede veya mütekaribeyi taharriye rağbet edenler teslîm eylerler ki muharrerât-ı resmiyemizde bunların hiç birine riâyet olunmamaktadır. O

hâlde kitâbet-i resmiyeden tekâlif-i umûmiye-i edebîye sakıt olmuştur hükmünü vermek lâzım gelir. Kitabetimizde cümleleri, atf-ı beyânları ve kelimât-ı sâireyi birbirinden ayırmak, yâhûd hissiyât-ı mahsûse ve şedîdeyi izhâr veya izmâr eylemek için alâmet-i mahsûsa da yoktur. Gazeteler ise yalnız terkiib-i nahvî cihetince vazlan müttehid olan kelimeleri ki fâil, sıfat, mefûl, hâl, temyîz gibi şeylerdir. Anlara ve aynı cinsten muhtâsâr cümlelere mahsûs olan virgöl ki Fransızca'daki tarîfi alâmât-ı hafife-i secâvend ile tercüme olunabiliyor. Onunla diğeri bir işareti kullanıyorlar. Virgülden başka daha bir çok alâmât olduğu hâlde onlar ahz olunmamış, el yazısıyla olan kitabetimizde ise virgüller dahi istiskal olunmuştur. (Nokta ve virgöl ki) bir dereceye kadar vüsati olan müttehidü'l-cins ve ale'l-husûs zâten virgöl ile müfrez cümleleri temyiz için (noktateyn ki) hikâyenin evvelinde, tadadın evvel ve âhirinde, bir mülâhazanın evvelinde, (nokta) ki tâmmü'l-manâ bir ya bir çok cümlenin nihâyetinde, (nokta-i istifham ki) suâle dâir cümlelerin nihâyetinde, (sadâ-yı istiğrâb) işareti ki taaccüb, havf, merhamet, sürür, tahayyür makamında ve emsali hâlâta, (vakfe) ki izmâr-ı fikr makamında müstameldir. (Muteriza) ki bir cümle arasında büsbütün ayrı ve müstakil bir medlul teşkil eden kelimâtı ihtivaya hizmet eder. (Kime) ki bir hikâyenin mebdede ve hatimesine ve ekseriya her satırın ihtidasına vaz olunur. (Hat) ki mükâlemenin tebeddül ettiğini irâeye, (dedi, cevâb verdi) tabîrlerinin tekerrürünü mene hizmet eder. Bu maddeler için elsine-i garbiyenin ekserinde husûsen Fransız lisânında mevzu olan alâmâtın hiç biri hattımızda yoktur. Halbuki ekser lisânlarda lügatler binefsihim ifhâm-ı merama kâfi olmadıklarından lügat-i mahûdeden madûddurlar. Yani ahd-ı zihni ahd-ı haricî delâletleriyle muradı anlatmaya yardım ederler. Bunun içindir ki fakîr olan lisânımız şöyle dursun zengin lisânlarda bile bir maksadı, bir mevzuu, min haysü hüve tasvîr edebilecek münşiler pek azdır. Hatta asran bi asrin Fransa'da zuhur eden üdebâ-yı mümtâze düşünölsün her asırda yalnız bir kaç isim hâtıra gelebilir. Asrımızda mareke-i edebte yalnız Victor Hugo, Flaubert, Michelet, Fromentin, Renan, Chateaubriand nâmdâr oldukları gibi elyevm Fransa'da şöhet bulan münşiler dahi Anatol France, Y. Lemaitre, Brunetiere, P. Loti'dir. Bu tafsilden garazımız vâsi lisânlarda bile fikr-i beşeri hakkıyla beyân edebilecek üdebâ madûd iken nevâkısı ve nekâısı meydânda olan lisânımızda kalemen edası kabil olunamayan hissiyât-ı mahsûse veya hissiyâl-ı şedîde-i kalbiyeyi izhâr veya izmâr için, tahsîs-i hissiyatı ilm-i rûh veya ilm-i menâfi-

i azâ nokta-i nazârlarından tasvîr için o misillü alâmâta tederrüce müftekır bulunduğumuza dâir bir fikir vermektir. Kitabetimizde öyle alâmât kabul ettiğimize sebep husûsen el yazılarında şu işaretler zaid yâhûd çirkin görünmesi imiş. Bunu iddia edenler Furkan-ı Hakîm'de mevcûd olan secâvendlere bakarlar ise tashîh-i itikâd ederler. Bir de 98 târihinde tesîsine delâlet ettiğim Bayezid'daki kitâbhâne-i umûmîde kurûn-ı mâziyeden birinde secâvend usûlüne dâir telîf olunmuş Arabiyü'l ibâre bir risâle vardır. O mütâlaa olunursa zannederim ki hattımızda vaz-ı alâmâtzusûlü bidat-i seyyie olmadığına kanâat gelir. (Fezleke) usûl-i mahûdenin esâsı cümleler birbirine merbut olmaktır ki bir teselsül lâfzı uğrunda manevî ve maddî ne hücneler vâki olduğu yukarılarda tafsil olundu. Gelelim bu usûlün tatbikatına: Meselâ cümlede ef'al-i müteaddiyeden (etti) yâhûd ef'al-i mechûleden (oldu) fiili vâki ise birincisine (ki ) ikincisine (ğ ) ilhâkıyla birinci fiil (ettiği) ikinci fiil (olduğu) hâline konuluyor. Eğer cümlenin madde-i asliyesi masdar ise, o da meselâ keynûnete delâlet eden (olmak) masdan ise masdarın lâme'l-fili hazfolunuyor gayr-ı mahzûf hurûfa (sı) ilâvesiyle (olması) terkihi vücûda getiriliyor niçin? (Fulân kimse şunu yaptı yâhûd falan işin muktezâsı şöyle olmaktır) yerine (fulân kimsenin şunu etmesi muktezâ-yı maslahatın şöyle olması) gibi sözler söylemek için bir derece daha izah edelim. Mevzuumuz faraza dört cümleyi hâvi olsa o cümle içinde dahi yazmak, işitmek, çıkmak, gitmek masdarlan yâhûd yazdı, işitti, çıktı, gitti fiilleri rûkn ise şu efa mesâdir aynen istimal ounamıyor. Zira kitabet-i resmiye ki rikâb-ı küttaba bir çok vezaif-i mühimme, tabir-i ahakka vezaif-i sakile tahmil etmiştir. Onların biri ve en mühimi cümleleri fasletmemektedir. Binaen'aleyh (-sı,-gı,-ği) maddelerinden istiane ile hâsıl olan yazması işitmesi çıkması gitmesi yahut yazdığı, işittiği, çıktığı, gittiği helüme cerra terkiplerini art arda istima yahut mütâlaa edeceğimiz ki darbe-i ulâda hasse-i samialara müfekkirlere ilkâ-ı tenâfüdür. Cümel-imüsellsel ise farz ve tasavvurlarum fevkinde. Nitekim kitabet-i resmiye bu hasse-i tefevvuku ha'izdir. Artık hasse-i tenefürün vüsat-ı muhîti kıyâs olunsun. Ülfet edenler (-sı,-gı,-ği) harfleri münafereden halidir. Gazete lisânını istizkal, kitabeti resmiyeyi istihsân eden zevâtı kiramda tenafürün âdemine üslubu mahûdun letâfetine delil-i müşahhastırlar diyecekleri şüphesizdir. O müddeilere böyle mesâil için kuvve-i temyiziye alemiyettedir. O ise akvâm-ı âleme lisânlarıyla üdebayı islama hüccet olan fenn-i beyan ve bedidedir cevabı verilir. El hâsıl silsileli cümleler usul-i edebiyatta



münâfidir. Farzedelim ki edebe riayet lazım değilmiş yahut mümteni-ü'l farz ise de bu tabire diğer manası itibariyle sû-i tevile tesadüf etmemek için diyelim ki edebiyat başka fenni inşa başka imiş. Lakin üslub-i mültezemin zararları bedihi-i mutlak olduğunu yukarılarda delail-i mütnevia ile ispat ettik onlara ne diyelim? Maamafih lafzın maddeye tesirine inkâr ile mazarratını tasdik etmeyenler nadir değildir. Nitekim bazı mehâfil resmiyede âdem-i zarara kail olanlar görülmüş ve yukarıda bir nebze beyân olunmuştur. Binaen'aleyh mevâdd-ı zarariyeyi bir kere daha başka bir şekilde izâha muhtaç addettik. Evvela müteselsil cümleler yazmak usulü baki oldukça maksat tamamen ifade olunamaz. Zira bir cümleyi mâbadindeki cümleye onu da cümle-i muakkı beye helümme cerra cümleleri birbirine rabt için revâbit mahdûdtur. Ve bunun için kullanılan elfas ki bir kısmı Arabî bir kısmı âharî Türkî'dir. İsmi evvel cüzen meâni maksûd-i bahaya mutabakat yahud delâlet hasselerinden âridir.

|              |             |             |             |                   |               |           |
|--------------|-------------|-------------|-------------|-------------------|---------------|-----------|
| Arabi kısmı  | cihetiyle   | veçhiyle    | hasebiyle   | Münasebeti-le     | binâen        | mebni     |
| Türkçe kısmı | etmekte     | etmesiyle   | olmayla     | olmasıyla         | etmesi        | olması    |
|              | eylemekle   | eylemesiyle | olunmayla   | olunmasıyla       | eylemesi      | olunması  |
|              | edilmekle   | edilmesiyle | bulunmayla  | bulunmasıyla      | edilmesi      | bulunması |
|              |             |             | kılınmayla  | kılınmasıyla      | kılınması     |           |
|              | etmesine    | olduğuna    | olmasına    | ettiğinden        | etmesinden    | edip      |
|              | eylemesine  | olduğuna    | olunmasına  | Eyleyebildiğinden | Eylemesinden  | eyleyip   |
|              | edilmesine  | bulunduğuna | bulunmasına | edildiğinden      | edilmesinde   | olup      |
|              | bulunmasına | kılındığına | kılınmasına | bulduğunda        | olunmasında   |           |
|              |             |             |             |                   | bulunmasından |           |
|              |             |             |             |                   | kılınmasında  |           |

Mûlahaza- Şu cetvele müracat olunursa irade-i meham-ı kelam için nazra-i ûlâda vesait kâfi olduğuna zehâb olunur. Lakin nazârlar dekaika münzarif olduğu gibi aksi hal görülür. Escâ ki üç nevdir. Hiç olmazsa seç-i mutarref nevini terk etmemek kitabet-i resmîyede bir dakika-i mühimedir. Binaen'aleyh cetvelde görülen revâbit ki aksamı mütenevvi ayı hâvidir. Bir kısmın eczası diğer kısmı teşkil eden revâbit sırasında kullanılamaz. Bu zaruretle küttab-ı divan ve ricâ-i aklâm ne yaparlar. Mahall-i sualdir. Bu meselenin cevabını yukarıda beyân ettikse de ehemmiyet ve garabiyeti için bir defa daha irat edelim. Minhaysül kelam mameleklerini sarfederler. Mevzuta ve mekasıddan bir takımını silsileye ithal kabil olmasa yani sermaye kifâyet edemez ise «teklifvüs nispetinde olur» kaidesine tebessül ile feryât ederler nihayet min cihetül itibat nokta-i istinatları bulunmayan mevzuları belîğ dense sakil olur. Sahne-i kelimadan ihraç ediverirler. Aklâm-ı hükümet baziçelere alet olur mu diye de sorulursa bunun cevabına tasaddi olunmak sadedimizden hariç olur. Elhâsıl muharrerât-ı resmîyede muhitler ihtiyaca göre değil nisbet-i revâbita göre çizilmiştir. Şu usul-ü seyyiyeye niçin itibâr olunuyor? Ondan da bahsedelim: Münker değildir ki «el eşya'u tenkeşufu bi- ezdadiha» kaidesi ilim-i edebe dahi şâmildir. Edebiyatta marifet ezdât ve mukayese ise akvâm -ı mütemeddineden birinin olsun ilm-i edebînde yahut Osmanlı Lisânını terki eden el sine-i selâseden Arabî ve Farisî'de vukûfa tevâkkuf eder mekatib-i hazıra yokken aklâm-i devlete memur olanların ekseri bundan mahrumdurlar kısm-ı ekall hususen edebiyat-ı milliyemizde haiz-i kudretse de bu kısmın ashâbı da faidesini lisânı zaman ile hem ahenk olmakta buluyor. Binaen'aleyh kısmeynin biri ligafletin diğeri ligarazın tarzı mahuda taraftar olmuşla talim olunuyordur. Derecât-ı selasete üzere mektepler tesis edildikten sonra kalemlere memûr olanlar ki tahsilleri mekatib-i aliyede tekâmül ediyor, ale'lhusus idare-i tabir-i âherle idâremizi maakiyasatiha tederrüz ederken kendilerine zamanımızda kitabet-i resmîye ism-i muhteriyle mütearif olan lisân-ı idâre dahi talim olunuyor, bu tedrisât neticesi olarak onlarda yukarıda beyân olunan zümre-i tarafdarana iltihak etmektedirler ama mazurdurlar bunu yapmak için Muaalim Naci'de olan hassa-i müstesnaiyet lazım gelir ki herkese müyesser değildir.

«İstitrat»

Görenlerden menkûldür ki hariciye mektubi kalemine memuriyetinden birkaç gün sonra Naci'ye bir iş kaleme almasını havâle ederler. Oda müsveddeyi yapıp merciine verdikten sonra fikirce tashihata muntazır olur müsveddenin avdetinde tashih namına olan şeyleri üslûb-ı mahuda münkâlib elfâzdan ibaret görünce bir daha ayak basmamak azmiyle kalemden çıkıp gitmiştir. Yazık ki şu sebep o değerli zâtı teyîs ve aklâm-ı devletide öyle bir muallim-izü-iktidarın ifâdâtından mahrum etmiştir. Mekâtib-i resmîyede değil hariçte tahsil ile aklâma, ve sair devair-i devlete intisâb eyleyenler ki bir vakitten beri Avrupa meketibinde yahut memleketimizde elsine-igarbiye tahsil edenler o cümledendirler. Onlara da gelince içlerinde ilham-ı tabiati yani kanun-i tabîi hükmünü fitraten mukadder bulunanlar üslûb-ı tahrirlerini okanuna ale'l-husus garb lisânlarına vakıf olanlar tahsil ve mütaala zamanlarında gördükleri âsâra tatbik ediyorlar ise de yazdıkları şeyler takdire layık iken silsile-i fasideye müstemid olmadığı için tahkir olunuyorlar. Binaen'aleyh bazıları meyus olup ellerine Türkçe yazı için kaleme almamaktadırlar. Nitekim bazı emsâlinde bahsetmiştik. Bazıları da tefeyyüs garazıyla tarz-ı mahudea iltizâm edenlere istemiyerek tabi oluyorlar revâbit yukarıda Arabî ve Türkî olarak iki kısma taksim olunmuştu. O taksime ilaveten bunların suret-i istimallerini de yazalım: cümleler beyninde medâr-ı iltibat olunmak için kullanılan cihet, vech, haseb, mülâbese yahut bihnaen mebnî nâşî kelimeleri rabt maksâdına bir derceye kadar iyâne ettiklerinden vech-i istiane Türkçeye teveccüh etmiş «ile» kelimesi eslem-i revâbit görüldüğü halde kendisi edatı müsahabet olduğundan ve kitabeti resmiye bundan başka rabitalar bulunmadığından bu edatın hem müsâhabet hem talil için istimâlini ihtiyar eylemiştir. Beyân olunan kelimattan «cihet» kelimesinde bazan edat-ı talilin tahrifiyle «cihet» le bazan da bu edatın yalnız harf-i evveli ıskât olunarak cihetiyle terkipleri mütaâvildir. İkinci kelimesi vechtir. Edat-ı talili kadimen muhaffef idi. Haliyen tehîf cayız görülmediği için olmalı ki aht-ı karipte «ceh» ile tabiri şayi oldu. Kelime-i salise ki «haseb»tir. Edatın talilin harf-i evveli ıskat olunup «hasebiyle» ve rabi ki «mülâbese» kelimesidir. Bununla edat-ı talil arasında iki harf yani «s,y» ithal olunarak «mülabesesiyle» denilmektedir. «Bihnaen mebnî nâşî» kelimelerine de talil hizmeti veriliyor. Ama hizmetleri şart-ı ilâl iledir. Cevher-fiile (y,g,n,h) hurûfu ilhakıyla «oldu» fiilini «olduğuna» yapmak gibi yahut «olmak» mastarını harf-i ahiri bade'l hafs (s,n,h) yahut (s,n,d,n) harfleri ilavesiyle

«olunmasına, olunmasından» haline getirmek gibi. İşte şu tabirâtı selase bu tekellüflerden yahut bu ilallerden sonra istimâl olunuyor: olduğuna binaen, olduğuna mebni olmasında nâşî gibi. Bunların birincisine yani «binâen» kelimesine itiraz etmeyiz lâkin diğerleri mahâli tarizdir. Zira «dır» lafzı ki nahviyyunumuz edat-ı haber demişler birkaç sene evvel gazetelerde görülen mebahisi edebîyede ise edat-ı haber değil Fransız lisânındaki «etre» fiili gibi fiili ensari diye tarif olunmuştu. Lisân-ı edebte gazete lisânında bir büyük faaliyete haiz olan ve tabiri caizse bir büyük rol oynayan şu «dır» lafzının kitabeti resmîyede müsteskiyyeti baki oldukça müselsel cümleler arasında vaki olan «mebni, nâşî» kelimelerinin istimali zarûridir ama bunlar hal, sıfat, haber, temiz ve bedelden hangisine delâlet etseler mebniyen nâşîyen suretinde kullanılmazlar ise ma'na tamam olmaz. Bir de Arabî'den rabt edatlarından hiç biri katiyen talile delâlet etmez. Lügat bunları şu vecihle tarif ediyor: Elcihettü cimin hareke-i selâsiye ve «elvechetü» vavı kesrive zammiyle cânib ve semt-i nâhiye manasındadır. «Elvehcü» vavın fethi ve cismin sukûniyle her nesnenin karşısına gelen ve karşısında bulunan şeye deniyor. Vecâhatle ve şerâfette galib olmak manasına da gelir. «Elhasebü» fethateyn mahsub manasındadır ki fil bimana mefuldür. Bir kişinin ebâ ve ecdâdı cihetinden tadad eylediği mefahire itlak olunur. Âlâ kavli mâl ü menâl yahut din ve millettir. «elmülâbese» Mulâhata manasıdır. «yukâlü Lâbise ey hâlita » işte bu kelimeler Türkçe'de Arap'ın vazettiği meani haricinde istimâl olunur. Cetvelde gösterilen Türkçe râbitalardan «edip, eyleyip, olup, ederek, eyleyerek, kılınarak» kelimeleri ise sıfat ve hal için mevzu iken kitabet-i resmîyeye bunları sığa-ı rabtiye olarak kullanılıyor. Bir de hikâye olunan bir sözü garb sarfiyununca mustâlah olan birinci ikinci şahıslara sarfiyunumuz ıstılahatınca nefsi mütekellim vahdehu ve nefsi mütekellim maal gayrihu söylettirmeyip şahsi salise beyân ettirmek kitabet-i resmîyenin adâtındandır. Halbuki gerek nefse izâfeten gerek âhere hitâben söylenen sözü sahibi lisânından olarak aynen nakleylemek müreccahtır. Zira şahsı salis tarafından nakilde noksân yazıyada vuku bulunmaması bu suretle hâsıl olur. Kitabet-i resmîyede hilâfi ilttiyât edilmesi kusurdur. Hatta bu târik-i selâsete de mani olduğu dikkat olursa anlaşılır. Bir de malumdur ki cümlelerde rûkn olan fi'l faildir. Mefûller fazladır. Binaen'aleyh faili rûkneyi haysiyetiyle tasrih hem vuzûh hem selâset için lazımdır. Kitabet-i resmîye ise daima ef'al-i malûmeyi garbiyun ıslâh-ı nahvisine göre fi'i müteaddi alehe bizim ıstılahat-ı

nahvimize göre fiil-i meçhule tebdil etmektedir. Bu tâsâruffla mefûle fâ'il itibârı veriliyor. Yani mefûl müstahalât-ı nahviyemizde bulunan naib-i fâ'il haline giriyor ki gazete lisânına karşı nekayıstandır.

Lisân-ı Osmaninin hâl-i hâzırıyla

Lisân-ı siyasî olmaya âdem-i kabiliyet

Mahmut Nedim Paşa bir gün demiştiki evailde sefâretlerimiz ile hatta Sefarat-ı ecnebiye ile mûketabat Türkçe idi. Ali Paşa zamanında Fransızca'ya tahvil olundu. Şimdi de onun işrine gidiliyor, bunun hikmeti malum değil. Cevabımda sizin sadaretinizde dahi böyle olmuştu. Hikmeti elbet o hall buyrulmuştur, demiştim. Halbuki mûketebât-ı siyasîyede Fransız lisân-ı ihtiyârı Ali Paşa zamanında değil Reşit Paşa'nın son sedaretinde vâki olmuştur. O da zarûriydi. Zira buradaki sefâretler ile mukatebât lisân-ı Osmâni üzere olsa vakıa ne kadar sanayi-i inşâiyemiz var ise sarf edileceğine şüphe olunmaz nitekim evailde reis efendileri şan ve sultan Abdülmecit devri iptidalarında hariciye nezaretinin sefaretlere verdikleri takrir-i resmiler Osmaniyinin cümlesini muhtevi idiler. Nitekim el-yevm dahi öyledirler, bu sebeplerle merâmlar tamamiyle anlaşılamadı. Diğer taraftan Fransızca lisân-ı umûmi- i siyasî iken kabulünden müstesna kalmamız garip göründü. Binaen'aleyh kaidei umumiyeye imtisâl olunmuştur. Bizim sefirler ile mûkatebatta gelince umûr-ı malum edendirki bir sefirin edayı sefarette hükümet metbuası lisânına hissiyatına tebaiyet et-tebaiyet etmesi şarttır. Meğerki faidesini teyakkun mesuliyetini taahhüd ile aher bir meslek ittihaz ede. Birinci kazıye itibariyle metbuundan aldığı emir el fâzı hâvî ise onun mukabillerini tercüme ve nakletmek kâfi olamaz. Meseleyi tasvir ve muhakeme de lazım gelir. O da hükümeti metbuasının hissiyatını tasavvuratını kemahiye hiye bilmeye tevakkuf eder. Devletin kendi elçilerine vereceği evâmir ve talimât ise Türkçe tahrir olursa tarif-i hissiyat Tasvir-i Efkâr nokta-i nazârlarında pek çok noksânlar bulunuyor. Nitekim bazan ve istisnaen sefirlerimize yazdığı Türkçe şeylerde ifhâm ve istifhâmca ne galatlar vukua geldiği inde't-tetebbu ma'lum olur. Şu ifâdat lisâna itiraza hamlolunmasın. Maksat lisânımızın müttekâmil olmadığıнын beyândır. Hayfa ki lisânı Osmaniye mertebe-i tekemmüle getirmekte diriğ-i himmet olunmuş ve olunmaktadır. Halbuki müteyakkız kavimler lisânlarının terakkiyatı hazırasını kafi görmüyorlar. Kudreti beşer müsait olduğu kadar tekâmülü esbâbını

tezyit ediyorlar ki tabidir. Medeniyet arttıkça ihtiyaç artıyor. İhtiyacatın izdiyâdı ise mayuhtacı ileyi istifâ için lisânlarda terkkiye istilzâm ediyor. Hangi millet hal-i tevakkufu ihtiyar eyleser dâire-i medeniyete giremez. Bir vakit için girse bile istikrar edemez. Zira mübadele-i efkâra, mübadele-i eşyaya vasıta ki insandır, hali vukuf sebebiyle sahibi lisân bu ihtiyaçları istihsâlde kasır olur. Kusur ise daire-i medeniyetten ricati intaç eder. Nitekim tavr-ı bedâvette bulunan bir kabileden, yahut medeniyeti kalil bir cemiyette tedavül eden elfas mekâsıt-ı mevcûde nisbetindedir. Kabile-i bedeviye medeniyette dahi, yahut kalî'ül medeniyye bir cemiyet şerairi hadreti ikmâle mail olursa maksatlar bittab çoğalır. O kabile, o cemiyet efrâdının eshânında mahfûz el faz ile iş bitmez. Temeddun isteyen aşiret hâcât-ı medeniyeti isthsâl medeniyeti nâkıs cemiyet nevâkısı itmâm için bir çok kelimâta muhtaç olurlar. Lüzumu mahsûs ve tarifi için lisânlarda lügati mefkut şeyleri ifhâm ve istihfâma delâlet edecek el fazı ibtida lisân-i maderzatlarından aramaya çalışırlar. Bu tarikle maksatlarını istikmâl edemezler ise ejnebi lisânlarında istinade eylerler. Bir cemiyet ki medeniyete meyelan ede, lakin lisânca noksanını ikmâl eylemeye ihtiyacatını anlatmakta ihtiyacatı medeniyeyi anlamakta aciz kalması emri tabidir. Nihayet o cemiyet lisânı mahdûdu nisbetinde meva aramaya mecbur olur. Fî zamanına öyle meva bulunmak da güçleşiyor. Zira şems-i marifî garbiye Afrika'da, Sudan'a, Asya'da, Maveraünnehr'e bile nüfuz etmeye başladı. Elhâsıl lisân-ı Osmanide müteaver olan kelimat pek mahduddur. Vakıa bu lisânın servetini dava edenler çok ise de ihtimalki müddeiler efâzıldandırırlar, kıyas binefsihi kaidesinde lisânada fazl isnat ediyorlar, yahut hasistirler o sebeble lisânın mevcudiyetini izâm eyliyorlar ki ikisi de kıyâs-ı sahih değildir. Hak olan lisânımızın fakrına kail olmaktır. İhtiyacatın izdiyâdı ise fakrı teşdid etmektir. Bu müzayakadan kurtulmak için evvela bir tedhiş-i edebî saniyen tanzimât-ı edebîye lazımdır. Bunlar için reyim şudur ki evvel-be evvel kamusu gözden geçirmeli. Saniyen sâir lügatı Arabîyeyi ale'l-husus Arap'ın en zengin lügatlerinden olan lisân'ül Arap ki karn-ı sabi-i hicri ülemasından Ebul-Fazıl Cemalettin Muhammet Bin Mükerrerem tasnif eylemiştir. Onu müsteşhidatıyla tetkik etmeli lisânü Arap'ın Bilad-ı Arap'ta nüshaları mefkuttur. İstanbul'da ise yalnız bir kütüphanede bir nüsha kalmış. Raşit tarihinden anlaşılıyor ki Ahmet-i Salis zamanında müteferrikgândan Macar İbrahim Efendi tabını iltizâm etmiş lakin emniyesini file getirememiş. Ondan sonrada kimse bunu düşünememiştir.

«1300 tarihine müsâdif olan sadaret-i acizânemde Hıdiviyet-i Mısıriye Mısırdaki tab olunmak, badehu iade edilmek üzere İstanbul'daki nüshayı Maarif Nezâret'nden talep etti. O vakit Maarif Nâzırı bulunan Mustafa Paşa merhum itâsından tereddüd etmişti. Sebebini kendisine sordum. Politikaya dokunmasın dedi. Kütüb-i lügaviyenin siyasetle ne münasebeti var. Asıl nüsha badet tab iade, birkaç nüshasıda Maarif Kütüphanesine ihda olunmak şartıyla bu talebe muvâfakat ediniz dedim. Merhum talebimi kabul ettiğinden kitabı gönderdi. İnfisâlinden üç sene sonra işittim ki beşinci cilde kadar basıldığı halde tabının iltizâm eden şirket-i sahhâfiyenin istitâati masrafına vefâ etmemiş, bakıyyesinin tabını muattal kalmış. İtmamına bir çare bulunmasını suret-i hususiyede Ahmet Muhtar Paşa Hazretlerine yazdım. O da maksada himmet etti. Lisânü'l Arap yirmi cilde münkasım. Mecmuu sekiz bin üç yüz sayife hâvi olduğu halde 308 sene-i hicriyesinde tabı hitâm buldu. Muhtar Paşa'nın himmeti için lillahi derrahu demeliyiz. Nusah-ı matbuatın bir takımı buradaki Mısır sahhaflarına geldi ama alan olmadı ona da teessüf etmeliyiz. » Türkçe Mukâbilleri olmayan kelimâtı Arabîyeyi onlardan almalı derece-i sâlisede Farisî lügatlere müracaat etmeli. Bu tariklerde lisân-ı Osmanî hayli lügata mâlik olur ama mahsul yine ihtiyacaatı hazıraya kifâyet edemez. O halde ne lisân-ı Türkî'de, ne de lisân-i Arabî ve Farisî'de bulunmayan lügatleri ecnebi lisânlardan ahzmelidir. Nitekim sair milletler dahi lisânlarını elsine-i saireden ikmal etmişlerdir. Fransız lisânında bunun misalini yukarıda tafsil ettik. Bu kaide-i ihtiyar eyler isek elsine-i ecnebiyeden alınacak lügatleri lisânımızın kaidesine tevfiik eyledikten sonra ecnebi bir lügat gibi değil lisânımızın lügatinden olmak üzere kabul etmeliyiz. Nitekim Ali ve Cevdet Paşalar politik, diplomatik telgraf kelimelerini kaide-i nahviyemize tatbikan ye-inisbet ve alâmet-i tenis ilhakıyla lisânı Osmaniyeye temlik etmişler, mesail-i politikeye mevadd-ı diplomatikiye muharrerat-ı telgrafiye tabirlerini kullanmışlardır. «Politik kelimelerin harf-i ahirleri nisbet ve taalluka delâlet ederise de bunlara Türkçe ye-i nisbet ilavesi li-zaruretindir. Binaenaleyh tekerrür nisbet-i mahall-i müsamâhadır »

Bir de lisânımızın Avrupa lisânlarıyla mukayeseli sarf ve nahvi yok. Cevdet Paşa'nın başlattığı yolda ilm-i belagâta dahi ihtiyaç pek azim iken illet ne olduğunu bilemiyorum. Merhumun eserini tevsie himmet eden olandı. Bu yolda tefilât da teşvik olunmalıdır. Bir de gerek sarf gerek nahiv ve gerek usul-i belâgat ve eşâr

nokta-i nazârlarında tâsârrufat-ı kalemiyye ehil bir cemaatın makbul addedeceği kavaide tabî olunmak lazım iken bu tasrifât içtihaâdat-ı ferdiyeye tebâyet ediyor. Çünkü Encümen-i Daniş şeklinde bir cemiyeti ilmiyemiz yok. Lihâza bu encümeni de tesis etmelidir. Müselsel cümlelerin ise umûmen lav-i elzem olduğundan gazete lisânı gibi kitabet-i resmîyede dahi usul-i teselsül külliyyen ve katiyen ref olunmalıdır. İşte mevzu ki gazete lisânını bi-gayrin vukûf takbih idi. Gayet ki buna âdem-i müdahaleyi bil-vukûf temenni idi. Ziyâde teşrihata mütehammil olmadıklarından bu kadar yazabildi.

« Beher ahbâb der shife-i dehr

Nükte-i çent yâd-gâr-ı nüvişt.»

28 zilhicce sene 323 ve 22 Şubat 1906, 1321

## 2.9. Atasözü ve Vecizeler

### Mülâhazât-ı Husûsiye

Vefâda cefâ olmasa herkes vefâkâr olurdu.

Yalan yılan gibidir. Soktuğunu tesmîm ederse de bunun “panzehiri” doğrudur.

Hürriyet buhara benzer tazyîk gördükçe havalanır, havalanır rahmete münkâlib ve her tarafa feyiz-resân olur.

Cemî‘-i zamân hıfzu’l-lisân dilsizliğe müncer olur.

Çok dinleyen az, az dinleyen çok söyler.

Sanat-ı maddiye servet-i nakdiyenin zıdd-ı ekberidir. Sanatın girdiği memleketlerde sandıklarda iddihâr olunan nükûd bütün bütün meydan-ı tedâvüle çıkar.

Sanat ve ziraat beyne’l-beşer biri cisim biri ruhtur. Bunları nisyân eden insan kerpiçten yapılan kalb kalıp demektir.



Gece bol rüya gündüz bol hülya ashâbının ne lülkleri mamûr ve ne de kendileri mu‘ammer olur.

Nasihât ham elmas paraya benzer. Cevheri ne kadar müşlekrân olsa erbâbı tarafından işlenmedikçe kulağa küpe olamaz.

Kazancı sa‘y ve amel yüzünden olduğu için fazîlet pâyidârdır.

Hürriyet bir şikâr-ı işvekârdır ki en tehlikeli kanlı yerlere kaçar. Eti pek tatlı olduğundan yedi başlı ejderhalar bunun kokusuyla azını arar ve etrafını sarar onu canavârların elinden kurtarmak gözleri önünde saklandığı delikten rehâyâb etmek her avcının kârı değildir.

Dikene katlanmadıkça gül koklanmaz.

Bülbülün zevki diken üstündedir.

Kuşdili bir ahenk-i dil-fikârdır. Farkına varan bahtiyârdır.

Güft ü gûy-ı şu‘arâ korkulu rüyalarda sayıklamalara benzerse de uykusu ağır olanları kabûstan halâs edebilir.

Üdebâ ile şuarâ biri hekîm diğeri marîz oldukları için yekdiğerine muhtâçtır.

İfrât-ı zekâ beyni çürütür. Ezkiyâ-yımet bî-minnetdâr-ı ukbâya şitâb eder.

Ashâb-ı emrâz hükemâya taraf-ı Hâlık’tan bahş edilmiş birer dâru’t-tecrübedir.

Tecrübesi nâ-kâmil etibbânın kurbanı çok olur.

Her hastalığın encâmı ölüm olmazsa da acemi etibbâ eline düşenler ekseriyâ ecel-i kazâya uğrar.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Aile bir noktadan da gaile olur.

Kaide-i faideyi müfîd olmak şarttır.

Kılıf kolay olsa idi minâreyi çalan çok olurdu.

Hem ata hem meydâna malik olmaksızın süvariliğe kıyâm edenler yaya kalırlar.

Rüşvet-i siyasî sirkât ise de bunun diplomâtları kutta-ı tarikten eşnâdır; çünkü bunlar raşî mürteşi kanununa sığırırlar.

Sadakât bir ince hastalıktır ki insanın kanını iliğini kurudur da yine zail olmaz. Sadakattan nedâmet edenler sadik değil zındıktır.

Çenet dünyevi uhrevi tekellüfâtan insanı azâde kıldığından herkes mecnûn görünmek isterse de tecennün etmek kâr-ı akıl değildir.

Sahib-i temkîn garâz-ı kinden emindir. Mekânet ise bahşayış-i fitrâtdır.

Kemal-i istikâmet ihtiyari veya ızdırârîdir. Bunu tefrikte yanılan çok olur.

Bal nasıl tatlı yenirse mal da öyledir.

Zevk-i beşer seyf ve kalemde değil, sim ve zerde oldukça miras yedilik de hayır etmez. Seyf ve kalem ikiz evlâda benzer birlikte neşv ü nema bulur. Biri olursa diğeri bîkes kalır.

Kılıç kalemden keskin ise de onun kadar can yakmaz.

Kabahati maktule atf etmek katilin hayatta bulunduğu içindir.

Râh-ı selâmeti kenarlarda arayan kısmetini ayağıyla teper.

Her başa gelen çekilmese başa az şey gelirdi.

Âlime tevâzudan âlim de sâlim değildir.

Âlime hail cehle mail olanlardaki illet ve hikmet bazı tabiat-ı beşeriyede merkûz hikem-i cibilliyettir.

Echel-i cühela âlem-i ulemayı bir içim su farz ederlerse de bereket versin ki bir katresi ne kadar yutkunsalar boğazlarından geçmez.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

İkbâl ile edbâr tevemdir. Çocukların geldi gitti tahtasına benzer. Raks ve tegannide medeni ile bedevi hem ahenktir.

Hadidü'l-mizac ile hüsn-i imtizac edenler nihayetü'l-emr na-mizac olur.

Halim ve selim olanlar hak ve na-hakkı maa't-tebessüm teslîm ve tesellüm ederek geniş nefes alırlar.

Çal çenelerle küçücük ülfet ne büyük külfettir.

Şeriatın kestiği parmak acır mı, acımaz mı, başına gelen bilir.

Medyûn-ı müstağrak olanlar her kapı çalındıkça hâl-i istiğraktadır.

Nasiplilerle bî-nasibler birer kabile teşkîl etmiştir. Evveliksinin klavuzu Rahmân diğerinin şeytândır. Beşeriyetteki şeytânate meftuniyet ikinci kabile cemaatını her vakit efvân ve efrâdını mahzûn etmekte ve çıkmaz yola gitmektedir.

Her at alan Üsküdar'ı geçmez. Her kılıç kuşanan da silahşör olamaz.

Askerlere sorsak bizim hepimizin başıbozuktur.

Zamana zekâvetiyle böyle vakitlerde hiç de keramet buyurulmaz.

Her vakit kalem-tıraş olur amma seyf-tıraş olmadığından çok kere kılıç kınında gerektir.

Fenn-i mûsıkînin hizmeti ruhânidir. Bazı hayvânât ve nebâtâtı canlandırır da bazı insanlara hayır etmez.

Her mehâsinle âmil insân-ı kâmil, her kâmil mehâsinle âmil değildir.

Hürriyete ta'arruz etme namussuzluğa marûz olursun.

Vatana ihanet için hürriyete taş atmak kâfidir.

Allah'a itaat esas-ı kanûna da itaattır. Buna muti' olmayanlar cehennem azabına dünyada kesb-i istihkâk etmiş işi bitmiş olur.

İnsanda tekemmül-i tam ile olsaydı her (kâmil) adam olurdu!

Kırılacak el, kesilecek dil hürriyete karşı uzananlarıdır.

Kılıca muti' isen (kalem)e de itaat et veya terk-i diyâr et git.

(Kalem)in şevketi kılıncın, seyfin dehşeti de (kalem)in ucundadır.

İnsanda sinn ve sâl ilerledikçe hırs-ı ikbâl ve câh-ı mâl daha ileri gittiğinden ancak anı kovalamakla meşgul salhordalardan ne beklenebilir?

Sakallı binlerle mini mini bebekler tahrib tarafdârı olurlar. Evvelkiler çam devirir nice fırıldaklar evirir, çevirir. Berikilerin ziyânı can taşıyan insanlara değil kerpiçten yapılmış oyuncaklardır.

Saman altından su yürütmek bir tufan belâya müsaittir ki buna sefine-i Nuh da hayır etmez.

İnsanlar iki suretle yaratılmıştır. Biri bir diğeri ikiyüzlü olur. Evvelkilerin perde-i iffeti açıktır, ikincilerin iç yüzü daima saklı olur icâbında perde arkasına saklanırlar.

Doğru söyleyenlerin kovuldukları dokuz köy yalancıların köyleridir.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

(Vebâ) hangi memlekette (merhabâ) derse hayat-ı umûmiye hebâ olacağından mikropların ifnâ-yı vücûdu için hükemâca serî'an ne yapılsa savb ve tekessürlerine meydân verilmesi gûnahtır.

Göze görünmez muzır mikroplar kadar çabuk intişâr eden hayvânâta karşı cesârette belâhettir. Bunların zehirli tohumunu kökünden kurutmak için hükemânın muâlecâtına mürâcaattan başka çare yoktur.

Emrâz-ı sâriye-i müdhişeye karşı sudan tahaffuzla temîn-i maksâd-ı nezâfet ancak sahib-i marâzın gasliyle nihâyet bulur.

Tesir-i müdâvât ile vefât etmek de vardır, etmemek de vardır. Hazâkât mu'âlecâtın aksi amel icrâ etmemesini temindedir.

Hükemâ emrâz-ı müstevliye mikroplarıyla düşüp kalktıkları cihetle ekseriya kanları soğuk ve bozuk olur. Kolera zamanlarında en çok onlardan ihtiraz edilmelidir.

Maarifle ziyâdâr olanlar ak akçe kara gün için olduğunu teslim etmezler.

Her vakit paraya fart-ı muhabbet beyne'n-nâs kesr-i haysiyeti bâ'is ve bunda ifrât ve tefrît ise fitne ve fesâdı muhdisdir.

Hâfız ile vâizin ictimâ'ı hâlinde ikincisine kulak asmayıp kelâmullâh ile mütenassih olmak iktizâ eder.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Ekâbirin nezdinde dikiş tutabilmek kendilerine mürâcaat edenlere çorap örmeğe tevâkkuf eder.

Kalın kafalara külâh etmek için sivri kafalı olmak kâfi ise de ağır başlılar külâhçıların düşmanıdır.

Zulmet zâlime yakışırsa da bunlar yırtıcı kedi gibi geceleri daha parlak işler görür.

Geceleri silah çekenlerin bir kısmı gündüzleri tesbîh çeker.

Uykuyu gündüze tahsîs edenler görecekları işi kimseye göstermemek için geceleri yaparlar.

Her gelen her gidene rahmet okutsa dahi her gönül her teceddüde meclûbtur.

Efkâr-ı umûmiye cıvalı mîzânü'l-havalardan daha hassastır. Her memleketin rahmetini fırtınasını vakit ve zamanıyla ortaya koyan kuvvetli bir alettir.

Hilkâti (kaka) olanlara tali şaka eder. Büyütür, büyütür eline her fırsatı verdikten sonra küçüldükçe küçültüp kapar, koyu verir. Adeta bir hiçbir piç gibi nazâr-ı halkta ne idüğü bellisiz olur.

İnsanların sonradan ağarması makbûl olmayan sakalı değil, aklıdır.

Hatip muhâtabını bilmezse onu tatyîb edemez.

Cemâat sağır olursa ifhâm-ı merâm için müteallim dilsizlere vekâlet vermelidir.

Dilsizlerin hutbesi lisân-ı hallerinde değil, ellerindedir.

Cemâat dilsizlerle sağırlardan mürekkebe ise hitâbetten sarf-ı nazâr buyrulur.

Sürât-i intikâl ilm-i kelâma riayeti istinkâl eder.

Serî'ü'l-intikâl olanlarla musâhabet pek hoş.

Gaybîlerle görüşmek hep boştur.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Vicdân sirkât ve iare edilemediğinden garet ve ariyet taraftârları velev muvakkât olsun vicdân taşıyamaz.

Her şeyi alınır, amma, vicdân, sirkât olunamaz.

Vicdân, beyne'l-beşer bir sırr-ı ilâhîdir ki âlem-i gaybta bu nasîp kur'a ile isâbet eder.

Vicdân, bir sevk-i rûhânîdir ki, bozuk elhâna, şeytan tasallûtundan âzâdedir.

Vicdân, tavsîf kabûl etmez, pâk, âlî, gibi evsâfin izâfesi vicdân-ı bî-haber olanların kâlidir.

Vicdân, dünyeviyeye ser-fürû etmeyen, bir kuvvet varsa, o da dik başlı vicdândır. Vicdân, alâmât-ı zâhireden ârîdir. Ahvâl-i kalbiyeye kesb-i vukûf meziyetden mahrûm olan vicdânsızlar, anadan doğma a'mâlara benzer.

Ashâb-ı vicdânın nankörleri kimdir? Vicdânı olmayanlardır.

Kadınların kalbleri vicdânlarına, erkeklerin vicdânları kalplerine fâiktir.

Vicdân sinne değil hayata tabidir. Zamanla tagayyür etmez.

Etfâl-i şebâb ihtiyarlar için, Vicdânın ayrı gayrısı yoktur.

El verir ki doğuştan sahib-i nasîb bulunsun.

Yılanların zehiri onu kabul eder de vicdânsızların semi (panzehir) kabul etmez.

Ejderha yedi başlı da olsa köylüler bunu başlarını ezebilir. Fakat vicdânsızların başını ezemediğinden her belâya bu yüzden ibtila olurlar

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Kalem zamana, zaman da kaleme medyûn-ı şükrândır. Zamanın sade seyyiatını değil hasenâtını da karalayan kalemdir.

Kalem kılıcın, kılıçta kalemin, dinimin biamanıdır.

Yabanî ağaçları meyvedâr eden aşı bile kalem işidir.

Kalem mürebbi kainaattır, onun nüfuzûna inkiyâd etmeyenler âlemi ibâdî vahşete düşer.

Mirâtı âlem kalem değilde nedir, herkes kendisini bu aynada görebilir.

Vücûduna karşı hiçbir kayıtle mukayyet olmayan kalem, pek keskin olur.

En büyük amiri mücbir araştırılsa netice kaleme dayanır.

Akvâm-ı yekdiğerine hak tevkiî kalem sayesinde tehâzür eder.

Kalemin terâcimi ahvâli beşere karşı şahitliğı yamandır.

Kalem dinsizleri imâna, dilsizleri lisâna getirir.

Kalem hamiyetsizlere meşhûrdur.

En zâlim hükümdârların hakkından gelen kılıç değil, kalemdir.

Bir vuruşta kılıç can çıkarır, kalem insanın kanını eme eme tedricî can yakar.

Silahşörlük ammdır, kalem aşinâlık ise haastır.

Kalem kılıçtan ziyâde insanı has durdurur.

Kılıçtan faide-i kalem temîn eder.

Kalem kılıçsızda iş görür. Kılıç kaleme matbu olmazsa zararı faidesine galiptir.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Eflâkiyyûn güneşten ziyâde ayı severler. Çünkü kamer arza karşı iki yüzünden birini olsun onlardan saklamaz. Şems ile göz aşinalığına ise her münecimin basireti muhtemel değildir.

Yeryüzündeki hayvânât-ı vahşiye yetişmiyormuş gibi, cilvegâh-ı nücûm olan fezâ-i nâ-mütenâhîdeki yıldızları da, birer yırtıcı, sokucu mahlûkât-ı muzırraya teşbîh etmek rassadlık değil, sayyadlıktır.

Fezâ-i nâ-mütenâhîde, kehkeşânın tayîn-i cevher ve keyfiyet-i zuhûrlarına meftûn, eflâkiyyûn gözlerinin önünde ayaklarına dolaşan (yıldız) böceklerini tarassûd edemezler. Çünkü münecimlerin başları dâmiâ havadadır.



Allah'tan korkan da korkmayan da eski tarihlerde kuyruklu yıldızlardan hemen dehşetnâk olurlarmış! Halbuki merkez-i arza ne kadar tekarrüb edebîlseler yine aramız boştur. Bunları hakkıyla tarassud mümkün olmadığından daima acibü'ş-şekilde nümâyan olan bu ecrâma bir kulp takmak için kuyruğuna kail oluyolar.

Hüsûf ve kûsûftan, hâlâ korkan da var! Kormayan da, evvelkiler, ikincilere hak vermeye başlamışlardır.

(Kuyruklu yıldız) denilen kevâkibin devri ne kadar sükerli olsa meyl-i inhirâf istikâmeti itibârıyla da mihverinden ayrılamaz, korkulmaz.

Manzarası pek korkunç necm-i kesûdâr vardır ki bunlar nâdirâtandır. Kûrre-i arza musallat olduklarında kamerin muavedeti sabaha kalan şemsin devri de teahhûra uğrayan ve mevâsimdeki gecelerde sabah-ı kâziblere kadar müneccimden gayrılarının da gözlerini kamaştırırsa da şems tabân-ı cihânın tulû'yla beraber kün fe-yekûn olur.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

İlim, can yoldaşdır. Ahirete kadar insana hasenâtın delil rehberi olur.

İlim, insâna safâ-yı cavidâni bahşeder.

İlim, göze görünmeyen bir ziyâ-yı dünyeviyedir ki ona sahib olanlar âlem-i ukbâyı kable'l-vefat gözleriyle görürler.

İlim, cehlin en kadim emekdâranından iken cühela ulemanın nankörü olur.

İlim, hadd-i zâtında neşv ü nevâyâ pek müstaid olduğundan alabildiğine gider. Onun önüne yine kendisinden başka kimse geçemez.

İlim, bir (dev) ayînedir ki ancak o ayînede kendini (dev) kadar büyük görenleri iğfal eder.

İlim, zekâ, tecrübe, sebât, sadâkât sahiplerine kolaylıkla izhâr-ı fi'z-zamir eder.

İlim, hiss-i kavmiyet, fark-ı mezhep, hubb-ı vatân ilcaatıyla kürre-i arzdeki ihtilaf-perverani bile bir keşf-i cedid ile bir sancak altında cem' etmeye kadirdir.

İlim, hükümdârlarla zalimler cahillerler arasında bir sedd-i ahenindir. Bu seddi tahrîbe her yerde ancak ulemanın yüzüne güle güle muvaffak olabilmişlerdir.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Siyaset: A'mâyâ renk telkini kabilinden olursa tariften müberra olur.

Siyaset: Bir belâ-yı dehândır. Bundan kortulmak için daha dehhâş ve dehâna ihtiyâç messi eder.

Siyaset: Sükûta itilaftan ibâret olsa idi, her dilsiz erbâb-ı siyasetten sayılırdı.

Çenesi düşük dili uzun bazı budalalar siyaset masharalarıdır. Bazı siyasîler de vardır ki İstanbul'un (rüküş hanım)ı gibi çocuklara karşı bostan korkuluğu kabilindedir.

Siyasette (kâmil) olmak marifet değildir. Nice yaramaz vardır ki (kâmil)lerden bin kat hayırlıdır.

Siyasetde aranılan (kâmil)lik olamaz, kemal olabilir. Lisân-ı hâl lisân-ı siyasettir. Bununla mütekellim olmayanların diplomathığı pek gülünçtür anlaşılmaz.

Siyaset: Erbâb-ı müfsedete telkin-i İslamiyet eder. Ashâb-ı vicdân ile arası açıktır.

Siyâset: Alaim-i semâdır. Herkes altından gemiş gibi olur da geçemez.

Siyâset: Kar fırtınası kadar dehşetli hücûmlar gösterir, vaktinde barınabilemez olan bî-günahı boğmuş olur.

İnsanları idam ettikleri mahalle bile (siyâset) meydânı derler. Ancak Allah'tan korkanlar der ki siyasîlerden korkmazlar.

M.C.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Mektep: Peder-i manevi-i ümmettir.

Mektep: İnas için de en merhametli bir valide kucağıdır.

Mektep: Tali, ikbâl yetimlerinin ilticagâhıdır.

Mektep: Fakr ve mezellete karşı bir imâret-i cavidânidir.

Mektep: Çocukların dünya cennetidir.

Mektep: Kiblegâh-ı medeniyettir.

Mektep: Cehl ve nadâniye mütekellim a'mâları müteallim eden mucizedir.

Mektep: Mahlûk-ı nâtık ile gayr-ı nâtık beynini tefrik ettiğinden dostu ile düşmanını çabuk belli olar.

Mektep: Esrar-ı hilkâtin kâşifidir.

Mektep: Vatanın en şanlı sancağıdır. Bu sancağa sığınamayanlardan vatana ısınanlar olursa da bu Allah vergisidir, her kula nasib olmaz.

Mektep: Cevher ve kemâl makinesidir. Acemi sanatkârlar elinde kalırsa faide zarâra münkâlib olur.

Mektep: Dumansız baruta benzer pek ateşindir.

Mektep: Heva ve hevesi haps ve tazyîk ede ede nefsaniyeti ber-heva eder.

Mektep: Kebir ve azâmete mahâl bırakmaz. Talim tevaazu şanımdan olur.

M.C.

## **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Nifâk: Sinsi fakat derras mahrib-i bî-emandır, yamandır.

Nifâk: İttifakın kokusunu uzaktan alan ve nagehâni hücumları yanına kalan canavârdır.

Nifâk: Bir aile halkına musallat olunca babasından evlâdına kızından anasına hayır kalmaz.

Nifâk: Üç haneli bir köye girince perişân eder. Bîçare köylüler neye uğradıklarını kendileri de anlayamaz.

Nifâk: Ulema ve üdeba arasında mevki tutar, yekdiğerine karşı müstehcen hücûbeler nazm ve nesrini nifakta aramalıdır.

Nifâk: Gayet sevimli genç bir kızdan farkı yoktur. Nereye sokulsa sartaç-ı ibtihâç olur.

Nifâk: İzini belli etmeyen yılana benzer gizlice soktuğunu temsîm eder.

Nifâk: Meşayih-i kirama bile ser-fürü etmez, tekkelere bir başvurmakla mürîdleri birbirine geçirir şeyhin ocağına incir diker.

Nifâk: Heva ve hevese tâbi olmayan Mevlevîler'e bile külâh eder.

Nifâk: En merd insanları na-merd eden bir bela-yı vicdânîdir.

Nifâk: Bir devlet idaresini yekdiğere karşı muharib iki düşmanı ordusuna münkâlib edecek bir iktidâra mâliktir.

Nifâk: Nan ve nimetile perverde olduğu efendisine karşı herkese silah istimâli için emr-i mücbirdir.

Nifâk: Hâkim ile mahkûm zalimle mazlûm arasında adeta yankesicidir.

Nifâk: Hükümdârlar ailesine pek musallattır. Gözü doymaz.

Nifâk: Ahenk-i umumiye karşı sesi sadası geliyor kesiliyor da fırsat bulunca öyle soğuk naralara başlar ki halk hakikâti de dinleyemez olur.

Nifâk: Hazret-i Âdem ile Havvâ arasında ilk nasibini almış ve âlem insaniyete saldııkça salmıştır.

Nifâk: Şeytan dedikleri bir belâ-yı ebedinin kava-i ceraiyesidir.

Nifâk: Hele sokakta zevc ile zevce arasında ispat-ı vücûda pek mütehemmdir.

Nifâk: Fukara-yı ümmetin yegâne lokmasına bile el atmak ister, açlıktan ölüm derecesine gelenlerin imdadına kim şıtab ederse hemen öne geçerek rahimin merhametini gasb eder.

Nifâk: Hiç kimseden yılmaz yeltenir ola ki ittifaka karşı pek zebûndur.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Hakk-ı ictima: El-yâri dili bilisiz tuyûratın bile temîn-i selâmetini kaifildir. Gayr-ı nâtik bu hayvânâtın bir sevk-i tabii ile çırpına çırpına sokulurlar pek çok vücut olurlar.

Hakk-ı ictima: Bir hiss-i tâbîdir ki insanlar hürriyet-i uhuvvet saâdet-i sahihlerine o hakla nail olurlar.

Hakk-ı ictima: Âzamat ve mehâbet-i beşeriyenin yegâne tecelligâhıdır.

Hakk-ı ictima: Hayatla kaimdir bundan mahrûmiyet bir millet için mevt-i hakikidir.

Hakk-ı ictima: Kayd u şartla temas ederse total total kervâna karışmaya benzer.

Hakk-ı ictima: Medenilerle bedevilerce aynı kuvveti haiz bir bunda istisna gayr-ı caizdir.

Hakk-1 ictima: Efkâra güşayış-i hissiyât-1 aliyeye efrâyış bahşettiğinden bundan tevûhhuş-1 mahz vahşettir.

Hakk-1 ictima: Sada-yı iste münhâsır değılse de eşkiyayı bile intibâha müstaid olduğı için iyi ile kötülerin ayinesidir.

Hakk-1 ictima: Müraat-1 kainaata benzer bunda her kim setrine kendisini hakkıyla görür ve gösterir.

Hakk-1 ictima: Saâdet-i dünyeviyenin hüccet-i şeriyye-i ezeliyesidir. Zevâl bulmak lazım gelir.

Hakk-1 ictima: Vazı-1 din-i mübîn-i peygamberi hazerâtınca da kavle karin olmuştur.

Hakk-1 ictima: Felâket ve müsibetten tahaffuzu gözetemem için evvel ve âhir bu hakka müracaat olunur.

Hakk-1 ictima: Mesaiblerin def-i şer ve melânetine karşı Hızır gibi imdâda yetişir.

Hakk-1 ictima: Ruesanın gizli sıtmasıdır. Buna mukabeleten takdir ilaç istimâl etseler hapı yutan yine kendileri olur.

### **Mülâhazât-1 Husûsiye**

Hased: Kalp hastalıklarından na-kabil-i tedavi bir marâzıdır.

Hased: Muhakemât-1 akliye ve tecârib-i ukela ile vech-i münasib peyda etmez.

Hased: Sinn-i tufuliyetden bede eder beşerin mezârını o aşar.

Hased: İnsanın rahat ve huzûruna bir pis histir.

Hased: İkiz evlâda karşı baba muhabbetinde nifâka masdar olur.

Hased: İnsana bir kılıç-1 ruhâni hükmünü verir.

Hased: İki lokmaya kadar göz diken ağniyanın kadim aşinasıdır.

Hased: Her vakit nüfûz ve servet ashâbını zebûn ve ahaârın malına meftûn eder.

Hased: İnsana mal ve mülkünü his ettirmez ve cemih zaman fakr u mezellet halinde imrâr-ı hayatına bais olur.

Hased: Bî-günah etfâl ma-beyninde de icra-yı ahkâm eder.

Hased: Sinn-i şeyhuhatinde bile bir duhter-i pakize gibi ihtiyarları bî-ihtiyar eder.

Hased: Sanayi-i maarifte eli vardır zurûri ise faidesine fâiktir.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

İstikbâl: Âmal-i nev-i âdeme daima istikbâl eder.

İstikbâl: Göz gözü görmez bir leyle-i zûlmetdir.

İstikbâl: Maziye düşman, hale bîgânedir.

İstikbâl: Hem edbara hem ikbâle teveccüh eder. Marifet anı hüsn-i istikbâldedir.

İstikbâl: Teseyyüb ve ihmâl ile hem-hâl olanlardan nefret eder.

İstikbâl: Medd-i nazâr ashâbına karşı ne hoş cilvegâhdır.

İstikbâl: Hasenât ve seyyiat-ı mazinin bizân-ı hâssıdır.

İstikbâl: Naz ve naim ile perverde olur.

İstikbâl: İzhâr-ı hak ve sevaba karşı fermân-berdir.

İstikbâl: Ümmetin yegâne meded-resi olmak için onu halen hüsn-i idare şarttır.

İstikbâl: Korkulu rüya gibidir, fakru'd-dem ashâbına bir kabûsdan farkı yoktur.

İstikbâl: Her dem son necât-ı ümem sayılır onu görünce insan ayılır.

İstikbâl: Efkâr-ı ulviye ve iffet-i sübhaniye ve gayret-i maddiye ile hemruhtur.

İstikbâl: Lisân-ı haline âdem-i ıttıla için ma-cera-yı mazisini daima setr ve ihfa eyler.

İstikbâl: Etfâl-mizâçtır. Mazi ve hâl ile imtizac etmez.

İstikbâl: Tammü'l-akl değildir, hem hod-bîndir iyiye kötüye bakmaz, istediğine yararlığı çoktur.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

İtidâl: Tarik-i selâmetin hasbi rehberidir.

İtidâl: Kuvve-i icrâiyeye meded-restir.

İtidâl: Kuvve-i teşriiye için bahş-ı satvet eder.

İtidâl: Hükkamın vücûduna cera-yı nüfûzdan hâlî kalmız.

İtidâl: Celb-i kulûb-ı âmmeye karşı bir nev mıknatıdır.

İtidâl: Hiddet ve şiddeti istiskâl eder.

İtidâl: Hayât-ı beşer üzerinde icrâ-yı tababette haz-kadr.

İtidâl: Zevk-i selim ashâbının da mü'ennisidir.

İtidâl: Gençlere, ihtiyârlara sinlerine göre yoldaşlık eder.

İtidâl: Azgın kanlı insanlara takarrüb etmez.



İtidâl: Ekl ü şîrbin de bayâncısı değildir. Hayat-ı umumiyesine müte‘allik vezaifine itidali kim istiskâl ederse ömrü oldukça etibbayı istikbâle mecbûrdur.

İtidâl: Havâss-ı hamse-i zahireye batnı nigezbândır.

İtidâl: Müstebidlerin zıdd-ı ekberidir. Onların zevâleriyle kesb-i ikbâl eder.

İtidâl: Hükümdaranca nadiren mazhâr-ı ülfet olur.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Zekâ ve ferâset: Ekser ashâbını mutazarrır eden bir mevhibedir.

Zekâ ve ferâset: Lisân-ı halle insanı vâkıf eden bir sırdır.

Zekâ ve ferâset: İnsana dünya ve ukbâyı badîheva ifşâ eder.

Zekâ ve ferâset: Belâhete karşı gayet zebûn bir alettir.

Zekâve ferâset: İfrât ve tefrîte varınca cennete münkâlib olur.

Zekâ ve ferâset: İzaa-i evkât için istimâl kabil olmayan bir sermayedir.

Zekâ ve ferâset: Dost ile düşmanı keşifte düçâr-ı tereddüd olsa da calidir.

Zekâ ve ferâset: Kadınlarda daha dehhâş olur.

Zekâ ve ferâset: İhtiyarların en aziz dostudur.

Zekâ ve ferâset: Ahirete müte‘allik mükafât-ı rûhâniyeye tercümândır.

Zekâ ve ferâset: Bazı yerlerde kerâmet yerine geçer.

Zekâ ve ferâset: Karanlıkta da uçurumu irae eyleyen bir şule-i maneviyedir.

Zekâ ve ferâset: Humk ve belâhet cilvelerinden teneffür eder.

Zekâ ve ferâset: Bir muallim-i cavîdânidir. Ahvâl-i kainâtı hüsn-i tedris eder.

M.C.

## **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Hükümdâr: Kuva-yı teşriiye ve icraiye de bî- taraf bir timsâl-i vatan-perver değil ise nedir?

Hükümdâr: Emrâz-ı rûhâniye karşı bir hekim-i hazır olmazsa ne olur?

Hükümdâr: Adl ve hakkın kaimmakamlığı itibârıyla ki şöhrat-şiar olur.

Hükümdâr: Vatanın en kahraman nıgehbanı, fedaisi olmadıkça celb-i itibâr ve tacile itisâde boştur.

Hükümdâr: Yemez içmez bir melaike menzilesine kadar kendisini il'â edebilir, cihângir olur.

Hükümdâr: Fezail-i beşeriyeden tecerrüd edince makamına ihtiyâr-ı hıyânet-i tebeasına ilga-yı cinâyet etmiş olur.

Hükümdâr: Her iki gözü tok değil ise tebeasından birine felâh yoktur.

Hükümdâr: Mademki gümüş gözdür, beytûlmâl-i umumiye isâbet ayna uğrar.

Hükümdâr: Sahip ve seyf-i kalem olmadıkça nüfûz-ı manevisi çabuk söner.

Hükümdâr: Rikkât-i kalbe ne kadar giriftâr olsa ondan tevellüd edecek zîşân bile tenice itibârıyla faide bahşeder.

Hükümdâr: Ecdâdının iştihârıyla iftihâr edebîlir; fakat bu fahr ü gurur pek çok mürûr ettiği için kendisini git gide hiç tanıtamaz olur.

Hükümdâr: Zulm ve teaddi ile tegaddi ederse beteası da birbirini yiyip bitirir.

Hükümdâr: Arız olan her nev hastalıklara karşı kalbgâh-ı ümmette saklı saklı taşınacak bir nüshâ-i sübhani olsa gerektir.

Hükümdâr: Evlâd-ı hâssı ile farkı olmayan tebeasına uz babalık edebîlmesi kendi elinde midir değil midir? Bu nokta henüz keşf olunamamıştır.

Hükümdâr: Bahşâyîş-i ilâhiye ve fitrât-ı ezeliyesi hilâfına hareket edemeyen insanlardan biri değil de nedir?

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Para: Dünya ve mâ-fihâyı idrâk edenlere çok cilvebâzıdır.

Para: Girdiği yeri çürüten çiviye benzer.

Para: Cazibe kanununa tebaiyetle bir yerde izdihâm eder eder de günün birinde âlem-i gayba karışır.

Para: Aklı ak olanlardan ziyâde kara olanlara müteveccihdir.

Para: İnsana bir yar u fedâr olarak intisâb ederek küçük bir hatayı afv etmez, darılır giderse bir daha gelmez.

Para: Hadd-i zâtında çok azâmetli olduğu için hüsn-i idâre ve muhâfazasında ve sevilip okşanmasında kusur caiz değildir.

Para: Geceyi gündüze tahvil ettiği gibi isterse insana güneş yüzü göstermez.

Para: Hükümdârana mahsûs bir maden-i hasdır, buna en ziyâde onlar mübtela olur.

Para: Hükümdârana karşı çok mültefittir.

Para: Hükümdârının ruhu menzilesinde icrâ-yı ahkâm eder.

Para: İnsanın özünü yüzünü karaya tahvil eden zehirli bir madendir.

Para: Babasını oğlundan mahrum etmek, kuvvetine mâlik bir düşmandır.

Para: Udebayı zebûn etmek şanındandır. Çok hilebâzıdır.

Para: Şuaraya ser-füru etmek hasletini bahş eyleyen bir illet-i müzminedir.

Para: Hükemâyı vakit-be-vakit hükmünden tecrîd ve tuva-yı akliyesini tahriş eyleyen bir sırdır.

Para: Kadınların hükümdâr-ı muhteşemidir.

Para: Dili uzun olanları an-ı vahide, anadan doğma dilsiz etmeye kadirdir.

Para: Ulemaya illet-i şeriyeyi müstevli eder.

Para: Meşayihin keramâtına da karşı gelmek için var kuvvetiyle uğraşıcı bir kuvve-i haniye hükmünü iktisabtan kaçınmaz.

Para: Fukaranın maşûka-i uhreviyesidir.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Asker: Başıbozukların hâkimidir.

Asker: Muhâfaza-i vatan kahramanlığıyla müşerref olur.

Asker: Rahmâni birer peri peykerdir, latife ister, latif olsun hoşlanamaz.

Asker: Yalanı yılandan ziyâde zehirli bulur.

Asker: Beşeri tenasüle hizmetten çok ziyâde vatani tevsia hizmet eder.

Asker: Kan almaktan ziyâde can vermekle müşerref olur. İşte o zamandır ki ömr-i cavîdâniye mazhâriyetle nâmı bekâ bulur.

Asker: Ana baba muhabbetini öz validi vatanına tercih edemez.

Asker: Gözlerini kapayacağı son günlerde evlâdını kaimmakamı olmuş görmek ister.

Asker: Düşmana karşı sabit kalelerdendir. Yıkıldığını da göstermez.

Asker: Lisân-ı harbin elifbasıdır. Bu harfler gerçekten muallimler elinde öyle fermânlar imla eder ki ona inkıyâd etmemek mümkün olamaz.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

İttifâk: Mesaibe karşı Hızır gibi imdada yetişen bir mevhibedir.

İttifâk: Temin-i necat ve selâmete hadimdir.

İttifâk: Zalîmlerin her vakit önüne geçecek bir kuvvettir.

İttifâk: Seyf ve kalemi bir noktada istimâl edebilecek bir hâkimdir.

İttifâk: Kainâtı taht-ı tahakkümüne alan bir harikadır.

İttifâk: Mamuriyet ve medeniyetin menşeidir.

İttifâk: Daima şeref-i beşeriyeti il'âya vasıta-i müstakille olur.

İttifâk: Hainler cemaatinde dikiş tutmayan bir cilve-i râbbaniye dense caizdir.

İttifak: Âlem-i ulemanın biçilmiş kaftanıdır.

İttifâk: Ümera-yı askeriye'nin ruhudur.

İttifâk: Beyne'l-etfâl oyuncak zân olunursa da çocuklara bile ders-i ibret vermekten hâlî değildir.

İttifâk: Ehl-i vatan için hayat ve memât hizmetinde kullanılır, pek keskin bir silahtır.

İttifak: Dünyanın en korkunç avcılarında olan para kuvvetine karşı zebûnluk göstermemek şânından olur.

İttifâk: Kadınlar beyinde de modası geçmeyen bir cevher-i girân-kıymettir.

İttifâk: Hastagân ile etibba beyinde kesb-i kuvvet edince, çıkmadık canda ümitler uyanır.

İttifâk: Dünyada mesûtiyet ahirette mazhâriyet için yegâne istinadgâh-ı beşerdir.

İttifâk: Fakr ve meskenete karşı en rahim vasıta-i selâmettir.

İttifâk: Hunhârlara karşı meded-res-i ümittir.

İttifâk: Tebâsının başına belâ kesilen hükümdârlardan tahlis-i giribân için evvel ve âhir müracaat lazım gelen feyz-i sübhânidir.

İttifâk: Şuarayı bile hayrân ederek pençe-i dehşetinde lerzân eder.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Vicdân: Beşeriyetin hükümdâr-ı zî-şânıdır.

Vicdân: Pak nâ-pak hep ilahi bir ihsândır.

Vicdân: Tenezzül veya tealisi haric-i imkân bir mizân-ı tabiidir.

Vicdân: Kalb-i beşerin ahret yoldaşdır.

Vicdân: Beşer'in lisân-ı haline kurban olur.

Vicdân: Na-pâk ise pek yaman zehirli bir yılandır.

Vicdân: Anadan doğma bir haftandır, büyümez, küçülmez. Nasıl doğarsa öyle kalır.

Vicdân: Rahm ve şefkate meyli çoktur.

Vicdân: Sâhib-i pâki muhtac-ı nan-pare kalırsa başına püsküllü beladır. Ellerini bağlar, nutkunu keser, ne hırsızlık ne casusluk etmeye iktidârını selb eyler.

Vicdân: Küçücük çocuklarda bile büyük büyük hizmetler ibrâz eder.

Vicdân: Bunun pâki ile na-pâki gürûh-ı mecanin üzerinde de onlar harekât ve tefevvühât-ı bî-ihhtiyârâneleriyle besbelli olur.

Vicdân: Şuaraya ettiği oyunlar çoktur.

Vicdân: Udebanın mürebbe-i hakikisidir.

Vicdân: Kasirü'l-izân insanların kalbinde kuvvetini zayi eder.

Vicdân: Seyf ve kalem zabitidir.

Vicdân: Hüsenvân sahiplerinde bunun fenâsı şaz kabilindedir.

Vicdân: Bunun paki kemâlât-ı beşeriyece ilm ü faziletten dun kalmayan bir cevher-i pür-ibrettir.

Vicdân: İhtiyârları gençleri râh-ı selâmete sevk eden hissi yavuz bir klavuzdur.

Vicdân: Bunun mehâsin-i tabiyesi meyl edeni pâk fecayi ve habesete meclûb edeni na-pâk olur.

Vicdân: Kulub-ı beşer üzerinde tehdidini ikaa muktedir bir amir-i mücbîrdir.

Vicdân: Kadınlarda zinette de fâik muhabbete saik bir meziyet-i ebedî olarak mütecelli olur.

Vicdân: İnsan matuh olunca kuva-yı akliyesine tari olan zaftan irâde kalır.

Vicdân: Değil nev-i beşer üzerinde hatta ihtisâsat-ı hayvaniyeye nazâran mahlûkâtın kâffesinde hâk-ı tesayyübden mahrum olmasa gerektir.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Atâlet: Meskenetin bir tabîr-i nazikânesidir.

Atâlet: Hatta hayatın düşmanı sayılır.

Atâlet: Ezvâk-ı ruhaniyenin de muharribidir.

Atâlet: Derece derece hareketsizliğe müncerdir.

Atâlet: Çare-i maişetini teemmül bile etmeyenlere mahsustur.

Atâlet: Ömrünü rüyada geçirmekle müsavidir.

Atâlet: Kısa ömürlülerin kârıdır.

Atâlet: Kansızlığı vicdânsızlığı gösterir.

Atâlet: Süfehâ-yı ümmet bile ondan muğberdir.

Atâlet: Hissiyât-ı beşriyenin hemen umûmuna düşmandır.

Atâlet: Cehâletten bed bir marâzdır.

Atâlet: İlet-i sâriye gibi çabuk yayılır.

Atâlet: İlm ü kemal ile bir türlü imtizac edemez.

Atâlet: İhtiyârlarla ülfet-i kadimesi vardır.

Atâlet: Garptir ki bazı mecnûnlara tahakküm edebîlir.

Atâlet: Kadınlara hiç yaraşmaz.

Atâlet: Çocuklara musallat olursa yürüşleri bile çarpılır.

Atâlet: Tekkelere varınca pek merdûd halettir.

Mahmut Celâlettin

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Sefâhat: Gizli sıtma gibi gençlerin kanını iliğini kurutur.

Sefâhat: İlet-i sariyedendir. Tedavisine ne kadar çok para sarf edilse hastalık artar ve müzminleşir.

Sefâhat: Tahsil-i ilm ü kemâle pek muarızdır.



Sefâhat: Evhâm ve hayâlatın mastarıdır.

Sefâhat: Makûlat muhâkemet şânından değildir.

Sefâhat: Semâhâta makûsen mütenasib rakiptir.

Sefâhat: Hiçbir his meşruada mutavaat etmez.

Sefâhat: Kâtip cahil hain hulûskârların ellerinden tahlis-i giribân edemez.

Sefâhat: Bir nev civâdır ki altını ne kadar kilitli olsa hissettirmez, eritir.

Sefâhat: Servet ve samanın en yaman cellatıdır.

Sefâhat: Mirasyedilerin icâd-kerdesidir.

Sefâhat: Düşman-ı ırz ve candır.

Sefâhat: Su-i iştihârı tacil eder.

Sefâhat: Sahibini akibet-muhtac-ı nan-pâre etmemek şânından değildir, illa ki daha evvel eceli gelmiş ola.

Sefâhat: Akibet rezâletle hitâm bulur.

Sefâhat: Korkulu rüya gibi insana ağırlık vermekten gayrı karı yoktur.

Sefâhat: Genç, dinç ne kadar can yakarsa o kadar kesb-i azamet ettikçe mazhâr-ı nefret olur.

Sefâhat: Hep vatan nâmına zinhâr vediası yoktur, ziyânı çoktur.

Sefâhat: İnsana yiyeceğini giyeceğini seveceğini şaşırır. Hepsini hadden aşırır.

Sefâhat: Hadd-i ma'rûf nedir bilmez ve bilemez.

Sefâhat: Mehâsin-i tabiata meyl etmez.

Sefâhat: İnsanın şeklini bazan karikatüre benzetir, musahharlığa meclubtur.

Sefâhat: En çok kadınlar üzerinde pek şive-bâz, bir cilve-kârdır.

Sefâhat: Cennetle alakadâr cibilli bir yadigârdır.

Sefâhat: Her sahib-i seyf ve kalem için masibetle tev'emdir.

Sefâhat: Şuaradan bazılarının pek mahbûbudur.

Sefâhat: Ciddi hükema ile selamlaşmaz.

Sefâhat: Huzur-ı ekâbirde pek yaltaklanır, mizâca hizmet eder.

Sefâhat: Şerrinden tahlis-i giribân etmek, iflasa kaimdir.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Zekâ ve ferâset: Talimi de taallümü de müyesser olamaz.

Zekâ ve ferâset: Ezeli ve tabii imtiyâzat-ı hilkâtdendir.

Zekâ ve ferâset: Dimağın inhitâtıyla irtibâtı vardır.

Zekâ ve ferâset: Gençleşirse de ihtiyarlamaz.

Zekâ ve ferâset: İkiz kardeştir, birbirinden ayrılmaz.

Zekâ ve ferâset: Kerâmetle münasebât-ı kadimesi vardır.

Zekâ ve ferâset: Ecel-i kazaya karşı gelmezse de hiss-i kable'l-vukû' şanındandır.

Zekâ ve ferâset: Savâp ile na-savâbı temyizde izhâr-ı acz etmez.

Zekâ ve ferâset: Râh-ı selameti bilir, görürde onı takibten hoşlanmaz.

Zekâ ve ferâset: Pek uğraşıcı muannidlerdendir.

Zekâ ve ferâset: Az kere Nuh der çok kere peygamber demez.

Zekâ ve ferâset: Kendini dev ayiyenisned görür.

Zekâ ve ferâset: İstihzâya ne kadar da meyyâldir.

Zekâ ve ferâset: Makûlata karşı gelmez de beyhude ukalalıktan da geri durmaz.

Zekâ ve ferâset: Zeyd ile Amr'ın meyninde mübârezeye düşerse yekdiğerine teslîm olamazlar.

Zekâ ve ferâset: Cennete kadar yolu vardır.

Zekâ ve ferâset: Dimağdan ahz-i hayat ve memât eder.

Zekâ ve ferâset: Müzicdir ahvâl-i ruhiyede rahat ve huzur bırakmaz.

Zekâ ve ferâset: Humk ve belahete karşı şak şaka edemez. Kanun-ı tabiata münkaddir.

Zekâ ve ferâset: Hayat ile memat beynindeki zamanını mücadelat ve muarazata hasr ve vakf eder.

Zekâ ve ferâset: Ne dinlemekten ne de söylemekten pek de mahzûz değildir. İster ki âlem lisân-ı hâl ile mütakellim olsun.

Zekâ ve ferâset: Uyûn-ı mahlûkata yed-i kudretle çekilmiş sürme gibidir, üdebayı yekdiğerininin metbe-i kemâline göz diktirir bu çeşm âşinâlıkta yanılmaz.

Zekâ ve ferâset: Servet ve samanı tesahübde ekseriya izhâr-ı acz eder kanun-ı tabiatla hem-âhenkdir.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Hukuk: Bir sırdır ki beyne'l-halk gaibden haber vermeye benzer.

Hukuk: Zahiren malûm batınen meçhul olur.

Hukuk: Talimi taallümü sehil, tatbîk ve icrâsı müstehîldir.

Hukuk: İbâda taalluk edince hayrı meb'ûddan beklemelidir.

Hukuk: Umuma müte‘allik olunca davacısı bukelemuna benzer.

Hukuk: Şahsî ise teşhîsinde hükema ittifak edemezler.

Hukuk: Vasî eline düşünce olur.

Hukuk: Zevc ile zevce mâbeyninde latifeden ibaretdir.

Hukuk: Şairler arasında makûsen mütenasib hüküm sürer.

Hukuk: Beyne’l-üdeba vesile-i istihzâ olsa gerektir.

Hukuk: Kadınların umacısıdır.

Hukuk: Beyne’l-etfal oyuncaktan ibarettir.

Hukuk: Ceddi ukalanın sersemliğine bais olur.

Hukuk: Ancak kılınçla isbât-ı vücût edebilir.

Hukuk: Hâkimiyeti nâtik olmak için orduya muhtaçtır.

Hukuk: Metbûiyeti ifade edebilmesi millîyet, adâlet, meşrûtiyetle kaimdir.

Hukuk: (Âlî) deyince (Fahrî) buda vehmî demek olur.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Hukuk: Her sabah kalmak muhayyel-i mahbûbtur.

Hukuk: Mizanü’l-havaya benzer mütelevvindir.

Hukuk: Ömr-i tabîsi varsa da pek kasirdir.

Hukuk: Beyne’l-aşâir mefâhirden sayılır.

Hukuk: Muallim ile talebe arasında payidâr olur.

Hukuk: Diplomâtlardan dad ile feryâd eder.

Hukuk: Devletler beyninde müstakildir.

Hukuk: Dillerde destan olursa da kalplerde öyle değildir.

Hukuk: Çok kere zarar, az defa faide irâs eder.

Hukuk: Ne kadar kadîm olursa o kadar adîm olur.

Hukuk: Tarifi de sehl-i mümteni gibi erbâbına vergidir.

Hukuk: Bazı kere kabak tadı verir.

Hukuk: Bunu vird-i zebân edenlerin yabancısıdır.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Diplomat: Nuh der, peygamber demez.

Diplomat: Kaleminden kan damlar.

Diplomat: Yavuz hırsız gibi ev sahibini basdırır.

Diplomat: Bir vermeyip, iki almağa münhemik olur.

Diplomat: Herkesi kör, âlemi sersem sanmaz, amma silahına güvenir.

Diplomat: Milletın vasısı mütevellisi gibi hareket eder.

Diplomat: Âmiyâne münazârâta karşı sağırlaşır.

Diplomat: Mağlubiyeti hissedince dili tutulur, nefes alamaz.

Diplomat: Fenn-i kıyâfette âlim, ahvâl-i ruhiyede zâlim olur.

Diplomat: Muhatabının gözlerini gözüne dikerek kalbine ilm-i yakın hâsıl eder.

Diplomat: Âheng-i kelâmile bile şekl-i merâmı işkâl eder.

Diplomat: Kâşif-i esrâr-ı ümmet, mahleffinine de mahs ve belâ ve masibet sayılır.

Diplomat: Hükümdâranın mizâcını okşarsa da ekseriya calidir.

Diplomat: İstibdâdı müdafaada meşrutiyeti muhâfazada gibi davransa da mumu yatsıya kadar yanar.

Diplomat: Kendi nefesine bile icâbında istihza ile mukâbele eder.

Diplomat: Şevket-i askeriyeden tevahhuş eder de hissetdirmez. Lisânı hep iğfale mücevvibtir.

Diplomat: Kan alacak damarı daima vaktinden evvel keşf ve tayîn eder.

Diplomat: Şairlerle mükâlemeden hoşlansa da çabuk usanır.

Diplomat: Keşif-raz edememeleri için kadınlarla ihtilâtı arızîdir.

Diplomat: Lisân-ı hâle vukûf-ı tâm sahibi olur.

Diplomat: Haset-i kâmile keb-i i'tilef etmeyendir.

Diplomat: Acâyib-i sebâ-i âlem gibi bazısının nâmı milletine yadigâr kalır.

Diplomat: Ekresiyeti itibârıyla beyne'l-beşer mezar eşer.

Mahmut Celâlettin.

### **Mülâhazât-ı Husûsiye**

Azamet: Seyf ve kalemi zincir-i tahakkümüne almadıkça rahat ve huzur bilmez.

Azamet: Yoku var, varı yok göstermek ister.

Azamet: Cühelâyâ karşı gülhânı pek keyifli olur.

Azamet: Yalandan, yılandan hiçbir şeyden ürkmez, illa mukabeleden.

Azamet: Hırs-ı cibillidir, ahir ömre kadar payidâr olur.

Azamet: Etfâl üzerinde gülünç, ihtiyârlık zamanlarında korkunçtur.

Azamet: Kadınlarda tarz-ı nezâret olsa da yine çekilmez.

Azamet: Kimse tesâhub etmez, derecesini aşmazsa güce gitmez.

Azamet: Kimseden hürmet çelmez, su-i istimâle hiç gelmez.

Azamet: Yüzdeki Halep çıbanı geçer de bu geçmez.

Azamet: Gabâvet, sakâletle omuz öpüşür.

Azamet: Calidir, sermayeye ihtiyâç arz etmez.

Azamet: Büyüklüğe vech-i münâsebeti yoktur.

Azamet: Nadân onunla şadân olur.

Azamet: Büyüklerin küçükleri korkutmak için kullandıkları kalb silahtır.

Azamet: Buna hakkıyla sahip olmak müyesser değildir.

Azamet: Karanlıkta göz yummaya benzer.

Azamet: Havâss-ı hamse-i zâhireye karşı calî istiğnalar eder.

Azamet: Göz bağcıklarına mahsûs el çabukluğu gibi kendini yutturmak ister.

Azamet: Güftârede etvârede kılıç-bahş eder gönül azabıdır.

Azamet: Rûsa ve ekâbir bununla tefahhur edemez, etse de ilerleyemez.

Azamet: Hükümdârana bile faideye bedel zarar irâs eder.

Mahmut Celâlettin

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürelî yayınlar toplumların kültürlerini, siyasal tercihlerini, sanatsal alanlarını; kısaca yaşam alanlarını anlamak adına önemli iletişim araçlarından biridir. Fransız İhtilali sonrası gelişen süreçte Türk toplumunda bilgiye duyulan ihtiyaç artmış, gazete ve dergiler aracılığıyla bu ihtiyacı karşılamaya çalışmıştır. Ülkemize Avrupa'dan yaklaşık iki yüz yıl gecikmeli gelen gazetecilik kısa zaman içinde yaygınlaşarak, Türk toplumunun vazgeçilmez birer parçası olmuştur. Siyasal ve toplumsal konularda toplumun itici güçlerinden biri olan, toplumu yönlendiren basının Türk edebiyat tarihine önemli katkıları vardır. 19. ve 20. yüzyılda haber verme özelliği ikinci planda kalan gazete ve dergiler daha çok kültür, sanat, bilim ve edebiyat alanında kişilerin ihtiyacını karşılamıştır. Yenileşme dönemi Türk edebiyat tarihi incelendiğinde, edebiyatımızın gelişimiyle ilgili birçok edebî yazının dergi ve gazetelerde çıktığını görüyoruz.

Tez konumuz olan *Cerîde* mecmuası dönemin siyasî ve sosyal yapısını topluma aktarmaya çalışan Meşrutiyet sonrası edebî, siyasî mecmualardan biridir. Çalışmamızda *Cerîde*'de çıkan edebî yazıları türlerine ayırarak şekil ve muhteva özelliklerine göre incelemeye çalıştık. İnceleme sonrasında kısaca şu bilgilere ulaştık. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde Türk şiiri kademe atlamış, yeni şiir alanında gelişme göstermişti. 20. yüzyılın başlarında Türkçede görülen sadeleşme akımları, sade Türkçeyle çıkan şiirleri karşımıza çıkarmıştır. Şiirlerde işlenen konuya göre dilde sadeleşme veya ağırlaşma söz konusudur. Toplumu ilgilendiren İd-1 Millî Osmanî, Millî Şarkı, Hürriyet Neşîdesi gibi şiirlerde dil oldukça sade kullanılmıştır. Buna karşılık bireysel konuların ağır bastığı şiirlerin dili dönemin dil özelliklerine göre ağırdır. Mecmuada yer alan Recaizâde Mahmut Ekrem, Abdülhâk Hamit, Ali Ekrem Bolayır, Nigâr Hanım gibi şairler dönemin şiir çizgisinden uzak olsalar da Recaizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhâk Hamit dönemin dil özelliklerine ve sosyal yapısına uygun şiirler yazmışlardır. Dönemin yazarlarının nesir türlerindeki en büyük handikâbı tür karışıklığıdır. Dönemde geçmişi on yıllarla ölçülen makale, fıkra, eleştiri gibi türlerin birbiri içinde yer alması türlerin ayrımını zorlaştırmıştır. Tezimizde yer alan nesir türlerinde görülen en önemli sorun dildir. Dilde



sadeleşmenin gerçekleştiği bir dönemde Mehmet Said Paşa'nın Gazeteci Lisânı, Ali Nihat'ın Sakıncılık başlıklı dizi yazıları dönemin dil anlayışına göre ağırdır.

*Cerîde* toplumsal gelişmeye önem veren her alanda hürriyeti savunan istibdat döneminde kaybedilen zamanı, birkaç senede telafi etmeye çalışan bir anlayışa sahiptir. Bu açıdan *Cerîde* geçmişini bırakmış, geleceğin aydınlığına kendisini inandırmış bir süreli yayındır. Bu tezin amacı II. Meşrutiyet döneminde çıkan hala günümüz alfabesine çevrilmemiş, gazete ve dergilerden en azından birinin gün yüzüne çıkararak, onun tarih sahnesinde yerini almasını sağlamaktır. Çalışmamızda daha önce Latin alfabesine çevirisi yapılmamış mecmuanın edebî türlerinin çevirisini yapmaya çalıştık. Eserde yayımlanan şiirlerin ve düz yazıların bir kısmının şair ve yazar incelemelerine bağlı olarak çevrildiğini gördük. Çevrilerimizi daha önceki çeviri metinlerle de karşılaştırarak daha net bir çevriye ulaştığımızı düşünüyoruz.

Tezimizin araştırma safhasında birçok zorlukla karşılaştık. Özellikle II. Meşrutiyet'te çıkan gazete ve dergilerin çokluğu nedeniyle sadece öne çıkan gazete ve dergiler hakkında çalışma yapılmıştır. *Cerîde* gibi orta dereceli mecmualar geri planda bırakılmış, üzerlerine çalışma gereği duyulmamıştır. Bu mecmualar hakkında genel bilgi verilerek geçirilmeye çalışılmıştır. İkinci Meşrutiyet sonrası çıkan dergi ve gazetelerin araştırmacılar tarafından incelenmesi edebiyat, tarih ve basın tarihi alanındaki çalışmalara ışık tutacaktır.

Çalışmamızda karşılaştığımız sorunlardan biri mecmuanın tarihleriyle ilgili sorunlardır. Bazı sayılarda Hicri, bazı sayılarda Rumi tarih kullanılmıştır. Hatta bir sayıda gün ve ay Rumi, yıl Hicri kullanılmıştır. Çalışmamızda yaşanan bizi zorlayan ve şüpheye düşüren sorunlardan biri ise ansiklopedilere ve kataloglara geçen eksik ve yanlış bilgilerdi. Bu nedenle katalogların yeniden düzenlenmesi, ansiklopedilerin güncellenmesi araştırmacıların işini kolaylaştıracağını düşünüyorum.

Tezimizin kapsamında yer alan bazı tefrika yazılarının ayrı birer inceleme konusu olduğunu düşünmekteyiz. Mehmet Said Paşa'nın yazmış olduğu *Gazeteci Lisânı* adlı eser dil ve edebiyat açısından önemli eserdir. Eser, tarihçiler ve iletişim fakültesi akademisyenlerini tarafından incelenmiş, eserin dil özellikleri ve edebî

değeri hakkında bir değerlendirme yapılmamıştır. Eser ayrıca bir tez konusu olabilecek değerdedir.

*Hazine-i Evrâk, Cerîde* gibi dönemin önemli yayıncılarından olan Mahmut Celâlettin, Türk basının önemli şahsiyetlerinden biridir. Maalesef Mahmut Celâlettin hakkında yaptığımız araştırmalarda onun adına yapılmış bir bilimsel çalışmaya rastlayamadık. Onunla ilgili oğlu Abdülhâk şinasi Hisar'ın eserlerinde ve birkaç ansiklopedide kısa bilgilere rastlıyoruz. Osmanlı dergi ve gazetelerine büyük emeği geçmiş bu yazar ve eserleri hakkında kapsamlı çalışma yapılması, yazarın edebiyat dünyasında hak ettiği yere gelmesi gerektiğini düşünüyöruz.

## KAYNAKÇA

- AKŞİN, Sina, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Tarihi Yayınları, İstanbul 2008.
- AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, YKY, İstanbul 2003.
- BUDAK, Ali, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat’a Yenileşme*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- BURSALI, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri II*, Meral Yayıncılık, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972.
- Ceride*, Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Kataloğu, 1956 SA 115, S:1-48, 20 Ramazan 1326-6 Ağustos 1325.
- ÇIKLA, Selçuk, “Tanzimat’tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi”, *Türkbilig*, S.18, 2009 Ankara, s.34-63.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.
- DİLÇİN, Cem, *Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- EBÜZZİYA, Ziyâd “Ceride”, *İslam Ansiklopedisi*. C:7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- GÖNENÇ YAPAR, Aslı, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, İstanbul 2007 s. 63-78.
- İNÜĞUR, M. Nuri, *Türk Basınında İz Birakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 2013.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı ve Aruz*, İstanbul 2001.

- KABACALI, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Matbaa*, Basın ve Yayın, Literatür Yayınları, İstanbul 2008.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Hürriyeti Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.
- KORKMAZ, Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2010.
- MEHMET Said Paşa, *Gazeteci Lisânı*, (Haz. Ersin Özarslan) Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara 2008.
- RECAİZADE, Mahmut Ekrem, *Bütün Eserleri II*, (Haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin-Hakan Sazyek), MEB Basımevi, İstanbul 1997.
- ŞEN, Nurcan. “Tanzimat Devri Periyodikleri ve Dergicilik”, *Gazi Türkiyat Enstitüsü*, Güz Sayı: 5, Ankara 2009, s. 381-393.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyat Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul 2001.
- TARHAN, Abdülhâk Hamit, *Abdülhâk Hamit’in Mektupları*, (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yayınları İstanbul 1995.
- TARHAN, Abdülhâk Hamit, *Abdülhâk Hamid’in Bütün Şiirleri*, (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.